

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**AİLE MAHKEMELERİNDEKİ SOSYAL İNCELEME SÜRECİNİN
SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Murat ERKOYUNCU

Doktora Tezi

Ankara, 2023

**AİLE MAHKEMELERİNDEKİ SOSYAL İNCELEME SÜRECİNİN
SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE
NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

Murat ERKOYUNCU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Murat Erkoyuncu tarafından hazırlanan ‘‘Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma’’ başlıklı bu çalışma, 09.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nurdan DUMAN (Başkan)

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Danışman)

Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ (Üye)

Prof. Dr. Eda PRUTUOĞLU (Üye)

Prof. Dr. Filiz YILDIRIM (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜŐŐEN
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/01/2023

Murat ERKOYUNCU

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Öğr. Gör. Murat ERKOYUNCU

TEŞEKKÜR

Araştırmamın tüm aşamalarında beni yönlendiren, ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'a,

Tez izleme sürecinde, görüş ve önerileriyle katkıda bulunan, Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ ve Prof. Dr. Filiz YILDIRIM'a, savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Nurdan DUMAN ve Prof. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU'na,

Araştırma sürecinde, anlayış ve desteklerini esirgemeyen, deneyimlerini ve duygularını samimiyetle paylaşan Adalet Bakanlığı'nda çalışan kıymetli meslektaşlarıma ve ayrıca bilgi ve tecrübeleri ile sorularımı yanıtlayan değerli akademisyenlere,

Akademik çalışmam sürecinde verdikleri emek ve katkıları için Öğretim Görevlisi Dr. Volkan AŞKUN, Av. Fatma Gülşah ÇATAROĞLU ve Prof. Dr. Arzu İçağasıoğlu ÇOBAN'a,

Çalışmam sürecinde, büyük bir sabır ve fedakârlıkla yanımda olarak destek veren sevgili eşim Ebru ERKOYUNCU'ya,

Yaşamım boyunca maddi ve manevi desteğini sürdüren, beni sevgi ve özenle yetiştiren babam Ömer Aydın ERKOYUNCU ve annem Ayşe ERKOYUNCU'ya

Teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET

ERKOYUNCU, Murat. *Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*, Ankara, 2023.

Günümüzde küresel dünyada aile kurumu; teknolojik gelişmeler, tüketim alışkanlıkları, ekonomik ve sosyal şartların getirdiği zorluklar nedeniyle risk altındadır. Her ne kadar aile kurumunun sağlıklı şekilde oluşturulması, yönetilmesi ve desteklenmesi için politika düzeyinde çalışmalar yapılsa da şartların getirdiği zorluklarla birlikte aile sisteminin sarsılması sonucunda boşanma olgusunu ortaya çıkabilmektedir. Evlilik birliğinin, yasal olarak sonlanabilmesi ancak ihtisas mahkemesi niteliğindeki aile mahkemeleri tarafından gerçekleştirilebilmektedir.

Mahkeme sürecinde, aile ile ilgili hukuki delillerin toplanması bir gerekliliktir. Bunun yanında, aile mahkemesi, tarafların ve özellikle de çocukların menfaatlerinin korunması, geleceklerinin güvence altına alınması, boşanma sürecinin oluşturacağı psikolojik sosyal, ekonomik ve ruhsal faktörlerin incelenmesi konularında görev ve sorumluluk üstlenirken, evlat edinme, şahsi ilişki tesisi ve velayet hakkının düzenlenmesi gibi dava türlerine de çözüm üretmektedir. Aile mahkemesi kapsamına giren söz konusu faktörlerin psiko-sosyal açıdan ele alınmasında sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal inceleme süreci temelindeki rol ve işlevleri kadar sosyal hizmet akademisyenlerinin de verecekleri destek çok önemli bir boyut oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı; aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri ve süreci nasıl algıladıklarının belirlenmesidir. Bu çalışmada, nitel araştırma çerçevesinde yorumlayıcı paradigma altında ele alınan çoklu durum çalışması deseni kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile uzmanlar ve akademisyenlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek veriler toplanmış ve NVivo 12 programı yardımıyla tematik analiz uygulanmıştır.

Araştırmanın sonuçları özetle, sosyal inceleme sürecinin, sosyal inceleme raporlarına etkin ve işlevsel olarak yansıtılabilmesi ancak sosyal hizmet uzmanlarınca yerine getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Sosyal inceleme sürecinin, birey, aile ve çocuk odaklı yaklaşımının yanı sıra sosyal çevresi ile etkileşimlere bakan bir yapıda ele alınması gereklidir. Uzmanların, kurumsal yapı içerisinde mesleki bilgi, değer, gözlem ve sentez becerilerini geliştirmesi yanında akademik kadrolardan da yararlanması süreci olumlu etkileyecektir. Sosyal inceleme sürecinin işlevselliğinin, tüm adli sistem aktörlerince algılanmasının, taraflara ve çocuklara çok yönlü olumlu katkı sağlayacağı ayrıca Adalet Bakanlığı'nın da uzmanların çalışma koşulları, özlük hakları ve sosyal inceleme sürecinin desteklenmesi ve kalitesinin artırılmasına yönelik çalışmalarda yer almasının gerekliliği şeklinde ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal inceleme süreci, Aile Mahkemesi, Adli Sosyal Hizmet

ABSTRACT

ERKOYUNCU, Murat. *A Qualitative Research on the Assessment of the Social Review Process in the Family Courts from the Social Work Perspective*. PhD Thesis, Ankara, 2023.

Today, the family institution in the global world; It is at risk due to technological developments, consumption habits, difficulties brought by economic and social conditions. Although studies are carried out at the policy level to establish, manage and support the family institution in a healthy way, the phenomenon of divorce may occur as a result of the shaking of the family system together with the difficulties brought by the conditions. The legal termination of the marriage union can only be realized by the family courts, which are specialized courts.

During the court process, it is a necessity to collect legal evidence about the family. In addition, the family court undertakes duties and responsibilities in protecting the interests of the parties and especially the children, securing their future, examining the psychological, social, economic and spiritual factors that will be created by the divorce process, while also dealing with types of cases such as adoption, establishment of personal relations and regulation of the right of custody. produces solutions. The support of social workers, as well as the roles and functions of social workers on the basis of the social investigation process, is very important in the psycho-social treatment of the aforementioned factors within the scope of family court. The purpose of this research; The aim of this study is to determine the opinions and evaluations of social work practitioners and academics regarding the social review process that directly affects the cases in family courts and how they perceive the process. In this study, the multiple case study design, which is handled under the interpretive paradigm within the framework of qualitative research, was used. Data were collected by conducting in-depth interviews with experts and academicians with a semi-structured interview form and thematic analysis was applied with the help of NVivo 12 program.

In summary, the results of the research will be possible to reflect the social investigation process in the social investigation reports effectively and functionally only if it is carried out by social workers. In addition to the individual, family and child-oriented approach, the social review process should be handled in a structure that looks at interactions with the social environment. In addition to the development of professional knowledge, values, observation and synthesis skills within the institutional structure, the use of academic staff by experts will positively affect the process. It has emerged that the functionality of the social review process will be perceived by all judicial system actors and will contribute positively to the parties and children, and that the Ministry of Justice should take part in studies aimed at supporting and increasing the quality of the working conditions, personal rights and social review process of the experts.

Keywords: Social review process, Family Court, Forensic Social Work

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLOLAR DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER	9
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	9
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	12
1.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	13
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	14
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	15
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.1. AİLE	16
2.1.1. Aile Kurumunun Tanımlanması.....	16
2.1.2. Aile Kurumunun İşlevi.....	18
2.1.3. Aile Kurumunun Önemi.....	20
2.1.4. Sosyal Hizmet Odağında Aile Kurumu	21
2.1.5. Sistem Teorisi	23
2.1.6. Ekolojik Yaklaşım.....	24
2.1.7. Adli Sosyal Hizmetin Tanımlanması	26
2.1.8. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü.....	28
2.2. AİLE MAHKEMELERİ	30
2.2.1. Aile Mahkemelerinin Amacı.....	33
2.2.2. Aile Mahkemesinin Görevleri.....	33
2.2.3. Aile Mahkemesinde Yer Alan Görevliler	35
2.2.4. Sosyal Hizmet Odağında Aile Mahkemesinin Görev Alanına Giren Dava Çeşitleri	38
2.2.4.1. Boşanma	39
2.2.4.2. Velayet ve Kişisel İlişkinin Tesisi.....	41
2.2.4.3. Evlat Edinme	45

2.2.5.	Aile Mahkemesine İlişkin Dünyadaki Örnekler	47
2.2.5.1.	Amerika Örneği	47
2.2.5.2.	İngiltere Örneği	54
2.2.5.3.	Almanya Örneği	57
2.2.6.	Aile Mahkemelerinde Sosyal Hizmet Mesleğinin Rol ve İşlevi	59
2.3.	SOSYAL İNCELEME	62
2.3.1.	Sosyal Hizmetin Mesleki Faaliyeti Olarak Sosyal İncelemenin Tanımlanması	62
2.3.2.	Aile Mahkemelerinde Sosyal İnceleme Sürecinin Yeri ve Önemi	62
2.3.3.	Sosyal İnceleme Raporu	63
2.3.4.	Sosyal İnceleme Sürecine İlişkin Dünyadan Örnekler	67
2.3.4.1.	ABD Örneği	68
2.3.4.2.	Hindistan Örneği	71
2.3.4.3.	Gana Örneği	74
2.3.4.4.	Çekya Örneği	77
2.3.5.	Sosyal İnceleme Sürecini Konu Alan Ders İçeriklerine İlişkin Dünyadan Örnekler 79	
2.3.5.1.	Singapore University Örneği	79
2.3.5.3.	Birleşik Krallık Queen's University Belfast Örneği	81
2.3.5.4.	Avustralya The University of Sydney Örneği	83
2.3.5.5.	ABD Northeastern Illinois University Örneği	84
3.	BÖLÜM: YÖNTEM	86
3.1.	ARAŞTIRMANIN DESENİ	86
3.2.	ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU	88
3.3.	VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ	91
3.4.	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	93
3.5.	VERİLERİN İŞLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	94
3.6.	SÜRE VE OLANAKLAR	96
4.	BÖLÜM: BULGULAR	97
4.1.	ALANDA ÇALIŞAN SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	97
4.1.1.	Sosyal İnceleme	98
4.1.1.1.	Sosyal İncelemenin Gücü	98
4.1.1.2.	Sosyal İnceleme Süreci ve Planlanması	100
4.1.1.2.1.	Aşamalar	100
4.1.1.2.2.	Görüşme Öncesi Dava Dosyası Okuma	100
4.1.1.2.3.	Görüşme Planlaması	103
4.1.1.2.4.	Birim Aracılığıyla İletişim	105
4.1.1.2.5.	Tarafları Arama	105
4.1.1.2.6.	Ön Görüşmeden Gidilmesi	106
4.1.1.2.7.	Adliyede Görüşme	107
4.1.1.2.8.	Ev İncelemesi	109
4.1.1.2.9.	Çocuğun Değerlendirilmesi	112
4.1.1.2.10.	Sosyal Çevre İncelemesi	114

4.1.1.2.11. Resmîyet Kazandırma	117
4.1.1.2.12. Olası Olumsuzluklar	118
4.1.1.2.13. Çoklu Uzman Katılımı	120
4.1.1.2.14. Önceliklendirme	121
4.1.1.2.15. UYAP Üzeri İnceleme	121
4.1.1.2.16. Yeni Belge	122
4.1.2. Sosyal İnceleme Raporları	123
4.1.2.1.Formatı	123
4.1.2.1.1 Dava Konusuna Göre Programlama	123
4.1.2.1.2. Başlangıç Bölümü	123
4.1.2.1.3. Gelişme Bölümü	124
4.1.2.1.4. Sonuç Bölümü	125
4.1.2.2. Temel Nitelikleri	128
4.1.2.3. Yeni S.İ.R (Sosyal İnceleme Rapor) Formatı	131
4.1.2.4. Standardizasyon	136
4.1.3. Uzmanlar	137
4.1.3.1. Uzman Görevi	137
4.1.3.2. Uzman Niteliği	140
4.1.3.3. Uzman İnisyatifi	141
4.1.3.4. Toplumsal Cinsiyet Farklılığı	143
4.1.3.5. Uzmanın Kendini Geliştirmesi	144
4.1.3.6. Mesleki Bilgi ve Beceri Aktarımı	145
4.1.3.7. Uzmanın Kazanımları	146
4.1.3.8. Mevzuattan Yararlanma	149
4.1.3.9. Uzmanlar Arası Fikir Alışverişi	151
4.1.3.10. Mesleki Tutku	152
4.1.3.11. Uzmanların Kendilerine ve Meslektaşlarına Yönelik Özeleştirisini	153
4.1.4. Hakimler	155
4.1.4.1. Hâkimin Bakış Açısı	155
4.1.4.2. Hâkim Farklılıkları	158
4.1.4.3. Hâkimin Talebi	159
4.1.4.4. Hâkimin Değişimi	161
4.1.4.5. Algılanan Tavsiye Kararları	162
4.1.4.6. Hâkimin Kararını Kuvvetlendiren Bilgiler	163
4.1.4.7. Hâkim Uzman Uyumu	164
4.1.4.8. Hâkimin ya da Mahkemenin, Uzmanla Anlaşamaması	166
4.1.5. Taraflar	168
4.1.5.1. Tarafların Bilgilendirilmesi	168
4.1.5.2. Tarafların İzlenimleri	171
4.1.5.3. Tarafların İstekleri	173
4.1.5.4. Tarafların Uzmanı Suçlaması	174
4.1.5.5. Tarafların Uzmanla Olumlu Dönüşleri	174
4.1.5.6. Tarafların Yanıltma Çabası	176
4.1.5.7. Tarafların Uzmandan Yardım İstemesi	178
4.1.6. Yeni Müdürlük Sistemi	178
4.1.6.1. Olumlu ve Olumsuz Etkileri	178
4.1.7. Diğer Başlıca Problemler	179
4.1.7.1. Araç – Harcırah Sorunu	179

4.1.7.2. Güvenlik Sorunu	182
4.1.7.3. Kişisel Gizlilik Sorunu.....	185
4.1.7.4. Adres Sorunu.....	186
4.1.7.5. Küçük Şehirde İnceleme	187
4.1.7.6. Mahkemenin SİR Yeterliliği Sorunu	187
4.1.7.7. Mahkemelerin Koşulları ve Yoğunluğu.....	190
4.1.7.8. Mesleki Dezenformasyon.....	191
4.1.7.9. Rapor Tekrarı Sorunu.....	193
4.1.7.10. Yeni Uzman Sorunu	194
4.1.7.11. Talep Dosyası Sorunları.....	195
4.1.7.12. Eğitim Uygulama Farkı.....	195
4.1.7.13. Farklı Bilim Dalları	196
4.1.8. Avukatların Etkisi	199
4.1.8.1. Sisteme Katkıları	199
4.1.8.2. Yargılama Sürecinde Etkileri.....	200
4.1.9. Eleştiriler.....	201
4.1.9.1. Sistem.....	201
4.1.9.2. Çalışma Şartları.....	202
4.1.9.3. Denetleme Faktörü	202
4.1.10. Öneriler	203
4.1.10.1. Bakanlığa Öneriler	203
4.1.10.2. Sistem Önerileri	205
4.1.10.3. Sosyal İnceleme Raporuna İlişkin Öneriler	207
4.1.10.4. Uzmanlar	208
4.1.10.5. Süpervizör ya da Mentor.....	209
4.1.10.6. Müdürlük.....	210
4.2. SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞAN YA DA ÇALIŞMIŞ	
AKADEMİSYENLERE İLİŞKİN BULGULAR	211
4.2.1. Okullardaki Müfredat.....	212
4.2.1.1. Kuram ve Uygulama Bağı.....	212
4.2.1.2. Kapsamı.....	213
4.2.1.3. Sosyal Bağlam Uyumsuzluğu	213
4.2.2. Sosyal İnceleme Süreci	214
4.2.2.1. Eğitim	214
4.2.2.2. Görüşler	216
4.2.2.3. Sosyal Çalışma Görevlisi Kavramı	218
4.2.2.4. Alan Uzmanlarının Nitelikleri.....	219
4.2.2.5. Akademisyenlerin Önemi.....	221
4.2.2.6. Farklı Alanlardan Gelen Uzmanlar	222
4.2.3. Sosyal İnceleme Raporu.....	225
4.2.3.1. Kriterleri	225
4.2.3.2. Yeni Formatı.....	228
4.2.4. Süpervizyon	229
4.2.4.1. Uzmanların, Akademisyen ya da Süpervizörlerden Görüş Almaları ..	229
4.2.5. Eleştiriler.....	232
4.2.5.1. Açık Öğretim.....	232
4.2.5.2. Akademisyen	233
4.2.5.3. Sosyal İnceleme Raporu.....	234

4.2.5.4. Sistem	237
4.2.6. Öneriler	240
4.2.6.1. Bakanlık.....	240
4.2.6.2. Sistem	243
5. BÖLÜM: TARTIŞMA	246
5.1. SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DENEYİMLERİ	246
6. BÖLÜM: SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	284
6.1. SONUÇLAR.....	284
6.1.1. Aile Mahkemeleri Tarafından Görevlendirilen Sosyal Hizmet Uzmanlarının Deneyimine İlişkin Sonuçlar	285
6.1.2. Üniversitelerin Sosyal Hizmet Bölümlerinde Görev Yapan Sosyal Hizmet Akademisyenlerinin Deneyimine İlişkin Sonuçlar	292
6.2. ÖNERİLER.....	296
6.2.1. Adalet Bakanlığı'na İlişkin Öneriler.....	296
6.2.2. Alanda çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarına İlişkin Öneriler	301
6.2.3. Üniversitelerin Sosyal Hizmet Bölümlerinde Görev Yapan Sosyal Hizmet Akademisyenlerine İlişkin Öneriler.....	303
KAYNAKÇA	305
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	321
EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ	323
EK 3. ADALET BAKANLIĞI ARAŞTIRMA İZİNİ.....	324
EK 4. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	330
EK 5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU	333
ÖZGEÇMİŞ.....	335

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltma	Açıklama
SİR	:Sosyal İnceleme Raporu
SHU	:Sosyal Hizmet Uzmanı
TMK	:Türk Medeni Kanunu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TAYA	:Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması
NOFSW	:A.B.D. Ulusal Adli Sosyal Hizmet Uzmanları Örgütü
ADM	:Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri
HMK	:Hukuk Muhakemeleri Kanunu
TCK	:Türk Ceza Kanunu
ÇKK	:Çocuk Koruma Kanunu
UYAP	:Ulusal Yargı Ağı Projesi
SÇG	:Sosyal Çalışma Görevlisi
PDR	:Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
ATGV	:Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı
ÇHS	:Çocuk Hakları Sözleşmesi

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1 Sosyal İnceleme Raporu Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	67
Tablo 2 İdaho Eyaleti Örnek SİR.....	70
Tablo 3 Gana SİR Örneği.....	74
Tablo 4 Uzman Gruba İlişkin Demografik Bilgiler	90
Tablo 5 Akademisyen Gruba İlişkin Demografik Bilgiler.....	90
Tablo 6 Uzman Görüşmelerinde Ortaya Çıkan Temalar	97
Tablo 7 Akademisyen Görüşmelerinde Ortaya Çıkan Temalar.....	211

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1 Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı, 2001-2021.....	7
Şekil 2 ABD'de Eyaletlerdeki Hakim Kararlarında Çocuk Görüşü Dikkate Alması.....	51
Şekil 3 İngiltere Mahkeme Hiyerarşisi	57
Şekil 4 Aile Mahkemesi Sürecindeki Boşanma Davasının Hukuki Temelde Aşamaları	290

GİRİŞ

Aile, içinde yetişen birey kadar toplumun bütünü için de çok önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde, ailenin toplumun temeli olduğu fikrine dayalı olarak ailenin korunması, geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik tedbirler politika düzeyinde uygulamalarla kendini göstermiştir. Aile ve aile içindeki bireyler, birbirlerini etkiledikleri gibi sosyal çevreden de etkilenmeleri bakımından dinamik bir sürece sahiptirler.

Günümüzde aile kurumunun, ekonomik ve sosyal koşulların aileyi baskı altına alması, istihdam olanaklarının daralması, iş ve sosyal güvenlik problemlerinin gelecek kaygısını artırması, çocukların ihtiyaç ve taleplerinin karşılanmasının gün geçtikçe daha zor hale gelmesi, teknolojik gelişmelerin aileyi dış unsurların olumsuz etkilerine açık noktaya getirmesi, stres faktörünün her geçen gün daha belirgin şekilde kendisini göstermesi ve şiddet olgusunun toplumsal sürecin her alanına yansması gibi nedenlerle risk faktörlerine karşı korunma ihtiyacı dikkat çekmektedir. Söz konusu ihtiyacın karşılanması bakımından farklı disiplinler de çalışmalarını sürdürmektedir. Diğer yandan, toplumun temel taşıyıcı kolonları olarak işlev gören aile kurumunun, karşılaştığı sorunlarla baş edebilme, çözüm üretebilme ve sağlıklı şekilde sürekliliğini sağlayabilmesi için gereken müdahaleleri planlayarak uygulayan sosyal hizmet mesleği ise, aile sistemini odağına alması bakımından diğer disiplinlerin arasında önemli bir yere sahiptir.

Sosyal hizmet; bilgi temeli içinde yer alan sistem kuramı ve ekolojik yaklaşım çerçevesinde, aileyi bir sistem olarak ele almaktadır. Bu kapsamda aileyi; aile içi ilişkiler, iletişim biçimi, aile içinde oluşan alt sistemler, aileyi etkileyen faktörler, aile ile sosyal çevre arasında gelişen etkileşimin dinamiği gibi etkenler çerçevesinde, ailedeki bireylerin birbirleri ile uyum sağlama becerisinin geliştirilmesi, ailenin sağlık düzeyinin iyileştirilmesi, psikososyal açıdan desteklenmesi ve tedavi edici hizmetleri, bütüncül bakış açısıyla çok boyutlu olarak planlı müdahale süreci içerisinde değerlendirmektedir.

Sosyal hizmet mesleği, insanı merkeze alan, birey, grup ve toplulukların kendilerinden ve çevresel faktörlerden meydana gelen problemlerle başa çıkmalarında, bilimsel yöntem ve teknikler uygulayarak sistematik bir biçimde onlara destek olan dinamik bir meslektir. Mesleki müdahalesini, etik ilke ve değerleri çerçevesinde kullanır. Hedef müracaatçı

grubunun, bulunduğu yerden başlayarak, mevcut şartlarını tüm boyutları ile gözlem, analiz ve değerlendirme sürecinden geçiren ve müracaatçı ile birlikte en iyi çözüm yolunu oluşturarak yardımcı olma hedefindedir. Sosyal inceleme raporu (SİR) ise, müracaatçı ile temas ettiği andan başlayarak problemin çözüme kavuşturulmasına kadar ilerleyen süreci açıklayan ve mesleki müdahale stratejilerini içeren bir rapordur (Bozkurt, 2015).

Sosyal hizmet mesleğinde olduğu gibi öznesi insan olan her meslekte uygulayıcının, kendi amaçları ve kendi değer yargılarından hareket ederken mesleki değerlerini de koruması gerekmektedir. Bu değerler de uzmanların müracaatçılarla kurdukları ilişkilerde moral davranış normları olarak topluma hizmet etmektedir (Özateş, 2010). Sosyal hizmet, uygulamalı bir disiplin olup mesleğin kuramsal bilgi temelini uygulamaya aktarılmasında, uygulayıcının çalıştığı alandan kaynaklanan farklılıklar da görülebilmektedir (Zengin ve Çalış, 2017). Sosyal hizmet uzmanları her ne kadar, uygulayıcı olarak mesleki ve kişisel değerleri çerçevesinde hareket etmekte iseler de çalıştıkları alanlardan da kendilerine yeni değerler katabilmektedirler. Bu bağlamda, aile mahkemesi kapsamında, sosyal inceleme sürecini gerçekleştirerek sosyal inceleme raporu hazırlayan uzmanların, alandaki çalışmalarda kendilerine katkı sağlayan yeni kazanımlar edineceği böylelikle alana özgü uzmanlaşmış tecrübeleri ile sosyal inceleme sürecinde zamanla daha etkin konumda olabilecekleri düşünülmektedir.

Aile mahkemesinde görülmekte olan davalarda, sosyal hizmet uzmanları tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporları, uzmanın eleştirel düşünme becerisini destekleyen ekolojik sistem perspektifi ve bireyi/aileyi çevresi içinde değerlendirerek diğer disiplinlerden faydalanmasını sağlayan sistem yaklaşımı ile birlikte kullanılarak bütüncül müdahale modelinin gerektirdiği bilgi, beceri ve değerlerle bütünleştirilmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan sosyal inceleme raporunun mikro (çocuk/birey) ve mezzo (aile) düzeydeki sistemleri de kapsamı gerekmektedir (Mutlu, 2020).

Uyumlu ve başarılı bir evlilik yaşamı, eşlerin yaşantılarını akıllıca planlamaları ve çabaları sonucunda kazanılıp, korunması gereken paylaşmaya ve sorumlulukları olgunca kabullenmeye dayalı bir beraberliktir. Sağlıklı aile ilişkilerinde, başarılı iletişim, sahip olunan değerler ve amaçlarda uyum, sevgi ve yakınlığa dayalı birliktelik, yönetsel,

ekonomik ve psikososyal faaliyet alanlarına ilişkin güç dengeleri çerçevesinde ortak karar alma becerisi ve sosyal çevre ile olumlu etkileşim gibi faktörler rol oynamaktadır (Terzioğlu ve Şener, 2002).

Evlilik birliği içinde karı-koca arasında yaşanan, bütçe yönetimi, çocukların yetiştirilmesine yönelik fikir ayrılıkları, sorumluluk paylaşımı noktasındaki kararsız tutum, aile hakkındaki kararların tek yönlü bir irade ile alınmak istenmesi, sevgi, ilgi ve saygı eksikliği, ihtiyaçların yeterli düzeyde karşılanamaması ve kopuk iletişim biçimi gibi çatışma potansiyelini güçlendiren olumsuz etkenlerin, aile içinde yaşayan tüm bireyleri de derinden etkileyeceği göz önüne alındığında, acil çözüm üretme ve sorunların üstesinden gelebilme yönünde bir çaba sergilenmesi zorunlu hale gelecektir. Söz konusu çatışma sürecinin devamı halinde, boşanmanın gündeme gelmesi ise sürpriz bir sonuç olmayacaktır.

Boşanma, erkek ve kadın arasındaki evlilik birlikteliğinin, yasal, duygusal ve cinsel açıdan sonlandırılması kararını kapsamaktadır. Evlilik yasal açıdan mahkemece çözüme ulaştırılmakta ancak duygusal bağın bitirilmesi ise uzun zaman almaktadır. Eşler arasındaki uyumsuzluk ya da toplumsal baskı gibi faktörler sebep olsa da her boşanma, tarafları, travmatik etki oluşturan, kısa süreli yoğun bir stresle mücadele etmeye zorlamaktadır. Boşanma, sadece karı-koca ilişkisinin sona erdiğini ifade etmemekte, beraberinde birçok psiko-sosyal sorunun da ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Uyar, 1999). Eşlerin, aralarındaki ilişkinin sağlıklı şekilde devam etmesi sonucu, boşanma noktasına gelmelerine yol açan birçok olumsuz faktör vardır. Boşanma, karı-koca için mutlu olmadıkları bir evlilik sürecinden kurtulmak olsa dahi bir ailenin parçalanması ve yıkımı demektir. Boşanma gerçekleştiğinde ailede sorunların sona ermediği ve boşanma sonrasında eşlerin, psikolojik ve ekonomik çöküntü içine girebilecekleri gibi, çocuklar üzerinde meydana gelecek olumsuz etkilere de hazır olmaları gerekir (Erkoyuncu, 2021).

Boşanmaya karar veren tarafların biri ya da her ikisi aile mahkemesine başvurarak boşanma talebini iletir ve gereğinin yapılmasını bekler. Aile mahkemesi ise, aslen ailenin korunmasını esas aldığından, öncelikle eşler arası çatışmanın nedenleri, mevcut durumun tespiti ve özellikle çocukların üstün yararı için gereken tedbirlerin alınması noktasında

hukuki delillerin yanı sıra psiko-sosyal değerlendirme için sosyal çalışma görevlilerinden davaya ilişkin görevlendirme yapabilir. Burada mahkeme, temelde ailenin yararını düşünür ve uygun olduğunda eşleri barışma yoluna teşvik eder ancak boşanmayı oluşturan sebepler devam eder ve boşanma en etkili çözüm yolu olarak düşünülürse hakim boşanma kararı alır. Boşanmaya ilişkin süreçte, mahkemenin görevlendirdiği sosyal hizmet uzmanının, aile bireylerine yönelik gerçekleştireceği bireysel görüşmeler ve sosyal çevre etkileşiminden oluşan sosyal inceleme süreci; tarafların anlaşmazlıklarının arkasında yatan faktörleri, birbirlerine ilişkin dava dosyasında belirlemedikleri duygu ve düşünceleri, gelecek planları ve kaygıları, velayet hakkına ilişkin fikirleri, sosyal çevre ile uyumları ve çocukların eğitim yaşamının takibi, çocukların mevcut istek ve talepleri, ailenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartları da içeren yapısı ile aile hakkında verilecek kararda son derece işlevsel konumdadır.

Aile mahkemelerinde görülen davalarda, sosyal inceleme raporlarına önceleri çok gereksinim duyulmadan, hakim velayete ilişkin karar vermekte idi. Sosyal hizmetin önemi anlaşıldıkça ve Yargıtay, temyiz incelemelerinde, sosyal inceleme raporu alınmadan velayete ilişkin karar verilmesi durumunda, hakimlerin kararlarını usulden bozmaya başladıkça' sosyal inceleme raporunun alınması adeta zorunlu hale gelmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının, özenle mesleki çalışmalarını sürdürmeleri ve sosyal inceleme sürecini işlevsel şekilde gerçekleştirerek sosyal hizmetin değerlerine uygun raporlar hazırlanmalarının, hakimlerin sosyal inceleme sürecinin önemini fark etmelerinde büyük katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, hakim için önceleri usulen bir rapor aldırılması yeterli görülürken, günümüzde ise, hakimlerin ayrıntılı bir sosyal inceleme gerçekleştirilmesi için, ev incelemesi, okul görüşmesi gibi detaylar vererek sosyal incelemenin daha verimli yapılmasını sağlayan ara kararlar tesis ettikleri anlaşılmaktadır.

Aile mahkemelerinde devam eden boşanma davalarında, hakimin, özellikle velayet hakkı ve çocukla kişisel ilişki kurulması talepleri ile evlat edinme davalarında çocuğun evlat edinilmesinin uygun olup olmadığı, çocuğun velayetinin hangi tarafa verileceği veya şahsi ilişki sürelerinin tanımlanması yönünden karar verebilmesi için mutlaka sosyal inceleme raporuna ihtiyaç duyduğu, buna bağlı olarak uzmanların da asli görevinin, hakimin çocuğun üstün yararına uyan bir karar verebilmesi için mesleki bilgi, birikim ve

tecrübeleri çerçevesinde nihai kararı yine hakime ait olmak üzere çocuğun velayetine ya da evlatlık edinilip edinilmemesine dair kanaat bildirmek üzere rapor hazırlayarak söz konusu ihtiyacı karşılamak olduğu söylenebilir. Sosyal inceleme raporunda uzmanlar, çocuğun velayetine dair kanaatlerini açıklamalarının yanı sıra gerektiğinde danışmanlık uygulanması ya da alınması gereken tedbirlere dair talepte de bulunabilmektedir.

Uzmanların hazırlamış olduğu sosyal inceleme raporu, uzmanın sosyal inceleme sürecini ne ölçüde gerçekleştirdiğini, görüşmeleri nasıl açıkladığını, çocuğun velayetine dair kanaatini ve gerekçesini nasıl ifade ettiği gibi birçok sorunun cevabını verebilir. Dolayısıyla uzmanın güçlü ve zayıf yönlerini de gösteren bir belgedir. Uzmanın zaman zaman kendi düşünce, davranış ve eylemlerini nesnel eleştiriden geçirmesi, hazırladığı raporlara ve mesleğin gelişimine de katkı sağlayacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları, aile mahkemesince görevlendirdikleri andan itibaren, aile sisteminin bütün parçalarını görebilen, aile bireylerinin yaşamlarına dokunabilen, teşhis ve müdahale sürecine hakim, gerektiğinde danışmanlık ya da tedbir kararlarını tavsiye edebilen, gerçekleştirdiği sosyal inceleme süreci ile mahkemeye etkin bilgi akışı sağlayabilen ve hazırladığı bütüncül bakış açısını yansıtan sosyal inceleme raporu ile davaya ışık tutarak, ailenin menfaatine karar alınmasında önemli bir rol ve sorumluluk üstlenen profesyonel meslek elemanlarıdır. Sosyal inceleme süreci, aile mahkemesi yanında aslen bütün adli sistem aktörleri tarafından da dikkate alınması gereken mesleki bir süreçtir. Sosyal inceleme sürecinin etkin ve işlevsel yapılabilmesi, ancak sosyal hizmet disipliniyle yetişmiş, alanında yetkin, toplumsal değişmeyi ve iyileşmeyi benimsemiş, kırılğan kesimlerin sesi olabilen, mahkeme sürecinde ya da tüm adli mekanizma içinde mesleki rol ve sorumluluklarını yerine getirebilen, planlı müdahale süreçlerine hakim, tarafsız bir gözlem ve inceleme yapabilen, çocuğun üstün yararı çerçevesinde çocuğun tarafı olabilen, gerektiğinde savunuculuk rolü üstlenebilen, etik ilke ve değerlere sahip profesyonel meslek elemanları tarafından gerçekleştirildiğinde mümkün olacaktır. Bu bağlamda, sosyal inceleme sürecinin, adli sistemin beklentilerini karşılayan donanımda olabilmesi için, salt uzmanın motivasyonu, mesleki yetenek ve kapasitesi değil aynı zamanda adli sistemin aktörlerince de desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca aile mahkemeleri, sosyal inceleme konusunda ara karar almakla birlikte,

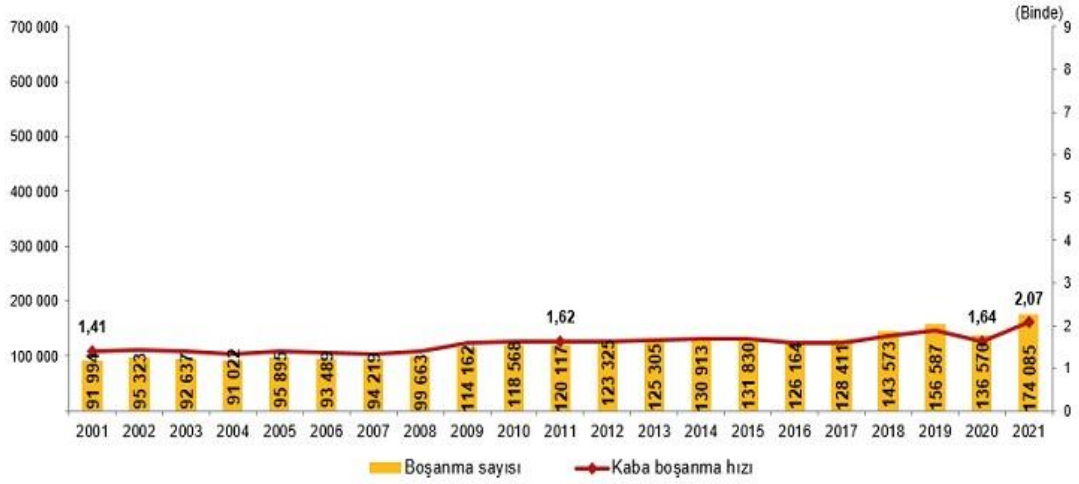
uzmandan hangi sınırlar içinde ne istediğini net olarak belirtmesi, yapılacak inceleme için harcırah, vasıta gideri, güvenlik ve yeterli zaman verme gibi gereken ihtiyacı karşılaması, özellikle de sosyal hizmet disiplininin faaliyeti olan sosyal inceleme sürecinin sosyal çalışma görevlileri olarak sayılan meslek elemanları içinde sosyal hizmet uzmanı tarafından ele alınmasını tercih etmelidir.

Sosyal inceleme sürecinin, adli süreçte çok boyutlu bilgi, gözlem ve sentez becerisi gerektirmesi, mevzuat bilgisi yanında alana özgü bir kavrayışı da gündeme getirmesi ve yargılama süreci içinde aile ve çocuk için hassas kararların alınmasında işlevsel olması nedeniyle, uzmanın mesleki açıdan sürekli kendisini yenilemesi ve geliştirmesi, yaşam boyu eğitime önem vermesi, kuramsal bilgi temeli ve mesleki tecrübesinden yararlanmak için gerektiğinde sosyal hizmet akademisyenlerinden de danışmanlık alması yerinde olacaktır.

Gerek alan yazın incelemesi gerekse de mevcut uygulamalar değerlendirildiğinde, sosyal inceleme sürecini odak alan çalışmaların bulunmadığı görülmüştür. Bunun yanında sosyal inceleme sürecinin etkin ve işlevsel hale gelebilmesi için, adli sistem aktörlerince dikkate alınması, Adalet Bakanlığı'nın kurumsal anlamda desteğinin alınması ve sosyal hizmet uzmanlarının alana özgü yetkinliklerinin artırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Araştırmada, mevcut sistem irdelenerek öneriler geliştirilmiştir. Aile mahkemeleri tarafından görevlendirilen uzmanlar ve sosyal hizmet akademisyenleri araştırma sürecine dahil edilmiş ve görüşlerine başvurulmuştur. Böylelikle sosyal inceleme sürecinin, mesleki bilgi, beceri ve tecrübeye dayalı olarak daha zengin bir donanımı yansıtması için gereken faktörler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sosyal inceleme süreci, sosyal hizmet mesleğinde çok önemli bir yere sahiptir. Sosyal inceleme raporlarının, beklenen mesleki tespit ve müdahaleleri yansıtabilmesi ise, ancak sosyal inceleme sürecinin etkin şekilde yerine getirilmesiyle mümkün olacaktır. Buna karşın literatür incelendiğinde aile mahkemeleri tarafından istenen sosyal inceleme raporları bakımından az sayıda araştırma kaleme alınmışken, sosyal inceleme sürecini inceleyen bir araştırma ise bulunmadığından, bu araştırma bir ilki oluşturmaktadır. Günümüzde giderek artan boşanma oranları, aile kurumunu risk faktörlerine açık hale

getirmekte ve buna bağılı olarak da sosyal hizmet mesleğinin bu alandaki işlevselliği giderek artmaktadır. Boşanan çiftlerin sayısı 2020 yılında 136 bin 570 iken 2021 yılında 174 bin 85 olmuştur. Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden kaba boşanma hızı 2021 yılında binde 2,07 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2021).

Şekil 1 Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı, 2001-2021 (TUİK, 2021)

Bu çalışmada yapılan görüşmelerde, aile mahkemelerinin aldığı kararlarda yer alan sosyal inceleme raporlarının içeriğinde bulunan sosyal inceleme sürecinin, yapısı, işlevi, nasıl gerçekleştirildiği, taraflar ve çocuklar açısından konumu dikkate alınmıştır. Gerçekleşen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenlerin de fikir ve düşüncelerine başvurulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın konusu aile mahkemeleri tarafından talep edilen sosyal inceleme sürecine ilişkin, sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri yanında yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ortaya konulmasıdır. Araştırmada ulaşılmak istenen hedef ise, sosyal inceleme sürecinin istendik düzeyde etkin ve işlevsel olabilmesi için araştırmanın bulguları, literatür taraması, gözlem ve deneyimler ile mevcut uygulamalar göz önüne alınarak gereken ihtiyacın belirlenmesidir.

Bu çalışma kapsamında, aile mahkemesince görevlendirilen uzmanların bilgi ve görüşlerinden yararlanılması ve sosyal hizmet akademisyenlerin de sürece ilişkin önerilerinin alınmasının, araştırmada zengin bilgi birikimi oluşturması ve alana ilişkin mesleki tespit ve önerilere ışık tutması önemlidir. Araştırma altı kısımdan meydana

gelmiştir. Birinci kısımda araştırmaya dair genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci kısımda araştırmanın kuramsal çerçevesi yer almış olup sosyal hizmet odağında aile, adli sosyal hizmet, aile mahkemeleri, sosyal inceleme süreci, sürece ilişkin dünyadan örnekler ve sosyal hizmet müfredatında sosyal incelemenin yeri bakımından da dünyadan örnekler incelenmiştir. Üçüncü kısımda araştırmanın yöntemi ele alınmıştır. Dördüncü kısımda araştırmanın bulguları; aile mahkemeleri uygulama alanında görev alan sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet disiplininden gelen sosyal hizmet akademisyenleri ile gerçekleştirilen görüşmeler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Beşinci kısımda tartışma yer almış olup son kısımda ise sonuç ve önerilere yer verilerek araştırma sonlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırmaya yönelik genel bilgiler yer alacaktır. Araştırmanın; problemi, amacı, önemi, varsayımları, tanımları ve sınırlılıkları genel bilgiler çerçevesinde ele alınacaktır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Sosyal Hizmet, ilgilendiği temel konular itibariyle, birey, grup ve toplulukların yoksunlukları, ihtiyaç analizleri, güçlendirilmeleri ve sorun çözme kapasitelerinin geliştirilmesi gibi son derece önemli faktörleri ele alan ve olumsuz şartlarla mücadele eden bir çalışma alanını kapsamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ise, mesleki çalışmalarında, bireyi sosyal çevresi içinde değerlendiren, sorun çözme becerilerini geliştiren, topluma entegrasyonunu sağlayan, insan hakları, sosyal adalet ve toplum kalkınmasının gerçekleşmesi için planlı çaba ve uygulamaları yapılandıran profesyonel meslek elemanlarıdır. Uygulama alanı içerisinde görevlerini yerine getiren sosyal hizmet uzmanları, belirlenen hedeflere ulaşma yolunda ekip çalışması içerisinde, diğer meslek elemanlarının da bilgi, tecrübe ve akademik donanımlarından yararlanırlar.

Birey, grup ve toplulukların, ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik sorunlarına çözüm arayan sosyal hizmet uzmanları ve ekip çalışması içinde yer alan diğer meslek profesyonellerinin, aileye yönelik etkin hizmet verebilmeleri için, olumlu, güçlü, her türlü koşulda görev ve sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınmayan, ailenin karşılaşabileceği sorunları çözme becerisi yüksek ve iletişim kurma yeteneği gelişmiş kişilik özelliklerine de sahip olmaları beklenmektedir.

Ülkemizde, son dönemde giderek artan bir gelişme gösteren sosyal hizmetin en önemli uygulama alanlarından birisi olan Adli Sosyal Hizmet kapsamında, özellikle ailenin korunmasında, sorun tespiti, onarıcı rol üstlenme, güçlendirici, alternatif çözüm yolları oluşturma, koruma ve yönlendirme gibi çok önemli görevleri bulunan sosyal hizmet uzmanlarının, söz konusu sorumluluklarını yerine getirirken, aile ve aileyle ilgili sosyal çevresinin desteğini almaları ve birlikte çalışarak gerek çocuğun gerekse tarafların

yararının sağlanmasında işbirliğini geliştirmeleri de gerekmektedir. Aile mahkemesinde görülmekte olan davalarda da hakimin talebi üzerine, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların nedenleri ile çocuğun velayetinin hangi tarafta kalmasının çocuğun üstün yararına olacağına dair bir sosyal inceleme raporu hazırlamak üzere evde, okulda ve çocuğun yaşadığı çevrede sosyal inceleme yapmaktadır.

Sosyal inceleme raporları, çocuğun yaşı itibarıyla sosyal, duygusal ve bilişsel özellikleri yanında başta ailesi ya da bakım verenleri olmak üzere, içinde bulunduğu çevre (okul, iş, akran grubu, mahalle, boş zaman olanakları gibi) koşullarına ilişkin bilgileri içeren mesleki belgelerdir (Uluğtekin ve diğerleri, 2004). Hakimin, çocuğun velayeti hakkında herhangi bir karar vermeden önce çocuğun aile yapısı, okul durumu ve gidişatı, içinde yetiştiği ve bulunduğu evin şartları, birlikte yaşadığını ebeveynler ve evde bulunan diğer kişiler gibi önemli hususları bilmesi zorunlu olduğundan, bu hususların uzman tarafından araştırılması ve mahkemeye bildirilmesi gerekir. Sosyal hizmet uzmanları da bu incelemeyi bilirkişi sıfatıyla yaparak mahkemeye sunar (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015).

Bu güne kadar yapılan bilimsel çalışmalarda, aile mahkemelerinde verilen kararlar doğrultusunda sosyal incelemeyi gerçekleştirmesi beklenen ve sosyal hizmet mesleğinin uygulanmasında özne konumunda olan sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal inceleme sürecini hangi kriterler çerçevesinde ele aldıklarını ve nasıl algıladıklarını belirleyen, bunun yanında ayrıca sosyal hizmet akademisyenlerinin de sosyal inceleme sürecine ilişkin akademik bakış açısını yansıtan bir çalışmanın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Son yıllarda hızla artan boşanma oranlarına karşı tespit ve değerlendirmeleriyle önlem almaya çalışan aile mahkemeleri ve mahkeme tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, ailenin mevcut psiko-sosyal boyutunu inceleyen yaklaşımı yanında, bireylerin tüm haklarının güvence altına alınması, olası risklerden korunması, boşanmanın nedenlerinin ortadan kaldırılması ya da sağlıklı boşanmanın sağlanması gibi faktörleri öncelikledikleri, bu bağlamda özellikle ailenin korunması temelinde, ailenin mevcut durumunu tespit eden, aileye verilecek hizmetleri planlayan, yöneten, sonuçlarını değerlendiren ve gerektiğinde rehberlik ve danışmanlık görevini de üstlenen sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki faaliyetleri çerçevesinde sosyal inceleme sürecine ilişkin

içeriğın belirlenmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bunun yanında sosyal hizmet akademisyenlerinin de sosyal inceleme sürecinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüş ve önerilerinin bilinmesinin, aile mahkemelerinin en etkin biçimde topluma hizmet verebilmesinin önemli bir adımını oluşturduğu düşünölmektedir.

Bu bağlamda araştırmanın problemi, “aileye yönelik uygulamalarda kuramsal temel oluşturan sistem ve ekolojik yaklaşım modellerinden hareketle, sosyal hizmet perspektifinden aile mahkemelerindeki sosyal inceleme sürecinin gerçekleşmesinde yaşanan sorunlar ve bunlara karşı ne şekilde çözüm önerileri getirilmekte olduğu” şeklinde ele alınmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı; aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri ve süreci nasıl algıladıklarının belirlenmesidir/ortaya konulmasıdır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmaktadır;

1. Sosyal hizmet uygulayıcılarının, sosyal inceleme sürecindeki duruma ilişkin görüş, değerlendirme ve algıları nelerdir?
2. Sosyal hizmet akademisyenlerinin, aile mahkemesi davalarında sosyal inceleme sürecinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüş, değerlendirme ve algıları nelerdir?
3. Aile mahkemesine hizmet veren sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal inceleme sürecine ilişkin görüşlerine yönelik, mevcut duruma göre ne şekilde önerilerde bulunulabilir?
4. Aile mahkemesine hizmet veren sosyal hizmet uzmanlarının ve sosyal hizmet akademisyenlerinin, aile mahkemesindeki sosyal inceleme sürecine ilişkin bakış açılarında ne gibi farklılıklar vardır?
5. Aile mahkemesindeki davalarda taraf olan bireylere ve çocuklara yönelik sosyal inceleme sürecinde yaşanan problemler nelerdir?
6. Sosyal inceleme sürecinin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütölmesini sağlayan unsurlar nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ülkemizde aile mahkemeleri, toplumun temel taşı olarak değerlendirilen, toplumun devamlılığı, sağlığı ve gelecek nesillerin yetişmesinde çok önemli rol ve fonksiyon üstlenen aile kurumunun, korunması ve desteklenmesi yanında boşanmayı gerektiren koşullar doğduğunda ise, sağlıklı boşanmanın gerçekleştirilebilmesi ve özellikle çocuğun üstün yararına hizmet etme amacını taşıması nedeniyle adli sistemde önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Aile mahkemelerinin, ele aldığı davalar kapsamında, sosyal inceleme raporlarına ihtiyaç duyarak aldıkları ara kararlarda, sosyal inceleme yapılması için uzmanlara görev vermektedirler. İlgili uzmanların görüşlerinin, davaya taraf anne-baba ve özellikle çocukların gelecekteki yaşamlarını belirleyecek yargı kararlarında çok önemli bir role sahip olması dolayısıyla özellikle sosyal inceleme sürecinin, etkin şekilde planlanması ve gerçekleştirilmesinin, yazılan mesleki raporlar için büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Aile Mahkemeleri, kendisine başvuran taraflar için en sağlıklı kararın verilmesinde, yetişkinler yanında çocukların da sağlığı, bakımı, korunması ve eğitimini ele alan ve bu yönüyle çocuk koruma sistemi açısından da önemli bir görev üstlenen yargı kurumudur. Yasa koyucu tarafından, toplum açısından büyük değer atfedilen ailede, bireylerin uyumu ve özellikle çocukların psiko-sosyal ihtiyaçlarının tespit edilmesi bakımından, aile mahkemeleri tarafından “Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı), Psikolog ve Pedagog” şeklinde tanımlanan uzmanlara görev verilmesi uygun görülmüştür. Ülkemizde 2005 yılı itibariyle, aile mahkemeleri bünyesinde çalışmaya başlayan, 2021 yılı içinde ise Mağdur hakları ve Adli Destek Birimleri’nde yer alan söz konusu meslek profesyonelleri, lisans döneminde aldıkları eğitim alanlarına göre Aile Mahkemeleri konusu içinde değerlendirilen davalarda, kendilerinden istenen sosyal inceleme raporlarını kaleme almaktadırlar. Sosyal inceleme raporları, aile hakkında verilecek kararlarda hâkime mesleki sınırlar içinde yol gösteren en önemli belgelerden birisi olması ve uzmanın bilgi ve gözleminin en etkin şekilde içeriğe yansıtılması bağlamında ailenin geleceğini etkileyen bir delil niteliğindedir. Bugüne kadar aile mahkemelerinde çalışan uzmanların mesleki bazda görev tanımlarının yapılmamış olması ve farklı meslek mensubu profesyonellerden aynı görevlerin istenmesi ise konunun başka bir boyutudur. Oysa lisans eğitimi süresince sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasına yönelik eğitim alan ve

uygulama deneyimi ile akademik donanımı bütünleştiren yegâne meslek dalı sosyal hizmettir ve sosyal inceleme raporları sosyal hizmetin mesleki faaliyetidir. Haklarında, boşanma, velayet, şahsi ilişki tesisi, evlat edinme gibi kararların verildiği aile bireylerini, anlama, algılama ve bu sürecin yönetilmesine ilişkin verileri analiz etme ayrıca verilecek kararın yetişkin ve çocuk açısından en uygun şekilde değerlendirilebilmesi için de “sosyal inceleme sürecinin etkinliği ve ortaya koyacağı sonuçlar” büyük önem taşımaktadır.

Aile Mahkemeleri tarafından verilen kararlarda, aileye yönelik çok yönlü bakış açısının geliştirmesi ve ailenin psiko-sosyal boyutunun öne çıkarılmasında etkin rolünü sürdüren mevcut sosyal inceleme sürecinin, uzmanlar tarafından nasıl algılandığı, yazım ve içeriğinin hangi formatta ve nasıl oluşturulduğu aynı zamanda sosyal hizmet perspektifinden aile mahkemelerince istenen sosyal inceleme raporlarına ilişkin sürecin nasıl yönetilmesi gerektiğine yönelik sosyal hizmet akademisyenlerinin görüş ve önerilerinin de belirlenmesi bakımından ülkemizde yeterli düzeyde çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Aile Mahkemesi’nde devam eden davalarda, karar sürecine etki etmesinde önemli bir rol üstlenmesi beklenen profesyonellerin kaleme aldıkları sosyal inceleme raporlarında, sosyal inceleme sürecine ilişkin nasıl bir yol izledikleri, konuya yönelik bakış açıları, süreci nasıl algıladıklarının belirlenmesi ve sosyal hizmet akademisyenlerinin de sürece ilişkin görüş ve önerilerinin alınarak sosyal inceleme sürecinin aile mahkemeleri açısından verimli ve daha nitelikli hale getirilmesi bu araştırma kapsamında değerlendirilecektir. Bu araştırma literatüre kazandırıldığında, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarına ve alana ilgi duyan akademisyenler için zengin bilgi birikimi ve deneyimle donatılmış bir süreci ortaya koymakla birlikte, uygulamaya dönük sorunların tespiti ve çözüme önerilerinin sunulması temelinde, sosyal inceleme sürecinin etkin ve verimli olmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.3.ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırma kapsamında, araştırmaya katılan grupların, oluşturulmuş olan soru formlarına, kendi görüşlerini yansıtarak samimi ve doğru cevaplar verdikleri varsayılmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Aile Mahkemesi: Boşanma, velayet, şahsi ilişki tesisi, evlat edinme, nafaka ve evliliğe izin verme gibi konularda tarafların başvurularını inceleyen ve hükme bağlayan, temelde aile bütünlüğünün korunmasına hizmet eden ve bunun için tedbirler alan, kırılgan kesimlerin haklarını korumakla sorumlu olan, gerektiğinde sağlıklı boşanma sürecini işleten, özellikle tespit ve değerlendirmeleri ile sosyal çalışma görevlilerinden görüş alarak davayı psikososyal boyutları ile de ele alan uzmanlaşmış mahkemeleri ifade etmektedir.

Sosyal Hizmet Uzmanı (Sosyal Çalışmacı) :Aile Mahkemesi tarafından, boşanmayı oluşturan nedenlerin tespiti, çocukların üstün yararı temelinde velayet haklarının değerlendirilmesi, şahsi ilişki kurulması ve evlat edinme gibi konularda görüş ve değerlendirmelerini içeren sosyal inceleme raporu yazmak üzere görevlendirilen profesyonel meslek elemanını ifade etmektedir.

Sosyal İnceleme Süreci: Aile Mahkemeleri uygulama alanına giren konularda, hakimin verdiği ara karar çerçevesinde, uzmanın mesleki bilgi, beceri ve gözlemlerini yansıtan, birey ve aileyi sosyal çevresi içerisinde bütüncül bir bakış açısıyla tarafsız şekilde değerlendirme aşamalarını ifade etmektedir.

Adli Sosyal Hizmet; Sosyal hizmet mesleğinin hukuk alanındaki işlevselliği çerçevesinde, ceza ve hukuk mahkemeleri alanına giren suça sürüklenmiş çocuk, aile ve çocuklar hakkında uygulanacak tedbirler, boşanma velayet, şahsi ilişki tesisi, kırılgan kesimlerin hak ve menfaatlerinin korunması ve desteklenmesi gibi konuları sosyal hizmet bakış açısıyla inceleyen, hukuk ve sosyal hizmet alanlarının etkileşimi noktasında yasa ve sosyal politikalarla yakından ilgilenen alanı ifade etmektedir.

Sosyal Hizmet Akademisyeni: Araştırma kapsamında görüşme yapılan üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde çalışmış ya da çalışmakta olan sosyal hizmet kökenli akademik personeli ifade etmektedir.

Sosyal Çalışma Görevlisi: Çocuk Gelişimi, Sosyal Hizmet, Aile ve Tüketici Bilimleri, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Psikoloji ve Sosyoloji Bölümü mezunlarını ifade etmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

- Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı yüz yüze yapılması planlanan derinlemesine görüşmelerin Covid-19 virüsünün bulaş riski nedeniyle çevrimiçi platformlarda (whatsapp, zoom, skype) gerçekleştirilmesidir.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. AİLE

Aile toplum içinde sosyal bir kurum olma özelliği taşır. Toplum kendi düzeni, sağlığı ve sürdürülebilirliği açısından, aile kurumunun olumlu yönde gelişmesi için çaba gösterirken, aile yapısını zedeleyebilecek değişimlerin de etkisini azaltma yönünde gerekli tedbirleri almaktadır. Aile yapısının güçlü olmasının toplumu da güçlü kılacağı tezinden yola çıkıldığında, birçok bilim dalının aile yapısı ile ilgilendiği ve çeşitli boyutlarda aileyi incelediği görülmektedir. Aile kurumunun birey ve toplum için ne kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, aileyi derin bir kavrayışla ele almanın gereği hissedilmiştir.

2.1.1. Aile Kurumunun Tanımlanması

Günümüzde, aile kavramına tek bir tanım getirmek zordur. Çünkü dünyada meydana gelen tüm gelişmelerin aile kurumu üzerinde çok boyutlu etki oluşturduğu ve böylelikle aile yapısının değişime uğradığı bir gerçektir. Bu bağlamda aile kurumuna ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır.

Aile, insanoğlunun var oluşuyla başlayıp günümüze kadar değişip gelişerek varlığını sürdüren toplumun en küçük yapı taşıdır. Ailenin evrensel geçerliliği olan tek bir tanımı yapılamamaktadır (Epik, Çiçek ve Altay, 2017). Ancak aile, evlilik, doğum, evlat edinme gibi kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı insanlardan oluşan en küçük ve en temel toplumsal birim olarak tanımlanabilir (Canatan ve Yıldırım, 2013; Durğun, 2018, Epik, Çiçek ve Altay, 2017; Günindi ve Giren, 2011; Könezoglu, 2006; Sütçü, 2021; Tolan, 1991; Yüce, 2021).

Aile, karşılıklı onaya bağlı şekilde bir araya gelen, iki ya da daha çok bireyin oluşturduğu ve üyelerinin bakım ve ihtiyaçlarını sağlayarak fiziksel mevcudiyetlerini devam ettiren, doğum ya da evlat edinme yoluyla yeni üyeler kazandıran, çocukların sosyalizasyon süreçlerini gerçekleştiren, üyelerin sosyal açıdan denetimini yapan, mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi ve dağıtımını sağlayan, etkin bir eğitim, sevgi, ilgi ve

yetiştirme gibi sorumlulukları olan bir birlikteliktir. (The Vanier Institute of the Family 2003; Çoban, 2007).

Aile, toplumdaki en temel birim olarak ve çok önemli sosyo-ekonomik fonksiyonlara sahiptir. Toplum içerisindeki önemli değişimlere rağmen üyeleri için (özellikle bebekler, çocuklar, yaşlılar, özürllüler) duygusal, sosyal, ekonomik ve ruhsal açıdan destek vermeyi sürdürmektedir. Aile aynı zamanda geleneksel ve kültürel değerlerin aktarılması noktasında da önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Ayrıca aile, üyelerine bakım, yetiştirme, destek ve eğitim sağlayarak nitelikli insan kaynağı oluşturmada ve bunun sürekliliğini sağlamakta rol ve sorumluluk üstlenmektedir (The United Nations 1998; Çoban, 2007).

Hollanda Aile Konseyine göre, “Bir veya birden fazla çocuğun yetiştirildiği her yaşam ünitesine aile denilmektedir” (Canatan ve Yıldırım, 2013). Türkiye’de ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aileyi, “Kan, cinsel ilişki ya da yasal bağlarla birbirine bağlı olan insanların oluşturduğu, mahrem ilişkilerle örülü en küçük ve temel etkileşim ağı” olarak tanımlamaktadır (TAYA, 2011).

Sosyoloji bilimine göre de, “toplumsal kurumlar, insan toplumlarının organize ettiği ve insanın gereksinimlerine çeşitli şekillerde yanıt verecek, onları idare ederek yönetecek bir sosyal yapı ve mekanizma” şeklinde tanımlandığından, evlilik, aile, hükümet ve devlet dahi birer toplumsal kurum olarak değerlendirilmekte ve aile, karı koca ve çocuklardan meydana gelen birliktelik olarak kavramsallaştırılmaktadır (Serim, 1972).

Aile kavramı için birbirinden farklı tanımlar yapılsa da, birçok aile teorisyenlerinin birbirine yakın olarak yaşayan, ortak bir yeri paylaşan, iki veya daha fazla kişiyi içeren, duygusal bağın varlığının hissedildiği, üyeler arasında rol ve sorumlulukların belirlendiği, sevgi, ilgi, şefkat ve yakınlık olma duygularının paylaşıldığı hususunda ortak görüşte oldukları söylenebilir (Hallaç ve Öz, 2014).

Farklı toplumlarda farklı aile tiplerinin görüldüğü, kültürel ve geleneksel değerlerin aile yapısını etkilediği, eşlerin ayrı yaşadıkları, tek ebeveynli çocuklardan oluşabilen ya da evlilik dışı ilişkilerin normal karşılanabildiği toplum yapılarının da bulunduğu

anlaşılmaktadır. Bu bağlamda aileyi tek bir tanım altında açıklamanın güç olduğu ancak toplumların, aile hakkında farklı algılayışlara sahip olsalar da aile kavramını öne çıkardıkları görülmektedir.

2.1.2. Aile Kurumunun İşlevi

Sosyolojik anlamda “kurum; toplumda belirli ihtiyaçları karşılayan ve bu ihtiyaçlara ilişkin kuşaktan kuşağa aktarılan anlam kodları ve davranış örüntüleri olarak” tanımlanmaktadır. Kurumlar, toplumu oluşturan bireylerin ve grupların, evlilik, ekonomi, hukuk, din, spor, sanat, bilim, eğitim ve güvenlik gibi belli gereksinimlerini karşılamak üzere sorumluluk üstlenirler. Bu gereksinimleri karşılaması için kurumların üstlendiği görevlere de o kurumun işlevleri adı verilir. Bu bağlamda “aile kurumunun işlevleri” gündeme geldiğinde, ailenin toplum içinde hangi gereksinimleri karşıladığı anlaşılmalıdır (TAYA, 2011).

Aile, neslini ve dolaylı olarak toplumun devamını sağlama arzusu içeren, yakınlık, şefkat, sevgi, anne ve babalık duygularını yansıtan, insanların bir arada yaşamalarına sebep olarak bu birliktelikten beslenen, duygusal temelli ve içinde yaşayan kişilerin beslenme, üreme, eğitim, kültür gibi maddi, manevi, fizyolojik başta olmak üzere temel ve beşeri çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan bir ortam olup toplumu oluşturan bireylerin kişilik yapısının gelişiminde ve bireylerin sosyalleşmesi sürecinde temel etkiye sahip bir yapıdır. Bu yapısından hareketle ailenin işlevleri, biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik işlev olmak dört sınıfta toplanabilir. Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması (2011)’na göre de; “neslin sürekliliğini sağlama, psikolojik ve ekonomik işlev, sosyalleştirme ve eğitim işlevi, sosyal kültürel ve statü sağlama işlevi, boş zaman değerlendirme işlevi ile akraba ve komşuluk işlevi ailenin temel işlevlerindedir” (Cansel, 1991; Dabanlı ve Bilir,1991; Durğun, 2018; Hallaç ve Öz,2014; Elbruz,1981; Özgüven, 2001; Sütçü,2021; Bakanlık Araştırması, 2011). Bu bağlamda ailenin işlevleri genel açıdan aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Soyun devamı için çocuk yapma ihtiyacına cevap veren “cinsellik ve üremeyi düzenleme” biyolojik işlevi, ailenin en yaygın kabul gören işlevinin başında gelmekte olup nüfusun yenilenmesini de sağlar.

Ailenin üyelerinin sağlıklarını koruma, eğitim, öğretim ile “eşler arasındaki finansal iş birliğinin ve ortak yaşamın sürdürülmesinin sağlanması, biyo-psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına” cevap veren işlev ekonomik işlevdir.

Aileyi oluşturan üyelerin sevgi, dayanışma, korunma, duygusal destek ve güven, çocukların yetiştirilmesi ihtiyaçlarına cevap veren, yakınlık içeren ve samimi sevginin hakim olduğu bir ortamda çocukların yetiştirilmesi, psikolojik işlevidir.

Her bireyin sosyal dünyada yer edinme ihtiyacı vardır. Aile üyelerinin diğer insanlarla ilişki kurması ve sürdürmesi, sosyalleşme ihtiyacı sosyal, kültürel ve statü sağlanması “Yetişmekte olan gencin sosyalleşmesi ve kültürel gelişiminin sağlanması, geçmişten gelen ortak kültürü taşıma ve gelecek nesillere aktarma, çocukları sosyalleştirme ve geleceğe hazırlama işlevi “sosyal, kültürel ve statü sağlama işlevi” sosyolojik işlevidir. Ailenin sosyolojik işlevi sayesinde, toplumu oluşturan bu bireyler ailede kültür değerlerini, tutumlarını, amaçlarını ve davranışlarını öğrendiğinden sosyalleşme süreci başlar ve akraba ve komşuluk ilişkileri gibi aile dışındaki deneyimlerle şekillenir.

Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması’na (2011) göre; bireyler, kendileri için ailenin işlevlerinden bazılarını, %71.77 oranında sevgi ve şefkat ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ortam, %68.82’si neslin devamlılığını sağlamak, %68 oranında da çocukların ruh sağlığını desteklemek olarak dile getirmektedirler.

Tarihsel süreçte zaman içinde hayat şartlarının farklılaşması, beraberinde aile yapısının ve işlevlerinin değişmesine neden olsa da neslin devamı, çocukların yetiştirilmesi, kişilerin topluma kazandırılması ve düzeni koruyan sosyal mekanizmaların sürdürülmesi işlevlerinin aynı kaldığı söylenebilir (Erkal,1991).

Ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde gerçekleştirebilmesi için, aile içinde yer alan bireylerin üstlerine düşen bireysel rol ve sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmeleri, birbirleri ile etkili iletişim kurmaları, aralarında sevgi ve saygıya dayalı güven ortamını oluşturarak birbirlerini desteklemeleri, aile dışından gelebilecek olası risklere karşı gereken savunmayı birlikte gösterebilmeleri ve değişen koşullara uyum sağlama becerisini sergilemesi gerekmektedir. Aile, bireylerin ortak gereksinimlerine cevap vermeli ve toplumsallaşmayı teşvik ederek işlevlerini geliştirmelidir.

2.1.3. Aile Kurumunun Önemi

Aile, bireyin dünyaya gelişi ile birlikte içinde yer aldığı, bireye hayatını sürdürebilmesi için gerekli bakım ve desteğin verildiği en küçük sosyal ortam olup toplumsal değer yargıları, sosyalleşme ve normatif kuralların yoğun olarak yaşandığı, kişiyle toplum arasındaki bağı kurarak toplum hayatının devamını sağlayan en temel sosyal yapıdır (Çağan, 2011). Aile, toplumsal yapının bilim, eğitim, sanat, din, devlet, siyaset, hukuk ve ekonomi gibi diğer tüm birim, kurum ve kuruluşlarına yön veren, sayı bakımından en küçük fakat nitelik olarak en büyük merkezidir (Bayer, 2013).

Aile, insanın doğumundan itibaren bakılıp gözetildiği, içgüdüsel ihtiyaçları başta olmak üzere beslenme, barınma, üreme gibi beşeri ihtiyaçların birinci elden karşılandığı, maddi ve manevi varlığını koruyup geliştirdiği bir yapıdır (Bayer, 2011). Bireyin toplum yaşantısına hazırlanması ailede başlamakta ve bireyin aile ve diğer insanlarla ilişkileri ömürleri boyunca devam etmekte olup sosyalleşme sürecinin başladığı yer olması da aileyi kurumsal yapan özelliğidir. Bir başka deyişle toplumun en temel, en küçük yapı birimi olmasına rağmen aileyi “kurum” haline getirenin ailede başlayarak kuşaktan kuşağa aktarılan etkileşim ağının olmasıdır (TAYA, 2011).

Aile sadece birey için değil toplum için de hayati önem taşımaktadır. Aile kurumunun bilinen işlevlerini yerine getirebilmesi, toplumsal hayatın dengesi, düzeni ve bunların devamı ile yakından ilişkilidir. Çünkü aile, toplumsal yaşamda vatandaşlık ve demokrasi bilincinin ilerlemesi açısından da en temel eğitim kurumudur. Bu anlamda birincil sosyalizasyon ünitesi olma yönüyle, toplumsal düzeni ve dengeyi etkileme konumundadır. Öte yandan aynı zamanda toplumsal dengesizlik ve düzensizliklerden etkilenmesi nedeniyle aile, fonksiyonlarını yerine getiremez durumunda da olabilir. Dolayısıyla fonksiyonel olmayan aile, hem üyeleri ve hem de toplum için mutsuzluk kaynağı olabilmektedir. Bu durumda başarısız aile ortamı, sevgi, saygı ve güven atmosferi olma bakımından niteliğini kaybetmiştir. Üyeler arasındaki duyarsızlık, iletişimsizlik ve sorunların paylaşılmaması çözümsüzlüğü de beraberinde getirmektedir. Sonuçta ifade edilen faktörlerin etkileşimiyle, aile üyelerinin birbirine ve topluma yabancılaşmaları, bazı sapma davranışlarına yönelmelerine de neden olabilmektedir (İl, 2001; Erkoyuncu, 2007).

Bugün dünya üzerinde güçlü ya da etkili mevkilerde bulunan herkes bir zamanlar bebektir. Sahip olduğu gücü kullanma şekli büyük oranda o kişinin yetiştiği ailede neler öğrendiğine bağlıdır. Sorunlu ailelerin eğitici hale gelmelerine ve eğitici olanların da daha eğitici olmalarına yardım ettiğimizde, her bireyin ince ince işlenmiş insanlığı hükümetlere, okullara, işlere, dinlere ve yaşamlarımızın niteliğini etkileyen diğer bütün kurumlara yansiyacaktır (Satir, 2001; Erkoyuncu, 2007).

Aileden başlayarak tüm topluma sirayet eden etkileşim boyutunun, toplumları anlamada ailenin yapısının incelenmesi bakımından özel bir önemi bulunmaktadır. Özellikle çocuğun psikolojik, biyolojik, ekonomik ve kültürel düzeylerde ilk öğreticilerinin anne ve babası olduğu gözetildiğinde, çocuğun gelişiminde ailenin önemi oldukça fazladır.

Toplum yapısının ailelerden oluşması nedeniyle birey bazında önem taşıyan aile, hukuki olarak da anayasal düzenlemelere konu olmuştur. Anayasanın 41. Maddesinde, Ailenin Türk toplumunun temelini oluşturduğu ve devletin de ailenin huzur ve refahının sağlanması bakımından özellikle de çocukların korunması için gerekli tüm tedbirleri almasından bahsedilmektedir. (Badur, 2009). Anayasasının 20. Maddesinde ise, özel yaşam ve aile hayatının gizliliği konu edilmekte ve tüm bireylerin aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

Aile bütünlüğünün ve aile hayatının gizliliğinin Anayasa hükümleri ile korunması ve gerekli önlemlerin alınmasının, teşkilat kurulmasının devlete aynı zamanda görev olarak yüklenmesi, ailenin Türk toplumundaki önemini göstermektedir (Dural, Gümüş ve Öğüz, 2010). Bireyin gereksinimlerinin beklenen düzeyde karşılanmamasından dolayı ortaya çıkan sosyal yıkımlar ortadadır. Ailenin en fazla tehdit altında olduğu söylenen A.B.D. dahil bütün toplumlarda aile idealize edilir ve devletlerce politika düzeyinde korunur (Nazlı, 2001).

2.1.4. Sosyal Hizmet Odağında Aile Kurumu

Sosyal hizmetin temel çalışma alanlarından biri olan aile, toplumun yapısını oluşturan en küçük birim olması ve insanların yaşadıkları sorunların temelini, aile hayatından kaynaklanması nedeniyle önem taşımaktadır (Çevik, 2020). Sosyal hizmet, bir meslek

ve bilim olarak başlangıcından itibaren ailelerin sorun ve ihtiyaçları ile yakından ilgilenmiş, aileyi mesleki etkinliklerinde temel bir noktaya oturtmuştur. Tarihsel gelişim içinde sosyal hizmet, aileler için geliştirdiği pek çok yaklaşım ışığında ilgilenmiştir (Şahin ve Duman, 2005).

Ailelerle sosyal hizmet, risk unsurları içeren ailelerle çalışma için bir şemsiye kavramdır. Ailelerle sosyal hizmetin temel amacı, aile üyelerinin duygusal ve gelişimsel gereksinimlerini etkin şekilde karşılayabilmeyi öğrenebilmeleri için ailelere destek vermektir. Ailelerle sosyal hizmet, değişim ya da müdahale için ailelerin güçlerini ortaya çıkararak, etkili biçimde sorumluluklarını ve işlevlerini gerçekleştirebilmeleri için ek yardım sağlar ve günlük yaşamını verimli şekilde devam ettirebilmesi adına aile işlevselliğinde somut değişiklikler gerçekleştirir (Duyan, 2014). Günümüzde sosyal hizmet bakımından aile dezavantajlı, yardıma muhtaç bir grup olarak görülmekten çıkarak toplumun devamlılığını sağlayan birim haline gelmiştir (Çevik, 2020).

Sosyal hizmet uygulamalarında, ailenin tüm üyeleri bir bilgi kaynağı olarak görülmekte ve ailenin bütün üyeleriyle görüşme yapılması, problemlerin çözümü yönünde daha ayrıntılı bilgi edinilmesine, aile dinamiklerinin anlaşılmasına, tüm üyeler arasındaki iletişimin gözlemlenmesine, bireyin daha iyi anlaşılmasına ve daha yansız bir değerlendirme yapılmasına olanak sağlar (Aktaş, 2013).

Son yıllarda küresel dünyada meydana gelen gelişme ve değişimler aile kurumunu da yakından ilgilendirmektedir. Sosyal hizmet; bilgi, beceri ve değer temeli ile risk faktörlerinin belirleyerek aileyi güçlendiren, aile içi ilişkileri düzenleyen, ailenin denge içinde yaşamını sürdürmesi için gereken tedbirleri alan, ailenin işlevlerini sağlıklı şekilde yürütmesi için destek veren, aile bütünlüğü, huzuru, mutluluğu ve güveni oluşturan bir yaşam kalitesini hedef alarak toplumsal dayanışmayı, bütünleşmeyi ve uyumu geliştirme yolunda ilerlemeyi esas almaktadır. Aileyi olumsuz etkileyen faktörler, zamanla aile içinde kırılğan bir yapı oluşturmakta, aile sistemini baskı altına alması yanında evlilik kurumu üzerinde de yıkıcı rol oynamakta ve böylelikle evlilik kurumunun da yara almasına sebebiyet vermektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının, eşler arası çatışma nedenlerini araştıran, ebeveyn çocuk ilişkilerinin yönünü belirleyen, aile içindeki bireylerin istek ve beklentilerini ortaya çıkaran bir

yaklaşım ile konuyu ele alarak, eşler arası uyumu ve aile içi olumlu ve destekleyici ilişkileri motive eden, çözüm yolu alternatifleri ile aile üzerindeki baskıyı azaltan ve özellikle çocuğun üstün yararını gözeterek sosyal hizmet müdahale yöntemleri ile aile ve evlilik kurumunun sağlıklı temeller üzerinde yükselmesini, sağlıklı ve sürdürülebilir yapıya kavuşmasını amaç edinmiştir.

2.1.5. Sistem Teorisi

Sistem Teorisi, bir bütünü oluşturan parçalar arasında karşılıklı ilişkileri ortaya koyduğu gibi bireyler, gruplar, örgütler, toplumlar ve çevredeki karşılıklı olarak etkileşen faktörler arasındaki ilişkiyi de vurgular. Sistem bakış açısı, bireylerle ailelerle, gruplarla, örgütlerle ve toplumla sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirirken, sosyal hizmet uzmanlarının, sistemlerin dinamik olduğu gerçeğinden hareket etmelerine yardımcı olur. İnsan yaşamında karşılaşılan sorunların çeşitliliği ve sürekli değişim göstermesi, sosyal hizmet uzmanlarına da esnek bakış açısı ile müdahale etme zorunluluğunu getirmektedir. Sistem yaklaşımı, bireylerle, ailelerle, örgütlerle ve toplumla sosyal hizmet uygulaması yöntem ve tekniklerinin bütünleştirilmesi için büyük önem taşımaktadır (Duyan, 2014).

Sistemler az veya çok sabit ilişkiler içinde düzenlenmişlerdir. Her sistem içerisinde birçok alt sistemden meydana gelmektedir. Her bir alt sistem de bütün ile iletişim halindedir ve bütünü bir parçasıdır. Aile sistemi de böyledir. Ailenin her bir bireyi, o aileyi oluşturan, o bütünü oluşturan bir alt sistemdir ve bu bireyler yani alt sistemler, birbirleriyle oldukları gibi sistemle yani aileyle de direkt ilişkilidir. Bu aileyi oluşturan alt sistemlerin, yani anne, baba, çocuklar ve diğer bireylerin demografik yapıları ve bunların yanısıra her birinin ilgi alanları aile içindeki ilişkilerin belirleyicileridir (Minuchin, 1974; Aktaş, 2005).

Ailelerin etkileşimsel süreçleri tarafından sürdürülen semptomlar, aile üyelerinin subjektif bir biçimde şikâyetçi oldukları konular ve aynı zamanda aile üyeleri dışındaki kurumların da bu insanlarda sorunlu olan yanları hissetmesi ve düşünmesi ile ilgilidir. Semptomlar sürdürülen etkileşimsel süreçlerin değişmesi ile azaltılır.

Aile problemleri, değerlendirme aşamasında var olan bilgiler toplanarak oluşturulur. Aile üyeleri genelde birbirlerini suçlayarak sorunu tanımlarlar. Bu nedenle değişim için nasıl bir çaba göstermeleri gerektiğinin farkında değildirler. Sosyal hizmet uzmanlarının, aile sistemi hakkında ailenin süreçte ortaya çıkardığı temalarını tanımlamaları önemli bir beceridir. Aile örüntülerini anlamak için soruna ilişkin olay dahil tüm aktörlerin davranışları ve iletişimleri hakkında tanımlayıcı bilgilerin ortaya çıkarılması gerekir (Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı, 2011).

Sistem kuramı, sosyal hizmet uzmanına müracaatçının sorunu ve bu sorunla ilgili pek çok sistem hakkında bakış açısını genişletmesine yardımcı olur. Böylelikle sosyal hizmet uzmanı, müdahalenin en iyi şekilde nereyi hedef alması gerektiğine karar verir. Bu kuram ayrıca sosyal hizmet uzmanını ve müracaatçıyı farklı yollardan aynı amaca ulaşma noktasında bir arada tutar (Teater, 2015).

Aileyi sistem teorisi çerçevesinde ele aldığımızda, bireylerin kendi aralarındaki ilişki biçimi ile bir bütün olarak aile arasındaki etkileşim süreçleri önem kazanmaktadır. Bir genel sistem olan aile ile alt sistemler şeklinde tanımlanan karı-koca, çocuk-anne, çocuk-baba gibi oluşumların arasındaki etkileşimin doğası incelenmelidir. Aile sisteminin açık ya da kapalı özellik sergilemesi, aile kuralları açısından sınırların belirliliği, aile içindeki denge ve güç yapısı gibi ana temaların sistem yaklaşımı açısından ele alınması sosyal hizmet uzmanlarına, aileye yönelik bütüncül bakış açısı ile sağlıklı değerlendirmenin yapılabilmesi için kuramsal bir temel oluşturacaktır.

2.1.6. Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım, bireylerin fiziksel ve sosyal çevreleri arasındaki işlevsel olmayan etkileşimleri ortaya çıkararak tedavi ve reform yaklaşımını bütünleştirmektedir. Ekolojik model gerek dışsal gerekse içsel faktörleri gündeme getirmektedir. Model, bireylerin ve sosyal çevrelerinin baş etme becerilerini geliştirmeye çalışmakta ayrıca çevresi içinde bireyi ele almaktadır.

Ekolojik yaklaşıma göre, insan organizması ile çevrenin özellikleri karşılıklı uyum içinde olmalıdır. Problem olarak görülen bir uyumsuzluğun giderilebilmesi için bireyin işlevlerini tanımlamaya olanak sağlayan davranışları, içinde yaşadığı çevre

sistemleri ile ilişkileri ve bireyin problemi net olarak tanımlamasıyla konunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Davranış ve tutumların, çoklu çevre sistemi ile ilişkili olduğunu söylenebilir. Çevre ile etkileşim, bireyin gelişmesi ve ilerlemesini, yetenek ve kapasitesini kullanabilmesi açısından ona çeşitli fırsatlar oluşturduğu gibi engelleyiciliği de söz konusu olabilir. Sorun, bireyin içinde yaşadığı çevreyi ne şekilde algıladığı ve yorumladığı, uyumsuz davranışların hangi şartlarda ortaya çıktığı incelenip değerlendirilerek belirlenmelidir (Duyan, 2014).

Ekolojik yaklaşım, yaşayan dinamik etkileşimlerle ilgilidir. Vurgu aktif katılımdadır (birbirleriyle ve çevreleriyle dinamik transaksionlara sahip insanlar örnek verilebilir). Ekolojik yaklaşım, birey ve çevrenin birleştiği noktada ya da bireyler ve çevreler arasında kesişen transaksionlara odaklanır (Ashman ve Hull 1999; Acar ve Acar, 2002). Konuyu aile odağında örneklediğimizde, aile sistemini, kendi alt sistemleri ile ilgili bir durumu veya problemi ortaya çıkarmada sistem kuramından faydalanmak daha uygunken; aile sisteminin diğer sistemlerle etkileşimlerini ve bu etkileşimden kaynaklanan durum ve problemleri ortaya çıkarmada ise ekolojik sistem kuramından yararlanmanın tercih edilmesi daha uygundur (Acar ve Acar, 2002).

Günümüzde halen geçerliliğini devam ettiren sistem ve ekolojik sistem yaklaşımının, sosyal hizmet uygulamalarına en önemli katkısı yaşanan problemleri bütüncül şekilde ve çoklu perspektiften inceleme olanağı tanımasıdır. İfade edildiği gibi sorunların kaynağının sadece bireylerde aranmasından ve birey üzerinde odaklanılmasından vazgeçilmiş, dolayısıyla çevrenin ve çevre birey etkileşiminin etkisi göz ardı edilmemiştir. Sistem ve ekolojik sistem kuramıyla beraber sosyal hizmet uzmanları, dünyaya ve sorunlara ilişkin geniş ve kapsamlı bir bakış açısı kazanmışlardır. Görünen veya dile getirilen problemlerin daha da ötesine bakabilme, sentez ve analiz yapabilme becerisini kazanmışlardır. Bunun yanında sorunların birçok sistemle ilişkili olduğu kabul edilmiş ve böylece sorunların meydana gelmesine sebep olan sistemlerin, sorunun çözümünde de yer alması sağlanmıştır (Acar ve Acar, 2002).

Ekolojik yaklaşım, sosyal inceleme sürecinde sosyal hizmet uzmanlarına, ailedeki bireylerin sosyal çevre ile etkileşimlerinde meydana gelen olumsuz etkenlerin, bireyler ve aile üzerindeki yansımalarının görülebilmesini ve aile içinde yaşanan olayların sosyal çevre ile ilişkisinin kurularak, sorun çözümünde sadece birey odaklı değil

sosyal çevre içinde birey vurgusuna dikkat edilerek sürecin değerlendirilebilmesi noktasında bakış sağlar. Aile mahkemesi tarafından gerçekleştirilen, sosyal inceleme yapılmasına dair görevlendirmelerde, özellikle müşterek çocuklarla bireysel görüşmelerin yanında okul, komşu, arkadaş ve diğer aile üyeleri ile etkileşiminin çocuk açısından algısı da gündeme gelmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanı, bireylerin yaşadıkları sorunların temelinde salt bireysel nedenleri değil, sosyal çevresi ile etkileşimlerine de bakarak daha geniş perspektiften değerlendirme yapma imkânına sahip olacaktır.

2.1.7. Adli Sosyal Hizmetin Tanımlanması

Sosyal hizmet; insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri temelinde bireyden başlayarak ailelerin, grupların, topluluklarının ve tüm toplumun iyiliğini sağlamak amacıyla sosyal işlevselliklerini koruyup geliştiren mesleki uygulamalar bütünü olarak ifade edilebilir. Sosyal hizmet, insanı bir bütün olarak değerlendirir ve bu değerlendirmede çevresi içinde birey yaklaşımından hareketle sosyoloji, psikoloji başta olmak üzere tıp, antropoloji, hukuk, ekonomi gibi alanlardan faydalanır (Güzel ve Selcik, 2017; Öztürk, Kayadibi, Taşdemir, 2021). Adli sosyal hizmet ise, hukuk sistemi ile sosyal hizmet uygulamalarının kesişimi olarak tanımlanabilir (Purutçuoğlu, 2018). Adli sosyal hizmet, çoğunlukla bireyleri bütüncül bir perspektifle ele alarak bireyi yaşadığı sosyal çevresi içinde değerlendirmektedir (Hepbenli,2021). Adli sosyal hizmete ilişkin farklı boyutları ele alan tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan birkaçı aşağıdaki gibidir;

A.B.D. Ulusal Adli Sosyal Hizmet Uzmanları Örgütü (NOFSW, 1997)'nün tanımına göre adli sosyal hizmet; çocuk gözetimi, boşanma, velayet, çocuğun hakları, bakım ve gözetimi gibi adli konuları içeren uyuşmazlık ya da suç ile ilgili durumlarla ilgili olarak sosyal hizmet uygulamasının özel olarak odaklanması olup, bu noktada adli sosyal hizmet uzmanı, adli sistem ile ilgili çeşitli birimlere (savcılık, mahkeme, avukatlar, vs.) eğitim, danışmalık ve iyileştirme hizmetleri sağlamaktadır (Gönültaş, 2016).

Sosyal Hizmet Sözlüğü (Dictionary of Social Work, Barker ve Robert, L. 2003) adli sosyal hizmeti; yasal konularla, yasalarla ve davalarla gerek hukuki gerekse ceza adalet sistemleri içinde ilgilenen, çocuk velayeti, zorunlu tedavi programları çocuk

refahı, boşanma, akrabaların sorumluluğu, suça itilen çocuklar, refah hakları ve yasal yeterlilik konularını kapsayan uzmanlık alanı olarak tanımlamaktadır.

Hukuk ile sosyal hizmetin etkileşim sürecinden, adli sosyal hizmet alanının bir alt uzmanlık dalı olarak ortaya çıkışı yakın zamana dayanmaktadır (Purutçuoğlu, 2018). Adli kelimesi, mahkemeye kapalı, açık mahkeme, mahkemeye çıkmadan önce, forum veya kamu anlamında kullanılan Latince “forensis” kelimesinden türemiş olup forum (mahkeme) ise yargılama yeri anlamına gelmektedir. 17.yy.’a gelindiğinde forum, hukuki ihtilaflar için kullanılmaya başlamıştır. Mahkemelerde, farklı meslek gruplarının yargılamaya yardımcı olması, tıp alanındaki hekimler ile başlamıştır. Forumlarda hekimler, ölüm nedeninin belirlenmesi hakkında mahkemelere bilgi vererek yargılamaya yardımcı oluyorlardı. Bu uygulama “adli tıp” alanın ortaya çıkıp gelişmesini sağlamıştır. Hukuki ihtilafların konusunun, birey ile mensubu olduğu ailesinden, sosyal çevresinden kaynaklanmaya başlaması ile birlikte; sosyal hizmet uzmanları bireyi gözlemleyip değerlendirerek mahkemelere yardımcı olmaya başlamıştır. Zaman içinde adli sosyal hizmet, boşanma, çocuk velayeti anlaşmazlıkları, akrabaların sorumluluğu, eş ve çocuk istismarı, suçluluk, olası cezai davranış durumlarını araştırmak, yasal yeterlilik ve zorunlu tedavi programları gibi hususlarda yasal sisteme yardımcı olmak gibi faaliyetleri de içermeye (Yüce, 2021) ve aile içi şiddet, toplum ruh sağlığı, sosyal yardımlaşma hakları, cezaların hafifletilmesi, çocuk ve yetişkinlerin cezai sorumluluğunun değerlendirilmesi, arabuluculuk gibi alanlarda çalışmaya başlamış olup aynı zamanda adalet sisteminde yer alan diğer aktörleri sosyal refah konularında ve meslektaşlarını da yasalar bakımından bilgilendirir hale gelmiştir (Baykara-Acar, 2014).

Ortaya çıkış süreci de düşünüldüğünde, birbirinden farklı tanımlar olmakla birlikte adli sosyal hizmetin hukuk sistemi ile sosyal hizmetlerin kesişimi olduğu ve uygulamanın iç içe geçmiş birbirine bağlı disiplinlerin eşgüdüm içinde çalışmasını gerektiren bir alan olduğu hususunda fikir birliği vardır. Örneğin, niteliği gereği çocuk ve aile hukuku, çocuğun üstün menfaatini temel aldığından sosyoloji, psikoloji, hukuk ve sosyal hizmet bakımından disiplinler arası bir konumdadır (Yücel, 2016) ve bu durum disiplinler arası işbirliğini gerektirmekte olup sosyal hizmet uzmanları da söz konusu işbirliğini sağlamakla görevlidirler. Sosyal hizmet uzmanları bahsi geçen işbirliğini, boşanma, ihmal, velayet, çocuk istismarı gibi çocuğu korumaya yönelik kanunları,

çocuk ve yetişkin adalet hizmetlerini ve sosyal yardımlaşma haklarını sosyal hizmet uygulamaları ile yasal sonuçlara ve amaçlara ulaşmak için yaptığı değerlendirme ve incelemelerle ve diğer alanlardan olan hakim, savcı, avukat, doktor, polis gibi meslek uzmanları ile çalışarak sağlamaktadır (Öztürk, Kayadibi ve Taşdemir, 2021).

Günümüzde adli sosyal hizmet uzmanları, genel olarak çocuk hakları savunuculuğu, çocuk, kadın ve yetişkinlerin korunması, madde bağımlılığı tedavileri, suça sürüklenmiş çocuklarla adli görüşme yapma, cezaevi sosyal hizmeti, denetimli serbestlik, toplum ruh sağlığı, aile içi şiddet, sosyal yardımlaşma hakları, çocuk ve yetişkinlerin cezai sorumluluğunun değerlendirilmesi, cezaların hafifletilmesi, arabuluculuk gibi alanlarda görev yapmakta ve aile ve çocuk mahkemesinde de bilirkişi görevini, mesleki yaklaşım içinde, hükümlü ve mağdur için en uygun tedbirin ne olacağı ile ilgili görüş bildirme görevlerini yerine getirmektedirler (Baykara-Acar, 2014).

Ülkemizde, adli sosyal hizmet kapsamında, 2021 yılı itibariyle çocuk ve aile mahkemelerinde bulunan uzmanlar, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'ne bağlı birimlerde çalışmaya başlamıştır. Söz konusu yeni birimle birlikte, daha önce aile mahkemesi özelinde uzmanlar aracılığıyla sağlanan psikososyal tespit değerlendirme ve destek hizmeti, tüm adli birimlerin yürüttüğü süreci kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

2.1.8. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü

Adli sosyal hizmetin, bahsedildiği üzere hukuk ile sosyal hizmet uygulamalarının kesişimi olması, adli sosyal hizmetin yerine getirilmesinde diğer disiplinlerden de yararlanmanın gereği ve adli süreçte psikososyal desteğin sağlanması amacıyla, 10 Haziran 2020 tarih ve 63 Sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile mağdurlara sunulacak hizmetlerin teşkilatlanması öngörülmüş ve 2021 yılında Adalet Bakanlığı'nca yürütülen "Ceza Adalet Sisteminde Mağdur Haklarının Güçlendirilmesi Projesi" kapsamında, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nca adliyeler bünyesinde Adli Destek ve Mağdur (ADM) Hizmetleri Müdürlükleri kurulmuştur. Müdürlükler bünyesinde,

Bilgilendirme ve Yönlendirme Bürosu, Kırılgan Grup Destek Bürosu, Ceza Yargılaması Destek Bürosu ve Hukuk Yargılaması Destek Bürosu yer almaktadır¹.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin kurulmasıyla birlikte, çocuk ve aile mahkemelerinde bulunan uzmanlar, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'ne bağlı bu birimlerde psikolog, sosyal çalışmacı, pedagog ile psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü mezunu meslek elemanları, “sosyal çalışma görevlisi” başlığı altında çalışmaya başlamışlardır. Aynı zamanda müdürlükte çocuk ve aile mahkemelerinde çalışan uzmanlar aracılığıyla mağdurlara ve davanın taraflarına yönelik sağlanan psikososyal destek, tüm adli süreci kapsayacak şekilde cumhuriyet savcılıkları, çocuk ve aile içi şiddet büroları ve tüm ceza mahkemelerinde uzmanların görev yapmaya başlamasıyla genişletilmiştir. Bununla birlikte, 30.04.2021 tarihinde yayımlanan 31470 sayılı Resmî Gazete’ de sosyal çalışma görevlisi tanımı, “adli destek görevlisi” olarak değiştirilmiştir. Tüm meslek gruplarının tek bir isimle adlandırılması, mahkemenin görevlendirmesi üzerine görüşme sağlayan meslek elemanlarında olduğu kadar görüşülen müracaatçı yönünden de bir kargaşaya sebep olmaktadır. Zira her ne kadar sosyal hizmet uzmanlarının görevi, hakim ya da mahkemenin çocuk ile ilgili karar vermesinden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaparak rapor hazırlamak, ceza yargılamasında çocuğun süreçten olumsuz etkilenmesini önlemek için ifadesi alınırken ve sorgusu yapılırken çocuğun yanında bulunmak, çocuğun yasal hakları ile kendisine yöneltilen suçlamalara bakımından çocuğun anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hakimince kendisine görev verildiği hallerde kararı uygulamak, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapma işlemlerinden oluşan bilirkişilik yapmak olsa da, “adli destek görevlisi” olarak görüşmeye gidildiğinde müracaatçıların sosyal hizmet uzmanına “pedagog, çocuk psikoloğu” gibi hitaplarda bulunabilmesi de söz konusu olabilmektedir. Bu isim ve görev kargaşasının çözümü, görüşmeyi gerçekleştirecek uzmanın kendini ve görevini müracaatçıya doğru ve anlaşılır şekilde görüşmenin en başında ifade etmesidir (Öztürk, Kayadibi ve Taşdemir, 2021).

¹<https://magdur.adalet.gov.tr/Home//SayfaDetay/adm-nedir>, E.T: 09.03.2022

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü yapılanması ülkemize özgü bir model olup bu müdürlüklerin amacı, adli süreçte özel olarak desteklenen ve kırılğan grup olarak adlandırılan cinsel suç, aile içi şiddet, terör, göçmen kaçakçılığı veya insan ticareti suçu mağdurları ile çocuk, kadın, yaşlı ve engelli mağdurlara yönelik onarıcı adalet ve sosyal hukuk devleti ilkeleri uyarınca adalet erişim sürecinde etkin bir bilgilendirme ve yönlendirme hizmetinin verilmesi ve tüm yargı sürecini kapsayacak şekilde psikososyal desteğin sağlanmasıdır. Ayrıca bu modelin bir diğer amacı da uzmanların çalışma alanlarının genişletilerek Cumhuriyet Savcılıkları, çocuk ve aile içi şiddet büroları ve tüm ceza mahkemelerinde uzmanların çalışmalarının sağlanması ile çok daha fazla mağdura uzman desteği verilmesi sağlanmasıdır².

2.2. AİLE MAHKEMELERİ

Anne baba ve çocuklar ile diğer ebeveynlerden oluşan aile yapılarında, bireyler arasındaki ilişkiler çeşitlenip değiştikçe zaman içinde uyuşmazlıklar gündeme gelmektedir. Toplumun en küçük yapı taşında meydana gelen uyuşmazlıklar birey özelinden başlayıp tüm topluma sirayet edebilecek sorunlar doğurabilmektedir. Böylesine önemli etkileri bünyesinde taşıyan aile uyuşmazlıklarının çözümü de özel usullere tabi olmalıdır.

Aile mahkemesi denilince akla ilk olarak boşanma ve onun sonuçlarına bakan mahkeme gelmekte ise de eşlerin birbirleriyle uyuşmazlıkları kadar ebeveynlerin müşterek çocuklarla doğabilecek uyuşmazlıklarına da aile mahkemeleri çözüm üretmektedir (Özel ve Tatar, 2008).

Her geçen gün teknolojinin ilerlemesi, yenedünya anlayışının ortaya çıkması ve toplumların, bireylerin alışkanlıklarının davranışlarının, olaylara tepkilerinin değişmesi, salgın hastalıkların, depresyon, sel heyelan gibi doğal afetlerin yaşanması, ekonomideki iniş çıkışlar gibi faktörler aile yapısını da değiştirerek aile içi uyuşmazlıkların da artmasına neden olmuştur. Aileyi ilgilendiren sorunların hem çoğalması hem de çeşitlenmesi, sorunların çözümüne uygulanacak hukuk kurallarının daha ayrıntılı incelenmesine, daha hassas usuller uygulanmasına ihtiyaç doğurmuştur.

²<https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/tarihce#:~:text=Bu%20ba%C4%9Flamda%20C3%9C%20Clkemizde%20,E.T:09.03.2022>

Bu ihtiyacın bir sonucu olarak da, daha özel bilgi ve tecrübe gereksinimi ve problemlerin daha teknik inceleme ve değerlendirme yapılması için salt aile hukuku uyuşmazlıklarına bakan özel mahkemelerin kurulması gündeme gelmiştir.

Ülkemiz hukuk yargılamasında kanunlarca ayrı bir görev verilmeyen mahkemelere “genel mahkemeler”, uzmanlık alanı olan mahkemelere ise “özel mahkemeler” denilmektedir. Aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar genel mahkemelerde görülmekte iken ailenin, psikolojik ve sosyal özellikleri dikkate alınan bir yargılama gerçekleştirilmesi ihtiyacıyla salt aileye yönelik kuralları uygulayacak ve denetleyecek olan özel görevli aile mahkemeleri 2013 yılında kurulmuştur (Cılga, 2002). Aile mahkemeleri de aile hukukundan doğan dava ve işleri görmek üzere kurulan, adli yargıda asliye hukuk mahkemesi derecesinde kurulmuş, hâkimin yanı sıra sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog gibi uzmanların da hâkime yardımcı olarak çalıştığı tek hakimli özel mahkemelerdir (Atalay, Özekes ve Pekcanitez, 2007).

4787 Sayılı Kanunda nüfusa ilişkin şart düzenlemesi yapılmış olması nedeniyle her ilçede aile mahkemesi kurulamamış olsa da ülkemiz hukukunun çağdaş devletler hukuku seviyesine çıkmasında önemli bir adım olmuştur (Filiz, 2011).

Aile mahkemelerinin, yalnızca aile hukukundan kaynaklanan ve kanunda tahdidi olarak sayılan dava ve işlere bakması özel mahkemeler olduğunun göstergesi olup önemi gereği aile mahkemesi hakimlerinin de belirli niteliklere sahip olması gerektiği düzenlenmektedir. 4787 Sayılı Kanunun 3. Maddesinde söz konusu nitelikler içinde, tercihan evli ve çocuk sahibi, aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olan ve otuz yaşını doldurmuş olma şartları sayılmıştır. Ayrıca, 4787 Sayılı Kanunun 5. Maddesinde, “tercihen evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından Adalet Bakanlığınca adliyelerde görevlendirilen psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan yararlanılır” hükmü bulunmaktadır.

Aile mahkemeleri tek hakimli ve uzmanlardan yararlanan özel mahkemeler olması nedeniyle de yargılama usulü olarak da genel mahkemelerden ayrılmaktadır. 4787 Sayılı Kanunun 7. Maddesine göre, aile mahkemeleri, kendilerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, eş ve çocukların mevcut sorunlarının tespitini

yaparak barış yoluyla çözüm getirme noktasında mahkeme uzmanlarından da yararlanır. Barışa yönelik çabalar sonuç vermediğinde, yargılama süreci devam eder ve esas hakkında karar verilir.

Mahkemenin tarafları sulh yoluyla barıştırmayı denemesi mevzuatımıza 4787 Sayılı kanunla getirilen yeni bir düzenlemedir. Evlilik hayatının yeniden kurulması ihtimali varsa tarafların anlaşıp evliliği devam ettirme yönünde hakimde bir kanaat olması durumunda taraflar sulhe davet edilir. Barışma sağlanırsa dava düşer, sağlanamazsa hakim yargılamaya başlar (Baktır, 2003). Sulh olma hakkı kamu düzenine ilişkin konularla sınırlı olup evliliğin geçerliliği ve butlanı gibi konularda hâkim sulh teklifinde bulunamaz. Buna karşılık boşanmanın veya ayrılığın ferî hükümleriyle ilgili taraflar arasında sulh yapılabilir (Tercan, 2003).

Türk Medeni Kanunu'nun aile hukukuna ilişkin ikinci kitabında evlenmenin butlanı, boşanma, ayrılık, soy bağının düzenlenmesi gibi belirli dava ve işler için özel usul hükümleri öngörülmüştür. Buna göre; Türk Medeni Kanununun 184. maddesinde düzenlenen usul kurallarına göre hâkim, boşanma veya ayrılık davasının dayandığı olguların varlığına vicdanen kanaat getirmediği, bunları ispatlanmış sayamaz. Hâkim, bu olgular hakkında gerek re'sen, gerek istem üzerine taraflara yemin öneremez. Tarafların bu konudaki her türlü ikrarları hâkimi bağlamaz. Hâkim, kanıtları serbestçe takdir eder. Boşanma veya ayrılığın fer'î sonuçlarına ilişkin anlaşmalar, hâkim tarafından onaylanmadıkça geçerli olmaz ve hâkim, taraflardan birinin istemi üzerine duruşmanın gizli yapılmasına karar verebilir.

Aile mahkemelerinde, genel mahkemelerde uygulanan medeni usul hukuku kurallarında da bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin genel mahkemelerde geçerli olan taraflarca getirilme ilkesi aile hukuku davalarında tam uygulanmaz; boşanma ayrılık ve evlenmenin butlanı davalarında kabul ve sulh hâkimi bağlamaz, yemin teklif olunamaz, eşler arasında tahkim sözleşmesi yapılamaz; hakim tarafların sunduğu delillerle bağlı değildir, resen delil toplayıp vakaları değerlendirebilir (Arslan, 2010; Baktır, 2003; Koçhisarlıoğlu, 2004; Tercan, 2003).

2.2.1. Aile Mahkemelerinin Amacı

Aile birliği, önemi gereği Anayasanın 41. Maddesiyle devlet koruması altına alınmıştır. Aile mahkemeleri de ailenin korunmasına yönelik koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler gibi önemli işlevleri yerine getirerek ailenin korunmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, aile hukukuna ilişkin hükümleri düzenleyen 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunun “aile hukuku” başlıklı ikinci kitabında düzenlenen hükümlerin uygulanmasının yanı sıra günümüzde özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları sözleşmesi ile hakları güvenceye alınan ve uluslararası alanda da korunmaya değer en yüksek menfaat grubu olan “çocukların üstün yararının korunması ve Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kapsamında kadın haklarının korunması”, bu sözleşmelere uygun hazırlanmış yasalar doğrultusunda aile mahkemeleri aracılığıyla sağlanmaktadır.

2.2.2. Aile Mahkemesinin Görevleri

4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunda aile mahkemesinin görevlerinin neler olduğu düzenlenmiştir. Kanunun 4. Maddesinde göre aile mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işleri, yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizi ayrıca kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirmektedir.

Aile mahkemeleri, nişanlılık, maddi ve manevi tazminat davaları, görev alanına giren konular, nişanın bozulması halinde hediyelerin geri verilmesi, evlenmeye ilişkin talepler, evlenme engelleri ve ehliyeti, evlenme başvurusu ve töreni, batıl olan evlenmeler, evlenme akdi, evlilik birliğinin korunmasına ilişkin önlemler, boşanma ve ayrılık davaları, boşanma halinde tazminat, eşler arasındaki mal rejimi, tanıma ve babalık hükmü, soy bağı, evlat edinme, velayet, vesayet, çocuk malları, nafaka yükümlülüğü, ev düzeni ve aile mallarına ilişkin konulara bakmaktadır.

4787 Sayılı Kanunun 4. Maddesi ikinci fıkrasına göre aile mahkemeleri, yabancı mahkemelerce hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş ve kararı veren ülke kanunlarına göre kesinleşmiş bulunan ilamların tanıma ve tenfizini yapmakla görevlidir. Yabancı mahkeme kararı icrası gereken bir hükümse, infaz hükmü

içeriyorsa (örneğin nafaka ödenmesi, eşyaların iadesi gibi) Türkiye’de kararın infazının sağlanması için Türk aile mahkemesince verilen karara “tenfiz kararı” denir. İnfaz hükmü içermeyen, icrası gerekmeyen bir karar (örneğin boşanma kararı) ise sadece kesin hüküm, kesin delil niteliğinde ise Türk aile mahkemelerinden verilen karara “tanıma kararı” denir (Özüğür, 2004; Gençcan, 2008).

4787 Sayılı Kanunun 4. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen, aile mahkemelerinin bir diğer görevi ise, kanunlarda verilen diğer işleri yapmaktır. Bu görevine ilişkin özel kanunlarda düzenlenerek aile mahkemesinin görevli olduğunu belirten Türkiye'nin taraf olduğu, aile, kadın ve çocuğun korunmasına ilişkin uluslararası anlaşmalardan doğan uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin davalar, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda düzenlenen aile mahkemesince önleme, tedbir kararının verilmesi örnektir.

4787 Sayılı Kanunla, aile mahkemelerine dava ve işlerin yanı sıra “koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler” başlığı altında birtakım tedbirler alma görevi de verilmiştir. Kanunun 6. maddesine göre aile mahkemesi, diğer kanunlardaki hükümler saklı kalmak üzere görev alanına giren konularda:

I. Yetişkinler hakkında;

- a) Evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri konusunda eşleri uyararak, gerektiğinde uzlaştırmaya,
- b) Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin gerekli önlemleri almaya,
- c) Resmi veya özel sağlık veya sosyal hizmet kurumlarına, huzur evlerine veya benzeri yerlere yerleştirmeye,
- d) Bir meslek edinme kursuna veya uygun görülecek bir eğitim kurumuna vermeye,

II. Küçükler hakkında;

- a) Bakım ve gözetime yönelik nafaka yükümlülüğü konusunda gerekli önlemleri almaya,

- b) Bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunan veya manen terk edilmiş halde kalan küçüğü, ana ve babadan alarak bir aile yanına veya resmi ya da özel sağlık kurumuna veya eğitimi güç çocuklara mahsus kuruma yerleştirmeye,
- c) Çocuk mallarının yönetimi ve korunmasına ilişkin önlemleri almaya,
- d) Genel ve katma bütçeli daireler, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bankalar tarafından kurulmuş teşekkül, müessese veya işletmelere veya benzeri işyerlerine yahut meslek sahibi birinin yanına yerleştirmeye karar verebilir. Aile mahkemesince verilen bu kararların takibi ve yerine getirilmesinde, 5. maddeye göre görevlendirilen uzmanlardan yararlanılabilir. Bu kararlara uyulmaması hâlinde Hukuk Muhakemeleri Kanununun (HMK) 398 inci maddesi uygulanır.

Aile mahkemesince karar verilebilen bu önlemlerin hukuki ihtiyati tedbir olarak kabul etmek mümkündür (Baktır, 2003). Nitekim tedbiri düzenleyen madde son cümlesine göre ihtiyati tedbir kararlarına aykırı davranılması halinde öngörülen yaptırımı düzenleyen HMK m. 398'e atıf yapılması da, bunu açıkça göstermektedir (Tercan, 2003).

4787 Sayılı Kanunun 6. Maddesinde düzenlenen koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler, Türk Medeni Kanununda ailenin korunmasına ilişkin tedbirlerin yetersiz kalmasını önlemek amacıyla ayrıca hüküm altına alınan önlemlerdir. 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı kanunla düzenlenen tedbirler ile ailenin, kadının ve çocuğun korunması için alınabilecek tedbirlerin yasal zemini güçlendirilmiş ve aile mahkemesine tedbirler bakımından oldukça geniş yetki ve görev vermiştir.

2.2.3. Aile Mahkemesinde Yer Alan Görevliler

Aile mahkemelerinde yer alan görevliler; yargılama yaparak karar veren hakim başta olmak üzere mahkeme bünyesinde çalışan adliye personeli ile uzmanlardır. 4787 Sayılı Kanunun 2, 3 ve 5. maddelerinde, aile mahkemesindeki görevliler düzenlenmiştir. Ancak uzmanlar aile mahkemesine bağlı çalışmakta iken 2021 yılı itibariyle Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'ne bağlı birimlerde çalışmaya başlamış olup 4787 sayılı kanunun uzmanlara ilişkin 5.maddesi başlığı da “uzmandan

yararlanma” olarak değiştirilmiştir. Buna göre aile mahkemesinde yer alan görevliler şunlardır:

- **Aile mahkemesi hakimleri:** 4787 Sayılı Kanunun 3. Maddesine göre; aile mahkemelerine, atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış, adli yargıda görevli, tercihan evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olan hâkimler arasından Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atama yapılır.

4787 Sayılı Kanunun 3. maddesinde düzenlenen bu şartlar yalnızca aile mahkemelerinde görev alacak hâkimlerin seçiminde geçerlidir, kanunun 2. maddesinde ifade edildiği üzere aile mahkemesi kurulamayan yerlerde, aile mahkemesi sıfatı ile davalara bakan asliye hukuk hâkimlerinde bu nitelikler aranmamaktadır (Arslan, 2003).

- **Adliye personeli:** 4787 Sayılı Kanunun 2. Maddesinde, aile mahkemelerinde bir yazı işleri ile yeteri kadar personel bulunacağı düzenlenmiştir. Buna göre aile mahkemelerinin kalem teşkilatını bir yazı işleri müdürü, yeteri kadar zabıt kâtabi ile mübaşir oluşturmaktadır. Kalem teşkilatında görevli bu personellerin atanmasında aranan nitelikleri olmadığı gibi diğer mahkemelerdeki görevlilerden farklılaşan görevleri de yoktur (Tercan, 2003).
- **Aile Mahkemesinde Görev Alan Uzmanlar:** 4787 Sayılı Kanunun 5. maddesine göre her aile mahkemesine Adalet Bakanlığınca, tercihan; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagoğ ve sosyal çalışmacı atanır. Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır.

Söz konusu uzmanların atanma kriterleri de Kanunun 5. Maddesinde düzenlendiği üzere aile mahkemesi hâkimlerinin atanma kriterlerine benzemekte olup evli ve çocuk

sahibi olmak, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olmak şartlarını taşıyan uzmanların diğer uzmanlara göre seçilmesinde önceliği bulunmaktadır. Ancak uzmanlar, bu kriterleri taşımasa bile aile mahkemelerine atanabilirler (Atalay, Özekes, Pekcanitez,2007; Tanrıver, 2000).

Kanunda, aile mahkemesinde görev yapan meslek elemanları, pedagog, psikolog ve sosyal çalışmacı olarak yer almış olsa da aile mahkemesinin başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyması halinde diğer meslek profesyonellerinden de yararlanılabilecektir. Kanunda yer alan meslek elemanlarından, psikolog; bireylerin, duygu ve düşüncelerini, davranışlarını, zekâ ve yeteneklerini anlamaya çalışarak, onların davranışlarının düzeltilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olan, bireylerin çevreleriyle olan uyum sürecindeki uyumsuzlukları inceleyip çözüm yolları sunmaya çalışan psikoloji ile uğraşan kimse olarak tanımlanabilir. Pedagog, ülkemizde kavramsal bir karşılığı olmamakla birlikte eğitim bilimleri fakültesi mezunu olup çocukların sosyal problemlerinin çözümüne dair çalışmalar yapar. Sosyal çalışmacı ise, esasında sosyal hizmet uzmanı olup sosyal inceleme yaparak rapor hazırlar (Karagülmez ve Ural, 2003; Arslan, 2003).

Aile mahkemesinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının görevleri Kanununun 5. Maddesine göre, davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak ve görüş bildirmek, mahkemece verilecek diğer görevleri yapmaktır.

Uzmanlar, hakimin gerekli görmesi halinde davada taraflar arasındaki uyuşmazlığı tespit etmek ve kaynağını bulma, taraflar dinlenirken duruşmada hazır bulunma, duruşmada söz alan tarafların psikolojik durumlarını anlamak ve durumları hakkında görüş bildirerek, hâkimin verdiği koruyucu, eğitici ve sosyal önlemleri takip edip yerine getirerek mahkemeye yardımcı olmaktadır (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015; Mutlu, 2020). Mahkemece uzmanlara verilebilecek diğer görevler ise; dava dosyasını incelemek, taraflara randevu verip görüşmeye davet etmek, anne, baba ve çocuklarla birlikte ve bireysel görüşmeler yapmak, görüşme başlangıcında, görüşeceği kişileri görüşmenin amacı, kendisinin rolü ve sorumlulukları hakkında bilgilendirmek,

görüşmede tarafların uzlaşma olanaklarını araştırmak, uzlaşma gerçekleşmediği takdirde istem doğrultusunda velayet, şahsi ilişki tesisi, boşanma konularında inceleme yapmak, toplanan bilgi ve verileri değerlendirmek, ihtiyaç duyulan ya da eksik kaldığı düşünülen konularda taraflarla yeniden görüşmek, rapor yazmaya geçmeden önce farklı disiplinlerle görüş alışverişinde bulunmak olarak örneklendirilebilir (Mutlu, 2020).

Sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdiği sosyal inceleme süreci neticesindeki mahkemeye sunduğu sosyal inceleme raporu, esasında bilirkişi incelemesidir ancak mahkemenin gerekli gördüğü hallerde uzmanların tarafları duruşmaya hazırlama, ifade sırasında ve duruşmada, mahkemenin verdiği tedbir kararlarının uygulanmasını sağlama görevleri uzmanlara, bilirkişiliğin de ötesinde önemli bir işlevsellik getirmekte ve önemlerini artırmaktadır (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015; Mutlu, 2020).

2021 yılında, aile mahkemesine bağlı çalışmakta olan bahsi geçen uzmanlar, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü bünyesine alınmış olup görev alanları da genişletilmiştir. Günümüzde uzmanların, aile mahkemelerinde sosyal inceleme yaparak velayet, evlat edinme, kişisel ilişkinin düzenlenmesi konularında taraflar ve müşterek çocuklar ile görüşüp rapor hazırlamak başta olmak üzere yukarıda sayılan görevleri yerine getirmenin yanı sıra Çocuk ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri'nde korunma ihtiyacı içinde olan ya da suça sürüklenen veya mağdur çocuklarla görüşme gerçekleştirerek rapor düzenlemek ve gerektiğinde tedbir istemeyi; ihtilaf nedenleriyle gelen taraflarla görüşme yaparak, ceza mahkemelerinde mağdur, tanık ve suça sürüklenen çocukları duruşmaya hazır hale getirmek, duruşma devam ederken yanında yer almak; adli görüşme odalarında dezavantajlı bireyler ile adli görüşme yapmak; kırılgan bireylere yönelik müdahale planı hazırlamak gibi görevleri de bulunmaktadır (Hepbenli, 2021).

2.2.4. Sosyal Hizmet Odağında Aile Mahkemesinin Görev Alanına Giren Dava Çeşitleri

Sosyal hizmet; 19. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, bireylerin, ailelerin, grupların ve dolayısıyla toplumların iyileştirilip geliştirilmesinde, sosyal işlevselliklerinin yerine getirilmesinde etkili olan ve bireyin sosyalleşmesine yardımcı olma amacıyla faaliyet

göstermekte olan, faaliyetlerinde çevresi içinde birey anlayışını benimsediğinden bireyi içinde bulunduğu biyolojik, sosyal, kültürel, ruhsal, ailesel ve ekonomik alanlarıyla bir bütün olarak değerlendiren meslek dalıdır (Duyan 2003; Güzel ve Selcik, 2017).

Aile hukuku ise, kişilerin aile ilişkilerini düzenleyen ve çocuğun annesi, babası ve diğer hısımlarıyla kurulan ilişkisi ile bu ilişkilere bağlanan hükümlerden oluşmaktadır (Dural, 2010).

Aile mahkemelerinin kurulması ile birlikte, aile ilişkisinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde, sosyal hizmetin özellikle çevresi içinde birey anlayışı, bireyi bir bütün olarak değerlendirme ve çocuğun üstün yararını koruma yaklaşımları nedeniyle özellikle boşanma, velayet, çocukla kişisel ilişkinin tesisi ile evlat edinme davalarında uzmanlardan yararlanılmaya başlanmıştır (Filiz, 2011; Yüce, 2021). Sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal incelemede mesleki bilgi, birikim, deneyim ve inceleme, gözlem ve değerlendirme yeteneklerini, aile mahkemelerinde görülmekte olan bu davalarda hakimin karar vermesinde yardımcı olan özel önem taşıyan sosyal inceleme raporları aracılığıyla kullanmaktadırlar (Coşkun, Coşkun ve Sarıca, 2019).

2.2.4.1. Boşanma

Boşanma, resmi nikahlı eşlerin kanunda düzenlenen sebeplere dayanarak, açılan dava sonunda hakim kararı ile evlilik birliğinin sona ermesidir (Akıntürk ve Ateş, 2019).

Boşanma, Türk Medeni Kanununun 161. ve devamındaki maddelerinde düzenlenmiş olup özel ve genel olmak üzere iki tür boşanma sebebi öngörülmüştür. Özel boşanma sebepleri, zina, hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk ve akıl hastalığı olarak TMK'da sınırlı sayıda düzenlenmiş olup bunlar dışında kalan sebepler, evlilik birliğinin temelinden sarsılması olan genel boşanma sebebidir (Gençcan, 2020). Eşlerden biri zina ederse diğer eş boşanma davası açabilir (TMK md.161). Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kast edilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı davranışta bulunması sebebiyle boşanma davası açabilir (TMK md. 162). Eşlerden biri, küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürerse ve bu

sebeplerden ötürü diğer eş onunla birlikte yaşayamaz hale gelirse, bu eş boşanma davası açabilir. Bu davalar sebebin ortaya çıkmasından itibaren 6 ay ve en geç beş yıl içinde açılabilir, affeden tarafın dava açma hakkı yoktur.

Eşlerden biri, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek amacıyla eşini terk ederse veya haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmezse, ayrılığın en az 6 ay sürmesi ve devam etmesi halinde terk nedeniyle boşanma davası açılabilir. Eşlerden biri akıl hastası olur ve bu durum diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine imkân olmadığı hastane raporuyla sabit olursa diğer eş boşanma davası açabilir.

Kanunda düzenlenen bu özel sebeplere dayanarak dava açılması halinde özel sebebin gerçekleştiği ispatlanınca tarafların boşanmalarına karar verilir. Ancak özel bir sebep yoksa, evlilik birliğinin temelinden sarsılması şartıyla hakimin vicdani kanaatine göre boşanmaya karar verilir (TMK md.184).

Genel boşanma sebebi olarak da adlandırılan evlilik birliğinin temelinden sarsılmasında iki şart vardır (Gençcan,2020); evlilik birliğinin artık eşler için çekilmez hale gelmesi ve evlilik birliğinin devamında her iki eş ve toplum bakımından hiçbir fayda kalmaması. Bu iki şartın gerçekleşmesine neden olan her türlü olay ve durum boşanma sebebi olabilir. Hakim, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ikna olursa tarafların boşanmasına karar verir.

Genel boşanma davası her zaman, eşlerin son 6 aydır birlikte oturduğu veya eşlerden birinin yerleşim yerindeki aile mahkemesinde açılabilir (TMK md.168). Boşanma eşlerin evlilik birliğini hukuken sona erdirmesinin yanı sıra, ekonomik ve sosyal birçok sonucu da beraberinde doğurur. Bunlardan ilki, müşterek ergin olmayan çocuğun velayetidir. Boşanan eşler, çocukların velayet hakkını ortak kullanamazlar, hakim olanak buldukça ana ve babayı dinledikten sonra çocukların menfaatini göz önünde bulundurarak velayetin hangi tarafta kalacağına karar verir. Velayet hakkı kendisine verilmeyen eş ile çocuk arasında kişisel ilişkinin düzenlenmesine karar verir. Velayet kendisine verilmemiş taraf, çocuğun bakımı ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Bunun için çocuklara iştirak nafakası öder. Evlilik birliğinde

kusursuz olan ya da kusuru daha az olan eş, diğerinden maddi ve manevi tazminat talep edebilir. Boşanma davasının açıldığı tarihte eşler arasındaki mal rejimi sona erer.

Bireylerin birbirlerine karşı ömür boyu mutluluk hedefiyle yola çıktıkları evlilik süreci, zaman içinde çatışma ve problemlerin odağı haline gelebilmektedir. Çıkar çatışmaları, bireysel farklılıkların kabul edilmemeye başlanması, çocukların bakım ve yetiştirilmesindeki fikir ayrılıkları, beklenti ve isteklerin karşılanamaması, saygı ve sevgi ortamının zarar görmesi, olumsuz duygu ve düşüncelerin çözüme kavuşturulmaması, aile dışından gelen tehditler, ekonomik ve sosyal sorunların baskısı gibi faktörlerin evlilik kurumu üzerindeki yıpratıcı etkisinin giderilememesi sonucunda boşanma olgusunun gündeme geldiği ve sağlıklı boşanmanın gerçekleşebilmesi için de özel bir hukuk alanı oluşturulmasına ve aile mahkemelerinin kurulmasına yol açtığı, diğer yandan aile ve boşanma konularına salt hukuki pencereden bakılmasının, aile sistemindeki sorunların çözüme kavuşturulmasını mümkün kılamayacağı gerekçesiyle de sosyal hizmet uzmanının da içinde bulunduğu uzmanlık müessesesi olan sosyal çalışma görevlilerinin desteğine ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

2.2.4.2. Velayet ve Kişisel İlişkinin Tesisi

Türk Medeni Kanununda velayetin bir tanımı yapılmamış sadece kapsam ve içeriği, nasıl ve kimler tarafından kullanılabileceği düzenlenmiştir. Kanun hükümleri bir bütün olarak gözetildiğinde velayet; küçüklerin veya hakkında kısıtlılık kararı alınmış çocukların, bakımlarının yapılması, korunmalarının sağlanması için küçük veya kısıtlı adına gerekli kararları almak ve hukuki işlemlerini yapmak başta olmak üzere küçüğün şahsı ve malları üzerinde anne ve babaya tanınmış hak, yetki ve yükümlülüklerin bütünüdür (Kutoğlu, 2018; Özdemir ve Ruhi, 2021).

Velayetin kapsamına çocuğun bakım ve gözetimi, beslenmesi, barınması, eğitimi, malvarlığının yönetimi, çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, toplumsal ve kişilik gelişimi, adının konulması ve çocuğun menfaatini esas alan gerekli tüm kararların alınması ile çocuğun yasal temsili girmektedir.

Ergin olmayan çocuk, kural olarak anne ve babasının velayeti altındadır, yasal sebep olmadıkça velayet ana ve babadan alınamaz. Evlilik birliğinde çocuğun velayetini anne ve babası birlikte kullanırlar. Velayet hakkı, anne ve babanın kişiliğine sıkı sıkıya bağlı haklardan olup başkalarına devredilemez, velayet hakkından feragat edilemez, bir anlaşma ile kaldırılamaz ve sınırlandırılmaz, akrabalık derecesinin yakınlığı gözetilmeksizin ne olursa olsun velayet hakkı akrabalara devredilemez, bu hak sadece anne ve babaya tanınmış olup (Çelikel, 2012) büyükanne ve büyükbabanın velayet hakkı yoktur. Hukukumuzda üvey anne ve üvey babaya da velayet hakkı tanınmamaktadır, bu kimseler velayet hakkını kullanan eşe sadece uygun bir şekilde yardımcı olur (Kutoğlu, 2018).

Velayet hakkı, çocukla soy bağıının kurulması ile başlar; soy bağı anne için doğumla, baba için evlilik birliğinde doğması halinde doğumla yoksa babalık hükmü ile ya da babanın tanınması ile kurulur. Evlat edinmede ise soy bağı, evlatlık kararı ile başlar ve evlatlık üzerinde de velayet hakkı doğar. Türk Medeni Kanununun (TMK) 182. Maddesi uyarınca, eşlerin evlilik birliği boşanma ya da ayrılık ile sona erdiğinde, ergin olmayan çocukların velayeti mahkeme kararı ile eşlerden birine bırakılır, velayetin verilmediği diğer eş ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına hükmedilecek olup, kişisel ilişkinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararı esas tutulur. Uygulamada kişisel ilişkinin düzenlenmesinde çocuğun yaşı da dikkate alınmak şartıyla genelde, ayda iki kez ve özel günlerde olmak üzere görüşme günleri belirlenir. Örneğin; her ayın 1. ve 3. Cumartesi günü sabah 09.00'dan Pazar günü akşam 20.00'a kadar; sömestr tatillerinde; yaz tatilinde 1 Temmuz -31 Temmuz arasında, dini bayramların ikinci günü sabah 09.00 dan akşam 20.00'a kadar olmak üzere kişisel ilişkinin kurulmasına karar verilebilmektedir.

Kişisel ilişkinin gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, velayeti elinde bulunduran eşin, çocukla diğer eş arasında kişisel ilişkinin kurulmasına hükmedilen zamanlarda çocuğun eşe gösterilmemesi halinde, İcra ve İflas Kanununun 25. Maddesi ve devamında "çocuğun teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası" takip türünde icra müdürlükleri aracılığıyla çocuğun eşe teslimi sağlanmakta iken, 2021 yılında 7343 Sayılı kanunla yapılan değişiklikle bu görev, Adalet Bakanlığınca kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerince yerine getirilmeye başlanmıştır. Ayrıca 2021 yılında 7343 Sayılı Kanunla TMK'da yapılan değişiklikle

velayetin bırakıldığı eşin, diğer eşle çocuk arasındaki kişisel ilişki düzenlenmesinin gereklerini yerine getirmemesi halinde, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilmesine karar verilebilecektir.

Boşanma kararı sonrasında çocuğun velayetinin tek bir tarafa verilmesinin, çocuğu anne ya da babasından mahrum etmenin çocuğun üstün yararına olmadığı, boşanma sayısının günden güne artması nedeniyle toplumun genelinde parçalanmış ailelerin yaygınlaşması ve boşanmanın çocuk üzerindeki yıkıcı etkisinin azaltılması düşünceleri “ortak velayet” fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Çakır, 2020).

Ortak velayet, eşlerin medeni durumu fark etmeksizin, evlilik birliği içinde çocuk üzerinde kullanılan hak ve yükümlülüklerin, evlilik birliği sona erdikten sonra da eşlerin eşit şekilde paylaşılması olarak tanımlanabilir (Çakır, 2020). Evlilik birliğinde “birlikte” kullanılan velayet, burada “eşit şekilde paylaşılarak” kullanılmaktadır. Türk Medeni Kanununda ortak velayete ilişkin bir hükme yer verilmemekle birlikte ortak velayet kurumu, 14.03.1985 tarihinde imzalanan ancak 10.03.2016 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 6684 Sayılı kanunla uygun bulunarak onaylanan “11 Nolu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme’ye Ek 7 No’lu Protokol” ile hukukumuza girmiştir.

Ortak velayet konusunda hukukçular arasında tartışma vardır. Bir kısım yazarlar, ortak velayetin Türk Medeni Kanununun velayete ilişkin hükümlerinin emredici nitelikte olduğunu, boşanma ile velayetin tek bir tarafa verileceği düzenlendiğinden hâkimin ortak velayet hakkında karar veremeyeceğini (Yıldırım,2014) ve aksine düzenleme yapılmasının ve ortak velayet hakkında karar verilmesinin kanuna aykırı bir düzenleme olacağını (Baygın, 2010; Erbay, 2012; Baktır, 2000); eşlerin ortak velayeti kişisel hırsları uğruna kötüye kullanabileceğini (Hatemi, 2005); boşanmış eşlerin bir araya gelerek velayeti kullanmalarının kendilerinden beklenemeyeceğini (Çelikel, 2012) düşünerek karşı çıkmaktadırlar.

Bir kısım yazarlar ise ortak velayete olumlu bakarak, Türk Medeni Kanunun velayete ilişkin hükümlerinin emredici niteliği olmadığını (Bingöl, 2014; Gülgösteren, 2017), mevcut yasal düzenlemede boşanma sonrası ortak velayet hakkında karar verilmesinde hukuki bir engel olmadığını (Aybay ve Şen, 2016); hakimin takdir yetkisini kullanarak

çocuğun üstün yararı gözetip ortak velayete hükmedilebileceğini (Özkan, 2006); çocukla kişisel ilişkinin kurulmasını düzenleyen yasa maddesinde “velayeti kendisine verilmeyen eş” ibaresinin çocuğun velayetinin tek bir eşe bırakılmasının zorunlu olduğu şeklinde yorumlanamayacağını, anlaşmalı boşanma protokolünde de ortak velayetin düzenlenebileceğini (Koçhisarlıoğlu, 2004) ifade ederek ortak velayetin hukukumuzda uygulanabileceğini kabul etmektedirler.

Velayet, çocuğun 18 yaşını tamamlayıp ergin olması ile kendiliğinden sona erebileceği gibi, velayet hakkı olan eşin ölmesi ya da dava yoluyla hakimin kararı üzerine sona erebilir. Evlilik birliği içinde anne ve baba çocuğun velayetini birlikte kullandığı için, çocuğun 18 yaşına gelmesinden önce eşlerden birinin ölmesi halinde, velayet sağ kalan eş tarafından kullanılmaya devam eder. Eşlerin boşanması nedeniyle evlilik birliğinin sona ermesi halinde kendisine velayet bırakılan eşin, çocuğun ergin olmasından önce ölmesi halinde evlilik birliğindeki durumdan farklı olarak velayet diğer eşe kendiliğinden geçmez (Özmen, 2013). Bu durumda sağ kalan eş velayetin kendisine verilmesi için dava açabilir, hakim velayeti sağ eşe verebileceği gibi duruma göre çocuğa vasi atanmasına da karar verebilir. Velayet hakkı kendisine verilmeyen eş, boşanma davasının sona ermesinden sonra çocuğun velayetini alabilmek için “velayetin değiştirilmesi” davası açabilir; davayı kazanması halinde velayet davacı eşe geçer (Özmen, 2013).

Aile mahkemelerinde genellikle boşanma ile birlikte gündeme gelen velayet hakkı konusu hukuki sonuçlarının yanı sıra psikolojik ve sosyal sonuçlarıyla da dikkat çekmektedir. Aile mahkemeleri, özellikle çocuğun gündemde olduğu velayet davalarında, çocuğun üstün yararı kapsamında sosyal inceleme raporu aldırılmasını tercih etmekte, böylelikle küçüğün “ikamet yer özellikleri, ebeveyn ilişkileri, mevcut eğitim koşulları ve takibi, ebeveynlerine ilişkin duygu ve düşünceleri, istek ve beklentileri, gelecek planları” gibi konularda psikolojik ve sosyal yönden detaylı incelemenin yanında ihtiyaç tespitlerinin de yapılabileceği bir zemini oluşturmaktadır.

2.2.4.3. Evlat Edinme

Evlat edinme, biyolojik yollardan ebeveyn olamayanlar için Türk Medeni Kanununda (TMK) düzenlenen koşullar ve usuller içinde hakim kararı ile soybağı kurulmasını sağlayan aile hukuku kurumudur (Özdemir ve Ruhi, 2021).

On sekiz yaşını doldurmamayanlar ile evlenme ya da mahkeme kararıyla ergin kılınmayanlar, hukukumuzda “küçük” olarak kabul edilir. TMK 305. ve 320. maddeleri arasında, küçüklerin ve erginlerin evlat edinmesinin şartlarını ve usulünü ayrı ayrı düzenlenmiştir. Bir küçüğün evlât edinilmesi, evlât edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması şartına bağlıdır. Evlât edinmenin mutlaka küçüğün faydasına olması ve evlât edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi de gerekir (TMK Md. 305). Bu hükümle, daha önce birbirine hiç bakmayan, birbirini görmeyen bireylerin evlatlık ilişkisi kuramaması ve bir yıllık deneme süresi getirilmesi hedeflenmiştir (Akyüz, 2015).

Eşler, ancak birlikte evlât edinebilirler; evli olmayanlar birlikte evlât edinemezler. Eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya otuz yaşını doldurmuş bulunmaları gerekir. Eşlerden biri, en az iki yıldan beri evli olmaları veya kendisinin otuz yaşını doldurmuş bulunması koşuluyla diğerinin çocuğunu evlât edinebilir. Evli olmayan kişi otuz yaşını doldurmuş ise tek başına evlât edinebilir. Otuz yaşını doldurmuş olan eş, diğer eşin ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksunluğu veya iki yılı aşkın süreden beri nerede olduğunun bilinmemesi ya da mahkeme kararıyla iki yılı aşkın süreden beri eşinden ayrı yaşamakta olması yüzünden birlikte evlât edinmesinin mümkün olmadığını ispat etmesi hâlinde, tek başına evlât edinebilir.

Evlât edinilenin, evlât edinenden en az on sekiz yaş küçük olması şarttır. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlât edinilemez. Vesayet altındaki küçük, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlât edinilebilir. Evlât edinme, küçüğün ana ve babasının rızasını gerektirir. Rıza, küçüğün veya ana ve babasının oturdukları yer mahkemesinde sözlü veya yazılı olarak açıklanarak tutanağa geçirilir. Verilen rıza, evlât edinenlerin adları belirtilmemiş veya evlât edinenler henüz belirlenmemiş olsa dahi geçerlidir. Rıza, küçüğün doğumunun

üzerinden altı hafta geçmeden önce verilemez. Rıza, tutanağa geçirilme tarihinden başlayarak altı hafta içinde aynı usulle geri alınabilir. Geri almadan sonra yeniden verilen rıza kesindir. Kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmeyen veya ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunan ve küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmeyen ana ve babanın rızası aranmaz.

Evlât edinmede hakim, her halükarda çocuğun üstün yararı olması şartını aramaktadır (Akıntürk, 2006). Anne ve babanın öz çocuğu varken, başka bir çocuğu evlât edinmesi, öz çocuğun bakım ve gözetimini ihmal edecekse her iki taraf için de hakkaniyete aykırı olduğundan üstün yarar şartı yerine getirilmemiş sayılır (Çelikel, 2012).

Evlât edinenin altsoyunun açık muvafakatiyle ergin veya kısıtlı da şu hallerde evlât edinilebilir:

1. Bedensel veya zihinsel engeli sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlât edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmekte ise,
2. Evlât edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmiş ise,
3. Diğer haklı sebepler mevcut ve evlât edinilen, en az beş yıldan beri evlât edinen ile aile hâlinde birlikte yaşamakta ise. Evli bir kimse ancak eşinin rızasıyla evlât edinilebilir.

Evlât edinme kararı, evlât edinenin oturma yeri, birlikte evlât edinmede eşlerden birinin oturma yerindeki aile mahkemesince verilir. Evlât edinmeye, ancak esaslı sayılan her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılmasından, evlât edinen ile edinilenin dinlenmelerinden ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınmasından sonra karar verilir. Araştırmada özellikle evlât edinen ile edinilenin kişiliği ve sağlığı, karşılıklı ilişkileri, ekonomik durumları, evlât edinenin eğitime yeteneği, evlât edinmeye yönelten sebepler ve aile ilişkileri ile bakım ilişkilerindeki gelişmelerin açıklığa kavuşturulması gerekir. Evlât edinenin altsoyu varsa, onların evlât edinme ile ilgili tavır ve düşünceleri de değerlendirilir. Mahkeme kararıyla birlikte evlâtlık ilişkisi kurulmuş olur. Evlâtlık ilişkisinin kurulması ile ana ve babaya ait olan haklar ve yükümlülükler evlât edinene geçer. Evlâtlık, evlât edinenin mirasçısı olur. Evlâtlık küçük ise evlât edinenin soyadını alır. Evlât edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Ergin olan evlâtlık, evlât edinilme sırasında dilerse evlât edinenin soyadını alabilir.

Eşler tarafından birlikte evlât edinilen ve ayırt etme gücüne sahip olmayan küçüklerin nüfus kaydına ana ve baba adı olarak evlât edinen eşlerin adları yazılır. Evlâtlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için evlâtlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlât edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur. Ayrıca evlâtlıkla ilgili kesinleşmiş mahkeme kararı her iki nüfus kütüğüne işlenir. Evlât edinme ile ilgili kayıtlar, belgeler ve bilgiler mahkeme kararı olmadıkça veya evlâtlık istemedikçe hiçbir şekilde açıklanamaz.

Aile mahkemeleri, evlat edinme davalarında ileri düzeyde inceleme yapılabilmesi, hukuki delillerin yanı sıra küçükle ve aile görevi üstlenecek bireylerle bizzat görüşme yapılarak psikolojik ve sosyal açıdan değerlendirilmesi, küçüğün bugünü ve geleceğinin güvence altına alınmasında gereken koşulların sağlanıp sağlanmadığı ve dava konusu çocukla bakım veren arasındaki ilişkinin sevgi ve şefkate dayalı yakınlık ilişkisi içerisinde anne-baba-evlat ilişkisine dönüşüp dönüşmediğine yönelik tatminkâr koşulları belirleyebilmek açısından sosyal inceleme sürecini başlatarak sosyal inceleme raporu alınmasını istemektedirler.

2.2.5. Aile Mahkemesine İlişkin Dünyadaki Örnekler

2.2.5.1. Amerika Örneği

1620'ye kadar olan hukuk sistemi, özellikle Amerika'ya kasıtlı hizmetkâr olarak gönderilen çocukların, zamanın iş kanunlarına kaçınılmaz olarak bağlı olan Sömürge Aile Kanunu'na tabi olduklarını dikte etti (Mason, 1994). Bu mahkemelerin, çocukları ekonomik kaynaklar olarak gördüğü ve aileleri veya ebeveynleri yerine onları çalışma yerlerine bağlayan kararlara tabi tuttuğu anlamına geliyordu. Aileleriyle birlikte kalan çocuklar için hakim duygu, ihtiyaçları hakkındaki tüm kararlara tabi olarak babalarının mülkiyeti idi (Mason, 1994). İşçilerin görece mevcut olmamaları nedeniyle, doğal olarak doğan çocukların değeri bir aileye göre çok yüksekti. Tipik olarak mülk sahibi olan babalar, yasaların gözünde, çocuklarının velayetinde doğal bir hakka sahiptiler. Baba, çocuklarını neredeyse sınırsız bir otorite ile kontrol edebilmesine rağmen, çoğunlukla kontrolü altındaki kişilerin eğitimi ve güvenliği için çeşitli sorumluluk alanlarını da üstlendi.

Boşanma, 1800'lerin başından ortalarına kadar seyrek görülen bir olaydı. Bir erkek ve bir kadın boşandıysa, mahkemeler büyük olasılıkla annelerin, çocukların velayetiyle ilgili hakları olmadığı için velayet konusunu dikkate almazlardı. Genellikle, baba öldüğünde eşi, ev sorumlulukları ve çocuklarla başa çıkmak için bırakıldığında gözetim bir sorun haline geldi. Mahkemelerce, çocukların velayet hakkı ve refahı, annenin istekli olması halinde verilmesi ya da çocuklara erkek bir vasi atanması gerekliliği şeklinde kararlaştırılıyordu (Mason, 1994). Toplum, 1800'lü yıllara kadar çocuğun refahıyla ilgili endişe duymadı, bu sırada babalar çiftlikten ve evden iş aramaya başladı. Sonuç olarak, bir babanın çocuk velayeti hakkı fikri aşınmaya başladı. 1800'lerin sonlarında ve 1900'lerin başında, gelişen kadın hareketinin bir sonucu olarak, lobiciler mülkiyet yasalarında bir değişiklik için çalışmaya başladılar. Bu değişiklik aynı zamanda, özellikle küçük çocuklar söz konusu olduğunda, mahkemelerin odağını sıkı baba haklarından anneye bağlılığa dönüşmeye zorlayarak gözetim yasalarını da etkiledi. 1809'da Prather ve Prather davası, boşanma sonrası çocukların velayet haklarını anneye veren ilk dava olmuştur. Bu davada, Güney Carolina mahkemesi, beş yaşındaki bir kızını (3 çocuğun en küçüğü, iki erkek ve bir kız) annelerine verdi. Bay Prather, karısını dışarı atmış ve zina yasalarına rağmen açık bir şekilde metresini eve taşımıştı. Bay Prather'in meydan okurcasına zarar verici eylemleri ve eşine karşı adaletsiz davranışlarına tepki gösteren mahkemeler, anneyi "ihtiyatlı, sağduyulu ve erdemli bir kadın" olarak nitelendirdi. Bununla birlikte, mahkeme, zamanın ortak hukukuna açıkça meydan okumama çabası içinde, istedikleri takdirde, yüksek mahkemeye ortak yasayı etkileme ve değiştirme sorumluluğunu vererek yasal öncelik yaratma fırsatını vermeye karar vermiştir (Mason, 1994).

1813'te Pennsylvania ve Addicks davası, boşanma ortamında bir anneye velayet vererek, o sırada hâkimlerdeki hakim düşüncede bir değişikliğe yol açan bir önceliğe sahipti (Shields, 1884). Bu durumda, Joseph Lee, Addicks ile zina eden bir ilişkiyi kabul ettikten sonra Barbara'yı boşadı. Addicks ile bu tür eylemleri yasaklayan bir yasaya aykırı olarak evlendi ve başka bir çocuğu oldu. Joseph, babanın çocuk yetiştirme için uygun ebeveyn olduğuna ve çocukların "onun" olduğuna inanılan ortak inanca dayanarak çocukların velayetine başvurdu. Mahkemenin kararının önemli dilinde, çocuklar şu anda anneleri ve üvey babalarıyla yaşadıkları için mahkeme kimin gözetimine alınacağını belirlemedi. Mahkeme, Joseph'in çocuklarını ziyaret ederek

veya boşanma arasındaki süre boyunca destekleyerek baba olarak gereksinimlerini yerine getirmediğini belirtti. Bu karar ayrıca, anneye birincil velayet verilmesine rağmen, çocukların babasıyla temasın önlenmeyeceği inancını harekete geçirmiştir.

1842'de mahkeme, bir New York davasındaki mahkemelerin, hâkim ataerkil doğasını tersine çevirerek, velayet davasında anneye taraf oldu. Bu dava, Mercein ve People, ABD'de gözetimin değişen yüzünün ayrılmaz bir parçasıydı. Bu durumda annenin, çocuklarıyla, çocuklarla ilgilenen diğerlerinden daha yoğun bir ilişkisi olduğunu iddia eden doğa yasasına dayanarak, hasta üç yaşında bir çocuğun velayeti anneye verildi. Bu karar daha sonra New York Yüksek Mahkemesi (Taney ve U.S., 1847) tarafından bozulurken, mahkemelerde çocuğun "yüksek yararı" ve çocuğun annesiyle olan ilişkisine ilişkin bir değişiklik yapılması için temel atılmıştır. Bu mahkeme kararları, hâkimlerin inançlarını, çocuğun "yüksek yararının" daha fazla çocuk merkezli incelemesine kaydırarak velayet kararlarının doğasında bir değişikliğe yol açmıştır. Ebeveynlerden hiçbirini desteklemeyen birkaç yıllık karışık kararlardan sonra, Tender Years doktrini, hakimlerin gözetim düzenlemelerine nasıl baktıkları veya karar verdikleri konusunda bir varlık göstermeye başladı.

Tender Years doktrini, mahkemelerin, özellikle yaklaşık altı yaşın altında olmaları durumunda, annenin çocuklarıyla olan benzersiz ilişkisini içeren, çocuğun yüksek yararına olan yeni ilgisinin bir sonucu olarak geliştirilmiştir. Bu doktrin geçici gözetim düzenlemelerine (çocuğun daha ileri yaşlarda babasına döneceğini düşünerek) yönelik görünmekle birlikte, anneci odak 1920'lerde temel bir düşünce süreci haline geldi ve hakimlerin karar verme şeklini değiştirdi (Kelly, 1994). Tender Years doktrini, zamanın psikolojik teorileriyle desteklenen ve çoğunlukla babanın varlığını veya katılımını göz ardı ederek 1900'lerin başından ortalarına kadar aile mahkemelerinin rehberi haline geldi (Kelly, 1994; Mason, 1994). 1960'lı yıllara kadar bir babanın aile içindeki rolüne ilişkin hakim görüş değişmeye başladı. Babanın hakları, cinsiyetler arasında eşitlik sorunları, erkeklere karşı cinsel ayrımcılık ve ev dışında istihdam edilen kadınların sayısının artması, bireylerin ailelerde oynadığı rolleri yeniden tanımlamada rol oynayan faktörlerden birkaçıdır. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde, velayet davaları için karar verme süreci, babanın çocuğa olan ekonomik ilgisinden veya annenin çocukları ile sözde tercihlili ilişkisinden başka bir şeye dayanıyordu.

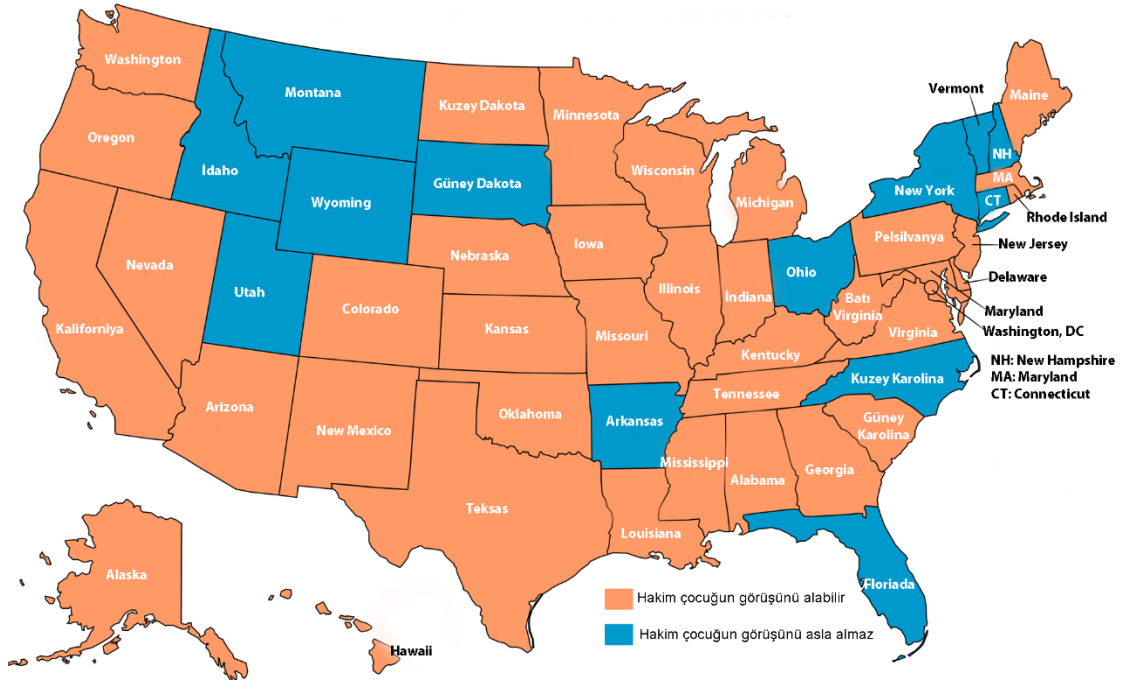
Sonuç olarak, Tender Years doktrininin yerine yakın zamanda Üstün Yarar (Best Interest) kavramı olarak bilinen bir kavram getirildi.

1960'lar ve 1970'ler boyunca hem gözetim kararlarının doğası hem de boşanma ve evliliğin doğası değişiyordu. Bu zamana kadar, evliliklerin yaklaşık %50'si boşanma ile sona ermişti (Hagen, 1987) ve böylece gözetim taleplerinin sayısı artmış ve mahkeme sistemi üzerindeki yük artmıştır. Üstün Yarar kavramı, çocuğun ihtiyaçlarının karar sürecinde odak noktası olmasına izin verirken, hâkimleri birçok kişinin bir hâkimin karar vermesi gereken kapsamın ötesinde olduğunu düşündüğü ebeveynler hakkında çıkarımlarda bulunmaya zorladı. Kadın hareketi toplumun yüzünü değiştirmeye başlamış olsa da 1970'lerde mahkemenin, boşanmış ebeveynlerin çocuklarını anne-çocuk bağına dayanarak annelerine vermeleri için önceki yöntemleri sorgulamaya başlayan erkeklerin azınlığı vardı. Üstün Yarar standardı, ilk etapta ebeveynlerin, boşanmadan sonra sadece parasal ya da duygusal olarak çocuğa kazanç sağlama yeteneğini incelemeye dayanmaktadır (Kelly, 1994; Mason, 1994). 1950'lerden 1970'lere kadar babalar, çocuklarının yaşamlarında daha büyük bir rol oynama isteklerine rağmen, mahkemelerin anne-çocuk bağı ön plana çıktıklarına karşı dayanaksız kaldıkları konusunda giderek daha fazla ses oldular.

1969'da Kaliforniya boşanma kanunu kabul edildi, velayet hedefi artık ebeveynlerin faturaları ödeme kabiliyetine veya ebeveynin evde veya çiftlikte yardım ihtiyacına dayanmamasına neden oldu. Kusura dayanmayan kanunun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra Kaliforniya, daha önce kullanılan velayet kararları üzerinde çift velayet tercihini benimseyerek velayet kurallarını değiştirerek bir kez daha öncelik verdi. Bu, babaların çocuklarının hayatlarına tekrar yakından katılmalarının yolunu açtı. Son olarak, 1979'da Kaliforniya (kısa süre sonra Kansas ve Oregon tarafından takip edildi) çocuk velayeti davaları için gerçek bir ortak velayet yasası kabul etti (Kelly, 1994; Mason, 1994).

İlk üstün yarar standartları, ebeveynlerin çocukla psikolojik olarak bağlantılı olduğu bir ebeveynlik ortamı olan yaşam istikrarını sunma ve son olarak çocuğa boşanmadan sonra yaşayacağı en az zararlı ortamı sunma ilgisıyla bir şekilde ilişkiliydi (Goldstein, Freud ve Solnit, 1973). Üstün Yarar doktrininin tasarımları ele alınmaya başladıkça, karmaşıklığı arttı. Modern Üstün Yarar doktrini, daha karmaşık düşüncelerin

katmanlarını ve çoklu potansiyel sonuçlara yol açan birden fazla konuyu içerir. Eksiksiz ve iyi tasarlanmış bir çocuk velayet planı oluşturmak için her çocuğun duygusal, zihinsel, fiziksel ve ruhsal hayatı göz önünde bulundurulmalıdır. En iyi ilgi doktrini standardıyla ilgili temel sorun, gerçekte ne olduğu ve nasıl kullanılması gerektiği konusunda fikir birliği olmamasıdır. İşleri daha da karmaşıklaştırmak için, en iyi çıkar kavramı ele alınmaya başladığında, her devlet kendileri için en iyi ilginin ne anlama geldiğini tanımlamaya başladı. Bu, çok azı örtüşüyor gibi görünen birkaç farklı kriterleri içeriyordu. Devletler, hâkimlerin “en iyi çıkar kararlarını” vermelerine yardımcı olmak ve gözetime karar verirken uymaları gereken kriterleri geliştirmek için tasarlanmış kodlar oluşturmaya başladı. 1996'dan önce, yalnızca Florida, Indiana, Minnesota, Kaliforniya ve Washington, gözetim kararları verirken uymaları gereken yasa ve tüzük kriterlerini koymuşlardı (Mason, 1994). Bu anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nde çocukların velayeti ve buna benzer konularla ilgili yasa, federal hükümetten ziyade eyaletler tarafından yönetilir. Bu nedenle, 50 eyaletin ve Columbia Bölgesi'nin (başkent) her birinin kendi kanunu vardır. Ancak eyaletlerin yasaları birçok açıdan benzerdir. Örneğin Şekil 2'de hakim velayete karar verirken çocuğun tercihini dikkate alınmasına ilişkin 13 eyalette tüzük yoktur. Diğer turuncu ile görünen eyaletlerde hakimler çocukların görüşlerini dikkate almaktadırlar.

Şekil 2 ABD'de Eyaletlerdeki Hakim Kararlarında Çocuk Görüşü Dikkate Alması

Kelly (1994), çocuğun üstün yararının, onu kullanan bireyler tarafından yaratılan tanımlardan veya kriterlerden oluşan bir kavram olduğunu belirtmektedir; bu da çocuk velayeti kararları veya tavsiyeleri almakla en doğrudan ilgili kişilerin, en iyi çıkar standardının oluşturulması önemlidir. Psikologlar, avukatlar, yargıçlar, aile üyeleri ve diğer uzmanlar konseptte büyük ölçüde güveniyorlar, ancak hangi kriterlerin kullanılacağı konusunda nadiren fikir birliğine varıyorlar. Bir ebeveyn tarafından psikolojik, duygusal veya fiziksel olarak istismara uğramış bir çocuk hakkında karar verirken, velayet kriterleri, çocuğun istismara uğramaması için mevcut ve gelecekteki yardımı içerecek şekilde değiştirilir. Söz konusu çocuk veya çocuklar, istismar veya travma öyküsü olmayan "normal" bir aileden geliyorsa, üstün yarar ölçütleri farklıdır. Çocuk veya çocukların gelişimsel veya fiziksel zorlukları varsa, kurallar, çocuğun ihtiyaçları bağlamında uygun ebeveynle ilgili hem spesifik hem de genel konuları ele almak için yeniden çerçevelenir.

Hall, Pulver ve Cooley (1996) tarafından yapılan bir çalışmada, 50 eyalette velayet tüzüklerinin ve kodlarının gözden geçirilmesi, "Üstün Yarar" standartlarına ilişkin tutarlılığın olmadığını ortaya koymuştur. 24 eyalet çocuğun, velayet konusundaki isteklerinin önemli bir faktör olduğu konusunda hemfikirdi. 16 eyalet, çocuk istismarı tespitinin bir faktör olduğuna inanırken, sadece iki eyalet eşler arası kötüye kullanımı önemli olarak değerlendirmiştir. Ebeveynler, kardeşler ve diğer önemli kişiler arasındaki etkileşim 17 eyalet için bir faktör iken, sadece beşi ebeveyn-çocuk bağlılığının önemli olduğunu düşünmektedir. 13 eyalet, çocuğun fiziksel, duygusal, ruhsal ve zihinsel gelişimini en iyi şekilde teşvik eden bir ortam sağlama yeteneğinin anahtar olduğunu fark etti. Eyaletler arasında fikir birliği eksikliğinin altını çizmek, çocuğun velayet hakkının belirlenmesinde çocuğun da isteklerinin öneminin belirtilmesinin gereği ön plana çıktı. Bu faktör en sık eyalet tüzüklerinde görülmüştür ancak bugün ülkedeki yasama organlarının %50'sinden daha azı tarafından kullanılmaktadır. Kelly'ye (1994) göre, hukuk uzmanları arasında en iyi sonucun neyin oluşturduğuna dair genel bir fikir birliği yoktur. Devletler bu kararları vermek için daha güçlü kriterler geliştirdikçe, üstün yararı tanımlamada bireyler, her bir dava için kriterleri yorumlamada artan zorluklarla karşılaşmaktadır. Profesyoneller için yeterli rehber bulunmamakla birlikte, en iyi ilgi doktrini çerçevesinde uygun önerilerde bulunma yetenekleri giderek daha zahmetlidir. Üstün yarar doktrininin kullanılmasında karşılaşılan tüm zorluklara rağmen, söz konusu doktrin çocuk velayet

hakkı davalarındaki karmaşıklıkların üstesinden gelmeye yardımcı olmak için en kapsamlı ve yararlı rehber olmaya devam etmektedir.

Aile mahkemeleri, genellikle suçluluk, çocuk istismarı ve ihmali, boşanma, aile içi uyuşmazlıklar ve ekonomik sorunlar olmak üzere tüm çocuk ve aile davalarını dinler. Mahkeme, aynı hâkimin aynı aileyi ilgilendiren tüm davaları dinleyeceği şekilde yapılandırılmıştır. İnanç, eğer hâkim aile hakkında daha fazla bilgi sahibi olursa, o aile için daha iyi kararlar verileceği yönündedir. Bu süreç, her aile için bireysel ve kapsamlı bir yaklaşım yaratmayı amaçlamaktadır. İlk aile mahkemesi 1914'te başlatılırken (Mennel, 1973), mahkeme daha sonraya kadar popülerlik kazanmadı. Moore ve Wakeling(1997), aile mahkemesi fikrinin büyük ölçüde Ulusal Suç ve Suçluluk Konseyi, Çocuk Bürosu, Çocuk ve Aile Mahkemesi Hakimler Konseyi de dahil olmak üzere çocuk merkezli grupların savunuculuğu nedeniyle yeniden dirildiğini belirtmiştir. Bu kuruluşlar aile mahkemesinin çocuğun üstün yararı için en uygun yol olduğuna ve aynı zamanda aile işlevlerini geliştirdiğine inanıyordu. Moore ve Wakeling (1997) aile mahkemesi modelini parens patriae (milletin ebeveyni) doktrinine eşitledi. Ayrıca, aile mahkemesi modelinin halka pazarlanması gerektiğini savunmuşlardı ancak bunu yapmak için Üstün Yarar gibi görünmemesi için “yeniden paketlenmesi” gerekiyordu. Çocuk ve Aile Mahkemesi Hakimleri Ulusal Konseyi, yargı sisteminin iyileştirilmesine yönelik 1998 tarihli önerilerinde aile mahkemelerini savunmuştur. Tüm yargı bölgelerinin, aile sorunlarının bir bütün olarak incelenebilmesi için birleşik bir aile mahkemesine taşınmasını tavsiye ederler.

Hükümetin yürütme organının bağımsız bir araştırma organı olan New Hampshire Yargı Konseyi (1995), aile meselelerine mahkeme sistemi tarafından nasıl daha iyi hizmet edilebileceğini araştırmak üzere görevlendirildi. Diğer eyaletlerin aile meselelerini nasıl ele aldığını araştırdıktan sonra Konsey, aile ile ilgili tüm davaları etkin bir şekilde ele alacak ve her dava için duruşmalar arasındaki süreyi azaltacak birleşik bir aile mahkemesi sistemi uygulanmasını önerdi. Aile mahkemesi, çocuk davalarının ve aile davalarının o zamanki geleneksel bölge mahkemesi sisteminden ziyade ailelere hizmet etmek için daha bütünsel bir yaklaşımı temsil etmeyi amaçlamıştır.

Çocuk velayeti değerlendirmesini uygulayan profesyonellerin çeşitliliği, 1970'lerden beri psikologları, lisanslı klinik sosyal hizmet uzmanlarını, evlilik ve aile terapistlerini içerecek şekilde genişlemiştir. Velayet değerlendiricisi olma eğitimini California Mahkeme Kuralları belirler. Aşağıdaki lisanslı kişiler "mahkeme tarafından atanan" velayet değerlendiricisi olarak katılabilir: (a) bir hekim (Psikiyatride sertifikalı kurul), (b) bir Psikolog, (c) bir Evlilik ve Aile Terapisti veya (d) bir Klinik Sosyal Çalışmacı. Belirtildiği üzere çeşitli konuları içeren 40 saatlik eğitim ve öğretimi tamamlamalıdır: (a) çocukların psikolojik ve gelişimsel ihtiyaçları, (b) aile dinamikleri, (c) ayrılık, boşanma, aile içi şiddet, çocuk cinsel istismarı, çocuk etkileri fiziksel veya duygusal kötüye kullanım, madde bağımlılığı ve ebeveynler arası çatışma, (d) çocuk cinsel istismarı konularının değerlendirilmesi, (e) kültürel konular, (f) zorunlu raporlama yasaları ve (g) ebeveynlik yeteneği ve ilişkisinin değerlendirilmesi (California rules of court: Titlefiveules, 2020).

2.2.5.2. İngiltere Örneği

Sosyal inceleme sürecini; değerlendirme, planlama, müdahale ve gözden geçirme aşamalarına ayırmaya çalışmak, son zamanlarda geniş ölçüde Birleşik Krallık çerçevesinde eleştirilen bir konu olmuştur. (Parker ve Bradley, 2003). Değerlendirme, ayrı bir faaliyet olarak değil, müdahalenin ilk aşaması olarak yorumlanabilir. Değerlendirilen kişinin bakış açısından, "müdahale" gerçekten uygulayıcı ile ilk temasta başlamış olabilir. Bir anlamda, 'değerlendirmenin ötesine geçmek' kaçınılmazdır.

Aile destek hizmetlerine yönelik potansiyel talep göz önüne alındığında, çocukların ihtiyaçlarının mevcut düzenlemelerle yeterince karşılanmadığını gösteren çok sayıda kanıt bulunmaktadır (Parkinson, 2006). Çocukların aile arabuluculuğuna alınmasını destekleyen araştırma kanıtlarını inceleyen Parkinson (2006) şunları ifade etmektedir: (1) çocukların sadece küçük bir kısmının ebeveynlerinden yaklaşan ayrılma hakkında ortak bir açıklama aldığını ve (2) birçok çocuğun, ayrılık gerçekleştiğinde kimsenin onlarla konuşmadığını belirtirken, (3) uzmanlarla görüşen çocukların genelinde ise, çocukların duyguları hakkında konuşma ve danışma fırsatlarının olması gerektiği ve (4) çocuklara ebeveynlerinin ayrılığına uyum sağlamalarına yardımcı olmaları

hakkında düşünceleri sorulduğunda, birçoğu gerçekte aldıklarından daha fazla bilgiye, açıklamaya ve güvenceye ihtiyaç duyduklarını söylemişlerdir.

Yine İngiltere özelinde, sosyal inceleme sürecini içeren rapor ve sosyal hizmet müdahalesinin kapsamı, elbette zaman kısıtlamaları ve yerel uygulama kültürünün beklentileri ve merkezi şartlar dahil bir dizi faktörle sınırlıdır. Birçok devlet kurumunda profesyonel özerk odaların büyük ölçüde azaldığı ve sosyal hizmetin çoğunlukla aşırı bürokratik hale geldiği görüşü vardır. Bununla birlikte, politika ve rehberlikle yakından ilişkili olan uygulama alanlarının (toplum bakımı gibi) dahi önemli ölçüde takdir yetkisine kaldığına dair kanıtlar bulunmaktadır (Evans ve Harris, 2004).

Her koşulda, sosyal hizmet servisleri, polis ve denetimli serbestlik hizmetleri ve okullarla iletişim kurmak rutin bir uygulama olmakla birlikte, bireysel koşullara göre bir dizi başka ajansa (örneğin, küçük çocukları içeren vakalarda sağlık ziyaretçileri) yaklaşılabilecektir. Uygulayıcılar, söz konusu durumun kendi başına, hem kurumların çocuk ve aile için neler olduğunu farkında olmaları açısından hem de hâlihazırda yer aldığı çalışmalara yeniden enerji vermenin bir yolu olarak uygulamalarının yararlı bir yönü olduğunu hissettiler. Sosyal hizmet departmanlarına yönlendirme örnekleri vardı ve bazen uygulayıcıların, belki de diğer çocukların çıkarlarını korumak için öngörülen uygulamaların ötesine geçmeleri gerekiyordu. Uygulayıcılar, doğrudan veya ebeveynleri aracılığıyla, danışmanlık, istişare, davranışsal problemlerle çalışma, aile desteği gibi yasal ve gönüllü kurumlara yaptıkları tavsiyeleri açıkladı ve başvurunun açıkça olumlu sonuçlara yol açtığı durumlar vardı. Bu anlamda Modern aile mahkemeleri sistemi 1989 tarihli Çocuk Yasası ile başlatılmıştır.

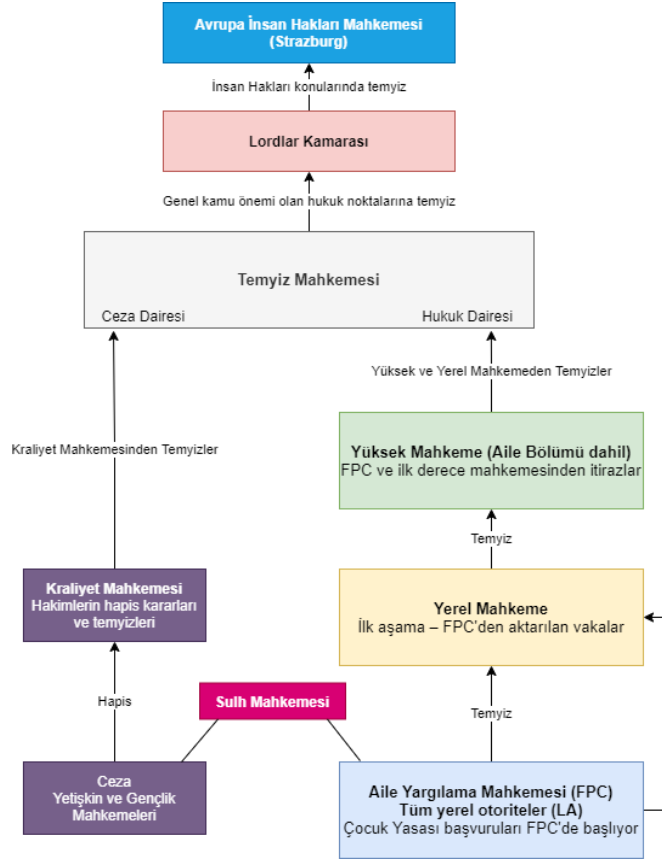
Aile mahkemeleri, ailelerin dağılmasından sonra çocuklara yönelik düzenlemeler konusunda uzmanlaşmıştır. Aile mahkemeleri, bir suçla itham edilen kişilerin yargılandığı aynı bina veya mahkeme salonunda yer alabilir ancak aile mahkemeleri, ceza mahkemesi veya diğer hukuk mahkemelerinden tamamen farklıdır. Jüri yoktur ve duruşmalar halka açık değildir. İngiltere’de, parçalanma sürecindeki ailedeki bir çocukla ilgili konularda karar vermek için mahkemeye yapılan başvurular genellikle Aile Yargılama Mahkemesinde (FPC) başlar. Bir hâkimden bir çocuk hakkında karar vermesi istendiğinde, çocuğun yüksek yararını ilk sıraya koyması gerekir. Hâkim, ebeveynlerin bakış açılarını dinleyecektir ancak tüm kararlar, çocuk için en iyi

olduğuna inandıkları Şeye dayanmaktadır. Çocuk mahkemeye katılmaz ve hâkim, uzmanlardan çocuğun yüksek yararına olan Şey hakkında görüşlerini bildirmelerini ister ve bunu dikkate alır. Her aile davası farklıdır ve nasıl ilerleyeceği davanın koşullarına bağlıdır.

Bu bağlamda İngiltere ve Galler mahkeme hiyerarşisine göre FPC incelendiğinde, sulh ceza mahkemesinin bir parçasıdır. Aynı çocuk hakkında başka bir davanın daha yüksek bir mahkemede yürütölmesi gibi birkaç istisna dışında FPC'de inceleme işlemleri başlar. Davalar FPC'de kalabilir veya bir Bakım Merkezi (yani, kamu hukuku çocuklarının işlerini üstlenecek Şekilde belirlenmiş bir Yerel Mahkemesi) ve gerekirse, oradan Yüksek Mahkemeye çıkarılacak bir yerel mahkemeye aktarılabilir. Temyiz gerekçeleri, davanın olağanüstü ağırlık, karmaŐıklık veya uzunlukta olması, böylece her davanın uygun mahkeme seviyesinde görülmesidir. Bu nedenle, genel bir ihmal davası “yetersiz gıda, kötü hijyen vb.” FPC için ideal olabilir. Mahkemeler Servisi, birleşik aile mahkemesi merkezlerini tanıtmayı planlamaktadır, bu nedenle, farklı bir mahkeme düzeyine geçiş, artık farklı bir binaya taşınmak anlamına gelmeyecektir. Bunun yönetimi kolaylaŐtırması, verimliliği artırması ve daha aile merkezli bir atmosfer yaratması umulmaktadır (Davis, 2007). Şekil 3, sürecin ne Şekilde işlediğine dair fikir vermektedir.

Duruşma sonunda mahkeme kararı açıklandığında, başarısız olan taraf temyize gitmek isteyebilir. Ancak, mahkemenin kararıyla ilgili memnuniyetsizlik kendi başına temyiz için yeterli değildir. Mağdur taraf, ilk kararı veren mahkemenin (ilk derece mahkemesi olarak bilinir) bir hukuk hatası yaptığını veya tekrar bir karar verilmesi gereğine başvurduğunu kanıtlamalıdır. Yüksek Mahkemenin inceleme işlemlerinde ikili bir rolü vardır, hem çok karmaşık davalara bakan bir ilk derece mahkemesi hem de FPC'den gelen temyizleri dinleyen bir temyiz mahkemesidir. Hiyerarşide Yüksek Mahkemenin üstünde, Temyiz Mahkemesi ve Lordlar Kamarası münhasıran temyiz yetkisine sahiptir. Kanıtları tekrar dinlemezler, bu nedenle tanık çağrılmaz. Bunun yerine, aŐađdaki mahkemede verilen delil ve kararların kopyalarından çalışırlar ve hukuki konulardaki argümanları dinlerler. Davalardan biri temyize giderse, kanıt sunmak zorunda kalınmaz, bu nedenle hukuk ekibinin davayı olabildiğince açık ve güçlü bir Şekilde ortaya koymasına yardımcı olmakla sınırlıdır. Lordlar Kamarası yalnızca, ilgili tarafların çıkarlarının çok ötesinde, genel olarak kamu açıŐından önem taşıyan bir

konuyu gündeme getiren davalara bakar. Bu, tüm hukuk alanında yılda yüzden az dava anlamına gelir, bu nedenle çok az sayıda çocuk davası bu seviyeye ilerler (Davis, 2007).

Şekil 3 İngiltere Mahkeme Hiyerarşisi (Kaynak: Davis, 2007 çalışmasından uyarlanmıştır)

2.2.5.3. Almanya Örneği

19. yüzyılda, farklı Alman eyaletlerinde boşanma hukukunda önemli farklılıklar bulunuyordu. Kurallar, devletin Katolik mi yoksa Protestan geleneği mi takip ettiğine bağlı olarak değişiyordu. Sadece 1 Ocak 1900'den itibaren Alman Reich'ı tek tip bir boşanma yasasıyla yönetiliyordu (German Civil Code BGB, 1900). Evliliğin ancak mahkeme kararıyla feshedilebileceği görünüyordu. Boşanma gerekçeleri kusur ilkesini izlerken zina, iki eşlilik, bazı cinsel suçlar, adam öldürmeye teşebbüs ve kasten firar boşanmanın “mutlak” gerekçelerini oluşturuyordu. Ayrıca, diğer tarafın evlilik görevlerini büyük ölçüde ihlal etmesi veya itibarsız veya ahlaksız davranışlarla evliliğin bozulmasına neden olması durumunda, eş boşanma kararı isteyebilirdi. Bu göreceli gerekçeler, kusuru ve evliliğin bozulmasını birleştirdi. Tüm davalarda

mahkeme kararı, suçlunun adını vermek zorundaydı ve bu özellikle nafaka alanında, boşanmanın etkileri açısından ciddi sonuçlara yol açtı. Son olarak, burada kusur bir rol oynamasa da akıl hastalığı nedeniyle boşanma kararı verilebilirdi. Üçüncü Reich sırasında, boşanma yasası 1938'de çıkarılan ayrı bir 'Evlilik Yasası' ile temelden değiştirildi (Martiny ve Schwab, 2002; Gesamte Rechtsvorschrift für Ehegesetz, 1938). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Müttefik Kontrol Konseyi (Allied Control Council)'nin kararlarıyla birkaç noktada değiştirilen 1938 “Evlilik Yasası” oldukça uzun bir süre uygulanmaya devam etti. Sonraki yıllarda başlatılan reform önerileri çok az başarılı oldu. 1961 Reform Yasası, boşanmaya itiraz etme hakkını sınırlamaya çalıştı ancak çok az işe yaradı. Uygulamada, 20 yıl veya daha uzun süredir ayrı olan eşler, masum eşin muhalefeti nedeniyle çoğu zaman boşanma kararı alamıyorlardı (Martiny ve Schwab, 2002).

1949'dan 1990'a kadar yan yana var olan iki Alman devleti, çok farklı ideolojik yaklaşımlar izledi. Doğu Almanya Alman Demokratik Cumhuriyeti reformu uygulamada daha hızlıydı. 20 Aralık 1965 tarihli “Aile Hukuku Kanunu” (Familiengesetzbuch), artık Aile Hukukunu Alman Medeni Kanun'u (German Civil Code) dışında düzenlemiştir. Boşanmak için tek bir sebep vardı, evliliği devlet ve toplum bağlamına yerleştirirken aynı zamanda evliliğin onarılamaz şekilde yıkılmasıyla da ilgilidir. ‘Boşanma, ancak evliliğin eşler, çocuklar ve dolayısıyla bir bütün olarak toplum için anlamını yitirdiği ciddi nedenlerin mevcut olduğu durumlarda verilebilir (Martiny ve Schwab, 2002). 1989'da komünist rejimin yıkılmasından sonra, Aile Hukuku Kanunu temelde yeniden kaleme alındı. Yeni Kanun sadece üç gün için yürürlüğe girdi ancak 3 Ekim 1990'dan itibaren Batı Almanya Federal Almanya Cumhuriyeti'nin tüm yasaları Doğu Almanya Alman Demokratik Cumhuriyeti topraklarında uygulanabilir hale getirildi ve dolayısıyla tüm Almanya'da tek tip bir yasa uygulandı. Batı-Alman aile hukuku 1976'da büyük bir reform geçirdi. “1976 Birinci Evlilik Hukuku ve Aile Hukuku Reformu Yasası” boşanma hukukunu Alman Medeni Kanunu'na geri yerleştirdi ve tamamen yeni bir temele oturttu. Ayrıca reform, evlilik meseleleri ve tüm önemli bağlantılı meseleler üzerinde yargı yetkisine sahip özel Aile Hukuk Mahkemeleri kavramını getirdi. Anayasa Mahkemesi kararıyla zorunlu kılınan bazı değişiklikler dışında 1976 Reform Yasası'nın öngördüğü boşanma hukuku sistemi bugün hala yürürlüktedir (Battes, 2018). Şu anda Almanya'da bir medeni hukuk sistemi bulunmaktadır. Almanya'da

hukukun birincil kaynağı, Alman Medeni Kanunu (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) gibi bir kanundur. Bir kod, yalnızca yasama organı tarafından çıkarılan veya kabul edilen bir tüzük veya yazılı yasa koleksiyonu değildir. Tüm bir hukuk bütününün son derece sofistike, organize bir işlemdir. Alman aile hukukunun tamamı, Alman Anayasası'nın altıncı maddesinin anayasal güvencesi ile şekillenmektedir. Altıncı madde, evliliği ve aileyi devletin özel koruması altına alır. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme'nin sekizinci maddesi de aile hayatının korunmasını güvence altına almaktadır. Bu bağlamda aile, aynı zamanda 'famillienaturelle' olarak adlandırılan bir çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişki anlamına da gelir. Alman aile hukuku federal hukuk olduğu için Almanya'da aile hukukunun ana kaynağı 1 Ocak 1900'den beri yürürlükte olup revize edilen Medeni Kanun'un dördüncü kitabıdır. Aile meselelerinde usul hukuku, 1 Eylül 2009'dan beri yürürlükte olan FamFG (Gesetz über das Verfahren in Familien sachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit - Aile meselelerinde ve gönüllü yargı yetkisi meselelerinde usul kanunu) 'de düzenlenmiştir (Hanke, 2011).

Aile hukuk davalarına ise, *Amstgericht* olarak ifade edilen Bölge Mahkemeleri ilk derece olarak değerlendirilmektedir. Buda Yargı Sistemi Yasası - *Gerichtsverfassungsgesetz* Bölüm 23a'da yer almaktadır (GVG, 2009). Bölüm 170'e göre de geniş anlamda aile davalarında özel bölümler mevcuttur ve bu konuda tek karar mercii hakimdir (GVG, 2009). Bu davalarda temyiz adına çözüm yolları için *Oberlandesgericht* olarak ifade edilen Temyiz Mahkemelerine gidilir ve bu da yine Bölüm 119a ve 119b yer ifade edilmektedir. Ayrıca bölge mahkemesinden farklı olarak üç hâkim bu konuda karar verir. Buradan da bir sonuç alınmadığı takdirde Bölüm 133'e göre *Bundesgerichtshof* olarak ifade edilen Yüksek Adalet Divanına itiraz edilebilir (GVG, 2009).

2.2.6. Aile Mahkemelerinde Sosyal Hizmet Mesleğinin Rol ve İşlevi

Ailenin korunması temel amacından hareketle, 2003 yılında aile hukukundan doğan uyuşmazlıkların çözümü için özel uzmanlık mahkemesi olarak aile mahkemeleri kurulmuştur. Aile mahkemelerinin kurulmasındaki amacın ailenin korunması, sağlıklı ve güçlü bireylerden oluşan bir toplumun yaratılması olduğu söylenebilir (Özel ve Tatar, 2008). Aile mahkemelerinde nihai kararı hakim vermeye yetkili ise de

konusunda uzmanlardan yararlanacağı düzenlenmiş olmakla bu uzmanlara kanuni düzenleme ile aile mahkemesi bünyesinde yer verilmiştir (4787 Sayılı Kanun md.5).

Çocuğun dünyaya gelip yaşamaya başladığı ilk yer olan aile, çocuğa fiziksel, zihinsel, ahlaki, kültürel başta olmak üzere tüm alanlarda temel bilgi ve eğitimleri verip çocuğun biçimlenip gelişmesini sağlayan toplumun temel yapı taşıdır (Akyüz, 2015; Bayer, 2013). Aile kurumu kimi zaman devamlılığını sağlayamayabilir ve bu durumda eşlerin boşanması söz konusu olabilir. Aile mahkemesinde boşanma başta olmak üzere aile hukukundan doğan uyuşmazlıklarda verilen kararlar, aileyi oluşturan bireyleri ve çocukları doğrudan etkiler (Aydos ve Köksal, 2020). Boşanma ile on sekiz yaşından küçük çocukların velayetinin hangi eşte kalacağı, velayetin verilmediği eşle çocuk arasında kişisel ilişkinin nasıl kurulacağı gibi durumların da çözülmesi için karar verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla aile mahkemesinde verilen her türlü karar; ailenin yapısı, dinamiği, bireylerin ve ailenin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, kültürel durum, çevresel faktörler başta olmak üzere birçok etken gözetilerek verilen ve yalnızca hukuki sonuçlar değil, psikolojik, sosyolojik, ekonomik birçok sonucu olan kararlardır. Aile mahkemesinde hakimin karar vermesi için yararlandığı uzmanlardan, sosyal hizmetin kuramsal birikiminde yer alan her türlü uygulama ve yaklaşımdan yararlanması ve mesleki bilgi ve becerilerinin yanında, adli sistemi, ilgili mevzuatı, sistemin güçlü ve zayıf yönlerini, mesleki olarak görev, sorumluluk, yetki, hukuki ve etik yükümlüklerini bilmesi beklenir (Zengin ve Çalış, 2017; Mutlu, 2015).

Aile mahkemesinde hakimlerin yararlanabileceği uzmanlar, boşanma davalarında eşlerin evlilik sürecinde yaşadığı sorunları; travmatik olaylardan etkilenen çocukların hem boşanma nedeniyle hem de diğer olaylar nedeniyle maruz kaldıkları ihmal ve istismarı, sosyal hizmet eğitiminin bilgi, beceri ve değer temelleri, bireyi çevresi içinde değerlendirebilme yaklaşımı, eleştirel düşünme becerisi, ve müdahale yöntemleri, farklı durumlarda birden fazla uygulama kullanabilme yeteneği sayesinde ortaya çıkarabilmektedirler (Mutlu, 2015). Uzmanlar ihmal veya istismara maruz kalan çocuğa yönelik en etkin hizmet modelini tespit ederek, ailenin ve çocuğun güçlü yönlerini ve olası risk unsurlarını gözeterek, kişi, durum ve olaya özgü bireyselleştirilmiş sosyal hizmet müdahalesine imkan sağlamaktadırlar (Duyan, 2003; Uluğtekin, 2004). Böylece mahkeme tarafından belgelenen bilgileri de kullanarak aynı

zamanda sosyal hizmetin bilgi, kuram ve değerler sistemi ile çocuğun üstün yararının korunmasına hizmet edilmektedir.

Uzmanlar, boşanma, velayet hakkının değiştirilmesi ya da kişisel ilişkinin kurulması davalarında görevlendirildiklerinde, çocukların velayetinin kime verilmesinin uygun olacağına ilişkin değerlendirme yaparak hâkime öneri niteliğinde kanaat bildirirler. Uzmanın velayete ilişkin değerlendirmesi, mahkeme için çocuğun üstün yararının korunmasını sağlayacak nitelikte bilgi kaynağı olmakta ve hakime kendisinin ulaşamayacağı bir bakış açısı sağlayarak, velayet hakkında vereceği son kararın yapı taşını oluşturmaktadır (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015). Sosyal hizmetin bakış açısı ve değerlendirmesi, uzmanların belirlediği sorunlar ve uygulamaya yönelik çözüm önerileri, velayete ilişkin değerlendirme sürecinin doğru yapılandırılmasına ve velayet hakkında verilen kararların daha adil ve çocuğun yararına olmasına hizmet etmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının mahkemeye sunduğu sosyal inceleme raporları, yaşanan olaylara, dosyanın taraflarına ve özellikle de çocuğa ilişkin değerlendirme ve tespit odaklı olup hakimlerin önüne gelen uyuşmazlıklar hakkında sosyal hizmet mesleğinin bilgi, beceri, bakış açısı ve değerleri çerçevesinde müdahale yöntemlerinin uygulanmasına dolaylı yoldan hizmet etmektedir (Bilgin ve Kılıç, 2018). Aile mahkemesi uzmanının çocuk ve aileyle gerçekleştirdiği görüşme, adli amaçlı bir görüşmedir. Terapötik amaç taşımaz, tanımaya ve anlamaya yöneliktir. Bu fark mesleki kurallar bakımından da önemli etkiler meydana getirir. Terapötik görüşmede mesleki sır kuralı gereği, görüşülenler görüşülen kişi ile görüşen arasında sır olarak kalır. Oysa aile mahkemesi uzmanı görevi nedeniyle elde ettiği bilgileri mahkemeye iletmekle sorumludur. Ayrıca devlet memur olma özelliği nedeniyle görüşme çerçevesinde suç unsuruna ilişkin bir bilgi olduğunda adli makamlara ihbar etme yükümlülüğü vardır (TCK 133, 134, 135). Diğer yandan taraflar arasında ya da üçüncü kişilere karşı mesleki gizlilik ilkesi ise aile mahkemesi uzmanını da bağlar. Aile mahkemesi uzmanı, ifade alan ya da gerçeği aydınlatan kişi değildir. Bu nedenle ifade almamalı, ifade alır gibi kayda da geçmemelidir (Sosyal Çalışma Görevlisinin El Kitabı, 2015).

2.3. SOSYAL İNCELEME

2.3.1. Sosyal Hizmetin Mesleki Faaliyeti Olarak Sosyal İncelemenin Tanımlanması

Sosyal inceleme, müracaatçının, fiziksel ve sosyal çevresi ile etkileşiminin analiz edildiği, müracaatçı sistemi ile etkileşimde olduğu sistemlerden kaynaklanan sorunların ve diğer sorunların kaynağına dair bilgi toplandığı ve bilgilerin analiz edilerek sosyal hizmet müdahalelerinden uygun olanların önerildiği bütüncül sosyal hizmet etkinliğidir (Çetinkaya, 2019; Hepbenli, 2021).

2.3.2. Aile Mahkemelerinde Sosyal İnceleme Sürecinin Yeri ve Önemi

Aile hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların görülmekte olduğu davalarda hakim, çocuklara ilişkin vereceği kararlarını çocuğu duruşmaya davet edip dinledikten sonra vermekte iken, 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerinde Dair Kanunla aile mahkemelerinin kurulması ve uzmanlardan yararlanılacağına ilişkin düzenlemenin yapılması ile bu uygulama ortadan kaldırılarak yerine, aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı tarafından sosyal inceleme yaparak rapor hazırlaması ve çocuğa dair kararın rapor gözetilerek verilmesi uygulamasına geçilmiştir. Böylece sosyal inceleme süreci adli sisteme dahil olarak bilimsel bir yaklaşımla çocuk hakkında verilecek kararlarda hakime yardımcı olmakta bir taraftan da çocuğun ve ailenin korunmasına yönelik koruyucu ve destekleyici önlemlerin tespiti ve uygulanmasını sağlamaktadır (Altındağ ve Sağlam, 2012) .

Aile mahkemesinde görülen çocuğun velayeti, çocukla kişisel ilişkinin kurulması ve evlat edinmesi talepli davalarda, hakimin karar vermesine esas olacak şekilde sosyal inceleme yapılması için uzmanlar görevlendirilmektedir. Görevlendirilen uzmanlar, çocuğun ev, okul ve sosyal çevre incelemesini yapmak üzere duruşma ortamından bağımsız bu ortamlarda kapsamlı bir fiziksel koşulların incelemesi ile çocuğun ihtiyaçlarının tespit edildiği ev ve çevre, yaşam koşulları hakkında detaylı bilgi edinildiği sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmektedirler.

Sosyal incelemede, sadece evin fiziksel koşulları incelenmemektedir. Sosyal inceleme sürecinde, davanın tarafları ve çocukla görüşme yapılmakta, çocuğun evde düzenli

olarak yaşayıp yaşamadığı, ev ortamında velayet değişikliğine sebep olabilecek bir risk bulunup bulunmadığı, çocuğun yatılı olarak kalabileceği koşulların sağlanıp sağlanmadığı hususlarında karar verebilmek için de gözlem yapılmaktadır. Sosyal inceleme sürecinden sonra uzmanlar, gözlem, değerlendirme ve kanaatlerini mahkemeye sunmakta ve hakim de uzmanın kanaatini de esas alarak çocuğun üstün yararına olan nihai kararını vermektedir. Sosyal inceleme süreci, adli sosyal hizmet uygulamalarında kanaatin oluşumunda ve hakimlerin kararını vermesinde kullanılan çok önemli bir araçtır (Hepbenli, 2021).

Sosyal inceleme süreci, sosyal hizmetin bilgi temelinde sistem ve ekolojik yaklaşımları içeren eklektik özellik gösterir. Aile mahkemeleri tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı, sosyal inceleme sürecini dosyanın kendisine teslimi ile başlatarak, dosyanın okunması, taraflarla ve çocukla görüşmek için bağlantı kurulması, ikamet yer ve özellikleri bakımından fiziksel koşullar yanında çocuğun kaldığı taraf yanında odasının bulunup bulunmadığı, ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkanları olup olmadığı, aile içindeki bireylerin iletişim ve etkileşim biçimi, çocuk ebeveyn ilişkileri, çocuğun eğitim aldığı okulla ilgili memnuniyet durumu, okulda arkadaşları ve öğretmenleri ile ilişkisinin yönü, beklentileri, ailesine yönelik algısı, gelecek düşünceleri, mevcut duygu ve düşünceleri, ailenin sosyal çevre ile etkileşiminin nasıl olduğu, aile içi sevgi, ilgi, yakınlık ilişkileri ve küçüğün velayet hususundaki iradesi gibi çok yönlü incelemesini kapsamaktadır. Bu bağlamda, etkili bir sosyal inceleme sürecinin gerçekleşmesi; aile dinamiklerinin daha net görülebilmesi, sorun odaklarının tespiti, çocuğun üstün yararı kapsamında korunması ve güvence altına alınması, aile için hangi tedbirlerin uygulanabileceği ya da sağlıklı boşanmanın gerçekleşmesi noktasında boşanma sürecinin yönetilebilmesi gibi faktörler çerçevesinde mahkemeye ışık tutması bakımından önemlidir.

2.3.3. Sosyal İnceleme Raporu

Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçıların sorunu ile kaynağı arasındaki bağlantıyı formüle ettikleri (Karakuş, 2015), müracaatçının işlevselliğini ve sosyal yönlerini tanımlayan, sosyal inceleme sürecindeki gerçekler hakkında bilgi veren (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015) uzmanın mesleki tespit, değerlendirme ve önerilerini, müdahale planını raporlaştırdığı sosyal

hizmetin kuramsal çerçevesi ve uygulama esaslarının bulunduğu, sosyal hizmet bilgi, beceri ve değerlerini yansıtan mesleki raporlardır (Uluğtekin, 2004).

Aile mahkemelerinde sosyal hizmet uzmanlarınca hazırlanan sosyal inceleme raporu (SİR), hukuki bir belge olarak yargılama sürecinde hakimin kararını etkileyen, sosyal hizmet mesleğinin değerlerini taşıyan, bilimsel bir değerlendirme ve öneri sunan uzmanlık raporlarıdır (Bilgin ve Kılıç, 2018).

Sosyal inceleme raporları kapsamına, hakkında inceleme yapılması istenen çocuğun doğumundan başlayarak görüşme anına kadarki gelişim süreci, fiziksel, zihinsel, bilişsel, duygusal, sosyal özellikleri, ailenin toplumsal, sosyal, kültürel, ekonomik durumu, aile bireylerinin çocukla ve birbirleriyle arasındaki ilişki, çocuğun yaşadığı evin, okulunun koşulları, çocuğun bakım ve gözetiminin nasıl ve kimler tarafından yapıldığı gibi konular girmektedir. Dolayısıyla, sosyal inceleme raporu çocuğun ailesi başta olmak üzere arkadaşları, akran grubu gibi ilişkide olduğu kişileri ile okulu, evi, komşuları, mahallesi, boş zaman olanakları gibi yaşadığı çevre ve tüm sistemleri değerlendirmektedir (Uluğtekin, 2004).

Aile mahkemelerinde, boşanma, velayet, kişisel ilişkinin tesisi, evlat edinme gibi davalarda hakimin karar vermesine yardımcı olmak üzere sosyal inceleme raporu hazırlanır. Uzmanlar sosyal inceleme sürecinde, taraflarla ve çocuklarla görüşür, okul ve ev ziyareti yaparak ailenin davanın tarafı olmayan diğer üyeleriyle görüşür, okul müdürü, sınıf öğretmeni varsa psikolojik danışma ve rehberlik birimi ile görüşür (Altındağ ve Sağlam, 2012). Gözlem ve değerlendirmelerini sosyal inceleme ilkelerini göre tamamlayarak kanaatini ve varsa müdahale önerisini rapor haline getirir (Uluğtekin, 2004).

Hakimler, uygulamada, uzmanların hazırlayacağı raporların içeriği ve formatı yönünden farklı kararlar vermektedirler. Bu durum da sosyal inceleme raporlarına dair uygulamaların hakimlerin isteklerine göre farklılık göstermesine ve hazırlanan raporların farklı içerikte olmasına sebep olmakta iken (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015), 2021 yılında Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin kurulması ile müdürlük tarafından araştırılmak suretiyle organize edilen, mahkemenin genel açıdan

taleplerini karşılayabileceği düşünülen, belirli hazır soruların olduğu ve sadece cevap kısımlarına görüşme yapılan kişilerin ifadelerinin yazıldığı dolayısıyla uzmanın çok sınırlı bir alanda görüşlerini yazabildiği yeni bir format geliştirilerek, sosyal inceleme raporlarının tek tip şablon şeklinde olması sağlanmıştır. Söz konusu müdürlüklerin kurulmasından önce uygulanan ve sosyal inceleme sürecinin tam anlamıyla hakime ifade edilebildiği sosyal inceleme raporlarında ise şu unsurlar bulunmaktadır:

Boşanma, velayet veya evlat edinme davası için hazırlanan sosyal inceleme raporlarının konusu ve içeriği farklı olmakla birlikte, tüm sosyal inceleme raporları (SİR) için standart olarak raporun yasal dayanağı (görevlendirilen mahkemenin adı ve dosya numarası) bilgi toplama yolları, kimlik bilgileri ve kullanılan kaynaklar gibi başlıklardan oluşan “Demografik/Formel Bilgiler” ile başlamaktadır (Mutlu, 2015).

Buna göre sosyal inceleme raporlarında bulunan standart giriş bilgileri; görüşme yapılan tarafların aile yapısı, (anne-babanın durumu, kardeş ve çocuk sayısı vs), tarafların temel bilgileri (adı, soyadı, mesleği, eğitim durumu, yaşı, mesleği, iş durumu-çalışıp çalışmadığı gibi), tarafların ekonomik bilgileri (ailenin aylık geliri, gelir biçimi ailenin ekonomik gelirini sağlayan kişi/kişiler), yaşanılan konutun niteliği (fiziksel koşulları, konutun mülkiyet durumu, konutta kimlerin yaşadığı, taraflar ile ilgili dava dosyasında yer alan kayıtlar (sağlık kurulu raporu, hastane kayıtları, tutanaklar, resmi evraklar vs.) gibi bilgileri içerir, diğer başlıklar ise mahkemenin talebi ve SHU değerlendirmesi doğrultusunda değişiklikler göstermektedir.

Formel bilgilerin tamamlanmasından sonra sosyal inceleme sürecinde uzmanın edindiği bilgiler, gözlemleri, değerlendirmeleri adım adım yazılır. Bu bölümde, raporun hangi dava için yazıldığı önem taşır. Boşanma davaları için hazırlanacak raporda, “tarafların evlilik süreci ve boşanma aşamasına ilişkin” bilgilerin olduğu bölümle; velayet ve kişisel ilişkinin düzenlenmesi davaları için hazırlanması halinde anne-babanın “Ebeveynlik Kapasitesinin Boyutları” ve “Çocuğun Durumu” bölümleri ile devam edilir. Velayet, boşanma davası sırasında değerlendirilebileceği gibi, boşanmadan ayrı olarak velayetin değiştirilmesi veya kaldırılması davası sırasında da değerlendirilebilir. Velayet için yazılacak bu bölümde özellikle anne babanın çocukla ilişkisi, iletişimi, çocuğa yaklaşımı, çocuğun yetiştirme koşulları, ebeveynin çocuğa uygun rol model kapasitesi, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ebeveynin

yeterlilikleri, ebeveynin çocuğun davranışlarına tepkisi, çocuk-ebeveyn ilişkisinin niteliği, aile içinde şiddet/ihmal/istismar veya madde kullanımı öyküsü, velayeti isteme nedenleri, bu konudaki istek, bilinç, kararlılık düzeyleri, değerlendirmesine yönelik bilgiler, Anne-babanın velayet hakkına ilişkin görev ve sorumluluklarını yerine getirirken gereksinim duydukları/duyabilecekleri sosyal/kurumsal destek sistemlerine ulaşabilme kapasiteleri, ikamet edilen mahalle, yer ve çevredeki tüm olanaklar ve hizmetlerin (sağlık, ulaşım, okul, kreş, okul, arkadaşlık ilişkileri, boş zaman olanakları, alışveriş olanakları vb.) neler olduğu, daha önce yapılmış bir velayet tespiti var ise değişen ve gelişen koşullar, bu süreç içinde ebeveynlerin davranış ve tutumlarına dair uzmanın incelemeleri ayrıntılı olarak yazılır (Mutlu, 2015).

Bu kısımdan sonra dosyadaki bilgi ve belgeler eklenerek, görüşme ve ziyaretler sırasındaki incelemeye ilişkin gözlemlerle birlikte tüm bilgileri uzmanın mesleki bilgi, beceri ve değerleri doğrultusunda yazdığı “değerlendirme bölümü” kaleme alınır. Yine bu bölümde, boşanma davaları bakımından eşlerin evliliğe devam etmesinin mümkün olup olmadığı, mümkünse evliliğin devamı konusundaki riskler, gereksinimler, bireysel/kurumsal kaynaklarda irdelenmeli ve bunların nasıl/kimler/hangi kurumlar tarafından karşılanacağı gibi tespit ve öneriler de yer alırken, velayet davalarında çocuk anne-baba arasında taraf durumuna getirilmeden, çocuğun yüksek yararı doğrultusunda, anne-baba veya yaşanan yer/ortamdan kaynaklı, çocuğun sağlıklı gelişimine zarar verecek riskler ve gereksinimler yazılır Son kısımda ise, nihai karar hakimde olmak üzere boşanma, velayet veya evlat edinmede çocuğun durumu hakkında “uzmanın kanaati” ne yer verilir (Mutlu, 2015).

Adli Destek ve Mağdur Hakları Birimi'nin, sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasına dair tek bir standart oluşturarak, raporun içeriğine dair taşınması gereken asgari başlıkları belirlenen bir format halinde ele alması, ilgili raporlarda belli bir yapının oluşmasını sağladığı düşünülse de, sosyal hizmet uzmanının, sosyal inceleme sürecini ele alışı ve değerlendirilmesi bakımından özgürlüğünü kısıtladığı ve soru-cevap düzeninde bütünüyle şablon şeklinde rapor yazılmasının sosyal incelemenin ruhuna aykırı olduğu değerlendirilmektedir.

2.3.4. Sosyal İnceleme Sürecine İlişkin Dünyadan Örnekler

Sosyal inceleme raporlarına ilişkin uluslararası yapılan çalışmalar üzerinden bir değerlendirme yapılması adına Scopus ve Web of Science veri tabanlarında yer alan dergilerdeki çalışmaların başlığındaki özetinde, anahtar kelimelerinde “socialinquiryreport, presentenceinvestigationreport, socialinvestigationreport” kelimelerinden herhangi biri geçen 51 çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda uluslararası uygulama alanı olmasına rağmen bu konunun bilimsel olarak yeterince çalışılmadığı düşünülmüştür. Çalışmalar detaylı incelendiğinde ise, 1963 yılından 2020 yılı sonuna kadar bu kavramlar özelinde 51 çalışmada sadece 72 yazarın çalıştığı gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye dahil diğer ülkelerde de bu alanda çok fazla çalışan araştırmacının olmadığı da söylenebilir. Tablo 1’de ise bahsi geçen çalışmalardan alanda atıf olarak en çok katkısı olan 10 çalışma yer almaktadır. Dikkat edileceği üzere 30 yılın üzerinde konu hakkında çalışmaların olmasının yanı sıra atıflardan da anlaşılacağı üzere bilim dünyasında bu alana yeterli ilginin olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 1 Sosyal İnceleme Raporu Hakkında Yapılan Çalışmalar

	Yazarlar -Yıl	Makale İsmi	Google Scholar Atıf Sayısı
1	Walters, White ve Denney, 1991	TheLifestyleCriminalityScreening Form: Preliminary Data	149
2	McWilliams, 1985	TheMissionTransformed: Professionalisation of ProbationBetweentheWars	115
3	McWilliams, 1986	The English ProbationSystemandTheDiagnosticIdeal	109
4	Megargeeve Bohn, 1977	IV: EmpiricallyDeterminedCharacteristics of the Ten Types	83
5	Geer, Becker, Gray ve Krauss, 2001	Predictors of TreatmentCompletion in a CorrectionalSexOffenderTreatment Program	82
6	Whitehouse, 1983	Race, BiasandSocialEnquiryReports	37
7	Green, Mills ve Read, 1994	TheCharacteristicsandSentencing of IllegalDrugImporters	34
8	Webb, 1984	More on GenderandJustice: Girl Offenders on Supervision	34
9	King, Bird, Overstall Hay ve Hutchinson, 2013	InjectingDrugUsers in Scotland, 2006: Listing, Number, Demography, andOpiate-RelatedDeath-Rates	33
10	King, Bird, Hay ve Hutchinson, 2008	EstimatingCurrentInjectors in ScotlandandTheirDrug-RelatedDeath Rate bySex, Regionand Age-GroupviaBayesianCapture—RecaptureMethods	32

Walters vd. (1991)’in yaşam tarzı suçluluğu olarak ifade ettikleri kavram üzerinden bir tarama modellemesi yaptıkları çalışmada, katılan bireyleri analiz edebilmek için sosyal inceleme raporlarından yararlanıldığı görülmektedir. William McWilliams ise 1985 ve 1986 yıllarında yapmış olduğu çalışmalar ile İngiliz denetimli serbestlik

hakkında yazına güçlü katkı yaptığı görülmektedir. McWilliams (1985), 1930-1960 yılları arasındaki İngiliz denetimli serbestlik sistemine eleştirel bir bakış getirirken ceza mahkemelerinde özellikle sosyal inceleme raporlarının önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra McWilliams (1986) İngiliz Denetimli Serbestliğin ilk zamanlar dinin etkisinde olmasından bilimsel bir teşhise dönüşmesi yolunda sosyal inceleme raporlarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu 51 çalışmadan, Güney ve Bağ (2020)'in cinsel istismara maruz kalan çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler hakkında yaptıkları Türkiye özei çalışma haricinde geriye kalan 50 çalışmanın ağırlıklı olarak Birleşik Krallık bağlamında ele alındığı görülmektedir. Farklı ülkelerde sosyal inceleme raporları özelinde değerlendirme yapıldığında ise;

2.3.4.1. ABD Örneği

Amerika'da mevcut soruşturma kökenleri, 1840'larda Boston kunduracı John Augustus'un (1841-1859) çabalarıyla başladı. Augustus'un "yasanın amacının suçluları ıslah etmek ve suçu önlemek olduğu ve kötü niyetle ya da intikam ruhuyla cezalandırmamak" olduğuna dair inancıydı. Seçilmiş suçluları kurtarmak için yaptığı çabalarda Augustus, suçlunun hayatı ve suç geçmişi hakkında arka plan bilgisi topladı. Eğer kişinin layık olduğuna karar verirse, Augustus kefalet parasını kendi cebinden verirdi. Kişinin tahliyesini kazanmayı başarırca, iş ve barınma bulmalarına yardımcı oldu. Daha sonra ceza duruşmasına katıldı ve hâkime kişinin performansına ilişkin ayrıntılı bir rapor verdi. Augustus daha sonra yargıcın cezayı ertelemesini ve kişiyi gözetimine bırakmasını tavsiye ederdi. Modern denetimli serbestliğin babası olarak kabul edilen Augustus'un liderliği, Massachusetts yasama meclisinin 1878'de ulusun ilk denetimli serbestlik yasasını oluşturmasına yol açtı. Boston Belediye Başkanına, bir polis departmanı üyesini ücretli denetimli serbestlik memuru olarak görev yapması için yetki vererek, bu tüzük uygulamayı resmileştirdi. Yasa, 1891'de eyalet çapında bağımsız bir denetimli serbestlik sisteminin oluşturulmasıyla genişletildi. Ulusal Denetimli Serbestlik Yasası 1925'te bir Federal denetimli serbestlik hizmeti oluşturarak kabul edildiğinde, eyaletlerin çoğunda denetimli serbestlik statüsü vardı. Mevcut soruşturmanın evrimi, 1870'lerin ıslahat hareketiyle daha fazla ivme kazandı. Islah hareketinin savunucuları, suçlunun kefareline yönelik bireyselleştirilmiş bir yaklaşımı savundukları için belirsiz ceza, 19. yüzyılın ikinci yarısında popüler bir ceza reformu haline geldi ve 1980'lere kadar ABD'de standart cezalandırma biçimi haline geldi. Denetimli serbestlik ve belirsiz cezanın gelişmesiyle eş zamanlı olarak, sosyal

bilimlerin evrimi 1920'ler ve 1930'larda tıbbi ıslah modelini doğurdu. Tıbbi model, suçun bir hastalık gibi teşhis edilip tedavi edilebilen bireysel patolojinin sonucu olduğu inancına dayanıyordu (Macallair, 2008). Yargıçların tedaviyi reçete edebilmeleri için sorunu bilmeleri yeterliydi. Bu sistemler ve yaklaşımlar geliştikçe, davalı hakkında daha fazla bilgiye duyulan ihtiyaç kritik hale geldi. 1930'lu yıllara gelindiğinde, ülke genelinde denetimli serbestlik görevlilerinin başlıca görevlerinden biri, mevcut soruşturma raporunun diğer değişle sosyal inceleme raporlarının hazırlanmasıydı. Geleneksel mevcut soruşturma raporu, hâkime suçlu hakkında kapsamlı arka plan bilgisi sağlamayı amaçlamıştır. Bu model kapsamında, rapor, suçlunun rehabilitasyon ve topluma yeniden entegrasyon potansiyeline özel bilgiler vererek ve hakimlerin cezalarını buna göre uyarlamalarına izin vererek bireyselleştirilmiş cezayı teşvik etmeyi amaçlamıştır. Suçluya dayalı rapor, rehabilitasyon üzerine kurulu bir cezalandırma sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. Suçluya dayalı bir raporun unsurları, suçun bir özetini, suçlunun rolünü, ceza adaletine daha önceki katılımını ve aile geçmişi, istihdam, eğitim, fiziksel ve zihinsel sağlık, mali durum ve gelecek beklentilerine vurgu yapan bir sosyal geçmişi içerir. Bu kapsamlı arka plan analizine dayanarak, bir şartlı tahliye memuru bir ceza tavsiyesinde bulunur (Macallair, 2008).

Tarihsel olarak, mevcut soruşturma raporu geliştirilmesi ve sunulması sorumluluğu yalnızca denetimli serbestlik memurunun göreviydi. Bununla birlikte, denetimli serbestlik bölümleri tarafından üretilen raporlar, davalıya karşı rutin ve önyargılı oldukları için uzun süredir eleştirildi. Bu sorun, savunma avukatlarının müvekkillerini şartlı tahliye görüşmesine uygun şekilde hazırlamamaları ve ceza duruşması için yeterli planlama yapmamaları nedeniyle daha da arttı. 1960'larda, San Diego Eyalet Üniversitesi'nde ceza adaleti profesörü olan Dr. Thomas Gitchoff'un öncü çabalarıyla PSI tarihinde yeni bir dönem ortaya çıktı. Ceza duruşmasında savunma temsilinin kalitesini artırmak için Dr. Gitchoff, özel olarak görevlendirilen sosyal inceleme raporunu tanıttı. Gitchoff'un Kriminolojik Vaka Değerlendirme ve Hüküm Verme Tavsiyesi olarak bilinen raporları, suçlunun geçmişine ve denetimli serbestlik departmanları tarafından oluşturulan tipik raporları aşan motivasyonlarına ilişkin kapsamlı bir analiz sağladı. Gitchoff, yöntemlerini Kaliforniya mahkemelerine tanıtırken, Columbia Bölgesi Adli Yardım Kurumunun Suçlu Rehabilitasyon Projesi de yoksul müşterilere savunmaya dayalı raporlar sunmaya başladı (Macallair, 2008).

Özel olarak görevlendirilen savunma tabanlı raporların kullanımı, ıslah reformcusu Jerome Miller ve Ulusal Kurumlar ve Alternatifler Merkezi'nin (NCIA) çabalarının bir sonucu olarak 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerde arttı. Miller, "Müvekkile Özel Planlama" (CSP) modeli aracılığıyla, ülke çapında kamu savunuculuk bürolarına ve kâramacı gütmeyen yasal yardım ve suçlu savunuculuk gruplarına savunma temelli raporların kullanımını teşvik etti. Savunmaya dayalı raporların eleştirisi, öncelikle yalnızca mali kaynaklara sahip sanıkların kullanımına açık olduğu inancına odaklanır. Bununla birlikte, son yıllarda, Çocuk ve Ceza Adaleti Merkezi gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, mahkeme tarafından atanan veya değişen ölçek oranlarına sahip kamu savunucusu davalarına ağırlık vermiştir. Ayrıca, Washington DC merkezli Hüküm Verme Projesi, savunmaya dayalı sosyal inceleme raporlarının tanıtımını, savunma temsilinin kalitesini iyileştirme çabalarının ayrılmaz bir parçası haline getirdi. Savunma temelli raporların artan rolü nedeniyle, Minnesota Üniversitesi tarafından yönetilen bir dizi hukuk fakültesi, ceza savunuculuğunu müfredatlarına entegre ediyor. Savunma temelli raporların bir yargı yetkisi dahilindeki hapis hane taahhütlerini azaltma potansiyeli, 1980-1990'lar boyunca San Francisco'nun çocuk adalet sisteminde gösterildi. Kamu avukatlık bürosunun çocuk bölümü tarafından sosyal inceleme raporu hazırlamak için iki sosyal hizmet uzmanının işe alınması ve savunma temelli SİR'lerin Çocuk ve Ceza Adaleti Merkezi personeli tarafından mahkeme tarafından atanan avukatlara tanıtılmasıyla başarılı sonuçlar elde etti (Macallair, 2008).

Tablo 2 İdaho Eyaleti Örnek SİR

İsim:	Hâkim İsmi:
Adres:	İddianame Numarası:
Yaş: Cinsiyet: İrk:	Avukatın İsmi:
Devam Eden Davalar/Tutukluluk Durumu:	Medeni Durum:
Cürüm:	Bağımlı Olduğu Kişiler:
	Tarih:
	Gözetim Memuru/Denetimli Serbestlik Görevlisi İsmi:
Mevcut Durum Hakkında Genel Bilgi	
Davalının İfadesi	
Davacının İfadesi	
Aile ve Medeni Durum Geçmişi	
İstihdam Geçmişi	
Fiziksel Sağlık Durumu	
Zihinsel Sağlık Durumu	
Değerlendirme Özeti	
Öneri	

Kaynak: Walsh, Wells ve Gann, 2020

Ceza verme sürecinde savunma avukatının temsilinin iyileştirilmesine yönelik artan kabul ile birlikte, özel savunmaya dayalı cezalandırma raporlarının kullanımının genişlemeye devam etmesi muhtemeldir. Bununla beraber aile mahkemelerinde olduğu üzere her eyalette sosyal inceleme ve rapor süreçleri farklılık göstermektedir. Buna göre Idaho Eyaletindeki yapılan sosyal inceleme raporu örneğine bakıldığında (Walsh, Wells ve Gann, 2020) Tablo 2'deki gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

2.3.4.2. Hindistan Örneği

Hindistan'da bakıma ve korunmaya muhtaç bir çocuk, Çocuk Esirgeme Kurumu'na sunulduğunda, yetkili makam gönüllü bir kuruluşu sosyal inceleme raporu sunmaya yönlendirir. Raporla çocuğun yüksek yararına hizmet etmek için olgusal bilgiler, gözlemler, izlenimci veriler, analizler ve öneriler de dahil olmak durumundadır (Prerana ATC, 2020). Kâr amacı gütmeyen Prerana ATC'nın hazırlamış olduğu raporda ise sosyal inceleme sürecine ve raporuna ilişkin şu bilgiler verilmektedir;

- Mümkün olduğunca fazla bilgi almak için çocukla SİR'den önce konuşmak önemlidir ve vakayla ilgili gerekli bilgiler yetkili makamdan erişilmelidir.
- Aile, çocuk, komşular, tarafların ya da ailenin arkadaşları, cemaat ya da topluluk başkanları, yerel polisler, işverenler, iş arkadaşları, müdür/öğretmenler ile vakayla ilgili gizliliği koruyarak görüşmeler yapılmalı.
- Doğum belgesi, mezuniyet belgesi, kayıt/kabul belgesi, sağlık kayıtları, devletin ya da belediyelerin verdiği yardım kartları, banka hesap cüzdanı, seçmen kimlik kartı, pasaport, fotoğraflar gibi dokümanlardan yararlanın.
- Bir ziyaret yapmadan önce vaka iyi incelenmeli, tarafların evine hazırlıksız veya vaka hakkında bilgi eksikliği ile gidilmemelidir.
- Mümkün olduğunca önceden randevu alınmalı veya ziyaret yapmadan önce kişiler bilgilendirilmelidir. Ev ziyareti için mümkünse bir ekip üyesi uzmana katılmalıdır. Aksi mümkün olmadıkça, tarafların kapısına haber vermeden gidilmemelidir. Mümkün olduğunca tek başına bir ev ziyareti yapılmamalıdır.
- Çocuk ve aile, tercihen ikamet ettikleri yerde ve çocuğun yaşadığı toplulukta ziyaret edilmeli, sosyal inceleme için bir görüşme adına taraflar ofise veya kendi alanınıza çağrılmamalıdır.

- Tarafların gizliliğinden ve davanın gerçeklerinden ödün vermeden, gerektiğinde taraflara ve görüşme yapılacak kişilere kendiniz mantıklı şekilde tanıtılmalıdır.
- Görüşmenin başında kendinizi ve temsil ettiğiniz kurumu açık ve net bir şekilde tanıtmalı, yanlış tanıtım veya kimlik verilmemelidir.
- Görüşmeyi kesin ve kısa tutulmalı, yeni gözlemler ve durum değerlendirmesi ışığında etkileşimi yeniden düzenlenmeli, vakanın gereksiz ayrıntılarına girilmemeli veya olay tekrar tekrar anlatılmamalıdır.
- Ziyaret boyunca taraflar ve vaka ayrıntıları hakkında gizlilik korunmalı, gereksiz bilgiler taraflara veya diğer görüşme yapılan kişilere ifşa edilmemeli, sahte vaatlerde bulunulmamalıdır.
- Taraflara ziyaretinizin amacını net bir şekilde açıklanmalı, onlarla etkileşim için ihtiyaç duyacağınız yaklaşık süre hakkında önceden bir fikir verilmelidir. Ziyaretinizin amacı hakkında onlara yalan söylenmemeli, onlar bekletilmemelidir.
- Etkileşimin önüne geçiyorsa, onlardan radyo veya televizyonu veya diğer dikkat dağıtıcı şeyleri kapatmalarını kibarca istenmeli, evde çok fazla kaos veya dikkat dağınıklığı varsa etkileşime başlanmamalıdır.
- İzleyicileri uzak tuttuğunuzdan emin olun. Tüm izleyicilerle etkileşime girmeyin ve etkileşimde bulunmayın. Taraflar adına cevap vermelerine izin vermeyin.
- Her tarafla gizlilik ve mahremiyet göz önünde bulundurularak görüşülmesini sağlayın. Görüşülen kişi dışında ilgisiz kişilerin gereksiz müdahalesine izin vermeyin.
- Ziyaret sırasında sınırları koruyun, takdirinizi kullanın ve amirinizin tavsiyesini alın. Ziyaret sırasında taraflardan hediye, yiyecek veya içecek kabul etmeyin.
- Etkileşimi kaydetmeden önce taraflardan önceden izin alın. Ayrıntıları olabildiğince açık bir şekilde kaydedin. Tarafların izni olmadan etkileşimleri kaydetmeyin. Hafızanıza çok fazla güvenmeyin, etkileşimden hemen sonra gerçekleri not edin.
- Ziyaret sırasında mevcut olan tüm üyelerin beden dilini ve çevresini gözlemleyin. Evde ve mahallede gözlemlenen olanaklara dikkat edin ve not edin. Sadece görüşme sırasında paylaşılan bilgilere güvenmeyin.

- Ziyaretten sonra mümkün olan en kısa sürede gözlemi ve etkileşimi belgeleyin. Detaylar kaybolabileceğinden belgeleri bir haftadan fazla uzatmayın.
- Etkileşim sırasında ve destekleyici belgeler aracılığıyla tüm gerçekleri açık bir şekilde yazın. Etkileşim sırasında alıntılanmayan veya söylenmeyen bilgilerden bahsetmeyin.
- Tarafsız bir dil kullanın ve basit tutun. Raporda davaya zarar verebilecek jargonlar ve yargılayıcı kelimeler kullanmayın.
- Ayrıntılarınızı ve diğer tüm ilgili bilgileri kuruluşunuzun antetli kağıdında belirtin. Ziyaret sırasında mevcut olmayan veya etkileşime katılmayan üyelerin detaylarından bahsetmeyin.
- Ulaşılabilir bir eylem planı ile net bir sonuç veya sonraki adımları yazın. Uygun bir eylem planı olmadan SİR'i kararsız veya belirsiz bir sonuçla bitirmeyin.
- Aile hakkında din, kast, alt Kast/kabile, ekonomik durum, toplum karşısında sosyo-ekonomik durum, görünür varlıklar, çocuk/taflar ile ilişkinin niteliği, (biyolojik çocuk, evlatlık, vasi, üvey baba, üvey erkek kardeş vb), ailenin yaşam biçimi, (birlikte/ayrı/çocuklar kreşte vb.), çocuğun/tafların mevcut durumu hakkında bilgi, ailenin genel olarak çocuk/taflar hakkındaki algısı, sömürücü taraf uygulamalarıyla bağlantılar ile ilgili bilgilere dikkat edilmeli.
- Kardeşler hakkında fiziksel varlık, yaşlar, eğitim durumu, mesleki durum (çalışıyorsa), sağlık/engelli durumu, uyuşturucu bağımlılığı, kötüye kullanım geçmişi (fiziksel/sözel/cinsel), insan ticareti/fuhuş olaylarına karışmak, ihmal/yoksunluk ile ilgili bilgilere dikkat edilmeli.
- Raporda yönlendiren hâkimin adı ve amacı, çocuğun/tafların adı, adresi, vaka geçmişinden genel ayrıntılar, inceleme ekibinin üyelerinin isimleriyle birlikte ziyaretin tarihi ve saati, SİR hazırlama ve teslim tarihi, açıklamalar, (yer, mahalle, aile ve ev, ziyaret sırasında orada bulunan kişiler ve çocuk/taflar ile olan ilişkileri, her kişiyle etkileşimler için farklı paragraflar, aileye göre çocuk/taflar için gelecek planları, ziyaretçilerin gözlemleri, mevcut insanların beden dili, diğer sözlü olmayan davranışlar, dinamikler vb.), çocuk/taflar için görünür veya olası tehlike kaynakları, çevredeki çocuk/taflar için mevcut destek sistemleri, ailenin sosyo-ekonomik analizi, açık ve tutarlı bir sonuç mutlaka yer almalıdır.

2.3.4.3. Gana Örneği

Gana, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni onaylayan ilk ülke olduğundan beri çocukların korunmasında önemli adımlar attı. Bu anlamda farklı kuruluşlardan ve ülkelerden finansal destek alarak çocuk haklarını koruyucu uygulamaları geliştirmek adına çalışmalara öncelik vermiştir. Kanada ve UNICEF'in finanse ettiği raporda (UNICEF Ghana, 2018), sosyal inceleme raporu hakkında da kapsamlı bilgiler yer almaktadır. Aynı rapora (UNICEF Ghana, 2018) göre aile mahkemelerinde Tablo 3'teki gibi bir SİR düzenlenmesi önerilmektedir.

Tablo 3 Gana SİR Örneği

Mahkemenin İsmi:		Dosya Numarası:	
Mahkemenin Yeri:		Dava İsmi:	
Başvuru Tarihi:		Başvuru Nedeni/ Amacı	
Mahkeme Tarihi:		Davalının Adı:	
Başvuru Sahibin Adı:		Adresi:	
Adresi:		İletişimi:	
İletişimi:		Mesleği:	
Mesleği:			
Çocukların			
İsimleri	Yaşları	Cinsiyetleri	Okul Durumları
Bilgi Kaynakları: (belgeler ve görüşülen kişiler dahil olmak üzere rapor taslağı için kullanılan tüm kaynakları listeleyin)			
Ekler: (belgenin tüm eklerini listelenmeli)			
Aile Yapısı ve Yaşam Koşulları			
Çocuklar ve Gereksinimleri			
Ebeveyn Yetenekleri ve Aile Dinamiği			
Geniş Aile			
Finans			
Diğer Bilgiler			
Ebeveynler için Gelecek Önerileri			
....(imza)..... Adı, Unvanı, Uzmanın Birimi, İletişim Telefonu			

Kaynak: UNICEF Ghana, 2018

SİR, bir çocuk veya gence en uygun cezayı vermede sulh hakimine, hâkime veya yargılamaya yardımcı olmak amacıyla mahkemeye sunulan, sadece mahkeme tarafından istenebilen tam resmi bir değerlendirme olarak öne çıkmaktadır. Amacı, suçta sürüklenmeden üretken bir yaşam sürme şansını en üst düzeye çıkarmak için suçlunun yararına en uygun olanı belirlemektir. Aynı zamanda, halkın güvenliği göz önünde bulundurulmalı ve çocuğun çıkarları ile dengelenmelidir.

SİR, davanın düzenlenmesiyle ilgili cezalandırma ve diğer konular için mahkemeye nesnel, olgusal olarak doğru bilgiler sağlar. Mahkûmiyet ister itiraf, ister savunma

pazarlığı veya yargılama yoluyla olsun, hüküm öncesi soruşturma, mahkemenin talimatı üzerine şartlı tahliye memuru tarafından yürütülür. Sanığın geçmişi ve rehabilitasyon olanakları dahil olmak üzere ayrıntılı bir görünümünü sunar. SİR, mahkeme tarafından kararlaştırılan tarihe kadar tamamlanmalıdır. Bu, karmaşık soruşturmalar için zorlu bir süreç olsa da veya bir çocuk mahkemeden uzak bir bölgeden geliyorsa, şartlı tahliye memurları birkaç istisna dışında bu süreci karşılamalıdır ve bir çocuk tutukluysa, şartlı tahliye memuru çocuğun mümkün olan en az süre boyunca gözaltında tutulması için raporu daha erken doldurmaya çalışmalıdır. SİR'nin birkaç önemli işlevi vardır. İlk olarak, hâkimin ceza hakkında bilinçli bir karar vermesine yardımcı olur. İkinci olarak, denetimli serbestlik görevlilerine bir plan geliştirmede ve denetimli serbestlik verilirse suçlunun davranışını izlemede yardımcı olur. Üçüncüsü, ıslah merkezine, çocuk suçlu ise ne tür programlamanın faydalı olacağına yanı sıra denetimli tahliye, erken tahliye ve diğer denetim kararlarının belirlenmesinde yardımcı olur. Bakım ve Gözetim Kararları, ilçe sosyal yardım departmanlarının, çocukların güvende olduğundan ve onlara bakan kişi/kurum tarafından uygun şekilde bakıldığından emin olmaktan sorumlu olmalarını sağlar. Sosyal refah makamlarının ayrıca kendi bölgelerindeki çocukların esenliğini teşvik etmekle ilgili genel bir görevi vardır ve kendi bölgelerinde, çocuğun ciddi zarar gördüğünden veya zarar görme ihtimalinin bulunduğundan şüphelenmek için sebepleri olan herhangi bir çocuğu araştırmaktan sorumludur. Bu anlamda, çoğu durumda Aile Mahkemesine başvuru yapılır. Bir başvuruya, Sosyal Refah Departmanı tarafından bir çocuk için ebeveyn sorumluluklarının veya denetim sorumluluğunun devri için kesin bir dava oluşturan bir “Sosyal İnceleme Raporu” eşlik etmelidir. Emirler mahkeme tarafından verilir. Bir emre eşlik eden SİR'ler için tek bir şablon yoktur, çünkü bunlar her bir durumun özelliklerine göre uyarlanmıştır. Diğer yandan uzmanlar, mahkemeler için rapor hazırlamak üzere velayet ve erişim anlaşmazlıklarını araştırmak için tutarlı bir format kullanmalıdır. Yalnızca nafaka konularını içeren durumlarda, rapor, mahkeme tarafından tavsiye edilmediği sürece, çocuğun (çocukların) ihtiyaçlarını ve ebeveynin ve ailenin mali bilgilerini karşılamak için gereken mali maliyetlere odaklanmalıdır. Buna göre raporda dikkat edilmesi gerekenler;

- Raporda, mahkemenin ismi ve yeri, dosya numarası, varsa dava adı, mahkemenin gönderdiği tarih, duruşma tarihi, uygulamanın niteliği/amacı, başvuru sahibinin adı, ikamet adresi, irtibat ve mesleği, davalının adı, ikamet

adresi, irtibat kişisi ve mesleği, ilgili çocuklar, (dahil olan her çocuk adına, yaşına, cinsiyetine ve gittiği okula göre listelenmeli), bilgi kaynakları (bu, gözden geçirilen belgeler, görüşülen kişiler ve istişare edilen herhangi bir kurum veya kuruluş dahil olmak üzere raporu hazırlamak için yararlanılan tüm kaynakların bir listesidir), aile üyeleri tarafından sağlanan herhangi bir bilgi doğrulamaya tabiyse, verilerin nasıl doğrulandığını veya doğrulamak için hangi adımların atıldığını, başvurunun tüm tarafları, çocuklar da dahil olmak üzere bireysel olarak görüşülmeli, herhangi bir kişi bir görüşmeye katılmayı reddettiysen nedeniyle bu belirtilmeli, ekler (rapor için kanıt ve bilgi sağlayan tüm maaş bordroları, banka bilgileri, eğitim raporları, sağlık raporları vb.) yer almalıdır.

- Bir SİR incelemesi yürütme süreci, işlemlerin sonucuyla ilgilenen her bir kişiye danışılması gerektiğinden, genellikle birden fazla görüşme gerektirir. Ev ziyaretleri çocuğun çevresini gözlemlemek için gereklidir. Çocukların ebeveynlerle etkileşiminin gözlemlenmesi ve eşler arası ilişki gözlemleri de inceleme sürecinin bir parçasını oluşturur. Değerlendirmeye ilgili belgelerin toplanması, uygun dış kaynaklardan alınan teminat bilgileri de dahil olmak üzere, uzmanlar tarafından da üstlenilir. Son olarak, uzmanlar tarafından gerçekleştirilen nesnel testler ve değerlendirme ölçütleri, ebeveynlik yeteneği ve yeterliliğinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir, ancak bunlar yalnızca çok istisnai durumlarda emredilir ve yine mahkeme tarafından emredilmesi gerekir.
- Uzmanların ev ziyaretleri yapması için önemli kaynak sınırlamaları olsa da her bir ebeveynin konutuna en az bir ev ziyareti yapılması şiddetle tavsiye edilir. Aile başka bir ilçede yaşıyorsa, birimler arasında, bir ailenin mahallesinde bulunan memurların ziyaret ve görüşmeleri yapması için işbirliği düzenlemeleri yapılabilir. Bu uzman diğerinin bölgesinde ev ziyaretleri talep ederse, bu karşılıklı olacaktır. Bazı görüşmeler telefon üzerinden yapılabilir, ancak bunlar yüz yüze görülmesi gereken aile üyeleri ve özellikle ebeveynleri ile etkileşime girmesi gereken çocuklarla yapılan görüşmeler olmamalıdır.

- Görüşmelerin etkili olabilmesi için, uzmanın görüşme konularının her biri ile bir ilişki geliştirmesi gerekecektir. Bu, kişiyi rahatlatmayı, kişinin açıkça anlayacağı şekilde konuşmayı, yargılayıcı olmayan ve tarafsız olmayı, “öncü” sorular sormaktan kaçınmayı, sorgulamayı meraklı ve açık uçlu tutmayı içerir. Uzmanın empati kurduğu tarafın, tarafını tutmadan empati göstermek gibi güçlü dinleme becerileri de önemlidir. Tüm bireylere, yanıtlarının ebeveynlere, yasal temsilcilere ve çocuklara sunulacak mahkeme raporuna dahil edileceği bildirilmelidir. Sonuç olarak, tam gizlilik garanti edilemez.
- Verileri toplayıp analiz ettikten sonra, uzmanın değerlendirmenin sonucunu açıklaması gerekecektir. Önerilerini velilere veya yasal temsilcilerine sözlü olarak açıklamalıdır. Yazılı rapor veli ve temsilcileri ile paylaşılmalı ve her iki ebeveynin de raporu aynı anda alması sağlanmalıdır. Aile Mahkemesi için SİR raporlarının yürütülmesi ve hazırlanmasında bazı zorluklar vardır. Özellikle sosyal inceleme hizmetindeki kaynak kısıtlamaları ile birleştiğinde, mahkemeler tarafından sağlanan dar zaman dilimleri içinde kapsamlı SİR hazırlamak oldukça zor olabilir. Bu durumda uzmanın taraf tutmaması veya taraflardan birinin etkisinde kalmaması zor olabilir, ancak uzmanın tarafsızlığından taviz verilmemesi kritik önem taşır. Buna ek olarak, mahkeme genellikle SİR için gerekli olan içerik konusunda yeterli yönlendirme sağlamaz ve neyi dahil edeceğine kendi takdirine bağlı olarak karar vermeyi uzmana bırakır. Mahkeme, beklenti ve ihtiyacı karşılamadığı takdirde içerikten memnun kalmayabilir. Bu nedenle, uzmanların soruşturmalarına başlamadan önce SİR'nin amaçlarını net bir şekilde anlamaları gerekir. Her zaman olduğu gibi çocukların yaşamları buna bağlı olduğundan, etik davranış, profesyonellik ve uzmanların işlerini yürütme becerileri bir zorunluluktur.

2.3.4.4. Çekya Örneği

Bakım talebi için yardım kararı meselesinden önce, başka bir kişinin yardımına bağımlılık derecesinin değerlendirilmesi gelir. Bu uygulama için yerel yönetimin yerel otoritesinden geniş yetkinliğe sahip bir sosyal hizmet uzmanı görevlidir. Bu sosyal hizmet uzmanı, kişinin doğal sosyal ortamda bağımsız yaşama yeteneğinin, kendine özen gösterme ve çevrede kendi kendine yeterlilik ışığında değerlendirildiği sosyal incelemeyi yürütür. Kendi kendine bakım ve kendi kendine yeterliliği değerlendirmek

için tasarlanan bu özel eylemler, sosyal hizmetlere ilişkin bazı kanun hükümlerinin uygulandığı 505/2006 Sayılı Genelgenin Ek 1'inde belirtilmiştir (Novotný ve Francová, 2009). Her sosyal hizmet uzmanının görevi, danışanın yaşam durumunu 3 unsur bağlamında biyo-psiko-sosyal, yani kişinin yaşadığı mikro iklimi dikkate alarak değerlendirmektir. Sosyal incelemenin temel yöntemleri, görüşme ve gözlem, nihayetinde mevcut belgelerin incelenmesi ve analizidir. Görüşme, danışanın öznel durumunun değerlendirilmesine yol açan tam ve açık bir şekilde formüle edilmiş sorular anlamına gelen rehberli bir diyalog olmalıdır. Bu diyalog, hem kazanım için gerçek başvuru sahibi hem de nihayetinde mevcut aile üyesi veya vasi mütevellî heyeti tarafından yönetilir. Gözlem, müracaatçının doğal ortamına, sözlü olmayan iletişimine ve davranışına odaklanır. Mevcut tıbbi belgelerin analizi, müracaatçının sağlık durumu hakkındaki bilgileri uygun şekilde tamamlar. Tüm faktörlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi, danışanın içinde bulunduğu durum hakkında nesnel ve gerçek bir resim sağlamalı ve sonuç olarak sosyal davranışını iyileştirmelidir. Gerçekleştirilen sosyal incelemeden sonra, yerel yönetimin geniş yetkinliğe sahip yerel makamı, ilgili değerlendirme doktoruna belirli bir başvuranın bağımlılık derecesinin değerlendirilmesi için bir başvuru gönderir. Bu başvurunun bir kısmı yapılan sosyal inceleme hakkında yazılı bir kayıttır. Değerlendirme doktoru, başvuranın sağlık durumunun kendine bakma ve kendi kendine yeterli olma yeteneği üzerindeki işlevsel etkilerini değerlendirir.

Doktor, sağlık durumunu değerlendirerek sosyal inceleme sonuçlarını ve ilgili hekimin raporunu, ihtiyaç halinde fonksiyonel muayene sonuçlarını ve kendi sağlık kontrolünün sonuçlarını da takip eder. Değerlendirme doktoru, kendi incelemesini, uzun süreli kötü sağlık durumuna bağlı fonksiyonel bozukluklarla karşı karşıya getirir. Sosyal Hizmetler Yasası açısından bakıldığında, her bir uzun süreli rahatsızlık bile esas teşkil etmemektedir, ilgili olan tek bozukluk, zihinsel, duyuşsal veya fiziksel yetenekler üzerinde işlevsel bir etkisi olan ve bunların sınırlandırılmasına neden olan bozukluktur. Bu işlevsel sınırlamaların sonucu, kişinin kendine bakma ve kendi kendine yeterlilik ile ilgili yardımsız görev performansı üzerinde olumsuz bir etki olmalıdır. Bu nedenle, sosyal inceleme, yerel otoritenin bir doktorunun bağımlılık derecesini değerlendiremeyeceği, kanunla sağlanan bir kanıttır. Bu anlamda sosyal inceleme sonuçlarının ve değerlendirme doktoru tarafından değerlendirilen bağımlılık derecesinin her zaman uyumlu olması gerekmediği açıktır. Bunun nedeni, sosyal

hizmet uzmanının, değerlendirilenler tarafından sağlanan bilgilere, nihayetinde danışanın ortamına daha fazla güvenmesidir ve sosyal hizmet uzmanı her zaman gerçekleri doğrulayamaz (Novotný ve Francová, 2009).

2.3.5. Sosyal İnceleme Sürecini Konu Alan Ders İçeriklerine İlişkin Dünyadan Örnekler

2.3.5.1. Singapore University Örneği

Singapore University (2022) Sosyal Hizmet Bölümü'nde, *Singapur Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği* etik kodları çerçevesinde hazırlanan, sosyal inceleme raporlarının yer aldığı ikinci sınıfta üç döneme yayılmış ve her dönemde 10 kredilik bir müfredat söz konusudur. Dersin isimlerine bakıldığında ilk dönemde *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı I: Bireyler ve Aileler ile Çalışma* ve ikinci dönemde *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı II: Küçük Gruplarla Çalışma* şeklindedir. Başka bir dönemde ise, *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı III: Örgütler ve Topluluklarla Çalışmak* dersi yer almaktadır. Derslerin isimlerinden de anlaşılacağı üzere müracaatçı ile uzman arasında profesyonel ilişkiler geliştirmeye ve temel görüşme becerilerini öğrenmeye vurgu yapılır. İlk dönemde eğitim oturumları, öğrencilerin rol oynama, gözlemler, görsel-işitsel ve durum çalışmaları yoluyla uygulama modelini, farklı geçmişlere sahip bireylere ve ailelere nasıl uygulayacaklarını öğrendikleri beceri laboratuvarı olarak işlev görmektedir. İkinci dönemde ise çocuk ve aile hizmetlerinden, sağlık hizmetlerinden, gençlik çalışmalarından ve toplum geliştirme ortamlarından alınan örneklerin tartışılmasından öğrendikleri bir beceri laboratuvarı olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır. *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı I ve II'nin* temeli üzerine inşa edilen *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı III*, üç uygulama seviyesini birbirine bağlar: mikro, mezo ve makro. En sonunda ise *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Alan Semineri* dersiyle sosyal hizmet pratiğinde öğrenciler sınıf öğrenimini kendi alan ortamlarına uygularlar. Öğrenciler, gözetim altında, bireylere veya ailelere hizmet etme, küçük grupları destekleme veya gözlemlenme ve topluluktaki diğer sağlayıcılarla etkileşim kurma sorumluluğunu üstlenirler. Haftalık alan semineri, eğitmenin uygulama konularında eleştirel düşünmeyi teşvik ettiği ve öğrencilerin birbirlerini destekleyip birbirlerinden öğrendikleri bir yapı aracılığıyla teorinin pratiğe

entegrasyonunu sağlar. Buna göre *Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı I* dersinde şu konu başlıkları yer alırken;

1. Genel uygulama	8. Bireyleri değerlendirme: süreç ve araçlar
2. Güçlendirme ve güçlü yönler dayalı uygulama	9. Aileleri değerlendirmek
3. Doğrudan uygulama teorileri	10. Sözleşme ve planlama
4. Öz farkındalık ve uygulamanın kültürel bağlamı	11. Bireylerle aracılık
5. Profesyonel sosyal hizmet uzmanı-müracaatçı ilişkisi	12. Değerlendirme için bilgi ve beceriler: kayıt tutma
6. Temel görüşme becerileri	13. Sonlandırma için bilgi ve beceriler: Sosyal hizmette etik
7. Görüşmedeki görünmez tehlikeler	

Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı II dersinde şu konu başlıkları;

1. Grup çalışmasına genel bakış	9. Uygulama grupları: Özel yöntemler
2. Grup dinamiği üzerine teoriler	10. Görev grupları: Temel yöntemleri
3. Teoriler ve modellenmiş grup liderliği	11. Görev grupları: Özel yöntemler
4. Çok kültürlü grup çalışması: kendi kendine yardım grupları	12. Ölçümleme
5. Grubu planlama	13. Grubun çalışmasını sonlandırma
6. Bir grubun başlangıç aşaması	14. Grup çalışmasına genel bakış (tanım, sınıflandırma, tarihçe ve etik ilkeler)
7. Değerlendirme	
8. Uygulama grupları: Temel yöntemler	

Sosyal Hizmet Uygulaması ve Becerileri Laboratuvarı III dersinde şu konu başlıkları yer almaktadır;

1. Kuruluşlar ve topluluklarla genelci uygulamaya giriş	8. Ajans kaynaklarını geliştirme ve yönetme
2. Makro çevrede mikro becerileri kullanma	9. Komşuları ve toplulukları anlama
3. Örgütsel ve toplumsal değişim için grup becerilerini kullanma	10. Topluluklarda makro uygulamalar
4. Örgütleri anlama	11. Savunma ve sosyal eylem: sosyal politika analizi
5. Örgütsel değişim için karar verme	12. Makro uygulamanın değerlendirilmesi
6. Ajans politikasını değiştirme	13. Makro uygulamada yasal ve etik konular
7. Proje uygulama ve program geliştirme	

2.3.5.2.Kanada, Carleton University Örneği

Kanada, Carleton University (2022) Sosyal Hizmet bölümünden mezun derecesindeki öğrencilerin Kanada Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (CASW) Etik Kurallarına ve

Ontario Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Çalışanları Koleji (OCSWSSW) Etik Kuralları ve Uygulama Standartlarına uymaları beklenmektedir. Bu etik kuralları ihlal eden öğrencilerden, Senato'nun Sosyal Hizmet Mesleki Uygunluk Politikasına ilişkin olarak, 'alternatif olarak devam et' veya 'programdan çıkarıldı' statüsüyle programdan çekilmeleri istenebilir. Bu bağlamda hazırlanan ders müfredatında öğrencilerin birinci sınıf sonrasında iki kez farklı dönemlerde staj zorunluluğu olduğu gözlenmektedir. Sosyal inceleme raporunun yer aldığı derslere bakıldığında Singapur'a benzer konu başlıkları olmasının yanı sıra daha kapsamlı bir müfredat da göze çarpmaktadır. Çünkü birinci sınıfta *Bireyler ve Ailelerle Sosyal Hizmet Uygulamasına Giriş* ile *Gruplar ve Topluluklarla Sosyal Hizmet Uygulamasına Giriş* adındaki iki derste temel düzeyde uygulamalı raporlar hazırlatılırken, sonraki dönemde mutlaka iki dönem boyunca 352 saat saha çalışması ve eş zamanlı uygulamalı seminerler içeren staj uygulaması istenmektedir. Bu staj uygulaması sonrasında ise, söz konusu derslerin ileri seviyesi olan *Bireyler ve Ailelerle İleri Düzey Sosyal Hizmet Uygulaması*, *Gruplarla İleri Düzey Sosyal Hizmet Uygulaması* ve *Topluluklarla İleri Sosyal Hizmet Uygulaması* olmak üzere üç dersten en az birisini almak koşuluyla diğer staj uygulaması yapılabilmektedir. Bu derslerden başarılı olamayan ya da dersi alamayan öğrencilerin 352 saat saha çalışmalı ve uygulamalı seminerlerin de olacağı ikinci staj uygulamasına katılımı da söz konusu olamamaktadır. Bu süreçte bahsedilen kurumların etik ve uygulama kurallarına uymayan öğrencilerin mezun olması olanaksız hale gelmektedir.

2.3.5.3. Birleşik Krallık Queen's University Belfast Örneği

Birleşik Krallık hükümetin sosyal bakım kanunu hükümlerini ve uygulamanın iyileştirme stratejisinin bir parçası olarak 2001 yılında kurulmuş bağımsız bir kuruluş olan *Social Care Institute for Excellence (SCIE)*(2022), sosyal inceleme raporları için 11 ipucu ve kontrol listesi ile öğretim verecek okullara yol haritası sunmaktadırlar. Bu yol haritasına göre; 1. kişi merkezli değerlendirme, 2. belirsizlikten kaçınan ifadelerle yer verme, 3. gerçekleri doğrudan ifade etme, 4. hızlı ve taze bilgiyle raporu hazırlamak, 5. jargonlardan kaçınmak, 6. kanıta dayalı bilgi verilmesi, 7. önceki kayıtları ve dokümanları okuma ve kontrol etme, 8. özlü ve kısa raporlaştırma, 9. Çok disiplinli çalışma ve yararlanma, 10. bilgi teknolojilerine uyumlu olabilme, 11. profesyonel olarak çalışmadır. Bu anlamda Queen's University Belfast (2022) üç yıllık Sosyal Hizmet

bölümü öğrencisine, sosyal hizmet eğitimini ve uygulamasını uluslararası bir perspektiften keşfetmek için diğer ülkelerden sosyal hizmet öğrencileriyle etkileşim kurma fırsatları sunulurken, mezunların kariyerleri boyunca Birleşik Krallık dışındaki ülkelerde çalışmaları da sağlanabilmektedir. Çünkü mezun dereceleri *Sosyal Bakım Konseyi* tarafından profesyonel olarak akredite edilmiştir. Singapur ve Kanada'da olduğu üzere bir kuruluş çerçevesinde *Sosyal Bakım Konseyi* beyanlarıyla bağdaşmayan bir öğrencinin kaydını reddedebilir. Bazı durumlarda, öğrenciler *Sosyal Bakım Konseyi*'nin danışman psikiyatrisine veya komitelerden birine yönlendirilebilir. Sosyal inceleme adındaki ders içeriklerine bakıldığında ise, ikinci sınıfta 20 kredilik *Uygulamalı Öğrenme 2* dersinde birinci sınıfta verilen temel düzeydeki ders içeriğinin, *Sosyal Bakım Konseyi Çerçeve Belgesinde* belirtildiği gibi sosyal hizmet için gerekli başlangıç becerilerini, bilgilerini ve değerlerini öğrenmelerini sağlayacak 85 günlük uygulama şeklindedir. Öğrenciler ders içeriğinde inceleme yapmak suretiyle bireyler, aileler, bakıcılar, gruplar ve topluluklar ile çalışmak; sosyal hizmet uygulamasını planlamak, yürütmek, gözden geçirmek ve değerlendirmek; bireylerin ihtiyaçlarını, görüşlerini ve koşullarını temsil etmelerini desteklemek ve bireylere, ailelere, bakıcılara, gruplara ve topluluklara yönelik riskleri yönetme becerilerini kazanmalıdır. İkinci sınıf ikinci dönemde *Uygulamalı Öğrenme 2* dersini besleyecek şekilde *Araştırma, Politika ve Uygulama* dersiyle sosyal hizmet uzmanın uygulamalarına rehberlik etmek için araştırma materyallerini gözden geçirme, analiz etme ve kullanma, sosyal hizmet ve ilgili veri tabanları ile çalışma aşinalığını gösterme, uygulamayla ilgili araştırma bulgularına erişme ve bunları değerlendirme, araştırmayı eleştirel olarak gözden geçirme, bireysel uygulamaları bilgilendirmek için araştırmayı etkili kullanma şeklinde beceriler kazandırılmaktadır. Üçüncü sınıf birinci dönemde, *Uygulamalı Öğrenme* dersinde öğrencilere *Uygulamalı Öğrenme 2* dersine benzer şekilde 100 günlük pratik öğrenme fırsatı sunulur. İkinci dönemde ise 40 kredilik *Kanıtı Dayalı Proje* dersiyle öğrencilere bireysel ve grup eğitimleri, akran grubu desteği ve e-öğrenme desteği sağlanarak öğrencilerin uygulamalarıyla ilgili olarak bütünleştirici, eleştirel ve yansıtıcı beceriler geliştirmeleri sağlanmaktadır. Öğrencilerden uygulamalarını kurumsal, politik, yasal ve sosyal bağlamda değerlendirmelerini gerektiren kanıtı dayalı bir proje yürütmeleri de istenmektedir. Akran grubu desteği ve öğrenme intranet sitesi olan bu ders, öğrencilerin teori ve pratiği, kanıtı dayalı ve eleştirel bir şekilde entegre etmelerini sağlamaktadır.

2.3.5.4. Avustralya The University of Sydney Örneği

Avustralya The University of Sydney (2022) Sosyal Hizmet bölümü öğrencileri, Singapur, Kanada ve Birleşik Krallıkta olduğu üzere Avustralya Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (AASW) tarafından uluslararası düzeyde tanınır, akredite edilir ve profesyonel bir sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaya hak kazanır. Sosyal incelemeyle ilgili ders içeriklerine bakıldığında, üçüncü yılda *Alan Eğitimi 1* dersi, sınıf temelli öğrenmenin yanı sıra, 60 günlük zorunlu, tam zamanlı bir alan eğitimi uygulamasını içerir. Öğrenciler, alan eğitimcileri ile müzakere ederek, ne öğrenmeyi beklediklerini, bu öğrenmenin nasıl olacağını ve alan eğitimcilerinin öğrenme süreçlerini nasıl izleyeceklerini ve değerlendireceklerini belirleyen bir öğrenme planı üretirler. Ayrıca, öğrenciler iki haftada bir akran desteği ve sorumluluk gruplarına katılırlar. Bunlar, diğer öğrenciler ve sosyal hizmet personeli ile destek ve danışma fırsatlarının yanı sıra, uygulama ve teorinin entegrasyonu ile ilgili konuları keşfetmek için bir forum sağlar. Yazılı ödevler ve sözlü sunumlar, öğrencilerin öğrenimlerini göstermelerine olanak tanır. Değerlendirmesi ise seminer sunumu, 1500 kelimeli öğrenme planı, 1500 kelimeli ara rapor, 1000 kelimeli sonuç raporu ve 60 günlük uygulamasının her birinden ayrı şekilde geçti/kaldı olarak notlanması gerçekleştirilmektedir. Dördüncü yılda *Alan Eğitimi 2* dersi 80 günlük tam zamanlı alan eğitimi uygulamasını içerir. Uygulaması *Alan Eğitimi 1*'e benzer şekilde bir içerikle birlikte değerlendirilmesi 2000 kelimelik sınıf hazırlık soruları, 1500 kelimelik atölye çalışması, 4500 kelimelik saha eğitim dosyası ve 80 günlük uygulamasından her birinden ayrı şekilde geçti/kaldı notlanma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Dersler dışında en sonunda öğrenciler, bir akademik personel gözetiminde bir sosyal hizmet araştırma projesine katılırlar. Öğrenciler, bir araştırma önerisi geliştirme ve bir çalışma için etik onay alma sürecine aşına olurlar. Öğrenciler, projeye uygun veri toplama süreçlerini uygular ve bu verilerin analizini üstlenir. Araştırma projelerinin bulgularını hem sözlü olarak hem de bir araştırma tezi yoluyla sunmak için gerekli becerileri geliştirirler. Sosyal hizmet araştırmalarında etik konular ve eleştirel tartışmaların da incelendiği *Sosyal Hizmet Araştırma Tezi* müfredatlarında yer almaktadır.

2.3.5.5. ABD Northeastern Illinois University Örneği

ABD, Northeastern Illinois University (2022) Sosyal Hizmet bölümü, diğer ülkelerde olduğu üzere Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi'nin akreditasyon komisyonu tarafından akredite edilen, sosyal hizmet alanında lisans derecesi sunmaktadır. Sosyal incelemeyle ilgili derslere bakıldığında üçüncü yıla kadar Sosyoloji, Antropoloji, Psikoloji, Biyoloji gibi temel dersler sonrasında *Yoğun Program Yazma: İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre Dersi*, insan davranışı ve sosyal çevre hakkında anlayışı geliştirmek için tasarlanmıştır. Öğrenciler, insanların kendilerini nasıl anladıklarını, insanların hayatlarında nasıl anlam yarattığını, insanların nasıl değiştiğini ve kendi bakış açımızın müracaatçı sistemlerini anlamayı nasıl etkilediğini analiz etmeye odaklanarak, eleştirel düşünme becerilerini geliştireceklerdir. Genelci uygulama modeli, yetkilendirmenin temel ilkelerini anlamak için kullanılır. Yoğun bir yazma dersi olarak öğrenciler, sosyal hizmet alanı için profesyonel yazma becerilerinin temellerini geliştirirler. *İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I* dersi ise, bireyin gelişimi ile grupların, ailelerin, organizasyonların ve toplulukların işleyişi arasındaki dinamik etkileşimi incelemek için tasarlanmıştır ve *Yoğun Program Yazma: İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I* dersinin hedeflerine dayanır. Her ünite, öğrencinin genel model, kavramlar, varsayımlar, benlik kavramının anlaşılması, çeşitliliğe saygı duyulmasının değeri ve sosyal hizmet mesleğinin sosyal ve ekonomik adalete bağlılığı ve kavramlar hakkındaki bilgilerini bütünleştirir. *Sosyal Hizmet Pratiği I* dersinde, öğrenciye bilgi, değerler ve becerilerde bir temel sağlanmaktadır. Temel önerme, genelci uygulamanın, müracaatçılarla ortak çalışma yoluyla müracaatçının yetkilendirilmesiyle ilgili olmasıdır. Bu, ilk temasa hazırlık yoluyla müracaatçının yetkilendirilmesini, onlarla nasıl diyalog kurulacağını öğrenmeyi, talimatları nasıl tanımlanacağını öğrenmeyi ve onların ihtiyaçları ve kaynakları hakkında işbirliği yapmayı içerir. *Sosyal Hizmet Pratiği II* dersinin içeriği, hedef belirleme, eylem modellerinin uygulanması ve kazanımların genelci uygulama yöntemiyle bütünleştirilmesi gibi sosyal hizmet süreçlerine odaklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının rolü ve faaliyetleri, kentsel çevrede etnik açıdan hassas bir uzman olarak, farklı müracaatçı sistemleriyle hareket etmeyi içeren mesleğin değerleri ve etiği ışığında incelenmektedir. Dördüncü sınıfta bu dersler bağlamında her iki dönemde de alan stajları, araştırma seminerleri ve alan seminerleri yapılmaktadır.

Genel olarak Singapur, Kanada, Birleşik Krallık, Avustralya ve ABD örneklerine bakıldığında, sosyal incelemeyle ilgili dersleri öncesinde alma şartları getirilmiştir. Aksi takdirde ülkeler özelinde belirtilen dersleri almayan öğrencilerin farklı yaş, cinsiyet, aile, grup, toplum gibi demografik değişkenlere karşı rapor yazabilme becerisinin gelişemeyeceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan tüm örnek ülkelerde mevcut Sosyal Hizmetle ilgili resmi bir kuruluşun akreditesi ve ona göre şekillenen bir ders müfredatı vardır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Nitel verilerin, katılımcıların kişisel olarak deneyimledikleri olaylara verdikleri anlamın anlaşılmasını sağladığı fikrine dayanarak (Creswell, 2017) bu araştırma için nitel bir yaklaşım seçilmiştir. Diğer bir ifade ile ayrıntılı olarak, araştırma soruları katılımcı algılarının araştırılmasını gerektirdiğinde nitel bir yaklaşımın daha değerli olduğu düşünülmektedir (Yin, 2014). Bu anlamda çalışmanın amacına uygun olarak nitel yöntemden yararlanılmaktadır.

Nitel araştırmalar istatistiksel olarak ulaşılamayan bulgular üretse de araştırmaya katılan deneyimleri yaşayanların bakış açıları merceğinden toplanan verilerin değeri en iyi şekilde nitel bir çalışma ile elde edilebilir (Yin, 2014). Bu anlamda çalışma dünyayı anlamak için, öznel deneyim düzeyinde sosyal dünyanın temel doğasının farkında olmamız gerektiği öncülünden hareketle yorumlayıcı paradigmadan yararlanmaktadır (Gunbayi ve Sorm, 2020). Katılımcıların yaşanmış deneyimlerinden araştırmaya eklenen değer, çalışmanın genellenebilirliğinden daha ağır basmaktadır (Creswell, 2018). Yorumlayıcı paradigma altında ele alınan durum çalışması deseni, bireyden geniş toplumlara kadar dünyadaki değişen olaylara geniş bir alanda analiz gücüne sahip, basitten en karmaşık olguların incelenmesine olanak sunan, verinin toplanması sürecinde farklı eylemlere ihtiyaç duyan ve kurama katkı sunana bir desen olarak tanımlanmaktadır (Cresswel, 2018; Yin, 2014). Durum çalışması türlerine bakıldığında; tek bir konu ya da sorunu odaklanan ve bu konu ya da sorunu örneklemek için sınırlı bir durumu ifade eden tek araçsal durum çalışması; durumun alışılmadık ya da benzersiz olmasından kaynaklı sadece ona odaklanan içsel durum çalışması ve son olarak yine bir konu veya sorun çevresinde ancak araştırmacının farklı yerlerden ya da tek bir yerden birden farklı programlardan incelemek adına farklı veriler toplanmasını ve farklı bakış açılarını ortaya koymayı ifade eden çoklu durum çalışması olmak üzere üç durum çalışması vardır (Cresswell, 2018; Patton, 2015).

Nitel araştırma soruları genellikle nasıl, ne veya neden ile başlar ve araştırmacıyı belirli bir konunun mevcut durumu hakkında daha derin bir anlayış aramaya yönlendirir. Ayrıca nitel araştırmalar, nicel araştırma yöntemleriyle çıkarılması zor olan duygu veya düşüncelerin keşfedilmesine olanak tanır (Rubin ve Rubin, 2012). Nitel araştırmalar boyunca araştırmacılar, belirli bir olguya katılımcıların bakış açısıyla anlam yüklemeye çalışırlar (Yin, 2014). Bu çalışmada, açık uçlu görüşmelerden veri toplanması, katılımcıların algılarına ilişkin fikir vermektedir. Uzman katılımcıların, sosyal inceleme sürecindeki duruma ilişkin görüş, değerlendirme ve süreci nasıl algıladıklarını belirlemek ve akademisyen katılımcıların ise aile mahkemesi davalarında sosyal inceleme sürecinin nasıl olması gerektiğine ilişkin görüş, değerlendirme ve algılarının keşfedilmesi değerlendirildiğinde çoklu durum çalışması deseni (Patton, 2015; Yin, 2014) kullanılmaktadır. Buna göre açık uçlu görüşmeler ve nitel bir çalışmada yaygın olarak kullanılan sorular aracılığıyla ortaya çıkabilecektir (Rubin ve Rubin, 2012).

Sonuç olarak araştırmada, aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri ve süreci nasıl algıladıklarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmada, aile mahkemelerinde görülen davalarda görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının yanında akademik temeli oluşturan sosyal hizmet akademisyenlerinin de konuya bakış açıları, değerlendirmeleri ve deneyimlerinin açığa çıkarılması açısından derinlemesine görüşme yönteminden faydalanılması tercih edilmektedir. Derinlemesine görüşmeler, insanların sosyal dünyalarının tanımlanması ve yorumlanması için güçlü bir yöntemdir ve bu nedenle temel bir nitel araştırma yöntemidir (Yeo vd., 2013). Yeo vd. (2013)'e göre derinlemesine görüşmeler araştırma konusunda araştırmacıya yapıyı ortaya çıkarmak adına esneklik sağlar, araştırmacı ve katılımcılar arasında etkileşimli enformasyon alışverişi gerçekleştirilebilir, araştırmacı katılımcının deneyimlerini ve bunların o kişi için taşıdığı anlamı daha derin ve daha eksiksiz bir şekilde anlamak için yüzeysel sorular sonrasında derinlemesine sorular sorabilmesine olanağı sunar. Bu anlamda, çalışmadan elde edilen verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda olayın neden o şekilde oluştuğu ve gelecek çalışmalarda nelere odaklanılması gerektiğini ortaya koymasından hareketle, mevcut sosyal inceleme sürecinin sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet akademisyenleri tarafından nasıl algılandığını da

belirleyebilmek için derinlemesine görüşmeler yapılmaktadır. Böylelikle aile mahkemesinde yürütülen davalarda görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının sürece ilişkin görüşleri tüm yönleri ile anlaşılacak ve sosyal inceleme sürecinin etkili ve doyumlu şekilde gerçekleştirilebilmesi yönünde gereken öneriler geliştirilebilecektir. Çalışma, gerçek yaşam, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumu ele almaktadır. Bu anlamda araştırmada yer alan olgunun kendi özünüyle ilgili varsayımlarını ele alırken gerçeğin kaynağını insan olarak yararlanılırken, bilginin temeline ilişkin varsayımları ele alırken bilginin kaynağı olarak katılımcılar nötr şekilde dinlenerek, özel yaşantılarına dayalı deneyimlerini betimlemelerine izin vererek yorumlayıcı paradigmadan yararlanılmaktadır (Gunbayi ve Sorm, 2020). Özetle çalışma; güncel bir fenomeni gerçek yaşam bağlamında, özellikle de fenomen ve bağlam arasındaki sınırların açıkça belirgin olmadığı araştırmak için uygulan çoklu durum çalışması (case study) olarak değerlendirilmektedir (Patton, 2015; Yin, 2014).

Bu bağlamda, çoklu durum çalışmasını yürütmek için kullanılacak belirli araştırma yöntemlerinden bahsedilmektedir. Özellikle, çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için ortam, çalışma grubu, veri toplama yöntemleri, veri analizi ve atılan adımlar tartışılmaktadır.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

Çoklu durum çalışması, aile mahkemelerinde çalışan uzmanlar ile üniversitelerde çalışmış ya da çalışmakta olan akademisyenler arasında bir ortaklık yoluyla kurulmaktadır. Bu bağlamda çoklu durum çalışmasında kullanılan aile mahkemesindeki uzmanlar ve alandaki akademisyenler hakkında bilgiler verilmektedir. Creswell (2017), örnekleme belirlerken durum çalışmasının amacını ve türünü dikkate almak için örnek olay araştırması yürüten araştırmacıları yönlendirmektedir. Bu çoklu durum çalışması, aile mahkemesinde çalışan uzmanların yanı sıra bu alanda çalışmış ve çalışan akademisyenleri içermektedir. Bu anlamda katılımcıların seçim kriterlerini karşılama sağlamak için amaçlı örnekleme tercih edilen örnekleme yöntemi olarak belirlenmektedir (Creswell, 2017).

Çalışmaya, aile mahkemesinde sosyal inceleme sürecinde etkin olarak çalışan 10 uzman ve üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde çalışmış veya çalışmaya devam eden 8 akademisyen katılmıştır. Katılımcılar çalışmaya katılımlarında tamamen özgür iradeleri ile hareket ettiklerini belirtirlerken, 2 sosyal hizmet uzmanı ve 3 akademisyen kendilerinden talep etmemize karşın olumsuz yanıt vererek çalışmaya katılmamışlardır. Katılımcılar, çalışmalarına ya da özel hayatlarına zarar vermeden veya değerlendirmelerini etkilemeden istedikleri zaman katılmayı bırakma hakları konusunda da bilgilendirilmişlerdir. 2020 güz döneminde ve 2021 bahar döneminde uzmanlara, çevrimiçi yapılacak bir görüşmeye davet edilecekleri ve katılmaya karar vermeleri halinde görüşmelerde ses kaydı alınacağı bilgisi verilmiştir. Daveti aldıktan sonraki bir hafta içinde yanıt vermeleri ve onay formunun maillerine gönderilmesi ya da posta yoluyla ulaştırılmasıyla imzalamaları istenmiştir. Uzmanlar belirlenip veriler toplandıktan sonra 2021 bahar döneminde de akademisyenler, uygun onay formları ile e-posta yoluyla katılmaya davet edilmiştir. Böylelikle görüşmeyi kabul eden 10 uzman ve 8 akademisyen çalışmaya katılmıştır.

Uzman seçme kriterleri şunları içermiştir: (a), özellikle nüfus açısından yoğun olan bölgelerde uygulama yapmaları ve farklı şehirlerde görev almaları (b), en az 5 yıl olmak üzere alanında deneyimli olmaları), alanında lisansüstü eğitim almış ya da belli hizmet içi eğitim programlarında katılımcı ya da eğitimci olarak rol almış olmaları (d), görüşmelere katılmak için gönüllü katılım formu imzalamış ve iade etmiş olmaları, akademisyen seçme kriterleri ise şunları içeriyordu: (a), lisans ya da lisansüstü eğitimlerinin sosyal hizmet alanında gerçekleşmesi, (b), sosyal hizmet eğitimi veren bölümlerde öğretim üyesi kadrosunda bulunmaları (c), sosyal hizmet alanında özellikle aile, çocuk, adli sosyal hizmet gibi konularda çalışmalarının bulunması, (d), görüşmelere katılmak için gönüllü katılım formu imzalamış olmaları. Toplanan ve muhafaza edilen imzalarını gerektiren onay formlarında, katılmayı reddetme veya katılmayı bırakma haklarının açık bir şekilde bildirilmesi yer almıştır. Ayrıca süreç boyunca ses kaydına ilişkin görüşmeler sırasında katılımcılara yazılı olarak ve tekrar bilgilendirme yapılmıştır. Katılımcılar, istedikleri zaman ses kaydını reddetme hakkına sahiptir. İzin formunda gizlilik ile ilgili açıklamalara yer verilmiş, ayrıca bilgilerin saklanmasına ilişkin süreler de açıklanmıştır. Katılımcılar, hem e-postada hem de onay formunda, katılımın veya

katılmamanın değerlendirme üzerinde hiçbir etkisi olmayacağı konusunda bilgilendirilmiştir.

Tablo 4 Uzman Gruba İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Mezuniyet Yılı	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	Çalışma Yılı	AM Çalışma Yılı
U1	37	Erkek	2006	Yüksek Lisans	Evli	13	13
U2	40	Erkek	2006	Lisans	Bekar	14	13
U3	39	Kadın	2004	Lisans	Bekar	16	13
U4	39	Kadın	2003	Doktora	Bekar	17	6
U5	30	Erkek	2014	Yüksek Lisans	Evli	6	3
U6	31	Kadın	2014	Lisans	Evli	6	6
U7	30	Kadın	2013	Lisans	Evli	7	7
U8	28	Kadın	2015	Doktora (Devam)	Bekar	5	5
U9	41	Kadın	2007	Yüksek Lisans	Bekar	13	9
U10	50	Kadın	1993	Lisans	Bekar	25	16

Çalışmanın güvenilirliği adına yalnızca katılımcılarla yapılan görüşme içeriği kullanılmış olup kişi isimleri kodlamalarla değiştirilmiştir. Çalışmaya katılan uzmanlar bundan sonra Tablo 4’te yer aldığı üzere “U” ve sonrasında gelecek sayılarla ifade edilecektir. Uzmanlar ile yapılan görüşmeler neticesinde anlamlı olarak en fazla sosyal, benim, inceleme, görüşme, zaman, çocuk, hakim, rapor gibi kelimelerin kullanıldığı ve bu anlamda analiz sonucu ortaya çıkan bu kavramların sıklıkla kullanılması uzmanların mevcut sorulara tutarlı beyanlarda bulduklarını ve bu tutarlı beyanlar sonucunda yapılan analizlerin güvenilir olduğunu teyit etmektedir.

Çalışmanın güvenilirliği adına yalnızca katılımcılarla yapılan görüşme içeriği kullanılmış olup kişi isimleri kodlamalarla değiştirilmiştir. Çalışmaya katılan akademisyenler bundan sonra Tablo 5’te yer aldığı üzere “A” ve sonrasında gelecek sayılarla ifade edilecektir.

Tablo 5 Akademisyen Gruba İlişkin Demografik Bilgiler

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Deneyim Yılı	Çalışma Durumu	Üniversite	Unvan
A1	44	Kadın	Evli	22	Çalışıyor	Başkent	Prof.Dr.
A2	40	Erkek	Evli	13	Çalışıyor	Hacettepe	Doç. Dr.
A3	55	Kadın	Bekar	20	Emekli	-	Dr. Öğr. Üye
A4	33	Kadın	Bekar	9	Çalışıyor	Kastamonu	Dr. Öğr. Üye
A5	75	Kadın	Evli	54	Çalışıyor	Başkent	Prof. Dr.
A6	72	Erkek	Bekar	45	Çalışıyor	İstinye	Prof. Dr.
A7	42	Erkek	Bekar	10	Çalışıyor	Dicle	Doç. Dr.
A8	49	Kadın	Evli	21	Çalışmıyor	-	Prof. Dr.

Akademisyenler ile yapılan görüşmelerde anlamlı olarak en fazla sosyal, hizmet, inceleme, aile, çocuk, eğitim gibi kelimelerin kullanıldığı ve bu anlamda analiz sonucu ortaya çıkan bu kavramların sıklıkla kullanılması akademisyenlerin mevcut sorulara tutarlı beyanlarda bulduklarını ve bu tutarlı beyanlar sonucunda yapılan analizlerin güvenilir olduğunu teyit etmektedir.

3.3. VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bu bölüm, veri toplama için kullanılan prosedürleri ve veri yönetimi stratejileri dahil olmak üzere veri toplama için kullanılan çeşitli yöntemleri açıklar.

Yin (2014), alınan verilerin kalbini bir durum çalışması sırasında kullanılan bir dizi soru olarak tanımlar. Bu çalışma için her katılımcıdan toplanacak bilgi ve sezgi hakkında açıkça tanımlanmış kılavuzlarla görüşme sürecini yönlendirmek için protokoller yazılmıştır. Her görüşme, görüşmeciye görüşmenin amacını ve elde edilen bilgilerle ne olacağını belirtmesini hatırlatmak, gizlilik endişelerini gidermek ve görüşmenin ses kaydı için her katılımcıdan bir kez daha izin istemek için yazılmıştır. Tasarlanan sorular, her katılımcının çalışmadaki rolüne özel yapılmıştır (Yin, 2014). Yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımını ve katılımcılar hakkında demografik bilgi ve katılımcıların algıları ve deneyimleri (Yin, 2014) hakkında uzmanlar ve akademisyenler için olmak üzere 2 tip açık uçlu soru seti kullanılmıştır (bkz. Ek 4). Uzmanlar ile görüşmeler yaklaşık 75-150 dakika arasında ve akademisyenler ile görüşmeler ise yaklaşık 40-120 dakika şeklinde gerçekleşmiştir.

Demografik bilgilerle ilgili sorular ve mevcut diğer sorular, tüm katılımcılardan alandaki deneyimi ile ilgili bilgilerin alınmasını sağlamak için geliştirilmiştir. Sosyal hizmet profesyonellerinin, aile mahkemeleri tarafından görevlendirilmeleri ile başlayan ve ilgili dosyanın mahkemesine teslim edilmesiyle tamamlanan süreç içerisinde, kendilerine dava dosyasının hangi nedenlerle verildiği, davanın tarafları ile yapılacak görüşmelerin ve sosyal incelemenin planı, sosyal inceleme süreci içerisinde yaşanan olumlu ya da olumsuz faktörler, aile mahkemeleri hâkimlerinin yazılan raporlara yönelik bakış açıları, sosyal inceleme raporlarının niteliği ve sosyal inceleme sürecinin daha etkin ve işlevsel olabilmesi için neler yapılması gerektiği hakkındaki görüş ve değerlendirmelerini almak,

bunun yanında sosyal hizmet alanındaki akademisyenlerin de aile mahkemelerinde gerçekleşen sosyal inceleme süreci hakkındaki görüşleri ve bu sürecin sosyal hizmet uygulayıcıları açısından nasıl daha nitelikli olabileceği böylelikle davaya taraf bireylerin ve özellikle çocukların yararına hizmet edilebilmesi için gerekenleri içeren önerilerini almayı amaçlayan sorular hazırlanarak araştırmanın derin bilgi ve deneyim zenginliği ile alana katkı vermesi düşünülmüştür.

Olası çeşitli sınıflandırmaların varlığını test etmek adına, katılımcılara sorulan soruların benzer olmasına dikkat edilmiştir. Diğer yandan katılımcıların değer ve deneyimlerine ilişkin olası benzerliklerin ve farklılıkların ortaya konulması da bu yolla sağlanmıştır. Katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş ve bu en değerli olduğuna inandıkları veya alanla ilgili revizyona ihtiyaç duydukları şeyleri daha derinlemesine araştırmak için takip fırsatları sağlanmıştır. Katılımcılara, görüşmecisi tarafından sorulmayan konuları tartışmalarına ve takip fırsatlarını belirlemelerine izin verilmiştir. Ayrıca, çalışma bulgularının güvenilirliğini artırmak için (Creswell, 2017) ortaya çıkan bulgular, alandaki meslektaşlar tarafından incelemesi talep edilmiştir.

Creswell (2017)'e göre araştırma verileri, araştırma bulgularını desteklemek kullanılır. Bu verileri etik bir şekilde yönetmek, çalışmanın geçerliliği ve katılımcıların güveni için kritik öneme sahiptir. Sonuç olarak, veri yönetimi planı, verilerin süreç boyunca korunmasını ve çalışmanın sunulmasını takip eden üç yıl sonra imha edilmesini sağlar (Creswell, 2017). Katılımcılar, bu çalışmanın sonuçlarının yayınlanabileceği konusunda bilgilendirilmiş ancak yayın için hiçbir isim veya kimlik bilgisi verilmeyeceği belirtilmiştir. Tüm katılımcılara, ses kopyaları da dahil olmak üzere tüm saklanan verilerde kullanılan takma adlar ve kimlik numaraları verilmiştir. Katılımcılar, toplanan verilerin farklı eğitimlerde kullanılabileceği konusunda bilgilendirilmiş; eğitim ortamında kullanılan herhangi bir veri, takma adlar kullanılarak gizli tutulmuştur. Ses kaydına alınan verilerin eğitim amaçlı kullanılması durumunda katılımcıların kimlikleri korunacak veya gizlenecektir.

3.4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Sunulan durum çalışması deseni, güncel bir sorunu gerçek yaşam bağlamında araştıran ampirik bir araştırmadır. Sorunu ve çözümünü anlamak, en azından kısmen kişisel gözlem yoluyla toplanması muhtemel, birbirine bağlı sayısız değişkenin veya kanıtın bütünleştirilmesini gerektirir (Yin, 2014). Bu bağlamda, araştırmada uzman ve akademisyenlerden yarı yapılandırılmış formlar ile yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler yorumlayıcı durum çalışması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla;

- 1) Araştırmacının kendisi tarafından geliştirilmiş olan Aydınlatılmış Onam Formu,
- 2) Araştırmacının kendisi tarafından geliştirilmiş olan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu,
- 3) Kişisel bilgiler için araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan Sosyo-demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

Bu formların geliştirilme aşamasında, alan yazın bilgisinden de faydalanılmıştır. Sorular sürekli revize edilerek son haline getirilmiştir. Gerek sosyal hizmet uzmanları için gerekse akademisyen grup için, farklı açık uçlu soru formları geliştirilmiştir. Söz konusu formların içinde yer alan sorular, Tez İzleme Komitesinde görev alan akademisyenler tarafından da incelenmiştir. Sorular katılımcı gruplara uygulanmadan önce pilot uygulamaları gerçekleştirilmiş olup, gelen eleştirilere göre birtakım soruların yerleri değiştirilmiş ve bazı sorular ise güncellenmiştir. 2020 yılı Ocak ayı içerisinde başlayan hazırlık süreci 2020 yılı Haziran ayında tamamlanmış olup 2020 yılı Temmuz ayı itibariyle derinlemesine görüşmelere başlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, katılımcıların deneyimledikleri hikâyeleri aktarmaları konusunda teşvik edilmiştir. Creswell'in (2017) de belirttiği üzere, yarı yapılandırılmış formlarla, açık uçlu sorular hazırlayarak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, katılımcılar açısından açık ve güvenli bir ortam oluşmasını sağlamaktadır. Bu tez çalışmasının katılımcılarını, aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri ve süreci nasıl algıladıklarının belirlenmesi amacıyla aşağıda tanımlanan kişiler oluşturmaktadır;

- Adalet Bakanlığı kadrosunda yer alan ve Aile Mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanları (sosyal çalışmacılar)
- Üniversitelerde çalışmış ya da halen çalışmakta olan sosyal hizmet akademisyenleri

Bu çalışmada, verileri toplayabilmek amacıyla Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan Etik Kurul Onayı gerektiğinden, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yer alan başvuru formu doldurulmuş ve Etik Komisyona, veri toplama tarihinin komisyon toplantısından sonrasına gelecek şekilde başlamasına özen gösterilerek başvuru yapılmıştır. Böylelikle, gerçekleştirilen Etik Komisyon Başvurusu 10 Mart 2020 tarihinde yapılan toplantıda değerlendirilmiş olup etik açıdan uygun görülmüştür. Etik Kurul İzni sonrasında ise Hakimler ve Savcılar Kurulu'na araştırma izninin verilmesi amacıyla 10.06.2020 tarihinde başvuru yapılmıştır. Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun, söz konusu dilekçeyi incelemesi sonrası konuyu Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hakları Daire Başkanlığı'na havale etmiş ve ilgili araştırma izni 17.07.2020 tarihinde alınmıştır. Alınan bu izin, derinlemesine görüşmelerin yapılmasını ve veri toplanmasını sağlamıştır.

3.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Veriler analiz edilmeden önce, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden toplanan tüm veriler, araştırmacı tarafından metin formatına dönüştürülerek deşifre edilmiş olup, araştırmada yer alan tüm bireylerle yapılan görüşmelerin tamamı ortaya konulmuştur. Bunun yanında, deşifre edilen veriler araştırmacı tarafından birkaç defa okunmuş ve böylelikle çıktılarının yanına kodlar eklenmiştir. Ardından söz konusu kodun hangi kategorilere dâhil edilebileceği araştırılarak kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler oluşturulurken uzman görüşü alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın analizini gerçekleştirebilmek ve yapılan görüşmelerdeki tüm ayrıntıları atlamadan konuya hâkim olabilmek için NVivo 12 programı kullanılmıştır. Deşifresi yapılan görüşmeler NVivo 12 programına aktarılmış olup tema ve alt temalar oluşturularak analiz edilmiştir. Burada bahsi geçen temalar, katılımcılar tarafından görüşmeler sırasında toplanan, nelerin olup bittiğine ilişkin durumu özetleyen, olup

bitenleri açıklayan veya bir şeye neden olan durumu ortaya çıkaran cümlelerdir (Rubin ve Rubin, 2012). Tematik analiz (TA) ise, temalar geliştirmek için veri kodlamanın sistematik süreçlerini içeren nitel bir veri kümesi genelinde kalıpları geliştirmeye, analiz etmeye ve yorumlamaya yönelik bir yöntemdir. TA, bir veri kümesindeki ilgili anlam kalıplarını keşfetmek, yorumlamak ve raporlamak için sosyal ve sağlık bilimlerinde ve ötesinde yaygın olarak kullanılan bir nitel analiz yöntemidir (Braun ve Clark, 2022). Temaları geliştirmek için kodları ve kodlamayı kullanır.

Verileri kodlamak, nitel veri analizi sürecinin tamamındaki kilit aşamalardan biridir. Bu aşama, NVivo 12 program yardımıyla düğümler (nodes) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Bazeley ve Jackson, 2013). Burada bahsi geçen düğümler, kodlamanın gerçekleştirildiği rota ya da yoldur. Bir düğüm, belirli bir tema, yer, kişi veya başka bir ilgi alanı hakkında referanslar topluluğu olarak tanımlanır (Bryman, 2012). Bir belge kodlanırken düğümün, kodun görüldüğü belgelerin bölümlerine referanslar göstermesi sağlanmıştır. Bir kez kurulduktan sonra düğümler değiştirilmekte veya zaman zaman silinmiştir. Uzmanlar adına Tablo 5'te görüleceği üzere, 11 temadan hiyerarşik olarak organize edilmiş yedi düğüm grubu ve hiyerarşik olarak organize edilmemiş dört düğüm vardır. Akademisyenler adına ise, Tablo 6'da 12 temadan hiyerarşik olarak organize edilmiş iki düğüm grubu ve hiyerarşik olarak organize edilmemiş 10 düğüm grubu vardır. Bu veriler sistematik tümevarım yaklaşımına göre analiz edilmektedir (Thomas, 2006). Bu tümevarım yaklaşımı, verilerden ortaya çıkan uzmanların ve akademisyenlerin algıları ve bu kategoriler arasındaki ilişkiler hakkında kapsayıcı bilgiler sunarken, genel kategoriler ve daha spesifik alt düzey kategorilere izin vermektedir. Hem uzmanların hem de akademisyenlerin tüm deşifrelerini kodlamak için bir ön kodlama kullanılmıştır. Ancak, kodlama çerçeveleri sorulan soruların içerdiği enformasyondan kaynaklı farklı konularla ilgiliydi. 292 sayfalık uzman görüşmelerinin deşifreleri ve 176 sayfalık akademisyen görüşmelerinin deşifreleri iki farklı kodlama çerçevesinde, literatürün teorik ve uygulamadaki kavramların yanı sıra ortaya çıkan bulgulara referansla birkaç turda yenilenecek son temalara ulaşılmıştır ve bu aşamada kodlama işlemleri sonlandırılmıştır. Bu süreçte seçilen kodlanan bölümler bahsedildiği üzere birkaç turda geliştirilirken yöntem uzmanlarıyla tartışılmış ve deşifreler yeni kodlama şemasına göre yeniden kodlanmıştır.

3.6. SÜRE VE OLANAKLAR

Araştırmada, 2020-2021 yılları içerisinde verilerin toplanma süreci tamamlanmıştır. Veri analizleri araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve tez danışmanı tarafından da denetimi yapılmıştır. Ayrıca araştırmaya ilişkin tüm masraflar araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde Türkiye’deki aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcısı olan uzmanlar ve sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenlerden elde edilen bulgular yer almaktadır.

4.1. ALANDA ÇALIŞAN SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında Adalet Bakanlığı bünyesinde aile mahkemelerinde kadrolu çalışan 10 sosyal hizmet uzmanından toplanan veriler değerlendirilecektir.

Çalışmanın bu bölümünde, gerçekleştirilen uzman görüşmeleri sonucunda ortaya çıkan Tablo 6’daki 10 ana tema ve ilgili ana temalardaki alt temalar ile çekirdek temalar hakkında bulgulara yer verilecektir.

Tablo 6 Uzman Görüşmelerinde Ortaya Çıkan Temalar

Ana Temalar	Alt Temalar	Çekirdek Temalar
1 Sosyal İnceleme	Sosyal İncelemenin Gücü	
	Sosyal İncelemenin Süreci ve Planlaması	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aşamalar 2. Görüşme öncesi dava dosyası okuma 3. Görüşme planlaması 4. Birim aracılığıyla iletişim 5. Tarafları arama 6. Ön görüşmeden gidilmesi 7. Adliyede görüşme 8. Ev incelemesi 9. Çocuğun değerlendirilmesi 10. Sosyal çevre incelemesi 11. Resmiyet kazandırma 12. Olası olumsuzluklar 13. Çoklu uzman katılımı 14. Önceliklendirme 15. UYAP üzeri inceleme 16. Yeni belge
2 Sosyal İnceleme Raporları	1. Formatı	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dava Konusuna Göre Programlama 2. Başlangıç Bölümü 3. Gelişme Bölümü 4. Sonuç Bölümü
	2. Temel Nitelikler	
	3. Yeni Format	
	4. Standardizasyon	

3	Uzmanlar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uzman Görevi 2. Uzman Niteliği 3. Uzman İnisyatifi 4. Toplumsal Cinsiyet Farklılığı 5. Uzmanın Kendini Geliştirmesi 6. Mesleki Bilgi ve Beceri Aktarımı 7. Uzmanın Kazanımları 8. Mevzuattan Yararlanma 9. Uzmanlar Arası Fikir Alışverişi 10. Mesleki Tutku 11. Uzmanların Kendilerine ve Meslektaşlarına Yönelik Özeleştirisi
4	Hakimler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hâkimin Bakış Açısı 2. Hâkim Farklılıkları 3. Hâkimin Talebi 4. Hâkimin Değişimi 5. Algılanan Tavsiye Kararları 6. Hâkimin Kararını Kuvvetlendiren Bilgiler 7. Hâkim Uzman Uyumu 8. Hâkimin ya da Mahkemenin Uzmanla Anlaşamaması
5	Taraflar	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tarafların Bilgilendirilmesi 2. Tarafların İzlenimleri 3. Tarafların İstekleri 4. Tarafların Uzmanı Suçlaması 5. Tarafların Uzmana Olumlu Dönüşleri 6. Tarafların Yanıltmaca Çabası 7. Tarafların Uzmandan Yardım İstemesi
6	Yeni Müdürlük Sistemi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Olumlu ve Olumsuz Etkileri
7	Diğer Başlıca Problemler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Araç – Harcırah Sorunu 2. Güvenlik Sorunu 3. Kişisel Gizlilik Sorunu 4. Adres Sorunu 5. Küçük Şehirde İnceleme 6. Mahkemenin SİR Yeterliliği Sorunu 7. Mahkemelerin Koşulları ve Yoğunluğu 8. Mesleki Dezenformasyon 9. Rapor Tekrarı Sorunu 10. Yeni Uzman Sorunu 11. Talep Dosyası Sorunları 12. Eğitim Uygulama Farkı 13. Farklı Bilim Dalları
8	Avukatların Etkisi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sisteme Katkıları 2. Yargılama Sürecinde Etkileri
9	Eleştiriler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sistem 2. Çalışma Şartları 3. Denetleme Faktörü
10	Öneriler	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bakanlığa Öneriler 2. Sistem Önerileri 3. Sosyal İnceleme Raporuna İlişkin Öneriler 4. Uzmanlar 5. Süpervizör ya da Mentor 6. Müdürlük

4.1.1. Sosyal İnceleme

4.1.1.1. Sosyal İncelemenin Gücü

Katılımcı U1, sosyal incelemenin çok yönlü olmasından kaynaklı olarak mahkemeye farklı bir bakış açısını kazandırabileceğini ortaya koyarken Katılımcı U4 ise, sadece

adliyede görüştüğü anne özelindeki değerlendirmesini, sosyal inceleme süreci çerçevesinde genişlettiğinde, oldukça farklı ve olumlu bir karar vermeye yöneldiğini belirtmiştir.

“mahkemenin gündemindeki durumu farklılaştırabilir, mahkemeye farklı bir yön verebilir, sosyal incelemenin böyle bir gücü var. Bambaşka bir sistematığı oluşturabilir.”(U1)

“aile mahkemesindeyken benim için sosyal inceleme yol gösterici oldu, mesela adliye ortamında anne ile görüştüğümüz zaman gerçekten öfkeliydi, ben de annede öfke kontrol sorunu olabilir düşüncesiyle çocuğu hırpalıyor olabileceğini değerlendirdim. Ev ziyaretine gittiğimde ise o kadar sakindi ki, oysa annenin adli sistemde çok fazla zaman geçirdiği ve eski eşi ile yaşadıklarının verdiği yıpranmışlıkla adliye görüşmesinde sürekli geçmiş tecrübelerini hatırlaması nedeniyle öfkeli olduğunu anladım, bu olay sosyal incelemenin farkını ve gerçek gücünü ortaya çıkardı” (U4)

Katılımcı U5, sosyal inceleme sürecinde, etkin dinleme tekniğinin, taraflarla uzman arasında olumlu bir ilişki kurulmasını sağladığını, diğer yandan Katılımcı U6 ise, mahkemenin sosyal inceleme kararı vermesi halinde, uzmanın toplayacağı verilerin, gerek gerçeğin ortaya çıkarılmasında gerekse çocuğun yararı noktasında, karar verilme sürecine olumlu yön verdiğini bir örnekle ifade etmektedir.

“sosyal hizmet mesleği ile tanıştığında aktif dinlemeyi öğrenmiş oldum, anlamak için değil cevap vermek için dinliyormuşuz onu fark ediyoruz. Yani sosyal inceleme sürecinin bana katkısı bu olabilir. (U5)

“taraflardan bir kısmı sosyal inceleme yapılmasını istemiyor, dava dosyasında iddia ettiği bazı unsurların gerçeği yansıtmadığının ortaya çıkma ihtimali ya da müşterek çocuğa yeterli koşulları sağlayamayacağı gibi olumsuzluklarla yüzleşmek istemiyor, örneğin baba, çocuk bende de kalabilir diyor, adresine gittiğimiz zaman çocukla ilgili herhangi bir ortam hazırlamamış ve çocuğun kalabileceği bir yer de değil. Bu konu mahkemeye tam yansıtılmadığında ev ziyareti gerçeği ortaya çıkarmış oluyor.” (U6)

Bu bölümde ele alınan sosyal incelemenin gücü kavramı, katılımcıların tarafından olumlu olarak değerlendirilirken, özellikle çocuğun yararının gözetilmesi bakımından gerçeğin ortaya çıkması açısından yararlı olabileceği ifade edilmektedir.

4.1.1.2. Sosyal İnceleme Süreci ve Planlanması

4.1.1.2.1. Aşamalar

Yapılan görüşmelerde katılımcılar, sosyal inceleme sürecinin değerlendirme, planlama, müdahale ve gözden geçirme aşamalarından oluştuğu, ancak aile mahkemesi uygulamalarında sosyal inceleme raporu hazırlarken sosyal incelemenin üç ya da dört aşamasını gerçekleştirebildiklerini ifade etmektedirler.

Katılımcı U2, bu sürecin genel anlamda dosya inceleme, ön görüşme, ev ziyareti ve rapora yansıtma olarak üç ya da dört aşamada gerçekleştiğini ifade ederken, katılımcı U7 ise, sosyal inceleme sürecinin mahkemece görevlendirilmesi anında dosyanın kendilerine zimmet defteri ile teslimiyle başladığını ifade etmektedir. Katılımcı U8 ise genel anlamda telefon ile görüşükten sonra ev görüşmesi adına programlama yaptığını ve ev ziyaretine gittiğini belirtilerek süreci üç aşamada yürüttüğünü ifade etmektedir.

“dört aşama oluyor bu durumda ön görüşme, dosya inceleme, ön görüşme ve ev ziyareti aşaması. (U2)

“dosya kalemden zimmet defteri karşılığında teslim ediliyordu, Dosyayı aldıktan sonra odalarımıza gelip taraflarla görüşmelerin zamanını planlıyorduk.” (U7)

“dosyayı inceledikten ve kendi sorularımı hazırladıktan sonra kişileri arayıp şunu söylüyorum: evinize bir inceleme gerçekleştireceğim, şu gün ya da şu günler hangi gün müsaitsiniz sabah ya da öyle sonrası, kişilerden böyle geri bildirim aldıktan sonra o günü artık planlamamızı yapmış oluyoruz” (U8)

4.1.1.2.2. Görüşme Öncesi Dava Dosyası Okuma

Katılımcılar, aile mahkemesince rapor hazırlamak üzere görevlendirilmeleri ve dosyayı teslim almaları ile birlikte, sosyal inceleme sürecine başladıklarını, öncelikle davaya ilişkin dosyayı genel olarak okuduktan sonra taraflar ve davaya ilişkin notlar aldıklarını belirtmişlerdir.

Görüşme öncesinde, Katılımcı U1, dosyada ne için görevlendirildiğini anlamak, incelemeye konu sorunu tespit etmek ve ev ziyareti ya da adliyede görüşme yapma

yöntemlerine karar vermek için; Katılımcı U3 ise, görüşme yapacağı bireyler ile ilgili fikir sahibi olmak suretiyle onlara mesleki açıdan yöneltebileceği soruları belirleyebilmek için dosyayı mutlaka okuduklarını ifade etmektedirler.

“dosyayı okuyoruz, dosyanın bize neden geldiği, olaylar, olgular, sorun odağının onun ne olduğunun anlaşılması, sosyal inceleme ya da adliyede yapılacak görüşme yöntemindeki tercihi belirliyoruz.” (U1)

“görüşmeye geçmeden önce mutlaka dosyayı çok ayrıntılı şekilde inceliyorum. Çünkü her dosyadaki hikâye, çok benzer gibi gözükse de aslında birbirinden çok farklı, karşınızdaki insanla nasıl görüşeceğinizi planlamamız gerekiyor, önceden veri elde etmek için de” (U3)

Katılımcı U6, dosyaya sunulan tüm bilgi ve belgeleri kapsamlı şekilde incelediğini, Katılımcı U8, görüşmede doğru soruları sorabilmek ve var olan iddiaları sosyal hizmet bakış açısıyla ele alabilmek için öncelikle dosyayı inceleyerek hazırlandığını, Katılımcı U4, görevlendirme ara kararıyla kendisinden hangi hususta, özellikle kimlerle görüşerek rapor hazırlamasını istediğinin tespitiyle çalışmaya başlayarak, dosyadaki iddialara yönelik bilgi toplayıp dosyanın tüm detaylarına hakim olabilmek için ayrıntılı şekilde incelediğini, Katılımcı U7 de, görüşme sırasında özellikle hangi hususları öne çıkarabileceğine dair hazırlık yapabilmek için dosyayı okuyup kendi notlarını aldığını ve akabinde aldığı notlarıyla birlikte görüşmeye gittiğini ifade etmektedir.

“dosyayı inceliyoruz, dava dilekçeleri, deliller ya da bilgi alınabilecek dokümanlar vs., konulmuş mu.” (U6)

“çocukla bir arada yaşayan kişilerin ilişkilerinin yönünü ve seviyesini ölçmek için soracağım soruları hazırlıyorum, bu dosyada ne gibi iddialar var, neleri değerlendirmem lazım diye.” (U8)

“ilk olarak görevlendirmeye ilişkin ara karara bakıyoruz, ne istiyor bizim kimlerle görüşmemizi istiyor, inceleme istiyor mu? Sonra dosyayı inceliyoruz, mesela iddialarda çocuğun temel bakımını sağlayamayacak boyutta bir fiziksel yetersizlikten bahsediyorsa, ara karar sosyal inceleme demese bile koşullarla ilgili daha detaylı bilgi almak istiyorsun.” (U4)

“önceden not alıyorum, neleri sormam gerekiyor, nelere değinmem gerekiyor, herhangi bir hastalığı var mı? Suç geçmiş, çocuğa şiddet, aile içi şiddet gibi eylemler varsa not alıyorum, velayet, bebeğinin davranışları, aile içi ilişkiler gibi dosyaya özgü bir veri olduğunda onları da not alarak gidiyorum.” (U7)

Katılımcı U10, dava dosyasını incelemesinin, kişilerle ilgili temel bilgilere ulaşım görüşmelere ilişkin soru hazırlayabilmesi ve raporunda hangi konulara ağırlık vereceği bakımından notlar alabilmesini sağladığını ve bazı uzmanların görüşme öncesinde dosyayı okumanın tarafsızlığı engellediği yönündeki görüşe de katılmadığını aksine dosyaya hakim olmanın, görüşmenin daha nitelikli geçmesi yönünden önemli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı U2, dosyayı incelemekle kişinin demografik ve iletişim bilgileri ile davaya konu olaylar ve yargılama süreci hakkında bilgi sahibi olabildiğini, her bir dosyada tarafların bireysel farklılıkların önem taşıdığını bu nedenle de önyargı oluşturmadan bilgi edinmek niyetiyle dosyayı okuduğunda, tarafların dilekçelerinde ancak iyi bir sosyal hizmet uzmanının fark edebileceği ayrıntıları da yakalayabileceğini ifade etmektedir. Katılımcı U9 ise, görüşme öncesinde dosyayı okuyarak sosyal inceleme sürecinde hangi yöntemleri hangi sıralamayla kullanabileceğine dair kendi yol haritasını belirlediğini ifade etmektedir.

“önce dosya okumakla başlıyorum, bazı uzman arkadaşlarımız, dosya okumanın tarafsızlığı engellediğini iddia ediyorlarsa da ben tam tersini düşünüyorum. Çünkü dosya içeriğine hakim olduğumda, ben de görüşmemi yarı yapılandırabiliyordum, kişilerle ilgili temel bilgilere ulaşmış oluyorum, kendimce notlar alıyorum, hangi konulara ağırlık vermem gerekiyor, şiddet mi, alkol mü, bu ihmal mi, iletişimsizlik mi nedir temel sorun? Tarafların evliliğinin bu hale gelmesine neden olarak gösterdikleri gerekçe...” (U10)

“dosya incelerken küçük notlar alınıyor, dosya hakkında şöyle bir kabaca ön bilgiyi ediniyorum. Ama burada gene de bireysel farklılıklar önem arz ediyor, Kritik mesele, öngörü ya da ön yargı oluşturmadan, objektif kalarak dosya hakkında bilgi edinmeniz lazım, çünkü meselemiz, çocuğun velayeti hakkında yüksek yarar odaklı çözüm üretmek,” (U2)

“dosya içindeki bilgiler benim nasıl hareket edeceğimi yapılandırıyor, elde ettiğim bilgiler doğrultusunda haber verilmeksizin eve gidiyorum ya da randevu verip adliyeye çağırıyorum, yani o süreci belirleyen dosya içindeki iddialar, konulan deliller ve bilgiler, şimdi eğer o dosya içinde çocuğun o anda gelişiminin tehlikede olduğuna dair ibareler varsa da hemen hareket

edip randevu vermeksizin süreci başlatıyorum, sonrasında dosya içindeki bilgilere göre randevu sürecini oluştuyorum ya da eve hemen direkt çocuğun yaşadığı alana giderek yerinde görüyorum.” (U9)

4.1.1.2.3. Görüşme Planlaması

Aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal inceleme sürecinde taraflarla görüşmelerini planlarken, görüşülecek tarih, yer ve saati belirleme noktasında; tarafın ve çocuğun uygunluğu, tarafın iş durumuna göre mesai saatlerinin gözütılması, çocuğun okul gün ve saatlerinin dikkate alınması, adliye içinde yapılacak görüşmede ise, uzmanların odalarının görüşme için uygunluğu, ayrıca ev ziyaretine ve sosyal çevre incelemesine gidilecekse de adliyede resmi aracın olup olmaması, raporun teslim edileceği mahkemenin duruşma tarihi gibi hususlara göre bir planlama yaptığını belirten Katılımcı U4’ün de ifade ettiği gibi, görüşme sürecinin planlamasında birden fazla kriter bulunmakta olduğu değerlendirilmektedir.

“hafta sonu olsun diyorlar, tabii kabul etmiyoruz, devlet memuru yuz ve mesai saatleri içinde çalışıyoruz, uygun bir gün ayarlıyoruz, özellikle çocukların okul saatlerine uygun zamanda görüşmeye gitmeye çalışıyoruz, adliyedeki görüşme odalarının uygunluğu önemli, tarafların uygunluğu ve duruşma tarihi de önemli, yani o kadar çok kriter var ki, mesela incelemeye gittiğimiz ATGV araçları icralarda da kullanıyor dolayısıyla onların organizasyonları öncelikli oluyor.” (U4)

Katılımcı U6, tarafların yararını gözetererek mutlaka görüşme planlaması yapmak için gereken tüm alternatifleri değerlendirdiğini, Katılımcı U2 ise, tarafların kendi taleplerine bağlı olan bir dava konusunda görüşme planlamasına katılım göstermemeleri halinde ısrarcı olmamayı tercih ederken, bazı durumlarda da uzmanın tarafı mağdur edebildiğine yönelik bir örnek vererek aktarımda bulunmuştur.

“ben aile dosyasına hem mesleki hem de vicdanen bakıyorum yani o aileye mutlaka ulaşmamız gerektiğini düşündüğüm için telefonla ulaşmayı tercih eden uzmanlardanım” (U6)

“telefonla iletişim kurup ön görüşme için adliyede randevuya çağırıyorum, bizim meselemiz zaten sorunu çözmek, şimdi adam randevusuna gelmedi diye adamın peşine düşüp yaptırım uygulayabilirsin ama gerek var mı? Kendi boşanması, kendi talebi. Gelirse önüme çalışmamı yaparım, gelmezse ille de

evine gideceğim görüşeceğim diye ısrar etmem. Tarafların da haklı olduğu bir durum olabiliyor. İstanbul'daki vatandaşı başka bir ilde çalıştığım mahkemeye getirmeme gerek yok, kişinin İstanbul'da yaşadığını öğrenmişiz, buna rağmen görüşme için kişiyi adliyeye çağırıyorsak ve kişi de geliyorsa, çünkü korkuyor insanlar, bu durumda biz sorun yaşamıyoruz aksine insanlara sorun yaşıyoruz bence.” (U2)

Katılımcı U1, görüşme için tarihi belirlediğini ve hastalık gibi elzem durumlar dışında tarafın keyfine göre hareket etmediğini, Katılımcı U8, özellikle görüşme yapacağı çocuğun önceliklerini değerlendirerek tarih konusunda taraflara esnek davranabildiğini ancak genel açıdan tarafların kendisine uymasını beklediğini ifade etmiştir. Katılımcı U10 ise, mümkün olduğu ölçüde tarafların rızasını alarak kendi iş koşulları ve tarafların kendi aralarındaki ilişkileri de göz önüne alarak görüşme tarihini belirlediğini ifade etmektedir.

“mahkemenin belirlediği günde gelmek zorunda, çok elzem bir durum olabilir, o zaman anlaşılabilir ama ben bugün görüşmeyeceğim bir hafta sonra görüşeceğim gibi bir durumu kabul etmiyorum.” (U1)

“çocuğun sınavı varsa ya da okulda çok önemli bir şey varsa ben onlara uyuyorum, çocuğun okulunun aksamasını istemediğim için çocuğun önceliklerini değerlendiriyorum ancak genellikle tarafların bize uymasını daha çok istiyoruz, yoğun olduğumuz için.” (U8)

“Görüşme planını, mümkün olduğunca her iki tarafın da rızasını alarak yapıyorum, iş koşulları ve kendi durumlarına göre aynı gün içinde farklı saatlerde almaya çalışıyorum ama bazen görüşme uzuyor, eğer taraflar birbiriyle karşılaşmak istemiyorsa mesela araya bir görüşme almaya çalışıyorum.”(U10)

Katılımcı U10, davayı açan tarafın sebeplerini öğrenmek yanında hukuksal sürecin de ilerleyişi çerçevesinde, davacının ispat yükümlülüğünü bulunduğundan görüşmeye mutlaka davacı taraftan başladığını daha sonra davalı ile görüştüğünü, taraflarla ortak görüşme yapmaya ise genelde ihtiyaç duymadığını ama duruma göre ortak görüşmeye de kendisinin karar verdiğini, Katılımcı U7 de, özel bir durum olmadıkça görüşmeye önce davacıdan başladığını belirtmektedir.

“mutlaka davacı taraftan başlıyorum, davayı açan kişi olarak önce onun taleplerini dikkate alıyorum, çünkü hukuksal süreç önce onun neden bu boşanma davasını istediğini ispat ile yükümlü ya, sonra davalıyı dinleyip her

ikisinin de birbirleriyle ilgili değerlendirmesine bakmayı tercih ediyorum, ortak görüşmeyi ise her zaman başaramıyorum ama çoğunlukla görüşmenin nasıl olacağına ben karar veriyorum.” (U10)

“dosyanın içeriğine göre karar veriyorum ama genellikle çok ekstrem bir durum yoksa önce davacıdan başlıyorum.” (U7)

Katılımcı U5 de, taraflarla görüşme planlamasında öncelik sırasına dikkat etmediğini, taraflardan sonra ise müşterek çocuklarla görüştüğünü belirtmektedir.

“Öncelik sıram yoktur, anne ya da baba ile görüştükten sonra müşterek çocuklarla görüşmemi yapmayı tercih ediyorum..” (U5)

4.1.1.2.4. Birim Aracılığıyla İletişim

Aile mahkemesindeki uzmanlarının, taraflara cep telefonlarından ulaşamaması halinde, görüşme gün ve saatini belirleyerek adliyeye gelmeleri ihtarını içeren davetiyeyi mahkeme kanalıyla taraflara tebliğ ettikleri ancak 2021 yılında Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri'nin kurulması ile mahkeme kanalıyla tebligat gönderilmesi uygulamasına son verilerek müdürlük aracılığıyla taraflara ulaşıldığı anlaşılmış olup Katılımcı U5 de, artık birim aracılığıyla iletişim sağladıklarını ifade etmektedir.

“benim eskiden tebligat yolladığım da oluyordu, şimdi bir birimiz var ve onlar bizim yerimize tarafları arıyor, yani öncesinden haber veriyoruz şu gün gel diye.” (U5)

4.1.1.2.5. Tarafları Arama

Sosyal inceleme sürecinde uzmanların, taraflarla adliye binasında ya da evlerinde görüşmek üzere bağlantıya geçtikleri, Katılımcı U1, dava dosyasını inceledikten sonra, taraflarla görüşme yer ve zamanını planladığını, gerektiğinde adliyede görüşme gerçekleştirdikten sonra haber vererek ev ziyaretine gitmeyi tercih ederken, bazı hallerde ise doğrudan evde görüşme yaptığını ifade etmektedir.

“tafıları arıyoruz randevulaşıyoruz, dosyanın mahiyetine göre değişen bir şekilde, gerekirse adliyede öngörüşüme yapıyoruz, gerekirse de doğrudan konuta gidiyoruz.” (U1)

Uzmanların odalarındaki sabit telefonun dış hatları aramaya kapalı olması nedeniyle tarafları adliyeden arayamadıkları, böylelikle kişisel cep telefonlarından iletişim kurmak zorunda kalmaları sonucunda, tarafların uzmanın cep telefonu bilgisine haiz olmasının beraberinde getirdiğı sorunlarla karşılaştığına dikkat çeken Katılımcı U6 ve U7, adliyede bulunan hattın kullanılamaması sorunsalının 2021 yılında Mağdur Hakları Daire Başkanlığının kurulmasıyla çözüme kavuştuğunu ifade etmektedir.

“birçok adliyede telefonlarımız dışarıya açık değil, bununla ilgili girişimde bulunmuş arkadaşlar ama izin vermemişler, o zaman da adrese tebligat çıkarttırıyorlar, böylece bir sürü evrak işi olup dosyalar yığılıyor, uzman olarak pratik düşünüp sorumluluk almak durumunda kalıyorum ve hepsine kendi cep telefonumdan ulaştım.” (U6)

“adliyede görüşme olduğu zaman sıkıntı oluyor, mağdur hakları gelmeden önce çalışma ortamı, adliye hattını kullanamama gibi fiziki koşullar büyük engeldi, mağdur haklarına geçilmesi ile birlikte bu tip problemler büyük ölçüde çözüldü”(U7).

4.1.1.2.6. Ön Görüşmeden Gidilmesi

Taraflarla ön görüşme gerçekleştirmeden ev görüşmesine gidilmesi yöntemini kullanma bakımından uzmanlar arasında farklı yaklaşımların bulunduğu, tarafları önceden aramadan görüşmeye gitmeyen uzmanlar olduğu kadar, dosya durumuna göre ön görüşme aşamasını geçerek doğrudan sosyal incelemeye giden uzmanların da olduğu anlaşılmış olup, taraflarla iletişim kurmadan ve gerekli bilgiler verilmeden ev ziyaretine gidildiğinde ise, tarafların evde bulunmaması ya da çocuğun okulda olması gibi sorunların çıkabileceğini ifade eden Katılımcı U4, bu durumda bireylerle tekrar görüşme zamanı planlamak zorunda kalabileceğini dolayısıyla kendisinin ön görüşme yaparak ev ziyaretine gitmeyi tercih ettiğini ifade ederken, Katılımcı U8, ön görüşme yaparak mı doğrudan mı gideceğini ancak ilgili dosyanın konusu ve içeriğine göre değerlendirerek hareket ettiğini, Katılımcı U1 ise, mutlaka tarafları arayıp bilgilendirerek ve bir ön görüşme yaptıktan sonrasında ev ziyaretine gittiğini ifade etmektedirler.

“şöyle bir sıkıntı oluyor evde olmayabiliyorlar, okulda oluyorlar, çok bölünüyoruz, anneyi o anda evde bulsak bile aynı saatte çocuk okulda oluyor yani o zaman ikinci gün gitmek gerekiyor, bir dosyaya inceleme ve görüşme için o kadar zaman ayıramazsın, bu mümkün değil.” (U4)

“sosyal inceleme talebi olduğunda, dosyadaki vakanın durumuna göre içeriğine bazen direkt gidip görmemiz gereken şeyler olabiliyor. Önce onu bir değerlendiriyorum.” (U8)

“bazı dosyalarda şiddet ve benzeri olguların varlığı ya da kişilerin evde olmaması gibi problemleri aşmak adına bir ön görüşme yapıyoruz, şu nedenle arıyoruz şuradan arıyoruz şöyle mahiyette sizinle bir görüşme yapmak arzusundayız, uygun olmanız durumunda bizim oraya gelmemiz aksi takdirde sizin adliyeye gelmeniz gerekir şeklinde.” (U1)

Katılımcı U2, ön görüşme yapmadan gitmenin etik olmadığını ve görüşme yapacağı tarafa saygısızlık olduğunu düşündüğünden mutlaka haber vererek görüşmeye gittiğini ifade etmektedir.

“ön görüşme olmadan çat kapı kimsenin evine gitmiyorum. Mesleki olarak da değil etik değil, karşı taraf için de saygısızca bir şey, ön görüşmede o beni tartıyor ben onu tartıyorum sonra tanışıyoruz.” (U2)

4.1.1.2.7. Adliyede Görüşme

Aile mahkemelerince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal inceleme sürecine, davanın tarafları ile adliyede görüşerek başladıkları, davacı ve davalı ebeveynlerle görüştüktan sonra çocukla/çocuklarla evde görüşüp değerlendirme yaptıkları anlaşılmış, uzmanların dosyanın tarafları olan ebeveynlerle adliyede görüşmesinde genel anlamda bir sorun olmamakla birlikte, çocuğun yaşı adliyeye gelemeyecek kadar küçükse ya da ebeveyninin çocuğunu adliyeye getirmek istememesi durumunda, çocuklarla adliyede görüşme yapmamayı tercih ettikleri bu bağlamda Katılımcı U2, çocuğun yaşının adliyeye getirilecek düzeyde olması halinde ebeveyni ile birlikte çocuğu da adliyeye çağırdığını, Katılımcı U6, taraflarla adliyede görüşme yaptıklarını, tarafın çocuğunun adliyeye gelmesini, adliyede konuşmasını istememesi durumunda çocukla adliye görüşmesi yapmakta ısrarcı olmadığını, evde görüşmeye geleceğini söyleyerek çocuğu ebeveyni ile eve geri gönderebildiğini, diğer yandan ev ziyareti yapılmasının da belli bir maddi yükü beraberinde getirebildiğini vurgularken

Katılımcı U3 ise, çocuğun çok küçük olması ya da direnç göstermesi halinde adliyede görüşmeye zorlamadığını, ancak adliyede görüşme gerçekleştirmenin de, “kendinizi, nerden geldiğinizi ve mesleğinizi kanıtlamak ya da bunu konuşmak durumunda kalmamanız” gibi avantajlarından bahsetmiştir.

“çocuğun yaşı uygunsuzsa adliyeye getirttiriyorum. Çocuk, anne baba, ya da bir yetişkin varsa birlikte yaşadığı artık kim görüş bildirmek isterse onları da çağırıyorum görüşmeye.” (U2)

“kişiler geliyor görüşmelerini yapıyoruz, gerekirse çocuğu da istiyoruz, çocuğun yaşına bağlı hocam, ev ortamında kişi kendisini daha çok açıyor, adliyenin ortamında ise zaten kasılıyorlar, ne konuşacaklarını bilemiyorlar, diğer yönden sosyal incelemede ücret farkı da oluyor.” (U6)

“görüşmeleri adliyede yapıyorum, eğer çocuk çok küçükse ve adliyede görüşmeye direnç gösteriyorsa onu adliyede görüşmeye ya da odaya girmeye zorlamıyorum, ekstrem durumlarda çocuklarla evde görüşüyorum, adliyede görüşmenin ise taraflara kendinizi ve işinizi anlatmaya gerek olmaması gibi bir artısı da var.” (U3)

Katılımcı U4, taraflarla önce adliyede görüştüğünü, dava dosyasında aksine iddialar yoksa, sosyal çevreye ilişkin bir sıkıntıdan bahsedilmemişse ve taraflarla adliyede görüşmesi neticesinde raporu için gereken kanaati oluşturabiliyorsa sosyal incelemeye gerek duymadığını ancak çocuğun yaşı küçükse ya da mahkeme mutlaka sosyal inceleme de istemişse, bu durumda sosyal inceleme sürecini sadece çocuğu dahil ederek gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Taraflarla adliyede görüşme yaptığında, anne-çocuk ya da baba-çocuk eşleştirmeleri yaparak her iki ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiyi de gözlemlene avantajını yakaladığını oysa sosyal inceleme esnasında sadece çocuğun yanında kaldığı ebeveyni ile arasındaki etkileşime bakabildiğini dile getirmektedir.

“mesela ev incelemesi istememiş, önemli bir iddia yok, temel bakımı yani yaşadığı sosyal çevreyle ilgili hiçbir sıkıntı yok, böyle bir durumda incelemeye gitmeden adliyede görüşme yapıyorum. Mahkeme sosyal inceleme şartı koymuşsa, taraflarla adliyede görüştükten sonra çocukla evinde görüşüyorum. Eğer çocuk çok küçük değilse okul çağındaysa çocuğun da gelmesini istiyorum çünkü her iki ebeveynin bulunduğu ortamda çocuğu görmek istiyorum.” (U4)

Katılımcı U5, adliyede sadece davacı ve davalı taraflarla görüştüğünü, ev ziyaretinde ise çocuklarla büyükten küçüğe doğru görüştüğünü, fırsat buldukça da anne-çocuk, baba-çocuk şeklinde kombinasyon yaparak görüştüğünü ifade etmektedir.

“önce davacı ile sonra davalı ile görüşüyorum, daha sonra ise büyük çocuktan küçüğe doğru görüşüyorum, anne-çocuk baba-çocuk gibi eşleştirerek görüşmeleri yapabiliyorum.” (U5)

Katılımcı U7, velayet ya da kişisel ilişki tesisine dair davalarda, taraflardan birisinin düzenli ikameti bulunmuyorsa ya da bir belirsizlik söz konusu ise, müşterek çocuğu adliyeye çağırarak görüştüğünü ifade etmektedir.

“eğer bir evi yoksa ya da işte kişisel ilişki kurulduğunda çocuk nereye gidecek o bilinmiyorsa, çocuğu adliyeye davet ediyorum.” (U7)

4.1.1.2.8. Ev İncelemesi

Sosyal inceleme sürecinde, uzmanın taraflara ve çocuğa dair en kapsamlı bilgileri toplayabildiği aşamanın, ev ziyaretiyle mümkün olabileceği, sosyal inceleme sürecinde, ailenin bulunduğu yerden başlamanın önemli olduğu, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığının gözlenebildiği, aile içinde asıl sorunun ne olduğunun daha yakından tespit edilebildiği anlaşılmış olup Katılımcı U1’in de ifade ettiği gibi, taraflara yönelik gerçekleştirilecek bir sosyal incelemede, ikamet edilen yerin fiziki şartları, çocuğun ihtiyacı olan yaşam alanını sağlayıp sağlamadığı, mevcut geleneksel ve kültürel yapı, ekonomik ve sosyal şartlar gibi faktörlerin etkisi bir bütün olarak değerlendirilebilmektedir.

“ev incelemesinde, ikamet edilen yerin yapısı, durumu, evde yaşayan kişi sayısına bakıyorum, inceleme yaptığınız yerin kültürel ya da çevresel özelliklerine göre farklı konumlanıyorsunuz.” (U1)

Katılımcı U4, sosyal inceleme raporlarının, psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı gibi meslek gruplarından oluşan bir heyet tarafından hazırlandığı dönemlerde, heyetin, eve gittiğinde bir kişinin çocukla görüşme yapması, birinin eve dair notlar alması diğerinin

de hem gözlem yapıp hem de not alması şeklinde görev dağılımı yapılarak hazırlandığını ayrıca adliye görüşmesi ve ev görüşmesinin de ayrı ayrı gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulmadığını ancak günümüzde raporların tek bir uzman tarafından hazırlanmasının, sosyal incelemenin adliye görüşmesi ve ev incelemesi olarak bölünmesine sebebiyet verdiğini ifade etmektedir. Katılımcı U4, aynı zamanda, farklı il ya da ilçelerdeki mahkemelerden talimat yoluyla sosyal inceleme yapılması ve rapor düzenlenmesi için görevlendirildiklerinde, adliye binasında görüşme dahi yapmadan ev ziyaretine gitmek durumunda kalabildiklerini aktarmaktadır.

“önceden hep heyet halinde dosyalarımıza giderdik, bu büyük bir kolaylık sağlardı, birimiz görüşmeyi yürütürdük birimiz tamamen not alırdı, birimiz de yarı not alma yarı gözlem gibi devam ederdik, çok güzel birbirimizi bütünlerdik şimdi genelde tek yapıyoruz. Ayrıca bir de talimat dosyalarımız var, ne çıkacak sürpriz yumurtadan bilmiyorsun, hatta kişinin belki dava açıldığından bile haberi olmayabiliyor” (U4)

Katılımcı U8, sosyal incelemeye gitmeden önce hangi noktalara dikkat edeceği konusunda bir planlama yaptığını, ev ziyaretine gittiğinde tarafların tavır ve davranışlarını gözlemleyerek bir sentez oluşturduğunu, haber vererek gittiği halde kendisine karşı saygısız bir tutumla karşılaştığında ise, yaşadığı durumu raporunda belirttiğini, diğer yandan aile bireylerinin evde kendilerine ait bir ortamda olmalarının görüşme esnasındaki kaygıyı azalttığına inandığını, böylece doğal gözlem ve mülakat teknikleriyle istediği bilgileri daha rahat alabildiğini dile getirmiştir.

“eve gittiğimde öncelikle evin fiziksel koşullarını gözlemliyorum, evde yaşayan bireylerle çocuğun bulunduğu ortamda görüşme yapıyoruz, eğer haberli gitmeme rağmen ev misafire uygun değilse, bu saygı duyulmadığını gösteriyor, değerlendiriyoruz biz de bunu raporumuz da açıkçası, doğal gözlem yöntemini uygulayarak bir sohbet havasında, aynı zamanda çocuğu gözlemleyerek onlara soru soruyorum, onlar evlerinde oldukları için daha rahat hissediyorlar dolayısıyla kaygıları azalıyor.” (U8)

Katılımcı U6, sosyal incelemeyi gerçekleştirmek istediklerinde, evin içinde bulunduğu şartların uygun olmaması, kendilerince saklayacak bir takım bilgilerinin olması ve özellikle de çocuğun yaşam alanı ve temel ihtiyaçlarının giderilmesi gibi sorunlar nedeniyle, tarafların söz konusu taleplerini geri çevirebildiklerini, Katılımcı U2 ise,

mahkemece talep edilen sosyal inceleme için tarafları zorlamadığını, kendilerine açık ve net olarak bilgi verip gereğinin de mahkemece takdir edileceğini belirttiğini, böylelikle bazı bireylerin kabul gösterirken bazılarının ise karşı çıkmayı sürdürebildiğini dile getirmektedir. U2'nin, bu durumda kendisinden ziyade, mahkemenin durum değerlendirmesi yapması gerektiğine inandığı anlaşılmaktadır.

“çocuğu ortamını görmek için gidiyoruz, bazı kişiler istemiyor. Çocuğa bir ortam sunamayacak durumda ya da bazının gerçek yüzü ortaya çıkacak, yani çocuk bende kalsın diyor, tamam da nasıl bir evde kalacak.” (U6)

“ev ziyaretini yapılandırıyoruz, eğer kişi evinin ziyaret edilmesini istemiyorsa burada bireysel hakları söz konusu. Taraflara, ben evinize ille de geleceğim diyerek ısrar etmek istemiyorum ancak bunu kabul etmezseniz raporda da belirtirim diyorum, kimisi fikir değişiyor, kimisi ise yok ben evde istemiyorum diyor. Gerisi de mahkemenin takdiri olur zaten.” (U2)

Uzmanların, taraflarla adliye ortamında görüşme yaptıklarında, ev ziyareti için tam olarak hangi tarihte gelineceğine dair kesin bir tarih belirtmedikleri zamanların olabildiği üzerinde duran Katılımcı U3, tarihin belli olması durumunda tarafın kendine göre ikram sunumu gibi ya da farklı bir plan programa giriştiklerini, bu durumun da sağlıklı inceleme sürecine ket vurabildiğini, dolayısıyla haber vermeden giderek ev ortamını doğal şekliyle görmeyi tercih ettiğini ifade etmektedir.

“taraflara, görüşme sırasında eve geleceğime dair bilgi veriyorum ama tarih veremiyorum, haber verdiğim zaman çok fazla planlı programlı ve hazırlıklı olunuyor, o da çok hoş olmuyor, böyle sürekli ikramlara davet ediliyoruz vesaire kabul etmiyorsunuz olmuyor, hazır bir ortama gitmemek için bu şekilde inceleme yapıyorum.” (U3)

Taraflara karşı yapılacak bilgilendirmede, adliyede yapılan görüşmeden sonra ev incelemesi için gelinecek süre aralığının ne kadar olması gerektiği yönünde tek tip bir uygulama olmadığı, dosyanın ve tarafların durumuna göre süreyi uzmanın belirlediği anlaşılmaktadır. KatılımcıU5'e göre, adliyedeki görüşme ile ev incelemesi arasındaki sürenin çok uzun tutulmaması gerekir. Aksi takdirde tarafın ikametini değiştirmesi, orada yaşamayan birini yaşıyor gibi göstermesi gibi durumlar yaşanabilir. Ayrıca adliyede görüşme esnasında da, taraflara yanlarında çocuğa refakat edecek birisini getirmelerini defalarca söylemelerine karşın önlem

alınmadığında, yapılan görüşmeye ket vuran çocuklar nedeniyle sürecin olumsuz etkilenebildiğini değerlendirmektedir. Katılımcı U7'ye göre ise, dosyada acil bir durum yoksa “bir hafta içinde, bir ay içinde ev tutacağım, düzen kuracağım” diyen tarafın beklenmesinde sakınca bulunmamaktadır.

“görüşme öncesinde söylüyorum eve geleceğiz diye, tutup da ikametini değiştirmek ya da o evde yaşayan birini yaşamıyor gibi gösterme şansı olmasın, Adliye ortamında taraflarla yapılan görüşme esnasında ise, çocuğu dışarıda oyalayabilecek çocuğun da tanıdığı biriyle gelinmesini defalarca yazmamıza rağmen, aynı sorunu yaşıyoruz, çocuk durmuyor sürekli içeri giriyor, dışarı çıkıyor, odayı çiziyor karıştırıyor, yani bir önce bitsin istiyorsunuz.” (U5)

“çok oluyor, bir hafta içinde, bir ay içinde ev tutacağım düzen kuracağım diyen, duruma bakıyorum, beklenemeyecek bir şeyse adliyede yapıyorum, ama ev tutmasını düzeni kurmasını beklediğim de oldu.” (U7)

4.1.1.2.9. Çocuğun Değerlendirilmesi

Katılımcı U3, sosyal inceleme raporunu yazarken bir dönem kendi isteğiyle, çocukların menfaatini korumak adına çocuklarla görüşmediğini çünkü çocukların üç ayrı uzmanla (psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı) görüştüğünü, her uzmanın aynı şeyleri çocuğa sorduğunu ve bu uygulamanın çocuğu çok örselediğini düşündüğünden hakimlerle istişare etmek suretiyle sadece ebeveyn görüşmesi yaparak rapor hazırladığını ancak zamanla bu uygulamanın çocuğun menfaatini ön plana alma niyetinden kaynaklansa dahi eksik bir değerlendirmeye yol açtığını fark ederek uygulamadan vazgeçtiğini ifade etmiştir.

“ben bir dönem çocuklarla görüşmedim, Çocuklar üç ayrı uzmanla görüşüyordu, hakimle görüştim ve biz çocukları çok örselemiş oluyoruz, Ben kendi adıma sadece anne babayla görüşüp rapor hazırlamak istiyorum dedim. Ama düşündüğüm zaman o dönem hazırladığım raporlar gerçekten eksik raporlar oldu, ben çocukları korumak adına bu kararı almak zorunda hissetmişim oysa sonra çocukla görüşme yapılması gereğini net olarak fark ettim” (U3)

Çocuğun değerlendirilmesinde en önemli bilgi kaynağının yine çocuk olduğunu vurgulayan Katılımcı U10, çocukla ilgili kanaatinin, sadece adliyedeki görüşme ile oluşamayacağını, çocuğun yaşadığı ortamın, çevresindekilerle olan ilişkilerinin iyice

analiz edilmesi, kreşe gidiyorsa kreşindeki öğretmenleri, okula gidiyorsa okuldaki öğretmenleri ve imkan varsa çocuğun okuldaki arkadaşları ile dahi görüşme yapılarak kapsamlı bir değerlendirme yapılması ve böylece çocuğun ihtiyaç ve beklentilerinin iyi anlaşılmasının önemine işaret etmektedir.

“benim için çocuğun görüşleri ve görüşlerini etkileyen unsurların neler olduğu çok önemli, çocuk adına karar vermemeye özen gösteriyorum, çocukla birlikte çocuğun ihtiyaçları ve gereksinimlerinde anlamaya çalışarak çocuğun neden böyle bir tercihte bulunduğunu anlamaya çalışarak, bunu sebeplerini de anlamaya çalışarak. Boşanma sürecindeki, aile yapısı, anne baba ilişkilerinin çocuk bakımına etkisi, bütün bunların hepsini değerlendirip çocuğun görüşlerini fikirlerini gerekçelerimde yazarak belirtiyorum. Yaşam ortamı ve koşulları tek başına yeterli değil, çocuk eğer kreşe gidiyorsa aldığı kreş eğitimi, okula devam ediyorsa okul ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri, mahallesindeki varsa yaşlılarıyla ilişkiler gibi konular incelenmeli, sadece adliye ortamında bireysel görüşmeleri sosyal inceleme olarak saymıyorum.”
(U10)

Uzmanların, çocuğun değerlendirilmesinde, çocuğun yüksek yararını temel ilke kabul ettikleri ve bu ilke doğrultusunda uygulamalarına yön verdikleri, çocukla yaptıkları görüşmelerde cinsiyetçi yaklaşımlardan uzak durarak ve çocuğun birey olduğu gerçeğinden hareket ettikleri anlaşılmış olup, Katılımcı U2, çocuğun yüksek yararı ilkesinden uzaklaşmaması adına görüşmelerde tarafların iddialarından ziyade çocuğa odaklanmak gerektiğini ifade etmektedir.

“çocuğun yüksek yararı temelinden uzaklaşmamalıdır. Çocuğu risk faktörlerine maruz bırakmış mı, bilinçli bir ebeveyn mi değil mi, cinsiyetçi yaklaşım hat safhada çalıştığım vakada, feminist biri olarak orada kadın hakları savunuculuğunu vurgulamama gerek yok, özgürlüğüm elimden alınmış olmaz, yine çocuğun yüksek yararına dönüş yaparım, kimseyi rencide etmeden temellendiririm. Sonuçta değerlendirmemi yaparım, çocuklara sahibiymişiz gibi bakıyoruz sonra da birey diyoruz, velayet altında olmak başka bir şey, sahiplenmek başka şey” (U2)

Çocukla ev ortamında yapılan görüşmelerde, ebeveyni ile aynı ortamda olan çocuğun kendini ifade etmekte güçlük çektiği, görüşmelerin gizliliğini sağlayamadıklarını ancak dikkatli bir uzmanın iyi bir gözlem yaparak çocuğun yaşadığı evde ebeveynleri ile ne kadar vakit geçirdiği, kişiliğinin gelişimi için neler yapıldığının, ihtiyaçlarının ne ölçüde

karşılandığının anlaşılabilceğini Katılımcı U4 şu sözlerle ifade etmektedir.

“ev ortamında görüşme yaparken aynı evi paylaşan kişilerce görüşme sabote edilebiliyor, çocuk çok rahat anlatamayabiliyor, dinleniyor korkusu oluyor, çocuğun bakımıyla ilgili doğru düzgün ilgilenmeyişi anne ya da babayla ilgili bir iddia oluyor, bir gidiyorsun etkinliklerini görüyorsun, duvara yapıştırılmış faaliyetler, ne bileyim çocuğun masası yani bunların hepsi bir veri, çocuğun gelişimine yönelik ihtiyaçları önemli, sosyal incelemeye randevuyla gidiyoruz, taraf hazırlıklarını yapıyor ama çocuk ile ilgili yaşam deneyimlerine ilişkin yoğun bir hazırlık yapamazsın, mesela orada ilişkilere de bakarsın, evet bir insanın buzdolabı olmayabilir ama bir bakarsın çocuğu için evin içini öyle bir düzenlemiştir ki anne ya da baba bütün konforundan vazgeçmiş bu çocuğa verdiği önemi gösterir zaten.” (U4)

Çocuğun yaşadığı evin incelemesinin yanı sıra çocuk-ebeveyn ilişkilerinin de değerlendirme kapsamında olduğu düşüncesini yansıtan Katılımcı U6, uzun süre birbirlerini görmeyen çocukların, ebeveyniyle karşılaştıklarındaki davranışları üzerinden verdiği örnekle bu durumu ifade etmektedir.

“çocuk babayla arasında ergenlik döneminden kaynaklı sorun oluşmuş, genelde yaşıyor böyle durumlar, mesela babayı çok uzun süre görmediyse ilk görüşmesini beraber yaptığımız oldu, çocuklardan alınan bilgiler, çocuğun baba ile uzun süre görüşmediği, gördüğü zaman nasıl tepki vereceğini bilemediği durumlar oluyor.” (U6)

4.1.1.2.10. Sosyal Çevre İncelemesi

Sosyal inceleme sürecinde, uzmanın çocuğa yönelik rapor hazırlamasında, çevresi içinde birey anlayışından hareket ederek çocuğun yaşadığı ev, komşuları, mahalle, devam ettiği okul ve arkadaşları başta olmak üzere detaylı bir sosyal çevre incelemesi gerçekleştirmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı U3, sosyal çevre incelemesinde, çocuğun komşuları ve okulundaki öğretmenleriyle görüştüğünü, Katılımcı U9, dosya içinde çocuğun, sosyal ya da psikolojik gelişimi olumsuz etkileyebilecek, güvenliğinin ve sağlığının tehlikede olabileceğine yönelik bilgiler olması halinde, daha detaylı bir sosyal inceleme için çocuğun okuluna gittiğini, komşular ve diğer akrabalar da görüşme yaptığını ifade etmektedir.

“incelemede ne gerekiyorsa, okul komşu vesaire görüşmeleri de yapıyorum.”
(U3)

“gerçekte her iki tarafın da ciddi problemleri dosyaya yansımışsa, çocuğun sosyal ya da psikolojik gelişimini etkileyecek iddialar varsa, onun araştırılması gerekir. Mutlaka okul, sosyal çevre, komşular, belki diğer akrabaları yani bütün görüşmeler yapılıyor.” (U9)

Katılımcı U10, adliyede yapılan aile görüşmesinde, gözden kaçabilen hususların okul görüşmelerinde, akran ya da komşu görüşmelerinde yakalanabildiğini, ailelerle birden çok görüşme yapılması ve sosyal çevre incelemesindeki ayrıntıları raporuna yansıttığında, yazılan raporun öneminin hakimler tarafından daha iyi değerlendirildiğini ifade etmektedir. Buna karşılık Katılımcı U1, çocuğun okuluna yönelik ziyaretlerin ya da taraflarla birden fazla kez görüşme gerçekleştirilmesinin pratikte çok sık yapılamadığını ifade etmektedir.

“aile görüşmelerinde gözden kaçan şeyleri belki okul görüşmelerinde akran görüşmelerinde ya da komşularla yaptığım görüşmelerde yakalayabiliyorum. Bunları raporuma yansıttığım zaman hakim de aslında sosyal inceleme raporun ne kadar önemli olduğunu fark ediyor (U10)

“taraflarla ayrı ayrı yapılan görüşme, çocuğun okuluna ziyaret, öğretmenleri ile görüşme, üzerine de tekrar taraflarla görüşme ihtiyacı ve sosyal çevre incelemesi, bunun şu an aile mahkemelerinde yapılamadığını biliyorum, çünkü olasılığı yok.” (U1)

Katılımcı U8, sosyal çevre incelemesine dair genel olarak hakimlerin bir çerçeve çizmediğini, süreci yönetenin kendisi olduğunu bu nedenle de dosya durumuna göre kendi inisiyatifiyle hangi çevrede görüşme yapacağına karar verdiğini, Katılımcı U6 da benzer şekilde süreci yönetenin kendisi olduğunu vurgulayarak, her dosyasında kapsamlı bir sosyal çevre incelemesi yaptığını ifade etmektedirler.

“bazı dosyalarda okul ziyareti gerçekleştirdim, mesela çekişmeli bir dosyaysa ve hakikaten itiraz varsa iki tarafa da gidiyoruz, gerekirse okula da gidiyoruz ama ben genellikle okulla ilgili bir problem yoksa çok fazla öğretmenlerle de iletişim haline geçmiyorum.” (U8)

“ben hep kendim araştırdım, muhtara da gidip sorduğum oldu, özellikle okula gidip incelemesini yaptım ve her sosyal incelemeye gittiğimde kesinlikle komşuya sorarım, benim için çok önemli, hiçbir zaman da hakime ben okula gidebilir miyim diye de sormadım, bu konuda karar verebilmek zaten benim mesleki hakkım diye düşünüyorum.” (U6)

Katılımcı U4, uzmanların sosyal çevre incelemesi için okulu ziyaret ettiklerinde, okul idaresi ve öğretmenlerin uzmanlarla görüşmek için mahkeme kararı, görüşmeye dair yazı gibi talepleri olduğunu, bunun yanında birtakım bürokratik engeller de çıkarabildiklerini, bu durumun zaman zaman kendileri açısından problem oluşturabildiğini ifade etmektedir. U2 ise, uzmanın taraflarla görüşme esnasında, aktif dinlemeyi ve anlamayı sağlayabildiklerinde, sorunu gerçekçi temelde tespit edebildiklerini ve böylelikle okul ya da komşu gibi sosyal çevre incelemesine gerek duyulmayabileceğini de vurgulamaktadır.

“resmi yazı istiyorlar okullar bilgi vermiyorlar, burada birçok okulda sıkıntı yaşadık, kimileri de tabii ki kolaylık sağlıyor, hiç sıkıntı değil kimliği gösterip oradaki mahkeme ara kararını göstermek de yetebiliyor.” (U4)

“mesela erkek, eşine uyguladığı şiddet eylemini saklamak istiyor. Ancak uzmanın görüşme esnasında tarafa verdiği güven neticesinde, ya hocam vallahi yani kusura bakma ya da kusura bakmasın ama bir iki böyle vurduğum diyor, duruma göre artık bunu komşuya sormaya da gerek kalmıyor.” (U2)

Katılımcı U5, uzmanların, sosyal inceleme sürecinde, hakimın ara kararlarında konuyu açık olarak belirtmesine bakmaksızın, mesleki gereklilikleri yerine getirmek açısından her türlü görüşme ve araştırmayı yapabilecek yetkisinin olduğunu dolayısıyla mesleki sorumlulukların en üst düzeyde gerçekleştirilmesinin gereğini belirtmektedir.

“sosyal inceleme sürecinde, gidilen mahallenin sosyal ve kültürel özelliklerini bilsem de, bunu oradaki bir komşunun ağzından duyarak yazmak daha etkili oluyor, görevlendirmede yazmıyor diye sosyal incelemeyi yapmaktan çekinen arkadaşlar var ama bana göre yanılıyorlar çünkü ara karar da genelde, ilgili kişilerle de görüşme yaparak diyor, ara kararı yanımıza alarak okula gidebiliriz, ev ziyaretinde de, evde bulunan herkesin görüşü alınmalı, belki de birisinin söyledikleri konuyu çözer belki.” (U5)

Sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkisine dair, çocuğun yetiştiği çevrenin ve ebeveynlerinin kültür durumunun, çocuğa yaklaşımları ve çocuk için yapabileceklerini

etkilediğini söyleyen Katılımcı U7, daha önce karşılaştığı davaları, çocuğunu yurt dışına çıkarmak isteyen iki ailenin yaklaşımları üzerinden verdiği örnekle açıklamaktadır. Her ailenin, çocuk hakkındaki planları ve üstün yarar düşüncelerinin ancak sosyal inceleme süreci ile daha net anlaşılabilceğini belirtmektedir.

“İkisinde de çocuğun öğretmenleri ile görüştim, vakanın birinde çocuk anne yanında yaşıyor anne çocuğu yurtdışına götürmek istiyor ve her şeyi planlamış, yurtdışındaki okulla yazışmış, eğitimi İngilizce olan bir okul ayarlamış ve çocuğun zaten İngilizcesi var, çocuk da gitmek istiyor, yani olumlu bir durum var ve çocuğun yurtdışına gitmesi yararına olabilirken, diğer vakada ise, çocuklar baba yanında yaşıyor, çocuklar gidecekleri ülkenin dilini bilmiyorlar, baba, çocuğu Türkiye’den götürüp Almanya’da dilini bilmediği bir okula yazdırmayı ve orada yeni bir evlilik yapmayı planlıyor, ikinci vakada öğretmenler, kesinlikle çocuğun oraya adapte olamayacağını, Türkiye’de çok başarılı olduklarını oysa gidince dil sorunu yüzünden bocalama yaşayacakları yönünde bir görüş belirttiler, aslında temel olarak baktığımızda iki aynı vaka, iki vaka da çocukların yurt dışına gitme konusu gündemde ama ikisinin de alt dinamikleri tamamen farklı, öğretmenlerle görüşme ve çocuğun mevcut durum tespiti, yani işte sosyal inceleme örneği.” (U7)

4.1.1.2.11. Resmîyet Kazandırma

Sosyal inceleme sürecinde uzmanların, davanın taraflarını, adliyede bulunan görüşme odasına çağırması yoluyla yapılan mesleki faaliyete resmîyet kazandırdığına değinen Katılımcı U7, adliye kanalıyla aramış olmasının taraflarda otoriter bir algı oluşturduğunu, Katılımcı U8 ise, tarafların özellikle adli mercilere karşı büyük saygı duyduklarını ifade etmektedir.

“açıklama yaptıktan sonra tavırları olumsuz olmuyor, sonuçta adli bir merciden arıyorsunuz ve mecbur yapılacağı belli.” (U7)

“benim çalıştığım yer ilçe şartları olunca insanlar önemsiyorlar, adliye, memur, icra gibi unsurları önemsiyorlar ve dikkat ediyorlar, saygı duyduklarını gösteren davranışlarda bulunuyorlar.” (U8)

Katılımcı U5, mahkeme sürecinde tarafların birbirini etkilemek için birçok eylemde bulunabildiklerini, resmi kurumlardan gönderilme kandırmacısıyla başkaca kişilerce evlerinin ziyaret edilme kaygısını da taşıyabildiklerini dolayısıyla uygulamada sosyal inceleme sürecinin istismar edilmemesi ya da taraflarda olumsuz bir algı oluşmaması

açısından, uzmanın önce taraflarla tanışarak bir güven ilişkisini tesis edip ardından ev görüşmesine gitmesinin, görüşmeye ve ilişkilere güven çerçevesinde resmiyet kazandırdığını ifade etmektedir.

“bir otorite olarak görünmek, yani biri sizi arıyor ve ben evinize geleceğim görüşeceğim diyor, mesela özellikle karşı taraf birbirine zaten bir düşmanlık oluyor ve arayıp bir arkadaşını yollayabilir adliyeden geliyor diye, bu yüzden önce bireyleri adliyeye çağırıp uzmanın kendini tanıtarak ön görüşme yapması güven sağlıyor ve bu alınacak bilgilerin kalitesini de artırıyor.” (U5)

Katılımcı U4, sosyal inceleme sürecinde, adliyeye görüşmeye çağırılmalarının, taraflarda görüşmeye katılma gerekliliği algısı yarattığını ifade etmektedir.

“istemeler de adliyen arandıklarında kendilerini mecbur hissediyorlar.” (U4)

4.1.1.2.12. Olası Olumsuzluklar

Bu konu başlığı altında uzmanların, sosyal inceleme sürecinde ev ziyaretine gitmeleri halinde, karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlar ve bunlara karşı ne gibi önlemler aldıklarına dair katılımcılardan edinilen bilgiler aktarılmaktadır.

Uzmanların, sosyal inceleme sürecinde en çok zorlandıkları hususun, görüşme için tarafların evine yalnız gitmeleri ve görüşmeye giderken de uzmanın güvenliğinin sağlanamaması olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta Katılımcı U2, görüşmeye gideceği tarafın evde yalnız olması ihtimaline karşılık görüşmeye geleceğini haber verdiğinde, evde kendisine eşlik edecek birinin olmasını istediğini, ayrıca yanına stajyer olarak gitmeyi tercih ettiğini, bunlardan hiçbiri yoksa da görüşme esnasında kapının açık bırakılması dışında, içeri girerken de kamera kaydı aldığını tarafa bildirerek evi gezdiğini ve görüşmesini yaptığını ifade etmektedir. Katılımcı U5 de, evde kimse yoksa görüşme yapmadığını ancak mecbur kalırsa kapı açık kalacak şekilde görüşme yaptığını ve ayrıntılı görüşme için tarafı adliyeye çağırdığını, tüm bunları da ayrıca raporunda belirttiğini ifade etmektedir.

“eğer yalnız yaşıyorsa yanlarında mutlaka birini bulundurmalarını belirtiyorum, yanımda bir stajyer öğrenci arkadaşımı götürüyorum ya da tek başına kimseyi ziyaret etmiyorum, bir kere kadıncağız tek başına yaşıyor, kapıdan içeri girerken kapıyı açık bırakın lütfen deyip kamerayı açtım ve kamera açık şu anda diye bir bahane ürettim, işte kendimce pratik çözümler.” (U2)

“evde kimse yoksa görüşme yapmıyorum, kapı açık ve seslerimiz duyulacak şekilde görüşme yapılmıştır, etki altında kalma ihtimali olabilir, etki altında kalınmayan bir görüşme için adliyede odamızda görüşme yapılması gerekmektedir, diye raporuma yazıyorum.” (U5)

Katılımcı U10, sosyal inceleme bakımından, taraflarda şiddet eğilimi, kadına yönelik olumsuz algı, madde kullanımını gibi olumsuz tutum ve davranışlar olması halinde, ikamette görüşme yapılmasının, uzmanı risk faktörlerine açık hale getirebileceğini ayrıca tarafların ev görüşmesine gelinmesine rıza göstermediklerinde onların kararlarına da saygı duymaya çalıştığını, özellikle sosyal çevresi tarafından damgalanmamaları için de gereken özeni gösterdiğini belirtmektedir. Uzmanların, salt boşanma konulu davalarda sosyal inceleme yapılmasında takdir yetkilerini kullansalar da özellikle velayet, kişisel ilişki tesisi gibi davalarda ise ev görüşmesini zorunlu bir mesleki faaliyet olarak algıladıkları, bu nedenle gereken resmi ve otoriter tavrı takınarak tarafların sosyal inceleme konusundaki dirençlerini kırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

“incelemeye gittiğimde, kişinin madde etkisi altında olduğunu gördüm ve agresif ve zarar verici davranışları tutumları vardı, bu durumda görüşme yapamayacağımı söyledim ve raporuma da yazdım, ikinci kez gitmek üzere yola çıkmak istediğimde hakimim riskler nedeniyle uygun görmemişti, eğer söz konusu bir boşanma dosyasıysa sosyal incelemeyi tercih etmeyebiliyorum, eğer bu velayet dosyasıysa, evin fiziki koşullarıyla ilgili mutlaka görülmesine dair iddialar varsa sosyal inceleme için ısrarcı oluyorum. Ben aslında kolluk kuvveti ile gitmeyi de uygun görmüyorum, tabii ki kendi kişisel güvenliğim de önemli ama insanların da damgalanmaması, çevreden olumsuz bir algı gelişmemesi için çok dikkatli ve özenli davranmaya çalışıyorum.” (U10)

Katılımcıların, görüşmelere giderken can güvenliğini sağlamaya yönelik mevzuatta ve hakimin görevlendirmeye dair ara kararında herhangi bir önlem olmaması nedeniyle güvenliklerini sağlamak adına kendi tedbirlerini almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı U7 ve Katılımcı U9, can güvenliklerini sağlamak için kendileri de dahil tüm

uzmanların dosya nezdinde bireysel olarak kolluk desteği istediklerini ve her dosya için ayrıca karakolla irtibata geçip destek talep ettiklerini ve polis eşliğinde görüşmeye gittiklerini ifade etmektedirler. Katılımcı U9, özellikle karakollarda polisin kendilerine karşı yardımcı olmayan, baştan savan ya da uzun bürokratik işlemlerle kendilerini bekleten tavrını eleştirmektedir. Katılımcı U4 de, dosyada şiddet olgusu varsa görüşmelerini yaparken mutlaka kolluk desteği aldığını ifade etmektedir.

“polisle gidenler var, can güvenliğini tehlikede gören varsa polis isteniyor.”
(U7)

“defalarca dile getirdik, dediler ki bize, karakola yazı yazın, böyle çözmeye çalışın ama karakoldaki hiçbir polis çözüm odaklı değil, bir de baştan savıcı bir şekilde davranılıyor ve bürokratik işlemlerle uzun süre bekletiliyorsunuz.” (U9)

“tarafalara ilişkin risk unsurlarını ilgili dosyadan anlıyorum, uzaklaştırma kararı varsa bu taraflar yan yana getirilemez ya da çok ciddi iddialar oluyor, taraflar yaralamaya kadar gitmiş, ceza mahkemelerinde dosyaları açılmış, yaptığımız görüşmelerde önden haber veriyoruz polise, şu saatte burada olun diye, adliye polisi geliyor ve desteği sağlıyor.” (U4)

4.1.1.2.13. Çoklu Uzman Katılımı

Katılımcı U5, mahkeme ara kararlarında genellikle tek uzman görevlendirildiğini, tek uzmanın raporuna itiraz olması halinde, mahkemenin heyet şeklinde üç uzmanı görevlendirilebildiğini dolayısıyla genel yaklaşımın, ilk etapta birden fazla meslek elemanı ile çalışılması olmadığını ifade etmektedir. U5, mahkemenin tek uzmanı görevlendirmesi durumunda, başka bir uzmanı beraberinde götürmesinin mümkün olmadığını, ara kararda kim görevlendirilmişse ancak o ismin inceleme yapabildiğini aksi takdirde soruşturmaya maruz kaldıklarını ayrıca dile getirmektedir.

“ara kararda ismi yazmıyorsa, meslektaşla birlikte eve gitmek soruşturma yemek anlamına geliyor. Mahkemenin doğrudan üç kişiyi tercih ettiğini hiç rastlamadım ama genelde bir kişi gider rapor yazar, itiraz gelir daha sonra üç kişi gider.” (U5)

Katılımcı U7 de, görevlendirmeye ilişkin sistemin rutin olarak “tek uzman” üzerine kurulduğunu, heyet halinde incelemenin ise, dosyanın zorluk derecesine bağlı olduğunu ifade etmektedir.

“dosya içeriği biraz zorlayıcı bir konuya o zaman heyet istiyor, heyette pdr, psikolog, sosyal hizmet uzmanı olarak gidiyoruz ancak normal sistemde tek uzman yapıyoruz” (U7)

4.1.1.2.14. Önceliklendirme

Sosyal inceleme raporu hazırlanması için bir uzmana birden fazla dosya için görev verildiğinde, hangi dosyayı önceleyeceğine ilişkin temel kurallar olmadığından, uzmanların kendilerince belirledikleri kriterlere göre dosyalar arasında önceliklendirme yaptıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcı U7, ihmal, istismar vakası olan ve özellikle duruşma tarihi önce olan davalara, Katılımcı U10 ise, şiddet içeriğine sahip, koruma-önleme-tedbir kararı içeren, “ayrı konut tahsisi, yer değişikliği gibi” ivedi işlere dair dosyalarına öncelik tanıdıklarını ifade etmektedirler.

“ihmal istismar durumu varsa o dosyalar her zaman öne geçiyor, yapılması ikinci öncelikli olansa duruşma tarihi, hangisinin duruşma tarihi daha yakınsa o öne geçiyor, eğer yoksa sırayla iş yüküne göre hangi dosya önce geldiyse o daha önce yapılıyor.” (U7)

“eğer dosya içeriğinde şiddetten bahsedilmişse, tedbir kararı varsa ki bu tedbir kararı, koruma kararı, ayrı konutunun tahsisi ya da, yer değişikliği ile ilgili olabilir, yani hukuksal sürecin bir an önce işlemlerini gerektirecek durumlar varsa, doğal olarak ben de dosyalarımı önceliklendiriyorum.” (U10)

4.1.1.2.15. UYAP Üzeri İnceleme

Katılımcı U5, UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) üzerinden ekranlarına görevlendirme yazısının gelmesi ile sürecin başladığını, görevlendirmeden sonra mahkeme kalemi tarafından da ayrıca aranarak bilgi verildiğini, UYAP’tan yaptığı incelemede “hangi mahkemenin görevlendirme yaptığını, ara kararda uzman olarak neyi incelemesi

istediğini, inceleme için tek uzman olarak mı yoksa bir heyet üyesi olarak mı görevlendirildiğini ayrıca tüm dava dosyasını” inceleyebildiklerini ifade etmektedir. Aynı zamanda Katılımcı U5, uzmanın UYAP’ta göremediği taraflara ilişkin fotoğraf/video gibi bilgi ve belgelerin söz konusu olması halinde ise, dava dosyasını fiziki olarak da inceleyebildiğini dile getirmektedir.

“ekrana iş düşüyor, ilk baktığım şey ne istiyor ve kimden istiyor, ona göre kimlerle görüşeceğime karar veriyorum, görüşmeyi yapıyorum sonra UYAP’a yüklüyoruz, eğer taraflardan biri benim UYAP’tan görmediğim bir şeyden bahsediyorsa bir fotoğraf ya da başka bir şey, o zaman fiziki olarak inceliyorum.” (U5)

Katılımcı U5, hazırladıkları raporu UYAP üzerinden dava dosyasına yüklediğini ve aynı zamanda rapor çıktısını da alarak dosyaya fiziki olarak sunduğunu ifade etmektedir.

“dosyayı hazırladıktan sonra UYAP’tan yüklüyorum ayrıca çıktısını alıp hem kendime hem de dosyanın içerisine bir nüsha bırakıyordum.” (U6)

4.1.1.2.16. Yeni Belge

Katılımcı U10 ve Katılımcı U7, dava dosyasına yeni belge sunulması halinde, sosyal inceleme raporunun mahkemeye sunulma zamanı ve belge içeriğine göre taraflarla yeni bir görüşme yapmayı değerlendirdiklerini, raporun sunulmasından sonra gelen belge var ise, hakim ek rapor istemesi halinde yeniden görüşme yaparak rapor hazırlayabildiklerini, ancak genel uygulamada, tek bir görüşmenin yeterli olduğunu ifade etmektedirler.

“sonradan dosyaya bilgi belge girme süreci her zaman oluyor, rapor teslim tarihine kadar sürekli kontrol ediyorum, yeni bir bilgi var mı yok mu çünkü öyle bir bilgi giriyor ki, yeni bir görüşme planlama gerekebiliyor.” (U10)

“genellikle tek görüşme oluyor eğer tekrar bir görüşme gerekirse raporu yazmadan çağırıp görüşebiliyorum ama raporu verdikten sonra bitmiş oluyor, eğer eksik bilgi ya da yeni iddialar varsa, o zaman hakim tekrar ek bir rapor talep ediyor.” (U7)

4.1.2. Sosyal İnceleme Raporları

4.1.2.1.Formatı

4.1.2.1.1 Dava Konusuna Göre Programlama

Sosyal inceleme raporları, aile mahkemesinin alanına giren boşanma, velayet, çocukla kişisel ilişkinin tesisi ve evlat edinme davalarına ilişkin hazırlanmakta olduğundan, uzmanların dava konusuna göre bir format belirledikleri anlaşılmış olmakla, Katılımcı U10, sosyal inceleme raporunu dava konusuna göre şekillendirdiğini ifade etmekte ve boşanma davalarına hazırladığı raporlardaki formatından örnek vermektedir.

“eğer boşanmaysa kişilerin, tanışmadan itibaren boşanma aşamasına gelene kadarki süreç içinde evlilik sürecini kişisel olarak nasıl değerlendirdiklerini yansıtmaya çalışıyorum.” (U10)

4.1.2.1.2. Başlangıç Bölümü

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, uzmanların genel olarak sosyal inceleme raporunu başlangıcına, raporunun hazırlandığı mahkemenin adı, dosya numarası, raporun yazılış tarihi ile başlayıp ilk kısmında davacı ve davalının, görüşme yapılan kişilerin adı- soyadı, ikametgâh adresleri, iletişim bilgileri ve tarafların demografik yapıları, taraf çalışıyorsa, işi ve çalışma saatleri, aylık geliri, malvarlığının olup olmadığı, varsa neler olduğu, tarafın sağlık durumu, düzenli ilaç kullanıp kullanmadığı alkol-sigara ve diğer bağımlılık yapan madde alışkanlığı olup olmadığı, çocuğun kiminle birlikte yaşadığı ve bakımını kimin yaptığı, çocuğun kaldığı evde yaşayan başka kişiler olması halinde ise, bunların kimler olduğunun yazıldığı, uzmanın bilgi kaynakları, yani kimlerle nerede ne zaman görüştüğü, çocukla yapılan görüşme esnasında anne-babasının yanında olup olmadığı, görüşmelerin ne kadar sürdüğü, ailenin geleneksel yapısı, sosyal yaşam koşulları, çevresi, sosyal olanakları vb. bilgileri yazdıkları anlaşılmaktadır. Tüm katılımcıların başlangıç bölümünü benzer şekilde yazdığı görülmektedir.

“klasik olarak demografik bilgileri tanımlamakla başlıyorum, kişinin kendi demografik bilgileri yapısı özellikleri, bunun içinde gelir kaynakları ikametgâh yeri bundan sonraki hayatına nerede devam edeceği ile ilgili olarak genel demografik bilgileri alıyorum.” (U10)

“sosyal demografik özelliklerle başlıyor bilgi kaynakları, yapılan görüşme sayısı ve içerikleri belirtiliyor, amaç ve genel ifadeler.” (U2)

“ilk sayfada kimlik bilgileri, eğitim durumları, adresleri, telefonları çünkü sonra bizim aynı insanlara ulaşmamız gerekebiliyor diye ben telefon bilgilerini mutlaka rapora not ediyorum, ilk sayfa o şekilde görüşülen kişiler bilgi kaynakları bilgi elinden kişiler yazıyor.” (U3)

“önce bilgi kaynakları, tanıtıcı bilgiler, daha sonra bilgi kaynakları, o bilgi kaynaklarına neden ve hangisine ulaşamadım ya da görüşmeye mi gelmedi, nedeni nedir onları belirtiyorum yani genel bilgiler bunlar.” (U4)

“ önceki rapor formatımızda, genel bilgiler şeklinde, önce mahkemelerin adı, kime hazırlıyoruz ne zaman hazırlıyorsun, raporun tarihi falan, genellikle davalı, davacı, çocuklar, bilgi kaynaklarımız diye yazıyorduk, daha sonra görüşme süreci diyorduk.” (U6)

“kendi sistematığı vardı, ilk girişte demografik bilgiler yazıyorduk, çalışma saatleri, aylık geliri ne kadar, kimlerle beraber yaşıyor, yaşadığı ev düzeni, çocuğun bakımında kimler yardımcı oluyor, başka bir geliri var mı, mal varlığı var mı, bu tarz, sağlık durumu nasıl, herhangi bir düzenli kullandığı ilaç var mı alkol sigara kullanımı ile ilgili, tamamen ebeveynin kendi kişisel özellikleri içeren bir kısım oluyordu, bir paragraf oluyordu benim buydu” (U7)

“kişilerin öncelikli formel bilgilerine yer veriyorum dosyada, bilgi kaynaklarımdan bahsediyorum, bu görüşmeyi nerde yaptım ne şekilde yaptım ne kadar sürdü, hangi gün geldiler, çocuklarla görüşme yaptıysam onları da ekliyorum, ondan sonra tabii ki kişilerle yaptığım bireysel görüşmeyi edilgen bir dille aktarıyorum, çocuklarla yaptığım görüşmeleri ayrı bir başlık altında değerlendiriyorum, burada çocuklara yönelik gözlemlerimden de bahsediyorum.” (U8)

“başlangıçta tabii ki kişisel verilerle başlayıp sonrasında bu bilgileri nereden topladığım, tarafların mahkeme süreci ilgili genel bilgi.”(U9)

4.1.2.1.3. Gelişme Bölümü

Katılımcı U2 ve Katılımcı U7, gelişme bölümünü, yapmış oldukları görüşmeler, ev incelemesi, okul ziyareti ve dava konusu olaya dair bilgileri kapsayan ve sosyal inceleme raporunda detaylı bir şekilde aktardıkları bölüm olarak tanımlamaktadırlar.

“ailenin evlilik öyküsünü yan başlıklara bölüyoruz, bireyler hakkında psikolojik ve çevresel bilgiler ve aktardıkları artık özele doğru gidiyoruz, burası gelişme bölümü diyebiliriz, okul, iş, komşu gibi bilgi kaynakları.” (U2)

“ne zaman eşiyle tanışmışlar, evlenme biçimleri, evlilikleri kaç yıl sürdü, nasıl ayrıldıkları, o ayrılma sürecinde çocuğun nerede kaldığı, yani kısacası evlilik öyküsünü içeren ve maddelerden oluşan paragraf.” (U7)

“geçmiş yaşam öyküsü, kaç kardeş olduğu nasıl bir aileden geldiği, öğrenim durumu, iş ortamı, hayatı vesaire ondan sonra daha sonra evlilik öykülerini ayrı ayrı alıyorum.” (U3)

Sosyal inceleme raporunun gelişme bölümünde tarafların evlilik öyküsünün devamında çocuklarla yapılan görüşmenin detaylandırıldığı ve uzmanın bilgi kaynaklarını da aktardığı anlaşılmaktadır. Katılımcı U6, davacı, davalı ve çocukla hangi tarihte nasıl ve ne görüştüğünü, çocuğun velayeti ile ilgili durumunu, Katılımcı U4 ise, anne, baba ve çocukla ilgili görüşme süreçlerini ve bu görüşmelerden ne tür bilgiler edindiğini gelişme bölümünde aktardıklarını ifade etmektedirler.

“görüşmeler başladığından itibaren her şeyi yazıya geçiriyordum, elde edilen bütün bilgileri yazıyorum, ayrıca çocuğun velayetiyle ilgili olan durumu, ayrı paragraf şeklinde yazıyorum, davalıyla yapılan görüşme, davalının yine çocuğun velayetini ilgili olan düşünceleri, sağlık, sosyal ve ekonomik durum, yine buna davalı davacı için ayrı paragraflar.” (U6)

“sonra görüşme süreçlerine geçiyorum, yani anne baba ile görüşmede ne tür bilgiler edindim, çocukla görüşmede ne tür bilgiler edindim, yani elde edilemeyen bilgiler varsa nedeni neler.” (U4)

Katılımcı U8 ise, gelişme bölümünde ev incelemesi yaptıysa ev ortamına yönelik evin fiziksel, çevresel ve sosyal koşulları hakkında gözlemlerini, okulda görüşme yaptıysa öğretmeniyle yapılan görüşmesini yazdığını ifade etmektedir.

“eğer ki okulda bir öğretmeniyle görüştüysen burada yer veriyorum, eğer ev incelemesi yaptıysanız sosyal inceleme raporuyca yaşanan ev ortamına yönelik gözlemlerimi aktarıyorum, yaşanan evin fiziksel koşulları, sosyal ve çevresel koşulları, bütün gözlemlerime yer veriyorum açıkçası.” (U8)

4.1.2.1.4. Sonuç Bölümü

Sosyal inceleme raporunun sonuç bölümünün; uzmanın görüşme, gözlem ve sentezinden oluşan mesleki görüş ve değerlendirmesini içerdiği anlaşılmaktadır, Katılımcı U10, sonuç bölümünde, mesleki değerlendirmelerini yazdığını ve özellikle kanıta dayalı bir görüş

varsa bunu özellikle belirttiğini, Katılımcı U1 ve Katılımcı U3, görüşmelerdeki bulgular ve deliller üzerinden gözlemlerine dair çocuk hakkında vardıkları kanaatlerini yazdıklarını, Katılımcı U6, özellikle görüşme yaptığı kişilerin kişilik özellikleri ve çocukla aralarındaki ilişkinin yönünü belirterek kanaatini bildirdiğini, her iki tarafla görüşmesi halinde net görüş yazabildiğini, tek tarafla görüşmesi halinde ise tek tarafa ilişkin bir değerlendirme yaptığını, Katılımcı U9 ise, görüşmelere dair tespitlerini yazdıktan sonra yorumladığını ve mesleki kanaatini bu bölümde bildirdiğini ifade etmektedirler.

“değerlendirmelerimi mesleki bir altyapıyla ortaya koymaya çalışıyorum ve mümkün olduğunca bu düşüncelerimi besleyen kanıta dayalı bilgiler varsa bunları da rapora yansıtmaya özen gösteriyorum, ondan sonra da önerilerimi oluşturuyorum.”(U10)

“gözlemlediğimiz ve aldığımız verileri, deliller üzerinden değerlendirerek belli sonuçlara varıyoruz, tabii kendi gerekçelerimizi yazıyoruz.” (U1)

“velayete dair görüşleri, çocuklarla yaptığım görüşmeler, sağlık durumları, herhangi bir engel var mı? Ekonomik durumları, sosyal çevresini de değerlendiriyorum.” (U3)

“davacı nasıl bir kişi, çocuğuyla olan durumu nasıl, evlilik ilişkisi, kişinin kendisini değerlendirmesi, davalı ve çocuğu da benzer şekilde değerlendirerek kanaat bildiriyorum, her iki tarafla da görüşüyorsak net kanaat bildiriyordum, tek tarafla görüşürsem sadece görüş belirten bir rapor sunuyorum.” (U6)

“bir parça tespit yaptıktan sonra kendim yorumluyorum, yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler, dosya incelemesi ve mesleki gözlemler sonucunda bir kanaat bildiriyorum, bir yorum yapıyorum.” (U9)

Uzmanların, sonuç bölümünde çocuğun yüksek yararına olacak durumu gözeterek kanaat bildirdikleri görülmektedir. Katılımcı U2, mesleki tespitlerini çocuğun üstün yararına olacak şekilde gerekçelendirerek belirttiğini, Katılımcı U4 ise, çocuğun yüksek yararı için velayetin hangi tarafa verilmesi gerektiği yönündeki kanaatiyle birlikte, uygulanması gereken tedbirler varsa bunları da sonuç kısmında belirttiğini aktarmaktadır.

“çocuğun yüksek yarar temelinde yazıyorum, ben kendi ön görüşmemi, ev ziyaretinde tespit ettiğimi oraya yazıyorum ve temellendiriyorum, sonuçta da gerekçeleriyle velayet açısından mesleki kanaati bildiriyorum.” (U2)

“velayet ile ilgili kanaatimi oluşturan ne tür bilgiler varsa onların genel bir süzgeçle karşılaştırılması, kanaatimin gerekçeleri yani kendi tezimin savunmasını verdiğim yer, tarafları ve çocuğu analiz ettiğim yer değerlendirme kısmı, çocuğun yüksek yararı için velayet hakkının kime verilmesi ya da neden kanaatin oluşmadığını açıklıyorum. Taraflar ya da çocuk hakkında tedbir uygulamasını da istiyorsam sonuç ve öneriler kısmında belirtiyorum.” (U4)

Katılımcı U7, taraflarla yaptığı görüşmelerde ebeveynlerin, çocukları ile ne kadar yakın ilişkiler içinde olduğuna yönelik sorulara karşı aldığı cevaplarla, mevcut ilişkinin niteliğini değerlendirebildiğini, konuya ilişkin gözlem ve sentezini ise sonuç bölümünde ayrıca belirttiğini dile getirmektedir.

“çocuk hangi okula gidiyor, okula nasıl gidiyor, okul saatleri nasıl, sınıf öğretmeni kim, çocuğun sevdiği yemekler neler, boş vakitlerinde çocukla beraber nasıl vakit geçiriyorlar, çocuğun sevdiği arkadaşları kim gibi, ebeveyn çocuk hakkında ne kadar bilgi sahibi, onu ölçmeye yönelik sorular oluyordu, gözlemediğim çocuk ebeveyn ilişkisi, yaşam koşulları, değerlendirirken kriterler bunlardır.” (U7)

Katılımcı U8, sonuç bölümünde gözlem ve değerlendirmelerini belirtmesi yanında özellikle çocuğa yönelik bir tedbir uygulanması gerektiğini düşündüğünde, söz konu tedbirlere ilişkin görüşünü de gerekçeleriyle birlikte aktardığını ifade etmektedir. Sosyal inceleme raporunun sonuç bölümünün, uzmanın vakaya yönelik mesleki tespit ve değerlendirmelerini yansıtan en önemli bölümü olduğunu, bir nevi uzmanın imzası niteliğini taşıdığını ve ilgili tüm adli aktörlerin de bu noktayı özellikle incelemesi nedeniyle, uzmanın bilgi, becerisi ve tecrübesi hakkında genel bir görüş oluşturacağını belirtmektedir.

“değerlendirme kısmında, kişilerle yaptığım bireysel görüşmelere, çocuklarla yaptığım görüşmelere, onlara dair gözlemlerime yer veriyorum, eğer müdahale planı oluşturduysam veya bir tedbir alınması gerekiyorsa bunu müdahale kısmında belirtiyorum, herkesi etkileyen yer olduğunu düşünüyorum, yani orada bir uzmanın birikimini becerisini teorisini nasıl uygulamaya koyduğunu görebiliyorsunuz, bunu ben de başka uzmanın raporunu okuduğumda görüyorum, bir başkası da, hakim de onu görüyor, savcı da onu görüyor veya bir üst mahkemeye gidiyor, oradaki mahkemede hakim de görüyor. Etkileyen kısmı orası olduğunu düşünüyorum, yani orası aslında bizim imzamız.” (U8)

4.1.2.2. Temel Nitelikleri

Sosyal inceleme raporlarında bir takım temel niteliklerin bulunması gerektiğini söyleyen Katılımcı U2, sosyal, demografik bilgiler gibi genel bilgiler olarak adlandırılan açıklamalar, uzmanın bilgi kaynakları, sosyal inceleme sürecinde yer alan tüm gelişmeler ve aile üyelerine dair görüşmelerin içeriği gibi unsurların raporda mutlaka bulunması gerektiğini, ayrıca rapora “çocuğun üstün yararı ilkesinin” hakim olması gerektiğini ifade etmektedir.

“bir kere genel bilgiler dediğimiz sosyal demografik bilgiler olacak, bilgi kaynakları, sosyal inceleme sürecine dair bilgiler olacak, bütün aile üyeleriyle görüşülmüş olacak, mesleki öneriyi temellendirmeli hatta birinci maddeye çocuğun yüksek yararı ilkesinden uzaklaşılmalı dememiz gerekir. Aslında temel mesele bu.” (U2)

Katılımcı U9, sosyal hizmet uzmanının, sosyal inceleme sürecindeki görüşme ve gözlemini, bilgi ve tecrübe süzgecinden geçirdikten sonra dava dosyasındaki iddialarla da bütünleştirerek yazdığına, sosyal inceleme raporunun nitelikli hale geleceğini ifade etmektedir.

“raporda mutlaka bilgilerin nasıl toplandığına dair süreçler, kişisel analizler, hastalık, sağlık, eğitim gibi demografik bilgiler, sosyo-ekonomik bilgiler, ayrıntılı bir anamnez, ebeveynlik becerisiyle ilgili önce kişisel bilgileri, yaşamdaki kaynakları, güçlükleri ya da güçsüzlükleri, sosyal destekleri, bunların bütün hepsinin yer alıyor olması gerekiyor, yani hakim bununla ilgili bir fikrim oluştu diyebilmeli, bir de sosyal çevresiyle ilgili bilgiler de olursa bence yeterli olacaktır diye düşünüyorum.” (U9)

Katılımcı U3 ve Katılımcı U6, sosyal inceleme raporunun en temel özelliğinin, sosyal çevre incelemesine ilişkin gözlemlerin yansıtılabilmesi olduğunu ifade etmektedirler.

“ev incelemesi olmazsa olmaz, yaşadıkları çevredeki ekonomik bilgiler, sağlık bilgileri, aile mahkemesi özelinde bence bir sorunun öyküsü mutlaka olmalı, yani tarafların içerisinde bulunduğu durumla ilgili algısı, tarafların geçmiş yaşantıları, konuyla ilgili geleceğe dair düşünceleri, gelecek planları, onun dışında sosyal çevrenin incelenmesi ve çocuklarla görüşme bence.” (U3)

“Normal şartlar altında mutlaka ikametinde sosyal çevresinde inceleme yapıp o bilgilerle yazılması gerekiyor, yani yaptığınız görüşmeler kesinlikle olmalı, hakim raporu aldığı zaman, bu çocuk annenin ortamında nasıl babamın ortamında ve okul ortamında nasıl dediği zaman onu görebilecek bir rapor olması lazım, çocuğun üstün yararına uygun şekilde kime verilmesinin daha iyi olduğunu gösteren bir rapor olması lazım, herkes kendi tarafından bakar ama uzman her ikisinin bakışı artı çocuğun ne istediğini de gördüğü için uzmanın buradaki görüşleri çok önemli diye düşünüyorum.”
(U6)

Katılımcı U8, sosyal inceleme raporunda çocukla yapılan görüşme detaylarının ve sosyal çevre değerlendirmesinin raporun en temel iki özelliği olduğunu aktarmaktadır. Sosyal çevre incelemesi bulunmayan bir raporun ise, sosyal inceleme raporu olamayacağını ancak durum değerlendirme raporu şeklinde tanımlaması yapılabileceğini özellikle vurgulamaktadır.

“eğer sosyal inceleme yaptıysam rapora sosyal inceleme raporu diyorum, eğer sosyal incelemeye gitmediysem ona durum değerlendirme raporu diyorum, kişilerin kısa bir evlilik öyküsü, boşanma süreci, çocukla yapılan görüşme ve gözlemler, ev, iş ve sosyal yaşam, çevreyle ilgili bilgilerin de çok önemli olduğunu düşünüyorum.” (U8)

Katılımcı U5 de, nitelikli bir sosyal inceleme raporunun, mesleki bilgi ve gözlem çerçevesinde ve sosyal hizmet bakış açısıyla gerçekleştirilen bir sosyal inceleme sürecini kapsamı halinde yazılabileceğini aktarmaya çalışmaktadır.

“başlangıçta çok küçük bir özet yapılmalı, sonra görüşmeye yer ver, gelişen kanaatini belirt, önerilerini sun. Çocuk o eve aidiyet hissetmiş mi? ilk defa bugün bu evin içine mi konmuş, çocuk tuvaleti bulabiliyor mu ya da işte evde çocuğunun yaşına uygun olmayan kıyafetler yani başka kişilerin yaşadığına dair izlenimin var mı gibi.” (U5)

Katılımcı U1, taraflara dair güçlü, zayıf ve tehlikeleri yönleri ortaya çıkaran, aile ilişkilerine dair iyi analizler sunan, görüşme yapılan evdeki tüm yaşam alanlarının adeta fotoğrafını sunabilen içeriğe sahip raporların, nitelikli bir sosyal inceleme raporu olabileceğini ifade etmektedir.

“iyi bir sosyal inceleme raporu kurgusunun oluşturulması gerekir, mahkemenin talep ettiği mutlaka yazılması ancak bunun yanında gözlemlenen ve yapılması gereken, olguların da mutlak suretle kayda düşmesi gerekir, sosyo-demokratik verilerin ve aile ilişkilerinin iyi analiz edilmesi gerekiyor, ortam incelemesinin kuvvetli bir şekilde yapılmış olması gerekir sizin sahanınız orası, buradaki ilişkilerin iyi ortaya çıkarılması lazım, risklerin ve potansiyellerin doğru bir şekilde analiz edilmesi gerekir, pratik olmak gerekiyor, kısa anlaşılır, net, hedef odaklı ve hakikaten bir noktaya temas eden ifadelerle ve dışarıdan herhangi bir baskıya maruz kalsanız bile bunu oraya yansıtmayacak şekilde bunu yazmanız gerekiyor.” (U1)

Katılımcı U10, sosyal inceleme raporunda, birey ve ailelerin, güçlü ve zayıf yönleri yanında yaşama bakış açılarının da tespit edilmesi ve söz konusu faktörlerin aile dinamiklerine olumlu ya da olumsuz yansımalarının da yer alması gerektiğine inanmaktadır.

“sosyal inceleme raporunda mutlaka kişileri ve aileyi tanıman gerekmiyor mu? Bireylerin kişisel özellikleri, değer yapıları, yaşam mantalitesini de değerlendirmek gerekiyor çünkü güçlü ve zayıf noktasını görmezsem bunun aile yapısına olumlu ya da olumsuz katkılarının ne olduğunu, aile dinamiklerini olumlu ya da olumsuz nasıl etkilediğini, ailenin nereden besleneceği ve nerelerden beslenemeyeceğini tahmin etmek ya da bunun mesleki yorumunu yapmam mümkün değil, o yüzden raporda mutlaka bunların da olması gerektiğini düşünüyorum.” (U10)

Katılımcı U7, sosyal inceleme sürecinin, temel niteliklerinden birinin de ebeveyn çocuk ilişkisinin tüm yönleriyle anlaşılmasını sağlayacak analizler ve değerlendirmeleri içermesi olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı U4, ebeveynlerin yeterliliklerinin karşılaştırılması gerektiğini, raporda çocuğun her bir ebeveyni ile olan ilişkisini, hangisinin yanında güvende hissettiğini ve daha mutlu olduğunu, ayrıca çocuğun ebeveynle olan bağlanma sürecinin nasıl olduğunun da ayrıntılı ve karşılaştırmalı şekilde gözlem ve değerlendirmeye sosyal inceleme raporuna yansıtmanın önemine işaret etmektedir. Sosyal inceleme sürecinde, birden fazla evlenen tarafların da geçmişi, bu günü ve diğer çocuklarıyla olan ilişkilerinin de ele alınmasının, genellikle gözden kaçan bir unsur olduğunu düşünen U4, iletişim halinde olan ya da olması gereken tüm bireylerin algı ve görüşlerinin de raporda bulunması gerektiğini dile getirmektedir.

“temel nitelikler, ebeveynin kendi özellikleri, yani yaşam koşulları, sosyal demografik özellikler, ebeveyn çocukla ilgili ne kadar bilgi sahibi, ebeveynlik yetenekleri, çocuğun yaşam koşulları, ev şartları, okul çevresi, arkadaş çevresi, öğretmenleri, hepsini buraya alıp koyabiliriz, bunların değerlendirmelerini burada yapabiliriz, bir diğer kısım da çocuğun görüşü, kendi sürecini nasıl algılıyor, nasıl anlatıyor.” (U7)

“ebeveynlerin yeterliliklerin karşılaştırılması lazım, neden yetersiz oldular, çocuğa karşı sorumlulukları açısından ileride ne tür sorunlar yaşayabilirler, çocuğun duygusal süreçleri, bağlanma süreçleri önemli, çocuk kimin yanında kendi olabiliyor, öz bu aslında, kimin yanında güvende hissediyor, sevgi dolu hissediyor ve kimin yanında çocuğun yüzü gülüyor, ebeveyn ilişkilerini bu boyutta değerlendirmek lazım, çocuğun istediği de önemli, mesela diyor ki ben babamın yanında yaşamak istiyorum incelemede senin de gözlemin de bunu destekliyor mu, mesela sosyal inceleme raporlarının en çok atlanan sıkıntılarında birisi de, eğer ikinci üçüncü evlilikleriyse müşterek çocuklar ile diğer evliliklerden olan çocuklar arasındaki ilişkiler hiç irdelenmiyor, yaşam ortamlarının karşılaştırılması gerekiyor.” (U4)

4.1.2.3. Yeni S.İ.R (Sosyal İnceleme Rapor) Formatı

Sosyal inceleme raporlarının, uzmanlar tarafından, ilgili dosyanın ayrıntılı şekilde incelenerek anlaşılması, sosyal inceleme sürecinin planlanması, taraflar ve müşterek çocuklarla adliye binasında ya da ikametlerinde görüşme yapılarak konutun mevcut şartlarının tespit edilmesi ve sosyal çevre incelemesi (komşular, çocuğa bakım verenler, okuldaki öğretmenler ve arkadaşları ile görüşülmesi) gibi mesleki faaliyetlerin yerine getirildikten sonra gerektiğinde görüşmelerde ebeveyn-çocuk eşleştirmeleri şeklindeki uygulama seçeneğinin de kullanılması sürecini içeren bir nitelikte olmasının gerektiği, ayrıca taraflara ilişkin kişisel ve iletişim bilgileri, demografik bilgiler, görüşmelerin içeriği ve sosyal çevreye dair gözlem ve değerlendirmelerin de yansıtıldığı bölümle genişletilen ve mesleki bilgi, gözlem ve beceri temelli değerlendirmeleri ile özellikle çocuğun üstün yararını gözeterek sonuçlandırdığı bir belge olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların, daha önce aile mahkemesi bünyesinde görev aldıkları süreçte, mesleki bilgi ve tecrübelerini yansıttıkları ve mesleki faaliyetleri olan sosyal inceleme raporunu mesleki sınırlar çerçevesinde herhangi bir kısıtlama olmaksızın kaleme aldıkları anlaşılmaktadır. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi

Başkanlığına bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri'nin kurulması ile birlikte ise, uzmanların ilgili organizasyonun bir parçası oldukları ve sistemin kendilerine “yeni format” olarak adlandırdıkları şablon bir sosyal inceleme formatını getirdiği bilinmektedir. Uzmanların yeni formata yönelik olarak, “sosyal inceleme ruhunu yansıtmayan ve temel nitelikleri taşımayan, teknik bir şablona dönüşen rapor” şeklindeki eleştirileri ise dikkat çekmektedir.

Katılımcı U1'in, aile mahkemeleri uygulamalarının başında, hakimlerin sosyal inceleme raporlarına karşı tepkisel davranıp böylesi bir rapora ihtiyaç olmadığı düşüncesiyle hareket ettikleri, ancak süreç içerisinde uzmanlarca gösterilen yoğun çaba sonucu nitelikli hale getirilerek hazırlanan raporların öneminin giderek anlaşıldığı dolayısıyla hakimlerin de rapora karşı yaklaşımlarının olumlu yönde değiştiğini belirtmektedir. Ayrıca, önceki sistemde görevlendirmenin, doğrudan aile mahkemesi hakimince, emrinde bulunan uzmana yapılmasının, hakim ile uzman arasında etkili bir iletişimin gelişmesine zemin hazırlarken, yeni müdürlük sistemindeki görevlendirmelerin ise, dolaylı şekilde müdürlüğün takdiri ile gerçekleşmesi nedeniyle, söz konusu iletişim biçiminin de azaldığı, böylelikle uzmanların dosyadan kısmen uzaklaştığı algısına vurgu yaparak, mesleki faaliyetin bir tür rutin iş haline dönüştürüldüğü konusundaki değerlendirmeleri dikkat çekmektedir.

“ilk yıllarda biz mahkemelerdeyken hakimler, “ya bunların ne işi var burada ne gerek var böyle şeylere, biz bakınca gözünden anlıyoruz her şeyi” noktasındayken süreç içinde gerek Yargıtay'ın verdiği kararlar gerekse uzmanların yoğun çalışmalarıyla bu durum değişerek uzmanın yararı netleşti, Ancak, yeni müdürlük sisteminin ne getireceği ve ne götüreceğine karar vermek için biraz beklemek lazım, benim ilk gözlemlerim, bizi turnak içinde hakim baskısından kurtarmış olarak gösterilmiş olsa bile dosyadan uzaklaştırıyor, aslında yaptığımız işin bir tür otomasyona dönüşmesi.” (U1)

Katılımcı U10, sosyal inceleme sürecinin tamamlanmasıyla hazırlanan raporların, insan hayatına dokunan bir özelliği olduğunu ancak yeni sistemde bu sürecin işletilemeyeceğini, yani sosyal inceleme yapılmadan hazırlanan raporun biçimsel, şekli bir rapor olmaktan öteye gidemeyeceğini, yeni formatın uygulanmasıyla tüm uzmanların raporunun tek tip olacağını ve bu durumun sadece hakimlerin hangi başlığa bakacağını belirlemek yönünde kolaylık sağlayacağını ve bunun yanında hakimlerin, raporda nereye

bakacaklarını bilemedikleri şeklindeki şikayetlerini sona erdirmek dışında bir faydası olmayacağını ifade etmektedir.

“ilk zamanlarda sosyal inceleme raporu usulü olarak istense de gelinen noktada insan hayatına dokunan kararların verilmesi ve sosyal inceleme raporlarının hakimlerin işini ne kadar kolaylaştırdığının fark edilmesi önemli bir kazanımdı. Şimdi yeni sistemle, sadece biçimsel olarak, başlıklar değişmiş ve biraz daha detaylandırılmış ama amaca hizmet edeceğini düşünmüyorum, sosyal inceleme raporu yazma eğitimini almamış olan diğer meslek grupları için kolaylık sağlayacağını düşünüyorum, yine de sosyal inceleme yapılamayacak, adı sosyal inceleme ama niteliksel olarak baktığında yine ev görüşmeleri, okul incelemeleri, çevre incelemesi yapılmayacak, adliye görüşmesi de sosyal inceleme raporu adı altında sunulmaya devam edecek, buradaki amaç, hakim görmek istediği başlığı daha kolay görsün, herkesin raporu tek tip olsun, şimdi hakim yapılandırılmış başlıkları nerede okuduğunu nerede göreceğini bilmiş olacak.” (U10)

Katılımcı U4, yeni formatta getirilen soru-cevap ve başlıklandırmanın, uzmanın mesleki becerisini kullanmasına uygun nitelikte olmadığını, ayrıca yeni formatın alındığı İrlanda kültürü ile Türk kültürünün aynı olmadığını, orada çekirdek aile yapısı varken bizde büyükanne büyükbaba gibi faktörler olduğunu ve bunların birçok durumu etkilediğini dolayısıyla formatın kültür yapımıza da uymadığını ifade etmektedir. Katılımcı U2 ise, aynı şekilde yeni formatın alındığı İrlanda sisteminin bize uygun olmadığını ve söz konusu rapor formatının insan teorisine uzak, sosyal hizmet felsefesine uymayan, tamamen teknik bir format olduğunu belirtmekle birlikte, iki milyon nüfusa sahip İngiltere sömürgesi olarak tanımladığı İrlanda'nın, sosyal inceleme süreci tecrübesini ülkemize öğretmek istemesine ise tepkisini ifade etmektedir, Ayrıca Adalet Bakanlığı'nın, ülkemizdeki mevcut sosyal inceleme konusundaki bilgi birikimi ve tecrübeyi, alandaki uzmanları da organize ederek, sosyal inceleme süreç ve rapor formatını etkin bir biçimde ve ülkemize uygun şekilde yapılandırabileceğine yönelik görüşlerini de açıklamaktadır.

“başlıkları açısından her şeyi kapsıyor, ancak uygularken sanki bilgiyi tekrarlıyormuşum gibi geliyordu, sonra ben şunu fark ettim, bu yeni raporla birlikte şablon şeklinde başlıkta hangi soruların cevabı isteniyorsa hiç zorlanmadan yazıyorum, aslında başlıklandırmalar serbest anlatımı ve çok boyutlu değerlendirmeyi sınırlandırıyor, raporun olumlu yanı ise, hakimlerce

okunma kolaylığı ve sosyal hizmet uzmanı görevi verilen diğer uzmanlara da yazım kolaylığı, bu format geliştirirken ilk İrlandalı ve İngiliz heyetle çalışıldı, yeni formatta dikkat ederseniz ebeveyn yeterliliklerinden falan bahsediyor, biz çekirdek ailede yaşamıyoruz. Türk kültüründe bizde dede, anneanne, büyükbaba bir faktör, eski eş bir faktör önceki raporumuzda hakim bir kanaate gelebilmesi için biraz okuması gerekiyordu keşfetmesi gerekiyordu çünkü raporun içeriği daha çok okumaya teşvik ediyordu, bu yeni format başlıklı ya, hepsini okumasına gerek yok,” (U4)

“yeni formatta ise, orada insan yok, orası çok tehlikeli, ben saçma buldum ama İrlandalılar geldi onların da yüzüne söyledim, siz Kuzey İrlanda, Güney İrlanda İngiltere'nin sömürgesinde iki milyon kişilik bir ülkesiniz. Biz de bir şehir iki milyon, kaç tane vakanız var ki, siz bize sosyal inceleme formatını öğreteceksiniz dedim. formatları tamamen teknik, insan teorisine uzak, sosyal hizmet felsefesiyle hiç alakası yok, her birey ayrı bir evrendir ve her vaka kendi içinde özeldir, evet katılıyoruz ama format birlikteliği olsun dediler, kendi insanımıza göre kendi sistem algımıza göre bir format oluşturabiliriz, bundan çok uzak değiliz, bizim çok sayıda vakamız var, bu ülkenin sosyal inceleme geçmişi var. Mesela çocuk formatında, çocuğa bu suçu neden işledin diye bir soru soruyor, olacak iş değil. Sosyal inceleme bir teknik format değil ki, şimdi sizin derdiniz meseleyi teknikleştirmekse meseleyi savunmaktan uzaklaştırmaksa, uygulamada birlik olsun adına mesleki müdahaleyi de bu kadar kalitesizleştirmenin de bir anlamı yok, Adalet Bakanlığı istiyorsa sosyal inceleme formatını kendi uzmanı ile çok güzel dünyaya örnek olacak şekilde yapar.” (U2)

Katılımcı U9 ise, yeni raporun Avrupa standartlarında hazırlandığını ve bu formatın bizim yaşayış şeklimize uymadığını, formattaki soruların yetersiz olmasından kaynaklı görüşme yapılan kişilerden gerekli bilgileri edinmeyi sağlayamayacağını ifade etmektedir.

“orada yorum katabilecek hiçbir şey bırakmıyor sana, her toplumun kendine özgü dinamikleri var, bu standart raporu yetersiz buluyorum, çünkü tek tip, sorular, çok anlaşılır değil, başlıklar da böyle olmamalı, daha belirgin şeyler altında bölümlere ayrılmalı, özgün bölümler olmalı, mesela şöyle bir şey fark ettik geçmişte yazarken ne çok bilgi alıyormuşuz raporu yazarken, o kadar bilgiye hiçbir ihtiyaç yokmuş gibi bir algı var, yani biz kendi görüşmelerimizde o kadar çok derinlemesine görüşme yapıyormuşuz ki meğer.” (U9)

Katılımcı U3 ve U6, yeni formatın başlıklarının ayrıntılı olsa da sosyal inceleme sürecine ilişkin gerekli bilgileri vermek noktasında yetersiz kaldığını, içerik ve donanımda kaliteyi düşürecek nitelik sergilediğini, bu formatın sosyal inceleme sürecini kısırlaştırdığını hatta

sosyal hizmet uzmanı olmayan kişilerin bile hazırlayabileceği kadar basitleştirdiğini, yeni formatla birlikte işe başlayan ya da iş yoğunluğundan bunalan meslektaşların hemen konuya uyum sağladığını ve kolaycı şekilde raporu kabul etmelerini eleştirel şekilde aktarırken, Katılımcı U8 de, yeni rapor hazırlamayı anket doldurmaya benzetmektedir. Söz konusu görüşlerin yanında, Katılımcı U5 ise, yeni formatta sosyal inceleme sürecinin temel niteliklerine ilişkin çok fazla açık olsa da uzmanın kendi dokunuşlarıyla bu durumu aşabileceğini, özellikle yeni başlayan uzmanlar açısından daha rahat bir format özelliği sergilediğini dile getirmektedir.

“açıkçası bakanlık, bu kadar iş yoğunluğunun altından uzmanlar ve hukukçular vesaire kalkılamayacağını düşündükleri için, bizim sizden çok fazla bir beklentimiz yok, idareten adli sistemdeki tüm talepleri yerine getirin gibi bir mesaj vermiş ya da işte dosyalara birer rapor girmiş olsun, yani biraz da mevcut sistem yükü taşıyamayacağı için kolay bir formatın ortaya konulduğunu düşünüyorum, o kadar kısa sürede nasıl değişti algımız onu da bilmiyorum, yani enteresan bir şekilde bizim için bile dosyalara bakış açısı değişti, kolaya hemen uyum sağlanıyor belki de” (U3)

“yani boşlukları doldurma gibi bir şey oldu, bir sürü açık var, oraları ben kendi yöntemlerimle doldurdum, tabi bir dokunuş lazım. Biraz eğitim de gerekli. Şu anki formatı beğendim özellikle yeni başlayanlar için güzel ama kargaşaya da yol açan yerlerin giderilmesi şartıyla.” (U5)

“yeni sosyal inceleme raporu, öğrendiğimiz mesleki değerlere göre yeterli mi, hayır ama iş odaklı baktığım zaman da benim için kolaylık oldu açıkçası, tabloyu doldurmak gibi oldu, işi yetiştirebilmek açısından iyi oldu, yine de değerlendirmenle ya da ev incelemeyle diğer meslek elemanlarıyla aradaki farkı ortaya koyabilirsin.” (U6)

“bizi anlamayıp çok fazla iş gönderen hakimler oluyordu, bunları da düşününce iyi oldu diyorum, eğer vicdanen bakarsam da çok detaylandıramayacakmışız gibi geliyor, böyle, alan görmeyen, uygulamayı çok iyi becerememiş, işte açık öğretim mezunu olanlara da gün doğdu aslında, onlar da formları anket doldurur gibi doldururlar. Ben yine detaylandırırım değerlendirmeme yine önem veririm.” (U8)

Katılımcı U7, geçmişte görevlendirme yapan mahkemenin hakimi ile uzmanın görüşüp istişare edebildiğini, raporun bu açıdan daha detaylı hazırlanmasına imkan sağlandığı, raporla ilgili sorun olduğunda doğrudan hakimin de uzmana ulaşabildiğini ancak yeni sistemde uzmanların mahkemelere bağlı olmasının kaldırılması ve hangi raporu hangi uzmanın hazırlayacağını önemini kaybetmesinin, hakimle uzmanın iletişiminin

kopmasına ve raporların kalitesinin düşmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Yeni formatın sadece hakimin hangi başlığa bakıp odaklanacağına yaradığını, bu haliyle raporların standart olduğunu, formatın ancak uzmanların kişisel katkıları sayesinde geliştirilirse amacına hizmet edebileceğini dile getirmektedir.

“eski sistemde hakimle birebir ilişki kuruyordun, yani bir istişare gibi konuşabiliyorduk ama yeni sistemde kimse birbirini tanımıyor, artık yeni rapor formatında daha iyi ya da daha kötü diye bir ayrıma gitmek zor olacak, hakimler için okuması daha kolay, aradığı bilgiyi direkt odaklanıp bulabilecekler, bu yeni sistemi geliştirmek elimizde, akademisyenler ve her alanda çalışan uzmanlarla zaman içerisinde raporların gelişeceğini düşünüyorum” (U7)

4.1.2.4. Standardizasyon

Uzmanların, görevlendirildikleri dosyanın içeriğine göre yazdıkları rapor formatının değişebildiği, boşanma, velayet ve çocukla kişisel ilişkinin tesisi gibi dava konularında yazılan raporlar arasında içeriksel farklılıklar olmasının yanı sıra, raporun psikolog, pedagoğ, pdr uzmanı ya da sosyal hizmet uzmanı tarafından yazılması bakımından da, değinilen konular, uzmanlık alanı yönünden yapılan gözlem, inceleme ve değerlendirme ile sonuca dair oluşturulan kanaat açısından farklılıklar olabildiği anlaşılmaktadır. Yeni format başlığında da anlatıldığı üzere, Mağdur Hakları Daire Başkanlığının kurulmasıyla birlikte, tüm sosyal inceleme raporları için tek bir format kullanılması, raporun hukuk ya da ceza mahkemesi için yazılması ve hangi meslek elamanı tarafından yazıldığı gibi konuları ortadan kaldırdığı ve sosyal inceleme raporunun standart içerikte bir rapor haline getirildiği görülmektedir.

Katılımcı U1, standardizasyonun sosyal incelemenin zenginliğini bozduğunu, herkesin aynılaştığını, Katılımcı U7, diğer meslek mensupları ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki sosyal inceleme noktasındaki niteliksel farklılaşmanın sona erdirildiğini, herkesin aynılaştığı bir noktada daha kontrol edilebilir hale gelmenin de kolaylaştığını, Katılımcı U9 da, yeni formatın soru-cevap şeklinde ilerlemesinin davalardaki iddiaların analizine imkân sağlamadığını, ev incelemesinin olmaması nedeniyle her iki tarafın da koşullarının eşit olduğu ön kabulü ile raporun yazıldığını ve raporun herhangi bir meslek elamanı tarafından yazılabilecek bir rapor haline dönüştüğünü, ayrıca sosyal hizmet uzmanının da

mesleki becerilerini kısıtladığını ifade etmektedirler.

“standardize edeceğim diye aslında sosyal incelemenin içeriğindeki pek çok farklı zenginliği de bozuyorsunuz ve zayıflatıyorsunuz, farklı bakış açılarını ortadan kaldırıyorsunuz, herkes aynılaşıyor, standardizasyon olguları, daha kontrol edilebilir hale çevirmektir,” (U1)

“standartlaştırmaya geçirilerek şu da legalleştirilmiş oldu, bu raporu herkes yazabilir, bir psikolog da yazabilir pdrci de yazabilir, bundan önce de böyle yapıyordu belki ama yeni format sosyal hizmet uzmanlarının elini kolunu fazlaca bağıyor, özgünlüğünü kısıtlıyor.” (U7)

“artık iddiaların kanıtlanması üzerine yürüyen bir sisteme dönüştü, özellikle sosyal inceleme raporlarının standart haline getirilmesiyle mesleki beceriler kısıtlandı ve artık gerekli görüldüğünde 3 meslek grubu da raporu rahatlıkla yazabiliyor. Ev incelemesini de neredeyse ortadan kaldırmış oldular.” (U9)

Katılımcı U2, tek tip formatın, sosyal inceleme raporlarını da teknik hale getirip insani olmaktan uzaklaştırdığını, kaç rapor bitirebildiğini gösteren bir skora dönüştürdüğünü, mesleğin bu yüzden psikososyal uzmanlık alanı olmaktan da çıktığını dolayısıyla raporun sosyal inceleme sürecini yansıtmadığını ifade etmektedir.

“şimdi skor önemli hale gelmiş durumda diyebilirim, adli destek müdürlüğünde işimiz sıradan memuriyete dönüştü, artık hakimle muhatap değilsin, müdürlük var sen raporu yazıyorsun, rapor geri dönerse başka bir uzmana gidiyor, yani çok teknik, insani olmaktan psikososyal, uzmanlık alanı olmaktan çıktı.” (U2)

4.1.3. Uzmanlar

4.1.3.1. Uzman Görevi

Katılımcı U1, hakimlerin kanaatlerinin uzmanınla farklılaşabileceğinden, uzmanın ilgili rapordaki kanaatini özellikle çok sağlam şekilde gerekçelendirebilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Sosyal inceleme raporunu da, bir ameliyatın aşamaları metaforundan hareketle “ameliyat sonrasında iz bırakmayan, patlamayan, kaliteli bir dikiş dikmeye” benzetmektedir.

“hakim beni çağırıp, “ya ben bu dosyada şöyle düşünüyordum sen de böyle yazmışsın” dediğinde baskı hissetmemek adına gerekçeleriniz çok iyi

oturmalı raporda. Mesleki anlamda ameliyatın aşamaları gibi bir şey sosyal inceleme, o dikişi iyi dikiyor musunuz, kaliteli bir dikişin sonucu iz kalmayan, işte güzel patlamayan çatlama bir şeydir.” (U1)

Katılımcı U5 de, sosyal inceleme sürecinin sonucunda uzmanın, analizlerini, müdahale önerilerini, tespitlerini yazmasına rağmen, davada çocuk hakkındaki son kararın yine de hâkimde olmasının, uzmana kendi mesleki alanında kısıtlandığı hissini verebildiğini de ifade etmektedir.

“analiz edip ona müdahale yapmıyoruz ki, yani görevimiz tespit etmek ve yönlendirme yapmak, biz ne kadar kanaat kullanıyor gibi görünsek de seçenekler arasında bir kanaat kullanıyoruz, hakimin takdir yetkisi var bizde o kadar geniş bir yetki yok.” (U5)

Katılımcı U10, görevinin mesleki sınırlar ve ilkeler doğrultusunda tarafsız ve bağımsız kalarak çalışmak olduğunu ifade etmektedir.

“sadece velayeti kazanmaya çabalayan bir süreç mi nedir, onu anlamaya çalışıp ona göre çok şahsileştirmeden eleştirmeden görüşmeyi devam ettiriyorum. Benim görevim sadece kendi mesleki sınırlarım ve ilkelerimin doğrultusunda gereğini yapmak ve mahkemeye teslim etmek.” (U10)

Katılımcı U9, dava dosyasında çocuğun yaşının kendisini ifade edemeyecek kadar küçük olduğu gelişim döneminde, anne-baba-çocuk arasındaki kişisel ilişki tesisine dair rapor hazırlama aşamasından verdiği örnekle, uzmanların aile mahkemelerinde salt sosyal inceleme yapmadıklarını aynı zamanda taraflara danışmanlık hizmeti de verdiklerini ifade etmektedir.

“bizim görev alanımızda, şahsi ilişkinin ya da velayetin ne demek olduğunu, anne baba tutumları ve nasıl davranacakları hakkında danışmanlık da var, sadece sosyal inceleme raporuyla bitmiyor, burayı hep kaçırıyoruz, yaptığımız görüşmelerde danışmanlık hizmeti de veriyoruz, mahkeme sürecinden çocukların zarar görmemesi, kişisel iletişimi nasıl sağlayacaklar ve anne babanın sorumluluklarının nasıl devam ettiği hususunda” (U9)

Katılımcı U4, uzmanın asli görevinin sosyal inceleme sürecini nitelikli şekilde gerçekleştirmek olduğunu, sosyal incelemenin sadece ikamete ilişkin fiziksel özellikleri

belirtmek şeklinde yapılamayacağını ve bireyi sosyal çevreyle kurduğu ilişkiler üzerinden değerlendirmenin gereğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Katılımcı U6 da, uzmanın görevinin sosyal hizmetin temel ilkelerinden olan çevresi içinde birey anlayışından hareket ederek süreci yönetmek ve raporunu bu ilke temelinde yazmak olduğunu dile getirmektedir.

“sosyal hizmet uzmanı olan bir kişi, ben incelemeye gitmem, gereksiz diyemez. Sosyal inceleme sadece kapıya pencereye bacaya bakmak değil, diğer meslekler çevresi içinde birey yaklaşımını ne kadar kullanabilir ki.” (U4)

“odaklandığımız nokta çevresi içinde birey, raporu bu noktada hazırlamaya çalışıyorum.” (U6)

Katılımcı U2, dosyadaki mevcut bilgiler çerçevesinde, yalın bir tespit anlayışı yerine mesleki gözlem sonucunda, yaşanan olayların temel kaynağını keşfetmenin ve çözüm üretmenin önemini şu örnekle ifade etmektedir:

“evet, adam kendi pişmanlığını da ifade ediyor, ona göre işlemi yap. Eğer evde şiddet var ancak somut delil yoksa işte orada çok detaylı mesleki gözlem yapılması gerekir ve aynı zamanda şiddetin kaynağına da ineceğiz.” (U2)

Katılımcı U7, sosyal hizmetin temel ilkesi olan gizlilik kuralının istisnai hallerinden olan, kişinin kendine ya da başkasına zarar verme ihtimalinin olması ya da çocuğa karşı ihmal ve istismar eylemi gibi vakalarda, derhal ilgili yerlere ihbarda bulunma, bunun yanında çocuk ya da tarafların, ihtiyaç duydukları rehberlik ve danışmanlık hizmetini almak üzere ilgili kurumlara yönlendirme yapılmasının da görevlerinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir.

“meslek hayatımızda üç durumda gizlilik olmuyor biliyorsunuz, kişi kendine zarar vereceğini söylüyorsa, bir başkasına zarar vereceğini söylüyorsa ve çocuklara karşı istismar ve ihmal istismar durumu varsa, bu durumda gizlilik olmayıp biz işlem yapmakla mükellefiz, bizim amacımız durum tespiti yapıp raporu hazırlamaksa eğer, aynı zamanda gerekli durumlarda da rehberlik bir danışmanlık tedbiri yazıp ilgili yönlendirmeyi yapıyoruz.” (U7)

4.1.3.2. Uzman Niteliği

Aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının sahip olmaları gereken niteliğe dair Katılımcı U9, uzmanının, hangi alanda çalışıyorsa onun mevzuatını ve alanın işleyişini bilmesinin, Katılımcı U8, uzmanın kanaatlerini özgürce ifade edebilmesinin, Katılımcı U7 ise, sosyal hizmetin bilgi ve değer temellerini ve gereken tüm becerileri kullanarak görevini yürütebilmesinin, uzmandan beklenen nitelikler olduğunu ifade etmektedirler.

“şimdi sosyal hizmet uzmanı hangi alanda çalışıyorsa oranın işleyişlerini mevzuatını biliyor olması gerekiyor, zamanla değişiyor süreçler, bizim aldığımız mevzuat dersleri bu yanımızı güçlendirir.” (U9)

“kendi hakkımı mesleki anlamda korumaya çalışıyorum, bu da yine bence aldığım eğitimle ilgili, yani korkmuyorum bu sistemin benim üzerime gelmesinden, ben orada yaptığım işten eminim ve en fazla yapabileceği şey başka bir uzmana tekrar rapor hazırlatmak.” (U8)

“sosyal hizmetin bilgi ve değer temeli ve gerektirdiği becerileri kullanmaya çalışarak görevimi yürütüyorum diyelim.” (U7).

Katılımcı U2, ülkemizde saygınlığın ekonomik kaygılar çerçevesinde kişinin kazancı ile orantılı olarak gösterildiğini ancak bunun yanlış olduğunu, saygınlığın kişinin mesleği veya kazancı ile değil işini nasıl yaptığı ve karakteri, duruşu, kişiliği ile olabileceğini aksi takdirde gösterilen saygının kişiye değil o makama gösterildiğini, uzmanın da işini iyi yaparak saygınlığını ortaya koymasını gerektiğini ifade etmektedir.

“mesleğe ait statü, değer, konum, saygınlık, birilerin tarafından verilmez, saygınlık kişi tarafından alınır ve hak edilir, elde edilir, senin bilgin, becerin ve ortaya koyduğun işler ortaya çıkartır mesleği nasıl yerine getirdiğini, toplumda ise saygınlığın temel dayanağı ekonomik maalesef. Doktor, hakim, savcı çok kazanır, bana göre ise, saygımı hak etmişse önünde eğiliyorum, hak etmemişse sadece makama has bir sahte saygı gösteriyorum.” (U2)

Katılımcı U1, sosyal hizmet uzmanında sosyal hizmet bakış açısı ile sosyal inceleme sürecini yönetebilecek yetkinliğinin olması gerektiğini ifade etmektedir.

“sosyal hizmet uzmanı dosyayı yönetir, bu konuda gerek psikologdan bilgi alır gerek pedagoğdan alır gerekse psikiyatristten. Ancak sosyal hizmet uzmanı, sosyal incelemede doğru bir bakış açısına sahiptir, çünkü köklü bir lisans eğitiminde sosyal incelemeye ait dersler ve kültürü alır.” (U1)

Katılımcı U5, uzmanın, sosyal inceleme sürecinde görüştüğü taraflara karşı anlayışlı olması gerektiğini ifade etmektedir.

“yani kişi geliyor birden olmadık soruyla başlamıyorum, o hangi ruh halinde onu anlamaya çalışıyorum.” (U5)

4.1.3.3. Uzman İnisiyatifi

Sosyal inceleme için ev ziyaretine gidildiğinde, uzmanın mesleki bilgi birikimi, gözlem yeteneği ve tecrübesi ile ortaya çıkarabildiği ihmal, istismar, şiddet gibi olguları hazırladığı raporunda belirtmesi yönünde bir inisiyatif aldığı anlaşılmaktadır. Katılımcı U10, söz konusu unsurları fark ettiğinde, raporunda belirtmekle yetinmeyip, konu hakkında ilgili resmi kurumlara da ihbarda bulunduğunu ve ayrıca mahkemeyi de bilgilendirdiğini dile getirmektedir.

“sosyal inceleme raporuna yazıyorum, bir ay sonra kendim de savcılığa ihbarda bulunuyorum ve hâkime şöyle söylüyorum, ben görevim gereği bunu yaptım, savcılığa da bildirimde bulundum, mahkemeden dosyamız istenebilir, bilginiz olsun, asla bu tarafın şikâyetine bağlıymış, bu dosyada yetki aşımıymış demiyorum. Ben üstüme düşeni yapmakla yükümlüyüm.” (U10)

Genellikle, dava konusu çocuğun velayeti ile ilgili olarak, sosyal inceleme raporu hazırlanması için gidilen ev ziyaretinde, davaya konu olmayan ancak çok önemli iddia ve savunmalarla da karşılaşılabilirdiği, dolayısıyla gerektiğinde uzmanın, söz konusu olguları da ayrıntılı olarak yazma inisiyatifini almasının, konunun ilgili kurum ve kuruluşlara ihbar ve şikâyet edilmesini ve böylelikle danışmanlık tedbirlerinin de uygulanmasına zemin sağlandığı hususunda Katılımcı U1 şunları ifade etmektedir:

“Her zaman sizin oraya gitme nedeninizden çok farklı olgularla karşılaşma oranınız çok yüksektir. Örneğin, velayet dosyası için gidersiniz ama ihmal edilen bir çocuk görebilirsiniz, şiddet mağduru bir kadın olabilir ya da istismar edilen bir yaşlı görebilirsiniz. İyi bir gözlem, etkili gerekçe ve uygun

bir dille yazılan sosyal inceleme raporunda, uzman ihbar etme inisiyatifini aldığımda, mahkeme istese de istemese de adım atmak durumunda kalacaktır.” (U1)

Katılımcı U6, sosyal inceleme sürecinin yönetiminde, taraflara soracağı soruların takdirinin kendisinde olduğunu, okula gidip görüşme yapma kararını kendi aldığını, örneğin görüşme yaptığı kadınların boşanma halinde ekonomik güçlük yaşayacağıyla ilgili endişeleri olduğunu anladığında, kaynak için ilgili kurum ve kuruluşlara yönlendirme yaptığını ve buna benzer sürece dair tüm inisiyatifin kendinde olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Katılımcı U7 de, sosyal inceleme sürecini kendisinin yürüttüğünü, görüşme yaptığı evde mesleki sınırları aşan, psikolojik ruhsal bir rahatsızlık tespit ettiğinde ya da madde bağımlılığı gibi tedavi gerektiren bir durumla karşılaştığında ise, ilgili hastane ve kurumlara yönlendirme konusunda inisiyatif aldığını, suç unsuruna rastlarsa da savcılığa doğrudan ihbar ettiğini, tüm bunları daha sonra ayrıca raporunda da belirttiğini ifade etmektedir.

“hep ev incelemesi yaparak rapor hazırladım hiçbir zaman da hakime ben okula gidebilir miyim diye de sormadım, açıkçası, kadın gelmiş diyor ki ekonomik durumum yok, ben boşanırsam ne yaparım bununla ilgili yönlendirme yani kaynak için yerlerini söylüyorsun.” (U6)

“genellikle ben kendi takdir hakkımı kullanıyorum yani gerek görürsem komşuyla ya da okulla görüşmeyi yapıyorum, eğer benim mesleki sınırlarımı aşan bir durum gözlüyorsam, örneğin ruhsal bir rahatsızlık durumu ve teşhis koyamam, o zaman bunu rapora yazıyorum, o gün gittiğimde ortaya çıkan çok acil bir durum oldu diyelim, raporu bekletmeden tutanak tutup savcılık işleminin başlatılması için mahkemeye sunuyorum, mahkeme de savcılığa yani gerekli işlemi yapıyor.” (U7)

Katılımcı U3, görüşme yapmaya gittiği bir evde yaşadığı olaydan örnekle, inisiyatif olarak kuruma ihbarda bulunacağını ilettiğinde, hakimin de duruma kayıtsız kalamayıp kuruma bilgi verdiğini ve çocukların tamamının devlet koruması altına alındığını ifade etmektedir. Katılımcı U4 de, yine görevlendirmeye esas olmayan bir durumu sosyal inceleme sürecindeki mesleki becerileri sayesinde fark ettiğini, velayeti hakkında karar verilecek çocuğun, babası tarafından cinsel istismara uğraması ihtimali sonucunda inisiyatif olarak durumu hemen hakime ilettiğini ve çocuğun koruma altına alındığını dile getirmektedir.

“eve gittiğimde, çok enteresan bir tabloyla karşılaştım, ev bildiğimiz çöp ev, dosyadaki kapsamı dışında iki tane daha çocuk var, kış günüydü, ben eve girdim ve ayağım yere yapıştı soğuktan, erkek çocuğu, kız eteği giymiş üzerinde sadece atlet ayaklarında çorap bile yok, ben hemen adliyeye döndüm ve hakime hanıma bilgi verdim, dava dışındaki iki çocuk için de raporda ihbarda bulunmak istiyorum dedim, böylelikle üç çocuğa da aynı tedbir uygulanarak devlet korumasına alındı.” (U3)

“eğer çocuğun ihmal ya da istismarıyla ilgili bir şüphe duyarsam hemen hakime ihbar ediyorum, babanın cinsel istismarı söz konusuydu ve babayla aynı evde yaşadıklarını fark ettik incelemede.”(U4)

Katılımcı U8, sosyal inceleme için görüşme yapmaya gittiği evde karşılaştığı aksi bir durum olduğunda, tepki almamak için öncelikle hakimi bilgilendirse de genellikle kendisinin de inisiyatif aldığını ifade etmektedir. Bununla birlikte her ne kadar çocuğun velayet hakkının verilmesi söz konusu ise de, çocuğun üstün yararı için evlilik birliğinin devamını gerekli görürse ve eşler arasında çözülemeyecek kadar büyük bir sorun olmadığını düşündüğünde, sosyal hizmet uygulamasındaki “değişim ajanı” rolünü üstlenerek tarafları yönlendirdiğini de aktarmaktadır.

“tabi ki biz hakimin tepkisiyle karşılaşmamak için önce onunla paylaşıyoruz, velayet değerlendirip çocukla ya da aileyle ilgili farklı bir tedbir alınması gereken bir durum varsa mahkemeye iletiyoruz, ayrıca kendi inisiyatifimle çocuğun üstün yararı çerçevesinde evlilik birliğini sağlamak adına kendi kişisel çabamı da sergiliyorum, bazı vakalar için danışmanlık önerisini mahkemeye iletiyorum, o zaman belli bir süre veriliyor ve taraflar destek alıyorlar, sorun çözümlenip dava düşebiliyor. Değişim ajanı rolünü üstleniyoruz.” (U8).

4.1.3.4. Toplumsal Cinsiyet Farklılığı

Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında Katılımcı U1, kadın uzmanların ev ziyaretine giderken endişe ve kaygı taşıdıklarını ifade etmektedir.

“kadın arkadaşlarımız neredeyse her sosyal incelemede tedirginlik hissediyorlar, mahkemenin bu yönde bir takdiri olmalı.” (U1)

Kadın uzmanlar kadar erkek uzmanların da görüşme yaptıkları evde tedirgin olabildiklerini, özellikle kadınların kendilerine iftira atma olasılığından ötürü oldukça

korktuklarını söyleyen Katılımcı U5, şu sözlerle durumu dile getirmektedir;

“Yargıtay hiçbir kadın namusunu ortaya koyarak iftirada bulunmaz diyormuş, bu nedenle paraya çevrilmeyen bir mahkûmiyet var, bu beni korkutuyor açıkçası, yani o kız benim ismimi soy ismimi biliyor, bir iftira atsa acaba beni hırpalayabiliyor mu diye bir korkuyorum,” (U5)

Birden fazla uzmanın birlikte çalıştığı dosyalarda, kadın tarafların, erkek uzmanlarla görüşmelerinde çekinip söyleyemediği olaylar olduğuna dair gözlemlerini Katılımcı U3 şu şekilde aktarmaktadır;

“örneğin aynı dosyaya iki kişi rapor veriyordu, pedagog arkadaşım erkek taraf, onunla görüşmeden önce benimle görüşüyordu ve sıkıntı olmuyordu ama önce onunla görüşüp bana geldilerse bunu o beyefendiye anlatamadım dedi, erkekler açısından çok değişmiyor bence ama kadın açısından bizim toplumumuzda değişiyor, ben onu anlatamadım, çocuklar açısından da fark ediyor bence.” (U3)

4.1.3.5. Uzmanın Kendini Geliştirmesi

Katılımcı U10, lisans eğitimini temel olarak kabul ederek, uzmanın içinde bulunduğu mesleki uygulama sürecinde, en güncel eğitim fırsatlarını değerlendirerek kendisini donatmasının gereğini vurgulamaktadır.

“sosyal sorunlar, ailenin yapısı ve dinamiği, insanın doğası, boşanma gerekçeleri de değişiyor, öyle olunca yeni bir yaklaşım var mı yeni bir yöntem var mı bunları da araştırarak içselleştirmeye özen gösteriyorum, kendi yetkinliğimizi artırmak biz uzmanlara düşüyor, bizim de dönemsel olarak eğitimlerden geçmemiz ve kendimizi geliştirmemiz gerekir.” (U10)

Katılımcı U2, uzmanın mesleki açıdan kendisini geliştirmesinin mesleki bir karar olduğunu, bakanlığın vereceği hizmet içi eğitimlerinden ziyade, öncelikle uzmanın kişisel olarak gelişime ve değişime açık olması gerektiğini belirtmektedir.

“memuriyet hayatı gelişimi elinden alıyor, düşünmekten uzaklaştırıyor, bireysel gelişim bireysel farklılıklarla ilgilidir, uzman gelişme açık değilse bakanlık istediği kadar eğitim versin, yine kendi dediğine gidecek yani.” (U2)

Katılımcı U5, alanyazını araştırmak ve meslektaşlarının yazdığı nitelikli raporları okumasının kendisini geliştirdiğini ve rapor içeriğini de zenginleştirme imkânını bulduğunu dile getirmektedir.

“fırsat bulduğum kadarıyla literatür okuyorum, daha önce meslektaşların yazdığı raporlardan mesleki açıdan değerli cümleleri alıp onları özümseyiyorum, böylece kendi cümlelerimin de geliştiğini görünce iyi hissediyorum,” (U5)

Katılımcı U7, meslektaşlarla istişare etmenin, Yargıtay kararlarının ve farklı kurumlarda çalışmanın uzmana çok yönlü katkı sağladığını ifade etmektedir:

“meslektaşlarla birbirimize görüşlerimizi sorarak tecrübelendim, Yargıtay’dan dosya dönüyor, gerekçesini okurken de tecrübe edinilebiliyorum, bir çocuğun velayetini anne ya da babaya verirken neleri değerlendirmemiz gerekiyor neleri göz önüne almamız gerekiyor, velayet bazında literatür okumaları yapmanız da gerekiyor.” (U7)

4.1.3.6. Mesleki Bilgi ve Beceri Aktarımı

Katılımcı U7 ve Katılımcı U3, sosyal inceleme sürecini etkin şekilde içeren raporların, sosyal hizmet uzmanının aldığı tüm eğitim, bilgi, beceri ve değerleri yansıtabilme imkânını sunabildiğini ifade etmektedirler:

“sosyal hizmet uzmanı, aldığı tüm bilgi, eğitim ve değerleri raporuna yansıtabiliyor, bunun için zemin var.” (U7)

“yansıtmak durumundayız zaten yansıtabildiğimi de düşünüyorum,” (U3)

Katılımcı U8, “anne” olmasının, mesleki bilgi ve becerilerine köklü katkıları olduğunu ve birçok açıdan daha etkin raporlar yazabildiğini, sahadaki uzman arkadaşlarıyla kıyas yapma imkânını bulduğunda ise kendisini daha iyi hissedilen bir noktada bulduğunu ifade etmektedir.

“anneliğin mesleğime çok köklü katkısı olduğunu düşünüyorum, mesleki bilgi ve becerilerimin dışında yeni bir şey kattığımı düşünüyorum, ben kendimi ifade ettiğimi ve iyi raporlar yazdığımı düşünüyorum, sahadaki uzman arkadaşlara baktığım zaman en azından ben bir şeyler yapıyorum ya

diyorum, ben bunu hissediyorum.” (U8)

Katılımcı U2, çocuğun velayetine dair bir kanaat oluşturduğunda raporunda gerekçelendirmesindeki hassasiyetini şöyle ifade etmektedir:

“uzmanın, mesleki bilgi ve beceri hassasiyeti ile tarafları da rencide etmemesi gerekir, bazen konuyu doğrudan söylemeden belli kriterlere dayandırarak anlatmaya çalışmalı, raporu gören sebep-sonuç ilişkisini yerinde bulmalı. Önceliğim çocuğun yüksek yararı bir, kendimi koruyacağım iki.” (U2)

Katılımcı U4, sosyal inceleme sürecinde, mesleki bilgilerinin kendilerine sağladığı kazanımlar sayesinde, çocuğun haklarının savunucusu, vaka yöneticisi ya da arabulucu rolünü de başarıyla temsil edebildiklerini belirtmektedir.

“sosyal inceleme sürecinde, kişilere, çocuğun yararı doğrultusunda zaman zaman aile danışmanlığına dair uygun bilgilendirmeler yapmak yanında, savunuculuk rolünü üstlenme, adil yargılama noktasında, herhangi bir ihmal ya da istismar varsa yönlendirme, tedbirlerin izlenmesinde vaka yöneticisi, bazı dosyalarda arabulucu rolünü de üstleniyoruz. Özellikle gözlem ve görüşmeden elde ettiğimiz bilgilerle sentez yapmayı çok iyi uyguluyoruz.” (U4)

4.1.3.7. Uzmanın Kazanımları

Katılımcı U6, sosyal inceleme sürecinde, kişisel düşünce ve değerlendirmelerinin dışına çıkarak, lisans eğitiminde kazandığı mesleki bilgiler ışığında uygulamalarına yön verdiğini ve böylelikle mesleki beceri kazandığını, benzer şekilde, katılımcı U8 ve U4 de, okulda edindiği birikimin, görüşmelerinde çok faydasının olduğunu ve mevcut uygulamalarında teorik bilgilerini pratikte bütünleştirebilme şanslarının olduğunu ifade etmektedirler.

“etik ilkelerimiz ve mesleki yaklaşımımız, bize bunu okul çok güzel vermiş, ben ona göre hareket ediyorum.” (U6)

“başta etik ilkelere dikkat ediyoruz, uygulamadaki başarımızın okuldaki birikimimizle ilgili olduğunu düşünüyorum, açık öğretimden mezun bir arkadaşla veya başka bir üniversite ile Hacettepe'nin bu anlamda uygulamada çok farkı var.” U8)

“kuram ve uygulama bilgisinin hepsini kullanıyorum aslında, acaba hangi unsurlar çocuğu ekolojik sistemin içerisinde görmemi gerektiriyor, her şeyden önce planlamayı kullanıyorsun ve görüşmelere hazırlık sürecinde ise, eski unsurları değerlendiriyorsun görüşme aşamasında da görüşme tekniklerin hepsini kullanıyorsun” (U4)

Katılımcı U3, sosyal inceleme sürecinde en çok iletişim becerisinin geliştiğini ayrıca güç, kaynak ve vaka yönetimi yanında olaylara karşı çok boyutlu ve bütüncül bakışla değerlendirme becerisini de gösterebildiğini ifade etmektedir:

“öncelikle insanla çalıştığım için iletişim becerilerini kullanıyorum, güç yönetimi ve insanları kaynaklara yönlendirme. Yani sadece bizden talep edilen konularla ilgili bütüncül değerlendirme yapabiliyorum, bunu bana mesleğimin kazandırdığını düşünüyorum.” (U3)

Katılımcı U1, sosyal inceleme sürecinin, mesleki refleksler üzerindeki geliştirici yönüne vurgu yaparak, iyi bir eğitimle mesleki kimliği kazanmış olan meslektaşların, sosyal hizmet mesleğini etkin ve verimli şekilde uygulamaya dönüştürebileceğini dile getirmektedir.

“farklı olgular durumlar ve koşullarla belli mesleki refleksleri geliştirirsiniz, genelde iyi bir eğitim almış meslektaşlarımız mesleğin hakkını vermek adına farklı bir tavırla müracaatçı odaklı bir refleks geliştirirler, yani bunların hepsinde aslında sosyal hizmet mesleğinin içerisinden geldiğinizi belli eden bir bakış açısı vardır, mesleğin rol ve işlevleri konusunda edindiğimiz ve bize aslında mesleki kimliği kazandırmış şeylerin dışı vuru mudur diye düşünüyorum.” (U1)

Katılımcı U10, sosyal hizmet eğitimi sayesinde, toplumsal olaylara ve sosyal sorunlara karşı farkındalık kazanıp daha duyarlı olmaya başladığını böylelikle sorumluluk duygusunun da arttığını, öncelikle kendi yaşamındaki güçlü yönleri keşfederek başka bireylerin de yaşamlarına dokunabilme ve onların yaşam kalitelerini yükseltmek noktasında müdahale etmenin hissettirdiği mesleki tatmin duygusunu da yaşadığını, bu bağlamda kazandığı tüm bilgi ve becerilerin sosyal hizmet eğitiminde saklı olduğunu ifade etmektedir.

“mesleki bakış açısının çok önemli olduğunu görüyorum, sosyal sorunlara karşı duyarlı olmaya başlıyorsun, farkındalığın artıyor, toplumsal kaynakları

harekete geçirme becerisi, aynı zamanda kişinin güçlendirilmesi, sosyal yardım, davranış değişikliği, becerilerinin artırılması, hangi sosyal hizmet müdahalesi etkili olabilir, yönlendirme, bilgilendirme, danışmanlık, savunuculuk, insanın hayatına dokunmak. Sosyal hizmet uzmanı olarak mahkemeye sadece bilirkişi gibi rapor sunmuyor aynı zamanda bu insanların yaşam kalitelerini yükseltmeye yönelik çalışmaları da yapıyorum. Her görüşme tekniğini vakaya göre kullanıyorum, bu tamamen mesleki becerilerle ilgili, sosyal hizmet eğitiminin kazandırdığı işte bunlar,” (U10)

Katılımcı U2, toplumun farklı kültür kesimlerinden olan insanların davranışları ve onlara nasıl yaklaşacağına dair çok büyük bir farkındalık kazandığını ve özellikle sistem yaklaşımının uygulama üzerindeki etkisini belirtmektedir.

“topluma hizmet bilgisinin bir tarafı var, birey sosyal çevresiyle beraber birey olur, sonuçta bu toplumun ürünleriyiz, geleneksel öğretiler toplumsal öğretiler, toplumsal ilişkiler, din algımız, erkeklik algımız, kadınlık algımız vesaire, bütün bunların hepsi rasyonel bilgimizde sistem yaklaşımında gizli, Sistem yaklaşımın mucize ve güçlü bir tarafı var.” (U2)

Katılımcı U7 de, insanları olduğu gibi kabul etme ve olaylara çok yönlü bakış açısıyla müdahale edebilme yeteneği kazandığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Katılımcı U9 da, insanları dil, din, ırk gibi unsurları nedeniyle ayırt etmeden sosyal adaletin sağlanmaya çalışılması, bunun yanında sosyal hizmet bilgi temelindeki kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde uygulamaya yön verme ve bütüncül bakış açısının verdiği geniş açılı perspektif kazanma gibi çok önemli kazanımları olduğunu ifade etmektedir:

“sosyal hizmet mesleğinin bakış açısı, insanları yargılamama, herkes olduğu gibi kabul etme, güçlendirme yaklaşımı, sistem yaklaşımı, eko sistem yaklaşımı yani çok yönlü bir bakış açısı ile bakabiliyorum, ailenin herhangi bir müdahaleye ihtiyacı varsa, yönlendirme, ekonomik yardım ve danışmanlık gibi, gerekli mesleki etkinliği yerine getiriyorum.” (U7)

“bir bulunduğu yerden başlamak, ayırım yapmamak, sosyal adalet doğrultusunda hareket etmek, yani o kişi neden bu hale geldi, hangi ihtiyaçları karşılanmadı aslında bireysel bir süreçten çok sistemin bir süreci olduğunu kavramaktır, bütüncül perspektifte bakan bir mesleğiniz var, insanı odağında psikososyal süreçleriyle ilgili hemen her alandaki sorunları çözmeye yönelik mesleğimiz, her şey adapte olabiliyoruz.” (U9)

4.1.3.8. Mevzuattan Yararlanma

Katılımcı U10, mesleki gerekçeler, ulusal ve uluslar arası mevzuatın ilgi maddeleriyle desteklediğinde, mesleki kanaatin güçlendiğini ve gerek taraflar gerekse hakim açısından da bu durumun olumlu algılandığını dolayısıyla meslektaşlarına da mevzuattan yararlanmayı her zaman tavsiye ettiğini belirtmektedir.

“kesinlikle faydalaniyorum ve bu çok önemli buluyorum çünkü uzmanlar olarak mevzuat bilgisine sahip olmamız gerekiyor, vakayı değerlendirmede dayanakları güçlendiriyor, ilgili kanun ve uluslararası anlaşmalara mutlaka atıfta bulunuyorum, böyle olduğu zaman hakimin de eli güçlenmiş oluyor, benim mesleki bakış açımıla kendi hukuksal bilgisinin örtüştüğünü görüyor. Burada raporunun işlevsel hale geliyor, meslektaşlarımıza bu konuyu gerçekten aşılama lazım.” (U10)

Katılımcı U5 ve Katılımcı U2, özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin, çocuğun yüksek yararına ilişkin hükmünden tüm raporlarında yararlandıklarını ifade etmektedirler, ayrıca U2, çocuklarını kendi malı gibi gören ebeveyn tutumuna karşı, ulusal ve uluslararası mevzuat dayanak göstererek, insan hakleri ve çocuk hakları bağlamında gereken cevabı adli sistemde verebildiğini böylesi bir bakış açısını kabul etmeyerek gereğini yaptığını düşünmektedir.

“çocuğun yüksek yararı olacak, bu birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesinde geçiyordu, neredeyse sürekli tüm raporlarda kullanıyoruz, çocuğun yararı odaklı bir inceleme yaptığımızın farkındayız.” (U5)

“çocuk hakları sözleşmesini çok sık kullanırım mesela, Çünkü ebeveyn çocuğa kendi malı gibi baktığında, mahkemeye, bu iş ben halledeceğim sizin böyle bir bakışınız olamaz diyor aslında, mesleki katkım açısından, insan hakları, çocuk hakları sözleşmesi gibi kurallara gerek duyduğumda vurgu yapıyorum.” (U2)

Katılımcı U9, ilgili kanun maddelerini yazmakla bazen hukukçuların alanına girmiş gibi bir algı oluşsa da, uluslararası sözleşmelere atıf yapmasının raporunu güçlendirdiğini ifade etmektedir:

“yani çocuk hakları sözleşmesi, hakikaten çocuğun üstün yararını gözetilmesi gereken yerlerde de buna vurgu yapıyorum, bazen sadece uluslararası değil ulusal mevzuattan da atıflarda bulunuyorum, raporu güçlendirdiğini

düşünüyorum, bazen şöyle bir algı oluşuyor, yani sen hukukçu değilsin ve böyle şeyleri bir hukukçuya nasıl önerebilirsin gibi, bunun doğruluğu ya da yanlışlığını tartışabiliriz ama biz mevzuat dersi de aldığımız için, çocuğun hangi haklarının hangi süreçlerde, ne şekilde işletildiğini biliyorum.” (U9)

Katılımcı U1 de, yabancı dil bilmesinin yurtdışı literatürdeki kaynakları takip edebilmesini sağladığını ve farklı ülkelerin velayet hakkındaki raporlarını incelemesinin kendisini akademik bilgi açısından zenginleştirdiğini ancak edindiği bilgi birikimini ise, aynı düzeyde raporlarına yansıtamadığını ifade etmektedir:

“takip edebilme becerim olduğu için yurtdışı kaynakları, akademik yayınları vesaire kaynakları gösterebiliyorum, yani dünyanın bir yerinde velayet incelemesi nasıl yapılıyor diye bakabiliyorum, kişisel olarak zenginleştiriyor ama yazdığım raporlara ne kadar yansıtıyorum dersiniz, iyimser değilim bu konuda.” (U1)

Katılımcı U3, uluslararası sözleşmelere her dosyada yer vermese de raporunun gerekçesinde mutlaka ulusal kanunları dayanak gösterdiğini, Katılımcı U6 da, çocuk koruma kanunundaki tedbirlerden faydalandığını ifade etmektedirler.

“her dosya için değil ama belli dosyalarda ihtiyaç halinde kullanıyoruz, açıkçası ben birleşmiş milletler çocuk hakları sözleşmesi bildirgesi falan çok atıfta bulunmuyorum raporlarımda, rutin kullandığım böyle sadece 5395 var 6284 var.” (U3)

“çocuk koruma kanunundaki tedbirlerden yararlanıyoruz.” (U6)

Katılımcı U4, raporunda çocukla ilgili tedbir uygulanmasına ilişkin bir kanaati olduğunda, ulusal mevzuata ilişkin hükümleri kullanırken, özel konuları içeren birkaç vaka dışında uluslararası mevzuatı ise kullanmayı tercih etmediğini, ayrıca uzmanların raporlarında fazlaca kanun maddelerine yer vermeleri halinde, raporların bir avukat dilekçesine ya da hukukçu belgesine dönüşebileceğini dolayısıyla gerektiği yerlerde uygun şekilde kullanılmasını önerdiğini, Katılımcı U7 de, aynı şekilde çok gerekli hallerde kanun diliyle belli durumları izah ettiğini aksi takdirde hukukçuların alanına girmiş olmak algısıyla tepki çekebileceklerine inandığını belirtmektedir.

“çocuk hakları sözleşmesine göre diye belirtiyorum, tedbirleri de kesinlikle belirtiyorum, biraz da hakimlerin dilinden konuşup, biz de varız diyebilmek için kullanıyorum, vakana göre ihtiyaç duyarsan kullanıyorsun, gerekli yerde kullanılırsa iyi, ben çok saplanıp kalmak da istemiyorum, bizim genellikle kanun maddeleriyle de konuşmamızı uygun bulmuyorum. Dolayısıyla raporun da, avukat dilekçesi gibi ya da bir mahkeme kararı gibi görünmesini onaylamıyorum.” (U4)

“hukuki dilden çok kendi mesleki dilimi kullanıyorum, işte şu kanunun maddesine ya da uluslararası sözleşmeye göre demiyorum, ancak bir tedbir önerisi yazıyorsam onu tabi ki ulusal mevzuata göre temellendiriyorum, önemli bir konu hakkında görüş bildiriyorsam uluslararası mevzuata da atıf yapıyorum ama bu çok sınırlı oluyor çünkü bir süre sonra hukuki kısma çok fazla girdiğiniz zaman hukukçular da “bu benim işim, sana ne oluyor” algısına dönüşüyor, o toplara çok girmeden makul şekilde maddeye dayandırıyorum.” (U7)

Genelin aksine Katılımcı U8, raporlarında genellikle mevzuat hükümlerini doğrudan kullanmak yerine kendi cümleleriyle açıkladığını, hakimle hukuki bir tartışmanın içine girmek istemediğini ancak özellikle çocuğun üstün yararında kullanmak üzere bazen mahkemeye rağmen mesleki duruşu gereği, kanunun ilgili maddelerini söz konusu edebildiğini ki bu durumun da çok ender şekilde gerçekleştiğini dile getirmektedir.

“fazla olduğunda göz tırmalayıcı olduğunu düşünüyorum, eğer çok hassas bir vaka varsa yer veririm, gerektiği kadar yararlanıldığında, hakimim de mesleki değerlendirmemi daha sağlam temellendirdiğimi düşündüğünü hissediyorum. Bazı arkadaşlar bazen bilinçsiz olarak bunu yapıyorlar ve hakikaten orada neye dayandırarak yaptığını bilmeden rapora ekleyenler var.” (U8)

4.1.3.9. Uzmanlar Arası Fikir Alışverişi

Katılımcılardan U3, adliyede kendi aralarında bilgi alışverişi yaptıklarını, Katılımcı U5, uzman meslektaşlarıyla bir araya geldiklerinde tecrübelerini paylaştıklarını, belli konularda ihtiyaç duydukları düzenlemeleri dile getirdiklerini ancak kurumsal açıdan Bakanlığa rapor etmediklerini, Katılımcı U1 ise, birbiriyle daha önce bir bağlantısı olmasa dahi, bir şekilde aynı ortamda olan uzmanların birbirleriyle kolaylıkla iletişim kurabildiklerini ve rahatça fikir alışverişinde bulunabildiklerini ayrıca meslektaşları arasındaki etkileşim kalitesini, diğer meslek elemanları ile aynı şekilde yakalamalarının

çok zor olduğunu, diğer yandan ortak sorunları ile ilgili kendilerini ilgili idari yapılara ifade etseler de genellikle seslerinin gerektiği kadar algılanmadığını dile getirmektedirler.

“adliyede kendi aramızda bilgi alışverişi yapıyoruz.” (U3)

“bir araya gelince herkes birbirine bir şeyler anlatıyor, endişelerini anlatıyor ama bunu yazıya döküp bakanlığa da yollayalım boyutunda değil.” (U5)

“hiç tanımadığım bir meslektaşımın birkaç dakika içerisinde bir dosyayla ilgili çok rahat iletişim kurabilirim, iyi bir sosyal hizmet uzmanıysa bunu hiç yadsımaz, çünkü o da sizin zihninizde olanı görür ancak bunu farklı bir meslek elamanı ile yapmanız zor, aslında uzmanların kendi aralarında lokal şekilde problemleri konuşmalarının üst idari yapılar tarafından algılanmadığını bildiğini, bilimsel temelde ve gerek mahkemenin gerekse bakanlığın desteklemesi gereken bir yerde işinizi el yordamıyla yerel özellikte zayıf bir halde yapıyor hale geliyorsunuz.” (U1)

Katılımcı U6 ve Katılımcı U9 ise, farklı bakış açısına sahip uzmanlarla görüşmenin, fikirlerinin zenginleşmesi ve gelişmesinde oldukça etkili olduğunu ifade etmektedirler:

“her uzmanının uygulaması, düşünceleri farklı tabii ki, yani biz kendi meslektaşlarımızla da diğer meslek elemanlarıyla da görüştüğümüzde aynı düşünceyi paylaşmadığımız olabiliyor, iletişiminizi daha iyi olduğu takdirde bu bizi zenginleştirir.” (U6)

“bir vaka değerlendirmesi toplantısı yapıyoruz, tabii ki farklılıklar çıkacak farklılıklar da çıkmalı, benim görmediğim bir şey başka bir arkadaşımın görmesi onun görmediği bir şey benim görmem gibi bir süreç destekleyici.” (U9)

4.1.3.10.Mesleki Tutku

Katılımcıların mesleğe dair olumlu ifadeleri vardır. Bu kapsamda Katılımcı U1,yaptıkları işin çok değerli olduğunu, Katılımcı U10, insan hayatına dokunmanın çok özel olduğunu, Katılımcı U2, mesleğin mucizevi bilgi temeline dayandığını, Katılımcı U3, çok yönlü düşünme becerisinin sosyal hizmete özgü olduğunu düşündüğünü, Katılımcı U8 ise, işini sevme yanında lisans eğitimini köklü bir üniversitenin sosyal hizmet bölümünden almış olmanın katkısının, nitelikli iş çıkarmakta etkili olduğunu ifade etmektedirler.

“yaptığımız iş değerli bir iş aslında, bir insanla temas etmek, kamusal bir hizmeti yürütmek, toplumsal alanda halka önyargılı bakmayan özgün güzel

bir mesleki formumuz var diye düşünüyorum ya da kendimizi böyle avutuyor da olabiliriz.” (U1)

“bizim yaptığımız kolay bir iş değil, insan hayatına dokunan, objektif, tarafsız bilgi ve değer sistemine oturan bir iş yapıyorsun, aslında meslektaşlarımız koşullar içinde mesleğin gereğini yerine getirmek için çok özenli davranıyorlar, yorulduğumuz zamanlar olabilir ama hiçbir arkadaşlarımızın bu duyguyu yaptığı işine yansıttığını düşünmüyorum.” (U10)

“meslek o kadar güzel şeyler söylüyor ki, o kadar mucizevi bir bilgi temeline dayalı ki kimse farkında değil.” (U2)

“çok yönlü düşünme becerisi bizim mesleğe özgü galiba.” (U3)

“belki Hacettepeli olmak ayrıcalıklı mıdır? Bu da size iyi iş yaptırıyor bence.” (U8)

4.1.3.11. Uzmanların Kendilerine ve Meslektaşlarına Yönelik Özeleştirisini

Katılımcıların, genelde hem kendileri hem de meslektaşları hakkında olumlu ve olumsuz buldukları hususlarda rahatlıkla özeleştiri yapabildikleri anlaşılmaktadır. Katılımcı U10, raporunu teslim etmeden önce, rapora ilişkin kontrol listesiyle denetlediğini belirtmektedir.

“her zaman şunu söylüyorum, raporu teslim etmeden önce kendime, “eksik bıraktığın bir şey olduğunu düşünüyor musun, bu konuyu raporun, tam olarak yansıttı mı, yeterli oldu mu, tarafların mağduriyetlerini somut ve objektif olarak yansıtabildiğini düşünüyor musun” hep böyle sorular sorarak teslim etmeye çalışıyorum raporumu.” (U10)

Katılımcı U5, çalışmaya başladığı ve tecrübe kazandığı ilk dönemlerde, sosyal inceleme sürecinde kendi yaşam olayları ile taraflardan gelen tepkiler arasında empati ile karışabilen birtakım hataların oluşabildiğini vurgularken, mevcut uygulamalarında sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temelinden ayrılmadığını belirtmektedir.

“önce hikâyesini dinleyerek bulunduğu yerden başlıyorum, seçeneklerini anlatıyorum, kendi kaderini tayin etme hakkına saygı duyuyorum. Eğer bir şeyi önermem gerekirse, onun yerine kendimi koyuyorum, sosyal hizmetin bana verdiği o becerilerle durmam gereken noktayı da biliyorum, belli bir tecrübe kazanıncaya kadar belki de çok kişinin canını yakmış olabiliriz maalesef.” (U5)

Katılımcı U2, uzmanların, uygulama alanında, tecrübe, bilgi, beceri ve değer temeli gibi faktörlerin etkisinde olması gerektiğini, özellikle taraflar ve çocuklar hakkında oluşturduğu mesleki kanaatlerinin, öncelikle kendi yaşamında tatbik etmesiyle konunun anlam bulacağını, aksi takdirde aile olmayı bilemeyen, yeterli düzeyde sosyalleşmemiş ve toplumsal değerleri özümsememiş bir uzmanın yazdığı raporların niteliğinin tartışılır hale geleceğine vurgu yapmaktadır.

“Bazı arkadaşlarımız çözüm üretmiyor. Evli uzman, “aile deyince ilk aklında kimler canlanır” sorusuna “annem ve babam” diyebiliyor. Şimdi kendisi aile olamamış ki, raporu da kaliteli olamıyor, farkındalık sağlaması gerekli, bizim için biraz lüks belki ama uzmanın kendisi de uzman gibi yaşıyor olması gerekli.” (U2)

Katılımcı U6, uzmanlar arasındaki iletişimin yeterli olmamasının, mesleki açıdan kaynakları kullanmada problem oluşturduğunu ifade etmektedir.

“uzmanların aralarındaki bağlantıda kopukluk olduğundan kaynakların kullanımında problemler olabiliyor.” (U6)

Katılımcı U8 de, tarafların birisinin ya da çocuğun başka bir yer mahkeme alanında ikamet etmesi halinde, ilgili mahkemeden gelen talimat doğrultusunda inceleme yaptığını, söz konusu yerde düzenlenen rapora baktığında, son derece niteliksiz, ayrıntılandırılmamış ve gerekçeleri belli olmayan bir durumla karşılaşabildiğini, bu bağlamda meslektaşını eleştirerek hangi noktalarda eksiklik olduğunu yazıp, konuyu ilgili mahkemenin takdirine bıraktığını, aslında mahkemece tekrarı istenen raporların genel olarak uzmanın işini yeterli düzeyde yapmamasından da kaynaklandığını söyleyebileceğini belirtmektedir.

“bazen bir de talimat dosyası geliyor, ve ben başka bir uzman arkadaşımı değerlendiriyorum, bakıyorum, iki cümle yazdı ve orada bitirmiş, içi boş yani, hakim de benim raporla birlikte değerlendirip hüküm kurmaya çalışıyor, mecburen meslektaşımı eleştiriyorum, karşıdaki raporu etik bulmuyorum ve orada yeterli bilgi yoksa ben açıkçası yapılan bilirkişi incelemesinin yeterli bilgiyi içermediğini, yüzeysel olduğunu dolayısıyla rapordan yararlanamadığımı belirtip gönderiyorum, artık diğer mahkeme tekrar inceleme isteyebilir, ek görüşmeler ve rapor düzenlemeleri birazcık da

uzmanının işi savsaklamasıyla ilgili olabilir.” (U8)

4.1.4. Hakimler

4.1.4.1. Hâkimin Bakış Açısı

Katılımcılar, hakimlerin özellikle aile mahkemesine yeni atandıklarında, sosyal inceleme raporlarını usulen aldıklarını düşünmektedirler. Hakimlerin, raporun gerçek anlamını kavrayamadıklarına yönelik genel bir görüş de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Katılımcı U2 ve Katılımcı U7, hakimlerin, süreç içerisinde sosyal hizmet uzmanının gerçekleştirdiği sosyal incelemenin mahkemeye verdiği katkıyı fark ettiklerinde, olumlu tutum ve davranış geliştirmeye başlasalar da, terfilerine esas değerlendirilen Yargıtay’dan dosyalarının geri dönmemesi noktasındaki önceliklerini devam ettirdiklerini, aslında süreç içinde kazanılan uygulamaya ilişkin deneyimlerin, hakim ve uzmanları mesleki açıdan zenginleştirdiğini ve Hakimler ve Savcılar kurulunun aile mahkemesine atayacağı hakimleri özel kriterle seçmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

“Yargıtay’dan dosyanın dönme ihtimali meselesi çoğunlukla, aile mahkemesinde yeni çalışan hakim bunu düşünüyor, eğer deneyimli ise, uzmansız olmaz fikrine zaten geliyor, aslında çözüm, aile alanında uzmanlaşmış hakimleri buralarda görevlendirmek fakat HSK uygulamaları böyle değil.” (U2)

“Yargıtay’dan uzman görüşü olmadığında dosya geri dönüyor. Çocuğun uzmanla beraber mahkemede dinlenilmemesi o dosyanın bozulması demek, ilk başta hakimler de bilmiyordu bu raporun ne işe yaradığını, tecrübe kazandıkça ve diğer farklı raporlarla karşılaştırdıkça, raporun kalitesini dahi anlıyorlar bence.” (U7)

HMK gereği, hakimlerin kararları gerekçeli olmak zorundadır. Dosyadaki hangi delillerin ve hangi mevzuat hükümlerinin, kararını vermesine etkili olduğunu gerekçesinde belirtmesi gerekmektedir. Sosyal inceleme raporunu, usulden dosyasının bozulmaması kaygısı nedeniyle bir zorunluluk gören bakış açısına yakın bir şekilde, bazı hakimlerin de sırf hüküm verirken dosyada yararlandığı delillerden biri olarak gerekçesine esas almak için sosyal inceleme raporu aldığını değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Katılımcı U1, mahkemenin karar verme sürecinde yararlanmak için sosyal inceleme raporu talep

ettiğini, Katılımcı U10 ve Katılımcı U6 ise, bazı hakimlerin sosyal inceleme raporuna sadece dosyada olması gereken bir belge gözüyle baktığını dile getirmektedirler.

“Mahkeme, sosyal inceleme sürecinin ortaya çıkaracağı bir delili öngörerek sosyal incelemeyi talep ediyor, nitelikli bir sosyal incelemenin ortaya çıkması değil, amaç mahkemenin fiilen işinin kolaylaştırılması, mahkeme hızlı net ve üst mahkemeden dönmeyecek bir karara varma arzusunda. Mahkeme, sosyal incelemenin fazlasıyla itibar kazanmasından rahatsızlık da duyabilir, hatta sosyal incelemenin çok öne çıkması mahkemece bir engelleyici durum olarak da algılanabilir.” (U1)

“Hâkim için önemli olan iki şey var. Davanın biran önce bitmesi ve davanın karara bağlanması, o yüzden bizim önerilerimiz onlar için ek problemler getiriyor, özellikle çocuğa yönelik bir tedbir önerilmişse uyguluyorlar” (U10)

“Hakim, vakada çocuk yoksa zaten göndermiyor. Yargıtay’dan dosyasını geri dönmemesi için genelde verdiğiniz kararı da onaylıyorlar, bunun yanında uzman benim işime ne karışabilir, o kendi işini yapsın diyerek gelen raporun sonucuna bile bakmayan hakimler var, hiç kıyaslamıyor yeterliliği var mı yok mu, ne yazmış içerisinde, bana bir katkısı olmuş mu?” (U6)

Bunlara karşılık sosyal inceleme raporlarının gerçekten uzmanlık bilgisi gerektirdiğini kabul eden hakimlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Katılımcı U3, şunları ifade etmektedir:

“yıllar içinde hakimler de anladı önemini, yaptığımız iş hep saygı gördü, nasıl değerlendirdiklerini bilmiyorum ama takdir edildik, ben raporların değerlendirildiğini, dikkate alındığını, önemsendiğini düşünüyorum.” (U3)

Katılımcı U9, bazı hakimlerin velayet hakkında karar verirken, ailenin psikolojik, sosyal ve pedagojik süreçlerini öğrenmek için sosyal inceleme raporlarının önemli olduğunun bilinciyle rapor hazırlatırken, bazı hakimlerin ise, özellikle yetişkinleri ilgilendiren ve suç duyurusu yapılması gereken durumlarda sorumluluk almaktan kaçınmak adına konuyu uzmanın takdirine ya da bizzat başvurusuna havale ettiklerini dile getirmektedir.

“aile mahkemesi başka uzmanlık alanları da gerektiriyor, psikolojik değerlendirme ebeveynlikle ilgili pedagojik değerlendirmeler, sosyal çevre ve çocuğun ya da ailenin ihtiyaç duyduğu kararlar, yani uzmanlara gönderme nedenleri, bana gönderilen deliller yeteri kadar bir şey anlatmıyor, bir uzman gözü olarak sen değerlendir, şu ana kadar çalıştığım bütün hakimler hep

sosyal inceleme sürecinin sonucunda çıkan verilere uygun kararlar verdiler, yani birlikte çalıştık, fakat tedbir konusunda beklenen süreçleri işletmeyebiliyorlar, mesela bir suç tespit ediyoruz, hakimin sorumluluk alması gerekiyor ama uzmana, sen başvur deniyor.” (U9)

Katılımcı U4, usulen yapılması gereken bir işlem gibi yaklaşan hakimlerin aksine, sosyal inceleme sürecinin ayrıntılı yapılmasını, çocuğun sosyal çevresindeki aile yapısının incelenmesini yaşadığı çevrenin analiz edilmesini, okulunun görülmesi ve öğretmenleriyle görüşmesini isteyen hakimlerin de olduğunu belirtmektedir.

“biz daha derinlemesine inceleyebiliyoruz, ebeveyn tarafından yönlendirme varsa biz daha iyi yakalayabiliyoruz, çocukla daha iyi iletişim kuruyoruz. Özellikle ev incelemesi isteyen hakimlerin bazıları, evi de görülsün ki herhangi bir itiraz gelmesin, Yargıtay’dan kararımız dönmessin, bazıları ise, gidip ev ortamında çocuk nasıl rahat mı mutlu mu, ihtiyaçları karşılıyor mu, okul ve çevresi nasıl bunu öğrenmek amacıyla, bazıları da, karşı tarafın ek koşullarıyla ilgili bir iddiasının olması halinde o iddiayı değerlendirmeniz için de isteyebiliyor.” (U4)

Katılımcı U5, bazı hâkimlerin, sosyal inceleme kavramını adliyede yapılan görüşme formatında algıladıklarını, sosyal çevre ve ev incelemesi gerektiğini düşündüklerinde ise, “sosyal inceleme sürecinin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine ilişkin” içeriği ara kararında ayrıntılı yazmak suretiyle bildirdiklerini belirtmektedir.

“sosyal inceleme raporu yazdıysa ev incelemesi yapmıyoruz, ilaveten ev ya da başka yerleri ortam incelemesi diye belirtirseler gidiyoruz. Sosyal incelemeyi kavram olarak bildiklerini pek düşünmüyorum” (U5)

Katılımcı U8, hakimlerin öncelikle baktığı nokta olması nedeniyle, raporunun sonuç ve kanaat başlığında, genel değerlendirmelerini yeniden belirtmek zorunda kaldığını ayrıca çocuğun aktarımlarına itibar edilebilir yorumunun da kendilerinden beklenmesine tepkisini dile getirmektedir.

“dikkat ettikleri nokta sonuç olduğu için süreçteki detaylı gözlemleri dikkat çekmesi açısından sonuca tekrar yazmak durumunda kalıyorum ki bu da raporu uzatıyor, ayrıca itibar edilebilir kelimesine de çok takıldılar ve bunu bizden bekliyorlar, oysa biz çocuğun neyi ifade ettiğini ya da edebildiğini ve mevcut durumunu size iletebilirim, çocuğun kaygısını azaltıp duruşmaya çıkartabilirim, sizin istediğiniz ise benim mesleki sınırlarımı aşar, adli tıbbın

işini diyorum.” (U8)

4.1.4.2. Hâkim Farklılıkları

Katılımcı uzmanların, çalışma stili, sosyal inceleme raporlarına bakış açısı ve raporlara verdiği değer yönlerinden farklılaşan hakimlerle çalışmaları sonucunda edindikleri tecrübelerle yapılan değerlendirmede, hakimlerin genelinin, çocuğun yüksek yararını gözettilikleri ancak sosyal inceleme raporlarına bazı hakimlerin usulü bir gereklilik gibi yaklaştıkları, bazı hakimlerin ise, raporları oldukça ciddi incelediği ve sosyal inceleme sürecinin çok etkin yürütülmesini istedikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcı U8, her hâkimin farklı bir çalışma şekli olduğunu, Katılımcı U2 ise, hâkimlerin bireysel farklılıklarının bakış açısına yansıtıldığını dile getirmektedirler.

“her gelen hakimin, farklı bir stilde ve yeni bir çalışma şeklini getirmesi sorun oluyordu açıkçası.” (U8)

“bireysel farklılıklar devreye giriyor. Hakim var, kesinlikle olmazsa olmaz raporlar, hakim var, ya işte olsundu çerçevesinde, hakim var hiç deneyimi yok, hakim var, her şeye çok hakim, gerçekten de raporunu eleştirebiliyor. Tabii raporun son üç kelimesini okuyan da var, bunun yanında bizimle görüşmek isteyen hakimler de oldu, görüştüğümde raporu satır satır okuyup değerlendiren de yani” (U2)

Katılımcı U4, sosyal inceleme sürecine, Katılımcı U10 ve Katılımcı U1 de, raporun içeriğine hâkimlerin müdahale etmediğini, genellikle uzmanın süreci yönetmesini beklediklerini ancak kendi önem verdikleri bilgileri de aradıklarını dile getirmektedirler.

“hakim sadece bana velayet hakkında görüşünü bildir diyor, yani süreç hakkında esnek bırakıyorlar. Onlar da gerçekten çocuğun yararı doğrultusunda en uygun olan ne bunu araştırmaya bana söyle demek istiyor, yani her yiğidin yoğurt yemesi farklı.” (U4)

“Hakim, raporun içeriğinin nasıl olması gerektiğini bilmez, önüne sunulanı görür, raporda kendisinin istediği cevaplar varsa yeterli olarak algılar.” (U10)

“sosyal incelemeye değer veren hakimler, onu çok ayrıntılı okurlar, hakikaten değer verip bir önem atfederler, bazısı usul yerine gelsin derler, sosyal incelemenin içeriğini incelemeyiz.” (U1)

Hâkimlerin bir kısmının, uzmanların mesleki bilgi ve becerilerini raporuna yansıttığını gördüklerinde, sosyal inceleme sürecine farklı bir özenle yaklaştıkları, bazılarının ise sadece usulen rapor aldıklarını dolayısıyla konu hakkında hakimin, sosyal hizmete dair kişisel yaklaşımının da belirleyici olabildiği anlaşılmaktadır. Katılımcı U3, Katılımcı U5 ve Katılımcı U6 hakimlerin uzman raporlarına yaklaşımlarının, uzmanın bilgisi, becerisi ve sosyal incelemeye dair uzmanlıklarından faydalanmak olduğunu söylerken Katılımcı U7 ve U9 ise, usulen rapor aldıklarını belirtmektedirler.

“mesleki bilgiden faydalanmak ve daha sağlıklı karar verilebileceğini, düşündükleri için, yoksa ben velayet konusunda rapor almadan de karar verebilirim diyen hakimlerimiz de var, biraz çalıştığınız kişiyle alakalı.” (U3)

“kimi hakim yükselme kaygısı falan gütmeyen çocuğun yüksek yararını düşünerek eğitim almış kişilerden görüş almak isteyebilir diye düşünüyorum. Bazı arkadaşlar, kimi hakimlerin usulen rapor istediğini düşünüyorlar, ama benim kendi gözlemim geneli çocuğun yüksek yararını düşünüyor.” (U5)

“Son çalıştığım hakim, sosyal inceleme raporu burada bulunması gerekiyor diye istiyordu. Gerçekten bu raporu bilen bir hakim olması lazım.” (U6)

“bence iki grup var, gerçekten çocuğun yüksek yararının düşününen ve tarafların iyi bir şekilde değerlendirilmesini isteyen ve ona göre de raporların önemini algılayıp okuyan, diğer grup da Yargıtay formatına uysun diye raporu isteyen ve aslında ben kendi kanaatimi veririm diyen bir grup.” (U7)

“yani kendilerini bir üst perdeden müdahaleci olarak görebiliyorlar ama çoğunlukla uzmanın görüşünü doğru okuyup oradaki süreci eleştirmeden uzman böyle düşünüyor diye karar verenler çoğunlukta.” (U9)

4.1.4.3. Hâkimin Talebi

Katılımcıların, genel olarak, sosyal inceleme sürecini içeren raporun alınmasına karar veren hakimin, kurduğu bir ara karar ile dosyayı uzmana tevdi ettiğini, kural olarak sosyal inceleme sürecinin yapılandırılmasında hakimiyetin sosyal hizmet uzmanında olduğunu, sosyal incelemenin nasıl yürütüleceği, görüşmelerin planlanması, sosyal çevre incelemesi, ev incelemesi gibi işlemleri ise, dosyanın mahiyetine göre uzmanın karar

verdiğini ancak bazı hallerde hakimin, uzmana dosyayı gönderirken, sosyal inceleme sürecine ya da belli konulara ilişkin olarak özel bir talebi olduğunda, ara kararında söz konusu hususları belirterek görevlendirme yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda katılımcılar şunları ifade etmektedirler:

Katılımcı U1, hakimin sosyal inceleme sürecinin neleri içermesi gerektiğini ara kararında belirtebileceğini, ayrıca hakimle aynı görüşü paylaşmadığımızda ise hakimin dolaylı yoldan da olsa kararınızı uygun bulmadığını ima edebileceğini böylelikle “senin ne yazdığından ziyade benim ne takdir ettiğim önemlidir” şeklindeki bir duruşla da karşılaşabileceğinizi ifade etmektedir:

“sosyal incelemenin nasıl yapılması gerektiğini ara kararlarında talep edebilirler, bazı durumlarda, “sen böyle yazmışsın da ben onu uygun görmedim” gibi bir imayla da karşılaşabilirsiniz, senin orada ne yazıp yazmadığın çok bağlamıyor arkadaşım demenin başka bir tarzıdır.” (U1)

Katılımcı U3 ve Katılımcı U4, hakimlerin bazı dosyalarda sosyal çevrenin incelenmesini, özellikle okul, ev gibi spesifik bir yerin görülmesini ve çevreye ilişkin uzmanın gözlemlerini içeren bilgilerin de raporda yer almasını beklediklerini, aslında hakimlerin kendi işlerini kolaylaştırmak, ayrıntılı bilgiye kolay ulaşmak ve bazı ulaşılmaması zor bilgilere erişmek için sosyal inceleme sürecinin gerçekleşmesini istediklerini, aynı zamanda da kendi bakış açıları çerçevesinde, uzmanın yazdığı süreçle ilgilenmek yerine genellikle sonuç ve değerlendirme üzerinden karar vermeye çalıştıklarını, her şeye rağmen uzmanlar, sosyal inceleme sürecinin gerekliliklerine ilişkin mesleki faaliyetleri gerçekleştirmek isteseler de, sonucun hakimin takdiri çerçevesinde şekillendiğini vurgulamaktadırlar.

“mesela uzlaştırma, tanıkların dava dilekçelerinde ve cevap dilekçelerinde alınamayan bilgilerin alınması, velayet için daha sağlıklı karar verebilme gibi, aslında hakimlerin genel görüşü kendi karar verme mekanizmasını kolaylaştırmak için talep ediyor, ben hakimlerin büyük bir kısmının sosyal incelemeye önem verdiği düşünüyorum, okul, çevre, öğretmen, komşu gibi özellikle görülmesi diye yazıyorlar.” (U3)

“dosyada bakıcıyla, kreşle ya da okulla ilgili bir iddia varsa, ilk başta hakim onlarla da görüşmeniz isteyebiliyor. Aynı zamanda biz de gerek duyarsak sosyal incelemeyi talep ediyoruz ve hakimin onayına bağlı olarak gidiyoruz,

vakayı zihnimize yeterince aydınlatamamışsak ikinci bir görüşme ya da inceleme isteyebiliyoruz, ancak hakimin takdiri önemli, bizim çalışma sınırlarımızı tamamen hakimler belirliyor.” (U4)

Katılımcı U10, hakim, ara kararında özellikle bir sosyal inceleme yapılması durumunu belirtmese dahi, uzmanın talebi ve yönlendirmesi ile sosyal inceleme içeren yeni bir ara karar kurabildiğini ifade etmektedir.

“önceleri sosyal çevre incelemesini hakimim genelde uygun görmüyordu ve ben bazen taraflara talep ettirmek durumunda kalıyordum. Süreç içinde durum değişti ve artık hakimimiz özelinde, bir sosyal inceleme raporunda neler olması gerektiğine dair fikrinin oluşmaya başladığını düşünüyorum.” (U10)

Katılımcı U6 ve U7, hakimlerin, dosyada velayet hakkında bir uyuşmazlık olmasa da ancak bir sosyal hizmet uzmanının teknik bilgisi ve becerisi ile ortaya çıkarabilecek konular hakkında uzmanlardan destek isteyebildiklerini belirtmektedirler.

“Hakimlerin, özellikle ev incelemesi yapılmasını istemesi için, mesela şiddet olgusuyla, evin mevcut şartlarıyla, babanın kendi cinsinden olan bir kişiye yönelimiyle, engellilik durumuna ilişkin gibi genişletebileceğimiz özel durumlarla ilgili iddiaların aydınlatılması söz konusu ise, yerinde bir inceleme yapılsın şeklinde karar verebiliyor, son dönemde hakim bazı önemli gördüğü dosyaları da, özellikle şu uzman arkadaş baksın diye müdürlüğe ricada bulunduğu olmuş.” (U6)

“mahkeme sürecine ışık tutması için bu raporları istiyor. Taraflar ve çocuklarla görüşerek, ebeveyn yetenekleri, çocukların kendi istekleri, çocukların yaşam şartları, ev koşulları, kritik durumları bir bütün halinde değerlendirilebilmesi sebebiyle uzman görüşü hakimlerin işini kolaylaştırıyor, hakimler gerçekten çocuğun yaşadığı çevre koşul ev ortamı benim için önemli diyorsa, çocuğun üstün yararını düşündüğü içindir.” (U7)

4.1.4.4. Hâkimin Değişimi

Katılımcı U7, bazı hakimlerin mutlaka sosyal inceleme süreci gerçekleşerek rapor hazırlanmasını istediklerini, Katılımcı U5, hakimlerin ara kararlarında sosyal incelemede özellikle hangi görüşmeyi (okul, ev vb.) özellikle istediğini belirttiklerini, Katılımcı U6 ise, mevcut hakimlerin sosyal inceleme konusunda çok daha bilinçli olduklarını ifade etmektedirler.

“yeni sisteme geçtik ve neredeyse her hakim kesinlikle sosyal inceleme raporu istiyor, adliyede görüşme istemiyorum diyor.” (U7)

“hakimler şimdi yazmaya başlamışlar, okulda rehber öğretmeniyle görüşmek suretiyle ikametinde inceleme yapılın.” (U5)

“sadece adresi belli olduğu için rapor alınmasını isteyen olduğu gibi gerçekten ev incelemesi yapılması gerektiği için sosyal inceleme isteyen de var, mevcut durumda genelde ev incelemesi kararı vererek rapor istiyorlar.” (U6)

Katılımcı U9, hakimlerin sosyal inceleme sürecine yönelik bakış açısının olumlu yönde değişim gösterdiğini hatta velayet konusunda uyumsuzluk olmayan dosyalarda dahi sosyal inceleme raporu aldırabildiklerini dile getirmektedir.

“geçmişte eğer karı koca ilişkilerinden kaynaklı sorunlar varsa hakim bize dosyayı göndermezdi, şimdi anne baba arasında bir problem yok ve hatta bazen velayet hususunda da anlaşmış oluyorlar ama yine de gönderiyor, artık hakim şüphe duyduğunda dahi sosyal inceleme için gönderebiliyor.” (U9)

4.1.4.5. Algılanan Tavsiye Kararları

Hakimlerin, genelde ve özellikle velayet hakkının verilmesi hususunda, uzmanların görüşleri doğrultusunda karar verdikleri, ayrıca uzmanın raporunda belirttiği tedbir ve danışmanlık uygulanması yönünde bir tavsiyesi varsa da dikkate almaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı U3, hakimlerin, uzmanların velayete dair kanaatleri doğrultusunda karar verdiğini, Katılımcı U8 de, yerel mahkemeler kadar Yargıtay’ın da sosyal inceleme raporlarında uzmanın kanaati doğrultusunda hüküm kurulması gereğini işaret ettiğini, ayrıca uzmanın görüşünün aksine bir karar veriliyorsa da bunun mutlaka hakim tarafından gerekçelendirilmesinin de önemini dile getirmektedirler.

“bugüne kadar hazırladığım raporların aksi yönde bir karar veren hakimle çalışmadım ama yazdıklarınızı gerekçelendirmek çok önemli, hakim aksi yönde bir karar verecekse, sağlam bir gerekçe yazması gerekiyor çünkü “Yargıtay benim dosyayı bozar mantığıyla” hareket edebiliyor, diğer yandan hazırladığımız rapora güvenerek verdiği kararı destekleyecek nitelikte bir rapor olduğunu düşünerek değerlendiren de var.” (U3)

“bizim raporlarımızın önemi ile ilgili Yargıtay içtihatları olduğu için hakimler artık raporu önemsenmemek gibi bir duruma giremiyorlar, bizi kabul edip saygı duyanlar da var, bazen kanaatimi belirtiyorum ama çok farklı bir karar veriyor, o zaman işte gerekçesini de yazmak durumunda.” (U8)

Katılımcı U9, sosyal inceleme raporlarının hakimler tarafından oldukça önemsendiğini hatta raporda bireylere ilişkin önemli bulunan noktalarda hakimlerin uzmanları çağırıp görüş alışverişinde bulduklarını, Katılımcı U4 ise, raporda belirtilen tedbir kararlarından özellikle çocuğa ilişkin olanların mutlaka uygulanırken, anne ve babaya yönelik tedbirlerin ise uygulanmasında bazı sorunların olduğunu ifade etmektedirler.

“bence dikkate alıyorlar ve önemli olduğunu düşünüyorlar. Uzman raporu yazıyor ama sonra hakim çağırıyor, böyle bir şey var. Ne yapalım ya da böyle bir öneride bulunmuşsunuz. Bununla ilgili biraz daha bilgi almak isterim, gözlemlerinizi nedir gibi. uzmanla yeniden iletişime geçiyorlar.” (U9)

“özellikle çocuğa yönelik tedbirlerimiz uygulanıyor ebeveynlere yönelik olan tedbirler ise çok uygulanmıyor, yani yetişkinlere yönelik önerilerimiz çok uygulanmıyor.” (U4)

Uzmanların genel görüşünden farklı olarak Katılımcı U10, uzmanların raporlarında tedbir kararı önermesinin, hakimler tarafından, “dava sürecini uzatan, ek iş çıkaran ve yeni uygulamalar gerektiren bir iş” olarak algılandığından pek de iyi karşılanmadığını belirtmektedir.

“bunlardan çok hoşlandıklarını düşünmüyorum çünkü biz bir tedbir kararı önerdiğimiz zaman bunu davada ek bir iş olarak görüyorlar ya da davanın biran önce bitmesine engel gibi düşünüyorlar, siz müdahale ettiğiniz zaman dava uzuyor ve yeni uygulamaların girmesi gerekiyor, işte kurumlarla yazışmalar gerekebiliyor, belki de kişinin ihtiyacı olan hizmetten, mahkeme aracılığıyla faydalanması gerekiyor.” (U10)

4.1.4.6. Hâkimin Kararını Kuvvetlendiren Bilgiler

U1, U6 ve U10, uzmanların, sosyal inceleme sürecini etkin şekilde yürütmeleri ve sonuçta ayrıntılı bir sosyal inceleme raporu yazmalarının, hakimin velayet hakkındaki kararını doğrudan belirleyen bir kaynak haline getirdiğini ifade etmektedirler.

“sosyal inceleme raporları ve raporları önemseyen Yargıtay içtihatları, hakim kararını verirken kuvvetlendiren bir unsur.” (U1)

“hakimler, velayet noktasında vicdani olarak bakıldığında, aileyi çevresi içinde değerlendiren nitelikli bir raporu okuduklarında, gönü rahat bir şekilde kanaate onay verirler.” (U6)

“hakimim, bu kadar kısa sürede insanların hayatlarını nasıl bu kadar iyi değerlendirebiliyorsunuz, çok kolaylaştırıyor karar verirken, gözümden kaçan durumları anlayabilmem ve kararları daha sağlıklı almamda bu benim elime güçlendiriyor diye çok söylüyor.” (U10)

4.1.4.7. Hâkim Uzman Uyumu

Aile mahkemeleri, özellikle nüfusu az yer olan adliyelerdeki hâkimlerle uzmanların neredeyse tüm dosyalarda birlikte çalışmasını gerektirmiştir. Uzun süre aynı mahkemede çalışan hakim ve uzmanın bir süreden sonra ortak bir üslup geliştirdiği, uzmanın hakim rapordan beklentisini kavramasına, hakim de uzmanın raporu yazma tarzını, raporda belirtilen açık hususlar kadar satır aralarında aslen neyin anlatılmak istendiğini keşfetmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Hakim ve uzmanın uyumu, sosyal inceleme sürecini olumlu etkilemekle birlikte, dosyanın tarafları açısından da destekleyici olmaktadır. Dolayısıyla hakimlerin genelde aynı uzmanla çalışmak istediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Katılımcı U10 ve Katılımcı U4, hakimlerin ve uzmanların uzun süre birlikte çalışmalarının avantajlarının neler olduğundan bahsetmektedirler:

“hakim, hukuksal açıdan insan hayatını görüyor, ancak bana ise, öyle tahminler yapıyorsun ve aileye öylesine tanımlıyorsun ki duruşmaya geldikleri zaman kişilerde anlattığın karakterleri görüyorum, daha kolay karar veriyorum ya da bazen doğru söyleyip söylemediklerini daha kolay anlıyorum diye söylüyor. Bu uzun zaman, yani yıllardır birlikte çalışmanın verdiği bir avantaj.” (U10)

“hakimler genelde aynı kişiyle çalışmayı istiyor, çünkü uzmana alışmıştır, kullandığı kavramlara alışmıştır ve uzman da hakim ne istediğini bilir, farklı hakimlerle çalıştığınız da her hakimi farklı tanımamız gerekiyor.” (U4)

Katılımcı U5, uzmanlarla hakim uyumunu olumlu algılayan, hakimlerin çocuğun üstün yararı noktasındaki bakış açısına vurgu yapmıştır.

“benim çalıştığım hakimlerle aynı pencereden bakabiliyoruz, ilk izlenimim çocuğun yüksek yararını düşünüyorlar.” (U5)

Katılımcı U7, hakim ve uzmanın bir süre birlikte çalışmalarının birbirlerinden beklentilerinin daha iyi anlaşılmasını sağladığını, böylelikle etkin bir sosyal inceleme sürecinin gerçekleşebildiğini ifade etmektedir:

“gerçekten çalıştığım hakim neyin ne olduğunu biliyordu, her dosyayı göndermezdi, gerçekten sıkıntılı dosyalarda rapor almak için gönderirdi, gönderdiği dosyaların içinden çıkmakta zorlanırdım hatta, o raporu hazırlamak gerçekten de ayrıntılı bir sosyal incelemeyi gerektirirdi.” (U7)

Katılımcı U6, hakim ile uzmanın aralarında bir uyum olması halinde, uzmanın sosyal inceleme sürecinde yaşadığı zorluklara pratik çözümler bulabildiğini, etkileşimin taraflar ve çocuk yararına ilerlediğini, U3 ise, raporda bulunan önemli yerlerin altını çizerek okumanın hakim tarafından dikkate alındığının göstergesi olduğunu dile getirmektedir.

“Hakimim, bütün kararları sizinle beraber vermeyi o kadar çok istiyorum ki, iş yoğunluğunuz çok olmasa bütün dosyaları sizin de görmeyi isterdim diye konuşma yaptı benimle, aileye ve mesleğimize verdiği önemdi bu.” (U6)

“hakimimiz, sosyal inceleme raporunu alıp çocuğun beyanlarının altını çiziyor, genel olarak anladığım kadarıyla bilirkişi raporu gibi değerlendiriyor.” (U3)

Katılımcı U8 ve Katılımcı U9, hakim ve uzmanın birlikte uzun süre çalışmasının, birbirleriyle iletişimlerinin kuvvetli olmasına ve sosyal inceleme sürecinin daha kapsamlı yürütülmesine, rapora yazılmasa dahi inceleme sürecinde uzmanın fark ettiği ihtiyaç sahiplerini hakime bildirmesi halinde, sosyal hizmet desteği sağlanmasına, bazı dosyalarda ise, hakim karar verme sürecinde, rapordan bağımsız olarak sosyal hizmet uzmanının mesleki bilgi, beceri ve tecrübelerinden yararlandığı değerlendirilmesini yapmaktadırlar.

“kimi hakim, hakikaten çok önemsiyor hatta hakim çocuğun menfaatini düşündüğü için benimle bir ön görüşme yapmak istiyor, eğer ben çok farklı bir durum gözlemlerim ise hakimle dosya hakkında konuşup, rapora ekleyemeyeceğim hususları gidip ayrıca belirtiyorum ama bu dediğim gibi

yine hakimın bakış açısı ile ilgili bir şey, bizleri ne kadar kabullendikleriyle ilgili olduğunu düşünüyorum..” (U8)

“biz bir raporla beraber aynı zamanda sözlü bir brifing veriyoruz, şimdi mağdur haklarına geçince ne olacak, önceden, raporu hazırladığım dosyayla birlikte giderdim, derdim ki bu dosyada bizim tedbirleri almamız gerekiyor.” (U9)

4.1.4.8. Hâkimin ya da Mahkemenin, Uzmanla Anlaşamaması

Sosyal hizmet uzmanının, dava dosyası için görevlendirilmesi, sosyal inceleme sürecinin gerçekleştirilmesi ve sosyal inceleme raporunun hazırlanması sonrasında raporun hakime sunulması, taraflara iletilmesi ve tarafların rapor içeriğine itiraz etmesi aşamalarından biri ya da birkaçında kimi zaman uzman ile hakim arasında fikir ayrılıkları yaşandığı ve çeşitli problemlerin oluştuğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılar, hakimlerle anlaşamadıkları en temel sorunun, uzmanın sosyal inceleme sürecinde fark ettiği ve Türk Ceza Kanunu kapsamında cezalandırılması gereken bir suç olgusuna rastladıkları durumda, suçun ihbarı konusu olduğunu ifade etmektedirler. Bu bağlamda Katılımcı U10 ve U2, uzmanların ihmal, istismar, uyuşturucu uyarıcı madde kullanımı gibi bir suçu sosyal inceleme sürecinde fark ettiklerinde, bu durumu hakime bildirdiklerini ancak bazı hakimlerin, bu suçun yargılamasının kendi görev alanlarında olmadığından bahisle savcılığa suç ihbarını yapmak istemediklerini ve bu ihbarı uzmanın yapmasını beklediklerini dile getirmektedirler.

“bence bunun önemini yeterince anlatamıyorum ya da bu konuda ortak noktada buluşamıyoruz. Hakim, biz boşanma sürecine bakacağız, bu ceza yargılamasını gerektiren bir durum, ne yaparsa yapsın kendisi şikayet etsin gibi bir yaklaşım içinde. Çok çatışıyoruz, ben hukuksal davranış olarak etik bulmuyorum çünkü artık sana gelmiş bir durum, senin de ihbar etmen gerekiyor.” (U10)

“hakim, bizim konumuz değil, savcılığa bildirin, ha ben size bildiriyorum derim, ben birey olarak elimi taşın altına koyup tehdit mi çekeyim üzerime, raporu tamam ben yazıyorum ama mahkeme adına gözlem yapıp yazıyorum, çocuğun yüksek yararına olan bir durumu da göz ardı etmek mümkün değil.” (U2)

Katılımcı U1, hakimlerin, hangi incelemeyi ya da görüşmeyi hangi meslek dalına vermek konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları gibi ilgili yasa ve yönetmeliklerin de bu konuyu aydınlatmamalarını sorun olarak tanımlamaktadır.

“aile mahkemesinde, uzmanların hangi rolü hangi işleri hangi uzmanın yerine getireceğine dair yasayla belirlenmiş bir durum söz konusu değil burada yine bir el yordamıyla oluşturulmuş bir mantık var.” (U1)

Katılımcı U5, hakimlerle uzmanlar arasındaki çatışmanın bir boyutunun da hakim, uzmanın yerine getirdiği mesleki çalışmanın niteliğine aykırı şekilde davranmasını istemesi olduğunu belirtmektedir.

“çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlayabilme ve davranışlarını yönlendirebilme yeteneği var mı yok mu konusunda rapor istenirse, yazmamakta direniyoruz.” (U5)

Benzer şekilde Katılımcı U6, sosyal inceleme sürecinin önemini fark etmeyen hakimlerin, dava dosyalarında sosyal inceleme yapmaksızın rapor yazılmasını beklemeleri, Katılımcı U4 ise, hakim, uzmanın mesleki yaklaşımını sınırlayıcı ara kararlar tesis ederek sosyal inceleme sürecinin yeterli düzeyde tamamlanmadan rapor yazılmasına neden olunması konusunda yaşadıklarını dile getirmektedirler.

“Sadece hemen burada iki dakika görüşmesini yap bana bildir diyen var, ben şahsım adıma böyle bir görüşmeyi hiç bir zaman kabul etmedim, Sosyal inceleme raporu kişilerle tek tek görüşerek ve gerekirse ev incelemesi yaparak hazırladığım bir rapordur.” (U6)

“tebligat dahi çıkarılmamış, boşanma davası açıldığını sosyal inceleme sayesinde öğrenenler bile var, bu durumda nasıl sağlıklı sosyal inceleme yapabilirsin? Örneğin benim odak noktam çocukla ilgili, taraf çocuğa yönelik sorumluluklarını ihmal etmiyorsa, kendisine ait başka bir yaşamı sürdürebiliyorsa ve burada çocuğa yansıyan bir olumsuzluk yoksa benim için aldatma arka planda kalır, ayrıca hakimler bana velayet hakkında görevlendirme verdiklerinde, kimle görüşmem gerektiğine dair bir sınırlandırma yaparlarsa da bu mesleki açıdan zor oluyor.” (U4)

Katılımcı U8, hakimlerin sosyal inceleme sürecinin “görüşme, ev incelemesi, sosyal çevre incelemesi” yapılması gibi gerekliliklerini gözetmeden, uzmana verilen kısıtlı bir

zaman diliminde raporunu hazırlamasını beklemesinin sorun oluşturduğunu belirtmektedir.

“açıkçası çok yoğun olduğum dönemde hazırladığım raporlarda bazı şeyler eksik kalabiliyor, yetiştiremedim ve ek süre istedim, kendisi duruşma tarihini iki ay sonrasına atıyor ama bana 15 gün süre veriyor ve rapor istiyor.” (U8)

Hakimlerle uzmanlar arasında yaşanabilecek bir başka sorun ise, uzmanın kanaati ile hakimin kanaatinin farklı olması durumudur. Bu bağlamda Katılımcı U7 şunları ifade etmektedir;

“eğer şimdi hakimle uzmanın görüşü farklıysa, hakim celse atıyor ve kendi görüşü çıkana kadar birkaç defa farklı uzmandan raporlar aldırıyor.” (U7)

Katılımcı U9, uzmanların sunmuş olduğu raporun, dosyanın taraflarına tebliğ edilmesinden sonra, tarafların rapora itiraz etmesi halinde, hakimin itirazın içeriğinin niteliğine, tarafın itiraz amacını ve gerekçelerini gözetmeksizin yeni rapor aldırması durumunda, uzmanın verdiği emek ve mesaine ya da mesleki görüşüne değer verilmediği algısı oluştuğundan, hakim ve uzman arasındaki ilişkinin olumsuz etkilendiğini belirtmektedir.

“uzman rapor yazıyor, taraflar itiraz ediyor, hakim de hemen kabul ederek gönderiyor heyete, heyetten bir karar çıkıyor, o da uzmanın kanaatiyle aynı, bu kez heyete de itiraz ediyorlar, ikinci bir heyet de kuruluyor. O kadar sinirleniyoruz ki gerçekten. Orada hakim, yani evet haklısınız ben uzmanıma güvenmiyorum, böylelikle uzmanlardan aslında hiç de güven duyulacak kararlar çıkmaz algısı da yerleşiyor,” (U9)

4.1.5. Taraflar

4.1.5.1. Tarafların Bilgilendirilmesi

Katılımcı U10, tarafların sosyal inceleme sürecini, belirsiz, farklı bir araştırma ya da tespit ve eleştiri gibi algılayabildiğini, oysa görüşme yapılmadan önce sosyal inceleme süreci hakkında ayrıntılı bilgi verilerek, öncelikle çocuk yararının önemsendiğini, tarafların da kendini en rahat hissettikleri ikametlerinde daha sağlıklı bir iletişim kurma amacıyla

hareket edildiğini ve özellikle aile içi iletişimlere gözlemeye ihtiyaç duyduklarını onların anlayabileceği dilden aktardıklarında, herhangi bir problem oluşmadan etkin bir sosyal inceleme sürecini gerçekleştirebildiklerini dile getirmektedir.

“tarafllara neden çevre ve okul incelemesi yapacağını ve bunun dışında gerekli görürsem başka incelemeleri ve başka kişileri de bu sürece dahil edeceğimi nedenleriyle açıklıyorum, mümkün olduğunca çocukların adliye ortamına girmemesini istediğimizi, ev ortamında aile ilişkilerini gözlemlemek istediğimi ve yazılacak raporun kendileri ve çocuk açısından olumlu olacağını mesleki bir gerekçelendirmeyle açıkladığımda herhangi bir problem yaşamıyorum. Bir şeyleri anlatmak gerekiyor insanlara, yoksa sosyal incelemeyle ilgili direnç oluşabiliyor. Doğru anlattığımız zaman kabul ediyorlar ve kendilerini anlatmak için bir fırsat olarak görüyorlar.” (U10)

Katılımcı U7, taraflara sosyal inceleme süreci ve raporu hakkında detaylı açıklama yaparak görüşmeye başladığını, tarafın avukatını daha önceden bilgilendirmesi halinde ise, işin daha da kolaylaştığını belirtmektedir.

“ilk gittiğimde nasıl yapılacağını açıklıyorum. Gerçekleşen sürecin dosyaya konulacağını, raporun hakim tarafından okunacağını ve raporun hakimine kanaatinde etkili olabileceğini anlatıyorum, eğer avukat taraflara ön bilgi verirse benim açıklamama bile gerek kalmadan daha çok odaklanıyorlar o zaman incelemeye, daha çok önemsiyorlar.” (U7)

Katılımcı U6, Aile Mahkemelerinde, dava henüz ilk açıldığında tensip aşamasında veya tedbir talebi doğrultusunda ya da dosya sürecinin herhangi bir aşamasında, hakimin kararıyla sosyal inceleme ve değerlendirme amacıyla uzmana gönderilir. Tensip aşamasında uzmana gönderilmesi halinde ise, tarafın, görüşme yapılacağından hatta belki de dava açıldığından bile haberi olmadığı durumlarla karşılaştığı dolayısıyla uzmanın, taraflara daha kapsamlı bilgi vermesi gerekebileceği üzerinde durmaktadır.

“yani çocuk için velayet noktasında her iki tarafın da haberi varsa bizimle görüşmekte istekliler ama dediğim gibi tensipten dosya gelmiş tarafın haberi yok, o zaman benimle görüşmek istemiyor açıkçası, öncelikle avukatla görüşmek istiyor çünkü ne olacağını öğrenmek istiyor.” (U6)

Katılımcı U2, taraflara bilgilendirme yaparken kullandıkları kavramların, seçtikleri sözcüklerin önemli olduğunu, gerektiğinde tarafların ihtiyaç duydukları toplumsal

kaynaklara yönlendirme de yaptığını, özellikle çocuğun üstün yararı kavramına da açıklık getirdiğini belirtmektedir.

“çocuk ya da aileye yardım konusunda ilgili kuruluşlar varsa bunu belirtiyorum. Çocuğun yüksek yararı temelinde önerilerde bulunabiliyorum, temelde önyargısı var aslında vatandaşın, çocuğun velayet hususu, boşanma sonrası kamu düzenini ilgilendiren bir konu olduğu için kamu düzenini anlatıyorum. Mesela çocuk hangi hanede kalırsa topluma vatana millete hayırlı bir vatandaş olunur tespiti için diye açıklıyorum.” (U2)

Katılımcı U1, tarafların, sosyal inceleme sürecinde, uzmanın rolünü anlamaları sağlanırsa, uzmana dair varsa ön yargıları kırılacağı ve uzmanın bu sayede daha çok bilgi toplayabileceğini, ancak, çocuğun velayet hakkının mutlaka annede kalacağı ya da annenin bu konuda daha fazla şansının olacağına yönelik önyargılarının bulunması halinde ise detaylı bilgilendirmenin önemine işaret etmektedir.

“insanlar haklı olarak durumu çok kavrayamadıklarından kaygı düzeyleri artıyor, velayet hakkının, cinsiyette bağlı bir durum olmadığını, duruma ve vakaya göre değiştiğini, bir babanın da velayeti alabildiğini yani çocuk sadece annede kalır gibi bir kabullerinin bulunmadığını bir şekilde anlatıyorum ama herkes şunu biliyor ki erkeklerin kafasında, anne bir sıfır önde başlar.” (U3)

Katılımcı U4, sosyal inceleme raporunun niteliği ve önemi hakkında taraflara doğru bilgi vermek gerektiğini, aksi takdirde uzmanın kanaatinin velayet hakkındaki nihai karar olarak algılanmasının önüne geçilemediği üzerinde durmaktadır.

“bizim yazdığımız raporun aynı zamanda mahkeme kararı olduğunu düşünüyorlar, yani biz sadece öneride bulunulabiliriz, karar mahkemenin, yani bunun farkında olmayabiliyorlar, özellikle aleyhine kanaat vereceğim taraflar kararın bizim tarafımızdan verildiğine inanıyorlar ve bunu açıklamak zor oluyor.” (U4)

Katılımcı U5, uzmanın, yalnızca mesleki bilgisi, becerisi, teknik değerlendirmesi ve görevlendirme konusu çerçevesinde ilgili raporu hazırlayıp mahkemeye sunma görevi olduğu vurgulanarak özellikle velayet hakkında herhangi bir taraf lehine karar vermesine yönelik ısrarcı tutum ve davranışların da önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

“ben çocuğumu anneye verme taraftarı değilim diye kendini parçalıyor baba, ne yaparım da çocuğu alırsanız diye dolabı açmış, bana bunları böyle paketledim, besin değerlerine göre şöyle yaptım, bunu böyle yaptım diye gösterip bir şekilde çocukla beraber yaşamaya devam etmek istiyor, yani biz bir profesyoneliz, tamam size güveniyorum ama benim lehime verilecek karar en iyi karardır diye bir şey de yok.” (U5)

Katılımcı U9, hakim, her ne kadar, davaya konu olayların derinlemesine incelenmesi ve çocuğun velayeti hakkında kanaat bildirmesi için rapor hazırlamak üzere dosyayı uzmana gönderse de, uzmanın, mesleki değerleri ve sosyal hizmetin amaçları doğrultusunda hareket ederek, sadece sosyal inceleme ile ilgili tarafları bilgilendirmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal inceleme sürecinde tespit ettiği ve davanın seyrine etki edebilecek bilgilerle ilgili tarafı doğrudan ya da dolaylı olarak aydınlatabilmesi ve böylelikle tarafın dosyaya belge sunmasını da sağlayabileceği, böylelikle çocuğun üstün yararının korunmasına da katkı sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

“çocuğun devamsızlığıyla ilgili okul müdürünün beyanlarını rapora yazdım, çocuğun devamsızlıkla ilgili tespitini ben yaptım, ancak tarafları da harekete geçirerek çocuğun menfaati doğrultusunda belge toplamalarını öneriyorum, Yaptığım görüşmelerde çocuğun gelişimde bir sorun gözlemliyorum, o da diyor ki evet hocam var, o zaman raporu getir dosyaya, sadece benim görmem gerekmiyor, sağlık raporu da görünmeli diyorum.” (U9)

4.1.5.2. Tarafların İzlenimleri

Tarafların sosyal incelemeye dair farkındalıklarının, uzmanlar ve uygulamaları hakkındaki yaklaşımlarına da doğrudan etki ettiğini belirten Katılımcı U7 ve Katılımcı U2, sosyal hizmet mesleğinin bir kısım taraflarca yanlış anlaşıldığını, çocuk konusu olduğunda ise, özellikle pedagoğ kavramının öne çıktığını ve sosyal hizmet uzmanına karşı, “çocuğu taraflardan alan ya da çocuğa el koyan” kişi gibi bir algının oluşabildiğini belirtmektedirler.

“ilk olarak sanki pedagoğ kavramı en öne geçti, özellikle çocuk söz konusu olduğu zaman pedagoğ algısı var, artık uzmanlar pedagoğ olarak algılanıyor, sosyal hizmet dediğin zaman çocuğumu yurda almaya mı geldiler, çocuğumu mu alacaklar, böyle bir algıyla çok karşılaştım.” (U7)

“Araştırmacı ya da dedektif gibi algılıyorlar ve sorgulandıklarını ve kurcalandıklarını düşünüyorlar, rahatsız oluyorlar.” (U2)

Katılımcı U3 ve Katılımcı U8, tarafların, sosyal hizmet uzmanının eve geldiğinde yaptığı inceleme hakkında oldukça yanlış bilgilerinin olabildiğini, çocuğun evde odasının bulunması gereğini önceliklendirerek diğer hususları göz ardı ettiklerini, sorulan soruların niteliğine göre kendilerini sorgulanıyormuş pozisyonunda hissedebildiklerini, bunun yanında uzmanın yaptığı işi bilmesede dahi mahkemeye, uzmana ve yapılan göreve karşı saygı duyarak gereğini yapan bireylerin de bulunduğunu, sonuçta taraflar her ne kadar sosyal inceleme sürecine dahil olsalar da, söz konusu sürece kendilerince anlam yükleyerek değerlendirme yapmaya çalıştıklarını belirtmektedirler.

“icra memuru gibi algılandığınız durumlar oluyor, eşyalarımı yazmaya mı geldiniz diye soruyorlar ya da çocuğun odası yok ama yapacağız kaygısına çok düşüyorlar, onun açıklamasını çok uzun uzun yapmak zorunda kalıyoruz.” (U3)

“sosyal incelemeyi, evde çocuğun özel alanı var mı olarak görüp başka ayrıntıları unutupuyorlar, aslında hakikaten bilgi sahibi bir kişiyese, evinde inceleme talep ediyor diğer taraftan egosu yüksek olanlar ise, yaptığınız işi beğenmiyor, sizi aşağı görüyor kendinden, ancak adam ilkökul mezunu ama devletine saygılı ve yapacağın işe de saygı duyabiliyor, biraz bakış açısıyla ilgili, evinde ziyaret ettiğimiz de toplumsal kültürümüz nedeniyle ağırlama kaygısına da düşebiliyorlar, mesleki olarak bizi çok bilmedikleri için hepimiz psikologmuşuz gibi de davranıyorlar,” (U8)

Katılımcı U4, sosyal hizmet uzmanının, çocuğun velayeti hakkında, tarafları yargıladığına dair yaygın bir algının oluştuğunu, bunun yanında genellikle tarafların, sosyal hizmet uzmanı ve temsil ettiği mesleğin anlam ve önemini bilmediği ve kendisine daha popüler gelen özellikle pedagoğ kavramını kullanarak, mahkeme uzmanlarına da pedagoğ şeklinde hitap etmeyi tercih ettiklerini, ayrıca uzmanı, yargılayan bir mahkeme unsuru gibi düşünerek, elinde bulunan delilleri uzmanla paylaşmaya çalıştıklarını da dile getirmektedir.

“savunma haliyle geliyorlar, sanki biz onlardan hesap soracağız, bazıları dosyayla ilgili kanıtlar ile geliyor oysa kendisine görüşme sürecindeki karşılıklı etkileşimin ve ifade edilenlerin önemli olduğunu anlatıyoruz, ayrıca bizi pedagoğ sanıyorlar, mesleğimizin çok farkında değiller ancak ne iş yapacağımızı biliyorlar ve farkındalar, görüşmede “kararı sen mi

vereceksin” şeklindeki yaklaşımları hissediyorsun ve benim ne yaşadığımı bir saatte ne kadar anlayabilirsiniz ki diyebiliyorlar, on yıllık evliliği bir saatte sığdıramazsınız gibi düşünüyor, aslında on yıllık evliliği süzgeçten geçiriyorum farkında değil.” (U4)

Tarafların, uzmanlar hakkındaki diğer bir düşüncesinin ise, çocuğun velayet hakkına doğrudan sosyal incelemeye gelen uzmanın karar verdiği algısıdır. Bu yaygın ve yanlış algıya dair Katılımcı U5 ve U6 şunları ifade etmektedirler:

“patron sensin zannediyorlar, anlatmak gerekiyor, benim kanaatim sadece tavsiye niteliğindedir, hâkim diğer deliller çerçevesinde farklı bir karar verebilir, zaten çocuğun bende kalmasını isterim ancak benim adıma bir profesyonelin kararı vermesi benim için bir şans diye bakan yok, ben buna kendimi nasıl anlatırsam çocuğu bir şekilde alırım, genelde bu var.” (U5)

“uzman karar veriyor olarak algılıyorlar, bu benim kanaatimdir ve son kararı hakim verir ama onlar yine de kararı bizim verdiğimizizi düşünüyor, bu aileye bağlı, bilgili bilinçli aileler var, uzmanla görüşülmesini çok önemsiyorlar, ama bazıları ise, ne gerek vardı size, böyle gelip de görüşme yapıyorsunuz diye düşünenler de oluyor. (U6)

4.1.5.3. Tarafların İstekleri

Katılımcı U1, Sosyal inceleme raporunun hazırlanması bakımından taraflarla görüşmek için ev incelemesine gelineceğini bildiren uzmanların, kimi zaman tarafların tepkisi ile karşılaşabildikleri, Katılımcı U10 ise, bazı ailelerin çocukla görüşme yapılması açısından sürece yardımcı olduklarını vurgulamaktadırlar.

“bu nereden çıktı, niye ihtiyaç var kardeşim, ben zaten hakime söyledim diyen çok büyük bir kitleyle karşı karşıyayız.” (U1)

“çocuğunu çok önemsiyorsa, boşanma davasının biran önce bitmesini de istiyorsa mutlaka ve mutlaka görüşmeye katılmanın bir yolunu buluyor ve son derecede rahatlayarak çıkıyor.” (U10)

Katılımcı U6, sosyal inceleme sürecinde, tarafların kendileri ya da çocukla ilgili olarak farklı taleplerinin olabildiğini, ortaya çıkacak yol ücretini gerekçe göstererek adliyede görüşmeyi tercih edenler olduğu gibi, her iki tarafın da çocukla aralarındaki ilişkinin gözlemlenmesi ve haklı olarak kanaatin daha doğru oluşması noktasında bir isteğin de

gelişebildiğini, ancak zaman ve koşulların gerektirdiği sınırlamalar nedeniyle özellikle çocuğun kendisini ifade edebilecek yaşta olmasını da gözeterak adliye ortamındaki görüşmeyle süreci sonlandırabildiklerini belirtmiştir.

“tarafklar durumu olumlu buluyorlar ama araç ücreti gündeme geldiğinde tavırları değişebiliyor, biz adliyede görüşelim diyorlar, diğer yandan kendi ortamımızda çocukla görüşme yapmayacak mısınız? Diyenler de oluyor. Haklı bir talep çünkü onun ortamında da çocuğu görsek daha iyi olur ama işte bunun için hem zaman kısıtlı hem de imkanlar kısıtlı, eğer çocuk kendini ifade edebilecek durumdaysa ve en az on iki yaşının üstündeyse adliyeye çağırılmayı tercih edebiliyoruz.” (U6)

4.1.5.4. Tarafların Uzmanı Suçlaması

Katılımcı U4, dava konusunun “çocuğun velayeti” hakkında olmasının, ebeveynlerin daha duygusal davranışlar sergilemesine neden olabildiğini, özellikle velayet hakkı diğer tarafa verildiğinde çocuğunu kaybedeceğini düşünen tarafın, sosyal inceleme sürecini gerçekleştiren ve velayet hakkında hakimın karar vermesine yardımcı olacak kanaat raporu bildiren uzmana karşı da söz konusu yoğun duyguları yansıtabildiğini belirtmektedir.

“incelemeye gittiklerinde tarafın uzmana yönelik suçlayıcı ifadeleri, işte onun evine gitmişsin, daha çok görüşmüşsün de, işte taraf tutuyorsunuz da, onun adamısınız da gibi iddialar, Yani sadece incelemede değil adliye ortamında da oluyor.” (U4)

Katılımcı U8 de, sosyal inceleme raporu hazırlanması için dava dosyasının tensip ile görevlendirildiği durumlarda, davanın açıldığından uzmanın gelmesiyle haberdar olan tarafın tepkileri hakkında şunları dile getirmektedir;

“bazen davalı tarafın davadan bile haberi olmuyor, daha ön inceleme aşamasında bize incelemeye git diyorlar, böylece çok büyük tepkisiyle karşılaşıyorum, sanki davacı tarafın temsil ediyormuşum gibi davranıyorlar, bana hakaret bile ediyorlar, siz kimsiniz, işte o mu gönderdi gibi.” (U8)

4.1.5.5. Tarafların Uzmanla Olumlu Dönüşleri

Katılımcı U10, genellikle tarafların uzmanla görüşmeye isteksiz başladıklarını ancak

görüşme sonunda bakış açılarının olumlu yönde değiştiğini ifade etmektedir:

“bazen işte on dakika ayırabilirim yarım saat ayırabilirim diyen kişilerin, sosyal inceleme sürecinde işte uzmanım, ben bu görüşmenin böyle olacağını bilmiyordum kusura bakmayın gerçekten benim için çok faydalı oldu diye geri bildirimleri çok oluyor.” (U10)

Katılımcı U4, tarafların, sosyal hizmet uzmanına yönelik bakış açılarını olumlu yönde değişmesini sağlayan bir faktörün de, uzmanın, çocuğun üstün yararı odağında bir rapor hazırlamak için tarafsız ve bağımsız bir kişi olarak davacı ve davalı ile görüştüğünü, dava dosyasında tarafların iddia ve savunmalarında geçen olumsuz durumlar nedeniyle tarafları yargılamadığını, sadece inceleme ve değerlendirme yapmak üzere taraflarla temas kurduğunu anlatabilmesi olduğunu dile getirmektedir.

“başta çok tepkili geliyor, yani bana mı anlatacaklar, bana mı hesap soracak gibi, ama çıkışta farkına varıyor insanlar, biz orada amaca uygun görüşme yapıyoruz, yani bir aldatma varsa niye aldattın değil yani bir kumar oynadıysa neden kumar oynadı değil ya da aile içi şiddet varsa biz orada öfke kontrolüne yöneliyoruz yani işte orada kadına şiddet uygulanıyor diye kınamıyoruz dolayısıyla bunları fark edince daha memnun kalıyorlar.” (U4)

Katılımcı U2 ve Katılımcı U7, sosyal inceleme sürecinde, tarafların, kendilerinin dinlenmesi, anlaşılması ve sorunlarını daha iyi ifade edebildiklerini düşünmeleri de uzmanlara iletilen olumlu geri bildirimlerden olduğunu, özellikle dilekçelerinde yazamadıkları, mahkemede dile getiremedikleri ya da karşı tarafın aleyhine kullanmasından korktukları için bahsedemedikleri olayları, sosyal inceleme sürecinde görüşmeye gelen uzmana anlatabildiklerinde, taraflarda “kendini ifade edebilmiş ve anlaşılmış” olma duygusunun uyandığı ve sosyal incelemeye dair bakış açılarının olumlu yönde değiştiğini aktarmaktadırlar.

“vatandaşın tek meselesi anlaşılma istiyorlar, anlaşıldığını görmek vatandaş her zaman iyi hissettirir, sen raporu onun beklentisinin aksine dahi yazsan şunu biliyor artık adam, beni anladığı için bu uzman çocukların da samimi olarak yararını düşünecektir.” (U2)

“sonuçta duruşmalar kısa zamanda gerçekleşiyor ve insanlar kendilerini ifade edemiyorlar, siz oraya gittiğinizde insanı gerçekten dinliyorsunuz ve görüşmeler uzun sürüyor, belki de devlete kendimi anlattım kendimi ifade

etmek istedim ve beni dinleyen birileri var algısı oluşuyor.” (U7)

Katılımcı U3, tarafların sosyal hizmet uzmanıyla güven içeren bir ilişki süreci yaşamalarının, daha açık konuşmalarına, gizledikleri bilgileri uzmanla korkmadan paylaşmalarına yardımcı olacağını, ayrıca uzmanın, tarafın kendisiyle rızaen paylaştığı tüm bilgileri raporunda yine tarafın bilgisi dahilinde yazması, dava dosyasındaki bazı hususların netlik kazanmasına, hakimin daha ayrıntılı bilgi edinmesine ve hatta dosyanın seyrinin değişmesine bile vesile olabileceğini, böylelikle uzmanın, tarafların kendisini iyi hissetmesine yardımcı olduğu kadar, hakimlerin de olumlu geri bildirimlerine mazhar olabileceğini belirtmektedir.

“hakim dinlemedi beni, ben şimdi çok rahatladım çünkü size her şey burada anlatabildim, hatta avukata da şunları söylemeyi unutmuşum, yazılmamış dilekçede falan deyip çok mutlu ayrılan, en azından derdinin mahkemeye aktarılacağını düşünerek rahatlayan insan sayısı çok fazla oluyor, hakimimiz de bize, ben sizin raporlarınızdan çok faydalanıyorum, dosyanın gidişatını değiştiren bilgilere sizin raporlarınız kanalıyla ulaştığımız oluyor, taraflara yaptıkları görüşmeyi rapora aktaracağımızı açıkça söylüyoruz.” (U3)

4.1.5.6. Tarafların Yanıltma Çabası

Tarafların, çocuğun velayet hakkının kendisine verilmesi için, uzmanın lehe yönelik algısını yönetme uğraşlarından en sık karşılaşılanı, çocuğun yaşam şartlarının kendisinde çok daha iyi olduğu kanaatini edindirmektir. Katılımcı U1, tarafların bu algıyı yaratmaya uğraşırken ölçsüz davranabildiklerini belirtmektedir.

“bir velayet dosyasında çocuğa oda hazırlamışlar hocam, yani komedi, açıyorsunuz işte, iki yüz tane çikolata çıkıyor falan, siz evin olağan durumunu ya da ailenin olağan durumunu görmek adına giderken, aslında çok abartılı bir reklam izliyorsunuz.” (U1)

Tarafın, ikamet ettiği evde çocuğa sağladığı olanakların yetersiz olduğunu düşünmesi halinde, duruma yönelik kendilerince çeşitli çözümler üretmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı U10, tarafların görüşme yapmak için gösterdikleri evin gerçekçi olup olmadığının tespitine dair çözüm üretmek durumunda kaldıklarını dile getirmektedir.

“kendi evleri diye başkalarının evlerine götürüldüğüm dosyalar oluyor, mesela burada anlıyorsunuz tabii ki o kişilerin yaşam alanı olmadığını çünkü oradaki paylaşımlarında bazen bir fotoğraf unutuyorlar, bazen başkasının özel eşyalarını unutuyorlar.” (U10)

Katılımcı U5 ve Katılımcı U6, uzmanın görüşmeye geleceğini bildirmesine rağmen, evin fiziksel koşullarının çocuğun velayetinin kendisine verilmesi için yeterli ya da uygun olmadığını düşünen tarafın, sosyal inceleme sürecinden kaçınma çabası içine girerek ev incelemesi yapılmasını engelleyici tutum sergilediklerini belirtmektedirler.

“önceden arayıp haber vermeme rağmen, evine gelmeyen oluyor, bazıları eve almıyor, ya da görüşme esnasında, taraflara çocukların velayeti ile ilgili karar vermek adına evlilik sürecine dair sorular sorunca, ister istemez bir tepki oluyor, bunun raporlaştırılacağını bildikleri için de haklı görünmek adına olayları bambaşka yöne çevirmeye çalışıyorlar.” (U3)

“kapıya vuruyoruz kapı açılmıyor, çocuk dışarıda diğer kardeşin nerede diyorum, düşmüştü bacağı çatlamış galiba annem onunla birlikte hastaneye gitti diyor, öyle kaldık şimdi normalde gelsem kapı açılmazsa tutanak tutar gidelim ama böyle bir durumda çocuğu bulmuşken çocukla mı görüşsem adam içeride de açmıyor ne yapsam böyle bir ikilemde kaldım mesela orada.” (U5)

“gittiğimiz zaman kişiyi evde bulamamak o günün boşa gittiğini gösteriyor ve bu bizi yoruyor. zaten dosyalar yoğun.” (U6)

Uzmanın ev ziyareti yapacağını söylemesi üzerine, ev incelemesini reddetmek yerine, uzmanın çocuğun velayetinde olumlu görüş bildirmesini sağlamaya yönelik olarak, evin fiziksel şartlarını iyileştirme, evdeki olumsuz değerlendirilebilecek eşyaları değiştirme, evde yaşayan diğer kişilere ait eşyaları saklama gibi birtakım hazırlıklar yapan tarafların da olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Katılımcı U4 ve Katılımcı U8, şunları ifade etmektedirler;

“evde yaşayan kişileri belirtiyorlar, görüşmenizi yapıyorsunuz, evi geziyoruz ve bir bakıyoruz ki içerideki oda da başka biri, imam nikâhıyla evlenmişler ve bizden gizliyorlar, yani sosyal incelemeyle ilgili şu da geçiyor insanın aklından, evlere gidiyorsun haber vermişsin önceden, her şey de hazırlanmış, çocuğun oyuncuğu yoksa oyuncuğu alınmış, ev temizlenmiş, ne bileyim her şey hazırlanıyor, sana göre hazırlanıyor ve evde riskli kişiler varsa onun eşyaları evden çıkarılmış olabiliyor ama yapacağımız bir şey yok bizim de.” (U4)

“incelemede, böyle bir çocuğa yer bulunmadığı ve aslında yer edinmeye çalıştırıldığı, halanın odası ama çocuğa orada yer açmışlar, çocuk da bunun sinyalini veriyor.” (U8)

4.1.5.7. Tarafların Uzmandan Yardım İstemesi

Katılımcı U5, tarafların, uzmanın sosyal inceleme sürecinde, evi ziyaret amacı dışında, özellikle ekonomik güçlük içindeyse kendisine maddi destek sağlanması ya da şiddet gören kadının kendisine güvenli bir yer bulunmasını istemesi gibi taleplerle karşılaşılabilirdiğini aktarmaktadır.

“iki üç kez eşini aldatmış, üç çocuk var, daha yirmi yedi yaşında kadın, sığınma evine gitmiş, yardımı talep ediyor, yani işte sen iyi birine benziyorsun şudur budur falan diye, mesleğin ilk yıllarında bu tarz şeylerden etkileniyoruz hatta kendime göre üç beş yardım bile yapıyordum ama bu sonradan sürdürülebilir bir şey değil, o açıdan sürece müdahale edeceksek bile bunun çok profesyonel yapmamız lazım.” (U5)

4.1.6. Yeni Müdürlük Sistemi

4.1.6.1. Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Aile Mahkemelerinin uygulamaya girmesi ile birlikte yıllardır aile mahkemesi emrinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, Adalet Bakanlığı tarafından alınan kararlarla Mağdur Hakları ve Adli Destek Müdürlükleri altında istihdam edilmeleri sonucunda yaşanan kökten değişim, uzmanların çalışma şeklini farklılaştırdığı gibi bazı yerleşmiş uygulamaların da değişimine sebep olmaktadır. Katılımcı U4, yeni müdürlük sisteminin, uygulamada yaşanan aksaklıkları ya da süreç yönetimini tek elden sistemli şekilde yürütülmesini sağlayarak uygulama birliği noktasında olumlu katkı sunarken, diğer yandan ise, uzmanla hakimin yakın iletişimle vaka tartışması yapabilmesini, sosyal inceleme sürecinin plan ve yönetimini, verilen dosya sayısının takibi gibi konularda ise sınırlandırıcı etki yaptığını vurgulamaktadır.

“aile mahkemesinin kadrosundayken hakim ile konuşarak nasıl çalışacağını belirleyebiliyorsun, aynı zamanda hakimle birlikte vaka değerlendirmesi yapabiliyorsun ya da görüşme sürecinde gelişen ihtiyaçlarımız ile ilgili

anında hakime ulaşabiliyorsun, yeni müdürlük sistemine geçince ise, çok sayıda hakimle görüşüyorsun ve hakimler de sürekli değişiyor ve yükümüz de artıyor. Faydalı yanı ise, güncel sorun ve uygulamaların tek elden sorulabilmesi ve uygulama birliğinin tüm mahkemelerce sağlanabilmesi, böylece her hakimim tarzına göre hareket etmeye gerek kalmayabiliyor ancak diğer yandan da çalışma alanını müdür biraz sınırlandırıyor, mesela, incelemeye araçlarla gidebilsek de istediğimiz gibi sosyal inceleme yer ve zamanlarını planlayamıyoruz, herhangi bir talep olduğunda müdürlük üzerinden hakime sormak durumundayız ki bu da çok fazla zaman ve emek kaybı demek, yani bu sistemin hem olumlu hem de olumsuz yanları var.” (U4)

Katılımcı U5 de, yeni sistemde henüz tamamlanmayan hususların olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“yeni sistemde telefon geldi ama hala kullanamadık yani aktif değil” (U5)

4.1.7. Diğer Başlıca Problemler

4.1.7.1. Araç – Harcırak Sorunu

Harcırak Kanununda ilgili hükümler düzenlenmiş olmasına rağmen, adliyede görevli sosyal hizmet uzmanlarının, görev alanı olan adliye dışındaki tarafların evleri, çocuğun okulunu ziyaret etmesi gibi yerlere sosyal inceleme gerçekleştirmek üzere gitmesi halinde, harcırak ödenmemesine vurgu yapan Katılımcı U1, harcırak ya da diğer ödemelerde adli sistemi “olumsuz” olarak nitelendirmektedir.

“hiçbir şekilde bir ücret takdim edilmiyor, adliyedeki ücretlendirme fecaattir, rezalettir, skandaldır, ya kuvvetle muhtemel bu ülkede kamu personel açısından en korkunç ücret rejimi adliyelerdedir.” (U1)

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyal inceleme sürecinde yaşadıkları en büyük problemin sosyal inceleme için tarafların evine, çocuğun okuluna gitmek için araç temini sorunu olduğu değerlendirilmektedir. Adliyelerde uzmanların sosyal inceleme için görüşmeye gitmesi için tahsis edilmiş araç bulunmamaktadır. Her ne kadar adliyelerde Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı (ATGV) araçları bulunsa da bu araçlar, hem sınırlı sayıda olmakta hem de hukuk ve ceza mahkemeleri keşif icrası için, savcılık otopsi için, icra müdürlükleri kıymet takdiri ve haciz işlemleri için yani adliyenin her birimi, adliye

dışı işlemlerinde bu ATGV araçlarını kullanmaktadır. Dolayısıyla araçlar pek müsait olmamaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, ATGV araçlarını kullanmaya çalışmakta ancak araçların kullanımına dair bazı zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların ilki, ATGV araçlarının sürekli yoğun olması nedeniyle ancak şoföründen randevu alınarak gidilebilmesidir. Bu bağlamda Katılımcı U6 şunları ifade etmektedir:

“ATGV şoförü uygun olmuyor, ATGV şoförünün, araba içerisinde tutumu ve davranışları, ev incelemesine o da gelmek istiyor, geldiği zaman karışmaya çalışıyor, böyle problemler yaşanabiliyor. Mesela kalem müdürü hakimi kafaya alıp onlar otobüsle giderler diyebiliyor.” (U6)

Tarafların dosyaya para yatırmaması halinde ise, ATGV’ye ait araçların kullanılması mümkün olmamaktadır. Söz konusu araçlar yol ücretini doğrudan dosyadan aldıklarından, ücreti peşin olarak ödenmezse yola çıkmamaktadırlar. Uzmanların, sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmek üzere herhangi bir alternatif bulamadıklarında ise, son çare olarak taraflarının aracını kullanmayı tercih edebildikleri ancak araca biner binmez tarafın konuşmaya başlaması nedeniyle, taraflara eşit süre verilmemesi, sağlıklı bir görüşme yapılamaması ve aracını kullandığı tarafa istemsizce minnet duygusu beslemesi gibi sonuçlarla mücadele etmek durumunda kaldıkları dolayısıyla mümkün olduğunca tarafların aracını kullanmama cihetine gittikleri anlaşılmakta olup Katılımcı U5, yaşanan duruma ilişkin şunları ifade etmektedir:

“eğer dosyada para yoksa raporu hemen vermemeniz gerekiyor, çünkü raporu teslim ettiyseniz ve özellikle de ücreti yatıracak tarafın aleyhinde bir rapor yazılmışsa tarafzaten yatırmıyor, biz önce taksiyle gidiyoruz ya da atvg ile gidiyoruz, daha sonra para yatıyor, ATGV aracı dosyada para yoksa gitmiyor, bazen tarafın arabasıyla gittiğim oluyordu, bu kez de minnet altında kalıyorsunuz, illaki yolda bir şeyler anlatabiliyor, böylelikle etki kalınmış da iki tarafa da eşit süre vermemiş gibi oluyorsunuz, en azından birini arabada bir saat kadar dinlemiş oluyorsunuz, evet sosyal inceleme raporu yazılacaksa mutlaka ev incelemesi olmalı ancak burada uzmanlar mağdur edilmemeli, yani en azından bir harcırah olur ya da alternatif önlemler olur, incelemeye giderken bunları cebimizden karşılamamalıyız” (U5)

Katılımcı U2 de, dosyada yol ücreti olmaması halinde sosyal incelemeye gitmediğini ve bu durumu da raporunda özellikle belirttiğini ifade etmektedir.

“yol ücreti gelmemiş ya da eksik gelmiş, ev ziyaretini niye yapıyorsun ki, yapmıyorum ve yazıyorum, sadece ön görüşmeler yapılmıştır ve ev ziyareti gerekli olmasına rağmen yol ücreti olmadığı için yapılamamıştır.” (U2)

Sosyal hizmet uzmanlarının ATGV araçlarının kullanımı noktasında hakimlerle yaptıkları görüşmeler neticesinde, hakimlerin sosyal inceleme raporu hazırlanması için bilirkişi masrafı ile birlikte yol ücreti de takdir ettiği ve dosyada masraf olması sayesinde ATGV ile gidebildikleri anlaşılmaktadır. Ancak bu kez de, görüşmeye gidildiğinde aracın bekleme süresinin uzaması halinde ek ücret ödenmesi sorunu söz konusu olabilmektedir. Bu sorunla ilgili Katılımcı U6 şunları ifade etmektedir:

“ATGV araçlarıyla gittiğimiz zaman evde geçirilen zaman sürecinde bekleme ücreti alınıyor, bu da kişilere ekstra bir ücret yükünü getirdiği için biz de görüşmeyi adliyede yapıyorduk” (U6)

Her ne kadar sosyal inceleme raporunun hazırlanması için yol ücreti takdir edilse de, kimi zaman tarafların bu yol ücretini dahi karşılayabilecek maddi durumlarının olmadığı hususu uzman tarafından fark edildiğinde, salt adliyede gerçekleştirdikleri görüşme ile yetindikleri ve sosyal incelemeye gitmemek konusunda inisiyatif kullanmayı tercih edebildikleri, bunun yanında bazı hallerde de inceleme için suç üstü ödeneğinden yol ücreti adı altındaki tahsisi kullanmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Katılımcı U3 ve Katılımcı U7 şunları ifade etmektedirler:

“araç masrafı konusu çok yaşıyor, vatandaşın bunu karşılayacak durumu olmayabiliyor, orada vicdanınızla yaptığımız iş arasında kalıyorsunuz, bazen diyorum ki, o evi görmesem ne olur, tarafın ekonomik durumunu da az buçuk kestiriyorsunuz.” (U3)

“ATGV ücretleri çok yüksek İstanbul'da, bir de üzerine bekleme süreleri için de para yazılıyor yani tarafların ekonomik durumu iyi olmadığı için karşılamayacaklar, ev incelemesi yapılması istense bile taraflara yük olamaması için bundan vazgeçebiliyorum, suçüstü ödeneğinden ödenebiliyor ancak herkes de suçüstünden yararlanamayabiliyor.” (U7)

Katılımcı U4, sosyal incelemeye gidilmesi için hakimın takdir ettiği yol masrafının, mesafe ile orantılı olmaması halinde, yatırılan ücretin yeterli gelmediğini böylelikle problem yaşandığını aktarmaktadır.

“hakimlerin ne kadar ücret yazacağı belli değil ya da ne bileyim yazmıyorlar, az ücret takdir edildiğinde ilk başta kendi cebinde ödüyorsun, ondan sonra para yatana kadar zaman geçiyor, sonuçta hepimizin kendine ait bir bütçesi var, ücret yazamam metroya atla git, bunu da yaşadık.” (U4)

Bazı uzmanların sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmek için adliyelerde sınırlı sayıda bulunan ATGV araçlarının kullanımında yaşanan sorunlar karşısında, ulaşım sorununa taksi ile gitme gibi bir çözüm getirdikleri görülmektedir. Katılımcı U9 da, bu çözüme dair şunları ifade etmektedir:

“hukuk davalarında gider avansı var, yani öncesinde yatırılma süreci olan bir durum, o yüzden de ortak bir kararla adliyedeki taksiyi kullanılarak faturalandırıp gider avansından düşülmesi gibi bir ortak kararla yürütülen bir sürece döndük.” (U9)

Katılımcı U8 ve U10, ulaşım sorununda taksi kullanma bir çözüm gibi görünse de bu kez de taksi yol ücretinin belirlenmesi ve ödenmesi noktasında sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler.

“bir sosyal inceleme geldiğinde, pazarlık yapıverin taksiyle, ya ben niye pazarlık duruma düşeyim, bize ayarlanmış tahsis edilmiş bir araç yok, dışarıdaki taksitleri kullanıyorduk, para ücret yani bu bizi rahatsız ediyordu bu konunun konuşulması, sanki biz kendi cebimize atıyormuşum gibi, taraflara dedik ki, biz taksi ile gidelim, adliyenin önündeki taksiler gelsinler, siz onlara ödeme yapın, bir şekilde şimdi çözüme ulaştırıyoruz.” (U8)

“hakim taraflara masraf yazıyor, taksiyle gidiyorum, masrafımı faturalandırıyorum, faturalandırdık tan sonra dosyaya sunuyorum, o kadar küçük şeyler uğraşıyoruz ki, eğer suç üstünden ödetiyorsa maalesef faturalandırdıktan altı ay yedi ay sonra masrafım ödeniyor.” (U10)

4.1.7.2. Güvenlik Sorunu

Uzmanların sosyal incelemeye giderken yaşadığı önemli problemlerden bir diğeri de uzmanın güvenliğidir. Aile mahkemeleri tarafından görevlendirilen uzmanlar, sosyal inceleme raporu hazırlamak için taraflarla adliyede görüşme yaptıktan sonra, tarafların ve müşterek çocuğun yaşadığı ev ve sosyal çevre incelemesine gitmektedir. Raporun hazırlanması görevi genellikle tek bir uzmana verilmekte ve uzman, sosyal incelemeye

dair tüm süreci tek başına yürütmektedir. Uzmanın yanında, sosyal inceleme esnasında kendisine refakat edebilecek herhangi bir görevli ya da karşılaşılabileceği olası risklere karşı bir kolluk görevlisi de bulunmamaktadır. Bu bağlamda, her ne kadar mahkemece tanınan tarafların evine ve sosyal çevresine gidilecek olsa da uzman, risklere açık hale gelmektedir.

Katılımcıların da genel olarak can güvenliği başta olmak üzere, karşılaşılabilecekleri risklere dair hiçbir tedbirin alınmamasını çok ciddi bir sorun olarak ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcı U1, bu bağlamda şunları ifade etmektedir;

“ben niye inisiyatif olarak gideyim ki biz kamu hizmeti yapıyoruz, ben bunu icra ederken devletin beni koruma yükümlülüğü var yani polis de kamu görevini yerine getiriyor ama hem silahlı hem de kendini koruma hakkı var, ben de bize silah verilsin anlamında söylemiyorum ama belli bir güvenlik tedbiri ya da farklı tedbirlerin de alınması gerekir.” (U1)

Katılımcı U8, görüşmeye tek başına gitmenin yarattığı güvenlik endişesi hakkında şunları ifade etmektedir:

“yeri geliyor taksici bize siper oluyordu yani böylelikle kendimi güvende hissediyordum çünkü yanımızda gelen başka bir personel yok, mahkeme bir keşfe giderken hakimin yanında bir sürü kişi oluyor ama biz tek gidiyoruz işte.” (U8)

Katılımcı U4 ve Katılımcı U3, uzmanların yaşadığı güvenlik ve araç probleminin bir potada değerlendirilmesinin gerektiğini, özellikle ATGV araçlarının kullanılmaya başlanmasından önceki süreçte, tarafların araçlarıyla gitmek zorunda olmanın getirdiği kaygı ve endişeden şikâyetçi olduklarını belirtmektedirler.

“tarafların arabalarıyla gittiğim zaman kendimi risk altında hissediyorum çünkü adliyenin vakıf araçlarıyla gitmiyorduk, taksi kullanırken de, ehliyeti olmayan şoför, alkollü olduğundan şüphelendiğim sürücü ya da aracın çok eski olmasına karşın son hız gitmeye çalışan kişilerle muhatap oluyordum.” (U4)

“vatandaş geliyor beni alıyor, nereye götürüldüğümü bile bilmiyorum, kimin evine gittiğimizi de bilmiyorum, her şeye rağmen tabi ki kaygılanıyorum ve

tek başına evine girmek istemediğim durumlar çok fazla oldu.” (U3)

Uzmanların yaşadıkları araç ve güvenlik sorununun birbirleriyle ilişkili olması, bu sorunların çözümü noktasında da bir bağlantı içermektedir. Şöyle ki; uzmanların, tarafların araçlarıyla görüşmeye gittiklerinde yaşadıkları endişeler nedeniyle bu uygulamayı terk ettikleri ve çok istisnai haller dışında taraf araçlarını kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Araç sorunu başlığında da değinildiği üzere, zaman içinde ATGV araçlarının uzmanlar tarafından da kullanılmaya başlanması ile birlikte konunun çözüme kavuşacağı düşünülürken, süreç içerisinde ortaya çıkan problemler nedeniyle bu kez de uzmanların, adliye binasının çevresinde bulunan taksileri kullanma yoluna giderek araç sorununu geçici de olsa ortadan kaldırmaya yönelik bir adım attıkları tespit görülmektedir. Uzmanların, görüşme için eve tek başlarına gittiklerinde yaşayabilecekleri güvenlik sorununa da, tarafın adresine birlikte gittikleri araç (ATGV veya Taksi) şoförlerinden destek isteyerek kişisel anlamda çözüm üretmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı U5 ve Katılımcı U6, bu hususta şunları ifade etmektedirler;

“kendime göre bir usul geliştirdim, o da şoförle birlikte gittiğimiz için diyorum ki, gel beraber çıkalım ve şoförle birlikte yukarıya çıkıyoruz.” (U5)

“işte komşuya sormaya gittiğimde, içeri gelin ben şimdi içeride anlatayım deyip de böyle durumda yaşananlar oldu, tabii ki bu durumda şoförü de kendi yanımda götürdüm ve şoförle beraber gittik,,” (U6)

Katılımcı U7, uzmanın, görüşmeye ATGV araçlarıyla gitmesi her ne kadar güvenlik sorununu kökten çözmesede de, incelemeye gidilen evde başına bir şey gelmesi halinde, müdahale edebilecek ATGV şoförünün olduğunu bilmesinin, uzman açısından güven hissi oluşturduğunu ve taraf açısından da, adliye aracıyla gelen bir uzmana karşı daha ihtiyatlı davranması gerektiği algısını yarattığını dile getirmektedir.

“ATGV araçlarının bize tahsis edilmesiyle sıkıntı çözüldü gibi, çünkü en azından kapıda bir şoför bekliyor ve ben, bir problem çıkarsa diye, şoföre mesaj atıyorum, yarım saatte gelmezsem gereğini yapın diye, eğer büyük bir problem hissedersen de durumu mahkemeye bildiriyorum ve yanıma polis istiyorum.” (U7)

Katılımcı U9, sosyal inceleme amacıyla ev ziyaretine tek başına gitmelerinin, öncelikle kendilerinde can güvenliği açısından korku ve endişeye sebep olduğunu, diğer yandan ise, evlerine gittikleri tarafların kendilerine iftira atması, tehdit etmesi ve yaşananlarınsa sadece taraf ve uzmanın arasında gelişmesi nedeniyle gerçek durumun ispatının da zorlaşması gibi sorunları ortaya çıkardığını, dolayısıyla aile mahkemelerindeki sosyal inceleme sürecinde, uzmana refakat edecek bir kolluk görevlisinin olması halinde daha etkin bir inceleme yapılabileceğini düşüncesi yanında mevcut sorunlara ilişkin de kişisel çözüm önerilerini belirtmektedir.

“şöyle ki herhangi bir tehdide ya da iftiraya maruz kalabilirim, beni koruyacak hiçbir mekanizma yok, gittiğim yerde sonuçta inceleme yapıyorum, yanımıza aile mahkemesine ait bir kolluk kuvveti verilmeli, adliyeye yakın taksiyle gidiyorum. Özellikle bir üç beş yılınızı geçirdiyse, zaten çok haşır neşir oluyorsunuz, bir süre sonra tanıdık oluyor, yani belli uzmanlarla incelemeye gitmek onlar için de değişik bir deneyim oluyor, mesela gelmemizi ister misiniz, içeride bir tehlike var mı, o hale geldik yani, lütfen gel diyerek diğer odada bekletiyorum.” (U9)

4.1.7.3. Kişisel Gizlilik Sorunu

Katılımcı U5, uzmanların sosyal inceleme sürecinde karşılaştıkları problemlerden birisinin de, tarafların uzmanın kişisel bilgilerine kolayca ulaşabilmesi ve gizliliğin korunamaması olduğunu, hakimin, uzmana rapor hazırlanması için görevlendirme yapılmasıyla, uzmanın öncelikle taraflara ulaşp, kendini tanıtmayı, görevlendirme hakkında bilgi vermesi, hazırlayacağı rapor nedeniyle taraflarla yapacağı görüşmeleri bildirerek tarafları adliyeye davet etmesi, ev incelemesi için de ne zaman geleceğine dair bilgiyi taraflarla paylaşması gerektiğini, bu durumun da tarafların uzmana kolayca ulaşabilmeleri sorununu da beraberinde getirdiğini dile getirmektedir.

“taraflar hakime ulaşamıyor ama bizim çok kolay ulaşabiliyor olduğumuzu görebiliyor, hemen telefon numaranızı buluyor ya da mesela facebooktan mesaj atabiliyor.” (U5)

Katılımcı U1, adliyelerde her zaman dış hattan arama fırsatı yakalayamadıklarından uzmanın, kişisel cep telefonundan görüşme sağlamanın, kimi zaman da davaya taraf kişilerde, “tarafsız olmadığına” dair bir algı oluşturduğunu belirtmektedir.

“İdarecilere, bakın biz taraflarla kişisel olarak kendi şahsi telefonlarımızla görüşmemiz doğru değil, onlar bizi bir taraf olarak görüyorlar, bazen nefretlerini size yansıtıyorlar, bazen farklı ilgi odakları haline gelebiliyorsunuz, bu bambaşka farklı sorunlar yaratıyor dedik.” (U1)

Katılımcı U7'nin de ifade ettiği gibi, uzmanın adı, soyadı, cep telefonu gibi kişisel bilgilerine haiz olan tarafın, uzmanın gizliliğini ihlal etmesinin yanı sıra, uzmanın aleyhine olarak kötü niyetli durumlarda kullanmalarına da zemin hazırlamaktadır.

“kendi özel kişisel telefonunuzla arama nedeniyle birçok arkadaşımız soruşturma geçirdi, iki gün sonra taraf çıkıyor diyor ki, mesela telefon numaramızı kadına verdik diyelim, işte bunun karımla ilişkileri var, özel konuşuyorlar, telefonlarından birbirlerini arıyorlar, o yüzden yanlış rapor hazırladılar şeklinde iddialarla karşınıza çıkıyorlar yani konuyla hiçbir ilgisi olmayan arkadaşlarım savcıların açtığı soruşturmalara muhatap oluyorlar. (U7)

4.1.7.4. Adres Sorunu

Katılımcı U1, sosyal inceleme için ev ziyaretine giden uzmanın yaşayabileceği bir sorunun da yanlış ya da farklı adrese ilişkin olduğunu, ayrıca tarafların, çocuğun ikamet ettiği evden farklı bir adrese uzmanı yönlendirmesinin de söz konusu olabildiğini dile getirmektedir.

“bir yerde birini bulamama oranınız yüksek, örneğin çocuğun kaçırılması, ya da bulunduğu konuttan başka bir yere götürülmesi veya da aslında olmayan konutu size, o konutta sanki yaşıyormuş gibi bir imajda verilmesi.” (U1)

Katılımcı U10, yanlış adrese gitmemek için görüşme öncesi adresi teyit ettiğini ifade etmektedir.

“derim ki bendeki adresiniz şu, son ikametgâh adresiniz de bu mudur diye teyit ederek giderim.” (U10)

Taraflar doğru adres verse bile, görüşmeye gidildiğinde evde bulunmayabilmektedirler. Katılımcı U2, Katılımcı U4 ve Katılımcı U7'nin de ifade ettikleri gibi tarafları adreste bulamama sorunu, sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

“evde olmuyor, ön görüşmesine gelmiyor, ne bileyim ikinci kez görüşmemiz gerekiyor, davet ediyorum gelmiyor, olan neyse onu yazıp gönderiyorum mahkemeye.” (U2)

“eve gidiyorum, randevulu gittiğimiz halde evde yok, işte arıyoruz acil işim çıktı çıkmak zorunda kaldım falan, böyle bir durumda ikinci kez randevu veriyoruz, eğer ikincide de benzer şekilde davranırsa mahkemeye bildiriyoruz.” (U4)

“tabi tarafı evde bulamadığımızda tutanak tutup veriyoruz, bu şekilde şu saatte şu adrese gidildi ve evinde bulunamadığı diye, hatta ne zaman arayıp randevu verdiğimi dahi yazıyordum.” (U7)

4.1.7.5. Küçük Şehirde İnceleme

Özellikle küçük şehirlerde, sosyal inceleme sürecinde bilgi toplamasında, taraflarla aynı çevrede bulunmaları nedeniyle sık karşılaşma ihtimalini göz önüne alan kişilerin, gereken açıklamayı yapmaktan çekinmesi gibi bir durum ortaya çıkarken diğer yandan da aynı sosyal çevreyi paylaşan kişilerin birbirini daha iyi tanınması nedeniyle bilgiye daha kolay ulaşmanın da mümkün olabileceği, böylelikle hem olumlu hem de olumsuz faktörleri içine alan sürecin varlığını dile getiren Katılımcı U3, tecrübeleri ışığında bu hususu şöyle ifade etmektedir;

“çünkü küçük yerlerde insanlar çok kaygılı oluyor, benim adım söylenmiş, öğretmenlerde de özellikle çok karşılaşıyoruz, haklı olarak veliyi karşıma almak istemiyorum diyor, genelde bilgi edindiğim kişilere, sizin isminizi vermeyeceğim, merak etmeyin diyorum, diğer yandan küçük şehirde birçok meslektaşım ile tanıştığım için diğer kuruluşlarla iletişime geçme becerisi de biraz daha fazla oluyor.” (U3)

4.1.7.6. Mahkemenin SİR Yeterliliği Sorunu

Katılımcı U10, aile mahkemesi hâkiminin, sosyal inceleme süreci ve raporu hakkında detaylı bilgiye sahip olmamasının, uzmanın raporunda hangi unsurlara bakacağını bilmemesi ve sadece raporun “sonuç” bölümüne odaklanması gibi bir durumu ortaya çıkardığı böylelikle uzmanlarla hakimlerin arasında bazı konularda çatışma yaşanabildiği ve uzmanların da kendi çözümlerini oluşturmaya çalıştıklarını aktarmaktadır.

“eğer görmek istedikleri hukuksal maddi unsurlara bir cevap varsa bunu yeterli buluyorlar, daha fazlasına gerek duymuyorlar, ilgili vakadaki raporda sadece değerlendirme kısmını görmüş oluyor, bunun önüne geçmek istiyorum ben, mesela bazen raporun tamamen okunması için, işte raporun şu kısmında bu konuyla ilgili detaylı bilgi verilmiştir gibi zorla okumaya neden olacak bir şeyler yapıyorum ve o zaman okuyorlar.” (U10)

Katılımcı U8, genel olarak hâkimlerin sosyal incelemeye dair yeterli bilgisi olmadığını ve bunun yarattığı sorunları ifade etmektedir:

“ben bu kadar raporlara kapsamlı bakabildiklerini düşünmüyorum, yaptığımız işi çok az algılayan hakimle karşılaşıyoruz, şimdi süreci anlamayan bir hakim olduğunda nitelikli yazılan raporda ek rapor isteyebildiği gibi niteliksiz hazırlanan bir raporda ise ek rapor talep etmeyebiliyor, gerçekte yaptığımız işi iyi bilen ya da bizimle aynı mantıkla bakan hakim olduğunda ise, zaten bir şekilde raporlar, her iki tarafa da etki edecek yoğunlukta ilerliyor ve tatmin ediyor,” (U8)

Katılımcı U6 ve Katılımcı U1, hâkimin sosyal inceleme raporunun önemi ve niteliği hakkındaki donanımının, uzmanın hazırladığı rapora yaklaşımını da doğrudan etkilediğini belirtmektedirler.

“yeterliliğinin değerlendirilip değerlendirmemesi hakim bu konuyu bilip bilmemesine bağlı, benim için çok önemli değil, raporu yaz gönder diyen hakim de var, diğer yandan çağırıp da bak burada buna değinmemişsin, burada böyle bir durum söz konusu olmuş, buna tekrar bakar mısın diyerek çağırılan hakimler de.” (U6)

“mahkeme, hedef odaklı bir sosyal inceleme talep ettiğinde siz buna cevap vermemişseniz bu fecaat oluyor mahkeme açısından.” (U1)

Katılımcı U4, hâkimlerin sosyal inceleme raporuna dair yetkinliğinin, davada tarafların sosyal inceleme raporuna karşı yaptığı itirazları değerlendirme ve itiraz üzerine yeni rapor aldırılmasına karar vermesi noktasında da önem arz ettiğini dile getirmektedir.

“bir vakaya üç kez rapor hazırladığım da olmuştur, şöyle bir dönüp bakıyorum raporların yeterliliklerine, kanaatler de farklılık yok, açıkçası bu da benim zihnimde soru işareti neye göre değerlendirmektedir.” (U4)

Hakimler kadar, taraf vekillerinin de sosyal inceleme süreci ve raporuna dair yeterli bilgisinin olması önemlidir. Özellikle velayete ilişkin uyuşmazlıklarda her iki tarafın da velayeti istemesi nedeniyle, uzman raporunda velayetin kendisine verilmesi yönünde kanaat bildirilmeyen taraf, rapora itiraz etmekte ve itirazı üzerine yeni rapor aldırılmasına karar verilmesi ile birlikte velayetin kendi lehine verildiği bir rapor olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Taraf vekilleri de, müvekkiline velayetin verilmesini sağlamak için rapora itiraz etmektedir. Ancak, bu itirazların niteliği ve hakimin itirazı dikkate alıp almayacağına takdiri yönünde de yine bilgi birikiminin önemi gündeme gelmektedir. Katılımcı U5, bu hususta şunları ifade etmektedir;

“bizim raporlar aslında avukatın kendini ne kadar geliştirdiğine bağlı olarak yeterli ya da yeterli değil gibi görünüyor, yeni başlayan bir arkadaş diğer raporu inceleyerek çok basit bir rapor yazıyor ve baro avukatı itiraz etmediği için o rapor çok yeterli görünüyor hukuki zeminde yeterlilik testi faktörü, avukatların performansına göre de değişebiliyor.” (U5)

Hakimlerin, sosyal inceleme raporunun önemine dair kavrayışın bir yansıması da, uzmanın raporda bildirdiği kanaat ile velayete dair hakimin kişisel kanaatinin farklı olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı mesleki bilgi, beceri ve tecrübesini sosyal hizmet ilkeleri ve sosyal inceleme teknikleriyle bütünleştirerek çocuğun üstün yararına olacak bir rapor hazırlamaktadır. Raporda, uzman kendi kanaatini bildirmekle birlikte nihai karar hakimindir. Ancak hakimin raporda velayetin verileceği tarafa dair farklı bir görüşü olduğunda, rapor doğrultusunda karar vermemesinin nedenini yazarak gerekçelendirmesi gerekmektedir. Katılımcı U3, Bu noktada hakimle uzmanın farklı görüşte olmalarının, hakimin, uzmanın yanlış bir kanaat oluşturduğunu düşünmesine ve uzmandan raporun değiştirilmesini isteme ya da uzmanın önerdiği tedbirleri uygulamamasına neden olduğunu belirtmektedir.

“hakime hanım üçümüzü de çağırdı ve siz nasıl kişisel ilişki belirlediniz, biz gözlem ve gerekçelerimizi anlattık ancak böyle bir kişisel ilişki olmaz, bu çocuğun anneye de ilişkisi var ve lütfen bunu raporunuzda belirtin dedi, ben bunu asla yapmam, demek ki değerlendirmeler farklı olunca, asla müdahale edecek bir insan olarak görmediğiniz bir hakim dahi konuya müdahale edebiliyor şeklinde düşündüm.” (U3)

Katılımcı U2, hâkimle uzmanın velayete dair görüşlerinin farklı olması durumunda, hâkimin uzmanın raporuna itibar ederek, uzmanın görüşünün doğru olduğuna ikna olmasının, hazırlanan sosyal inceleme raporunun başarısına ve uzmanın konuyu gerekçelendirmedeki yeteneğine bağlı olduğunu ifade etmektedir.

“aile mahkemesinde, hakimde iyi intiba bırakacak bir rapor ancak uzmanlığın gerçekten yansıdığı bir rapor olmalıdır, yani raporu sağlam temellendirmek lazım.” (U2)

4.1.7.7. Mahkemelerin Koşulları ve Yoğunluğu

Katılımcı U3, mahkemedeki dava sayısının yoğunluğunun, hakim tarafından çok sayıda dosyanın hızlı bir şekilde tamamlanması koşuluyla uzmana verilmesi gibi bir problemi beraberinde getirdiğini, bu nedenle sosyal inceleme sürecini içeren sosyal inceleme raporlarının yeterli düzeyde hazırlanamadan teslim edilmesine dikkat çekmektedir.

“aylık kırk beş dosya baktığımızı biliyorum, dolayısıyla o dönem hazırladığımız raporlar mecburen çalاکalem gibiydi yani biz bunu çok defa söyledik, bu kadar kısa süre içerisinde bir dosyayı analiz etmemiz, ayrıntılı görüşmemiz ve sağlıklı değerlendirmemiz mümkün değil, ben yazdığım raporumu okumadan verdiğim dosyaları hatırlıyorum.” (U3)

Katılımcı U6, mahkeme kalemlerinin, yargılama sürecinde yapılacak işlemleri hızlandırmak adına, davanın açılmasını müteakip dosyayı uzmana gönderdikleri durumlarla da karşılaşılabilirdiği anlaşılmaktadır. Davalı tarafın, cevap dilekçesi sunmadığı hatta davanın açıldığından dahi haberdar olmadığı halde, sosyal inceleme raporu düzenlenmesi için uzmana sevk edilen vakaya yönelik incelemenin, sağlıklı şekilde yapılamayacağını belirtmektedir.

“bunu bazı kalemler yapıyor. Bu dosyayı yetiştir diyor, davalıyı arıyorsunuz boşanma davasından açıldığından haberi yok, o zaman yüzeysel şekilde görüşme yapıyorsunuz, yani ben bununla ilgili sosyal inceleme raporu vermiyordum, bazen dosyayı tekrar mahkemeye geri gönderiyordum. (U6)

Katılımcı U4 ve Katılımcı U1, hâkimlerin iş yükünün, özellikle velayete ilişkin karar vermelerinde önemli rol oynayan, anne ve babanın ebeveynlik becerilerinin yeterliliğini

değerlendirmelerine yeterli düzeyde olanak vermediğini belirtmektedirler. Söz konusu durumun, alınacak olan uzman raporunun ihtiyacını ortaya koyarken, diğer yandan da uzmanın hazırladığı raporun ayrıntılı, nitelikli ve mesleki açıdan donanımlı olması halinde dahi, hakimin, raporu tam okumadan sadece sonuç kısmına bakarak karar vermesine sebep olabildiğini ve ilgili raporun beklenen değeri görmesini de engellediğini dile getirmektedirler.

“hakim anne ve babanın yeterliliklerini görmek istiyor, çocuğun anneye ve babayla olan ilişkisindeki dengenin hangi taraf lehine geliştiğini anlamak istiyor, hangisi daha yeterli bakımı veriyor, çocuk hangisinin yanında daha güvende, ebeveynlik kalitesi ve kapasitesi ne noktada, bunu bizim değerlendirmemizi istiyor.” (U4)

“mahkemelerin iş yoğunluğu fazla, raporun uzun yazılması durumunda hâkimlerin rapordaki tüm konuları okuma lüksü olmayınca, sonuç kısmına şöyle hızlıca bir göz atıp karara bağlamaya dair algıları var kafalarında.” (U1)

Katılımcı U7; mahkemenin yoğunluğu dışında, adliyenin fiziki koşullarının da sosyal incelemeyi zorunlu kılabildiğini belirtmektedir.

“benim aldığım görevler genellikle sosyal inceleme raporu istene dosyaları içeriyordu, çünkü adliyede çocuk ve taraflarla yeterli ve uygun görüşme yapabilmek için gerekli koşullar yoktu, yani görüşme yapılacak tek bir oda olmaz mı çalıştığın adliyede.” (U7)

4.1.7.8. Mesleki Dezenformasyon

Aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki anlamda demoralize olup, motivasyonlarının düşmesine neden olan faktörlerin başında harcanan emek/mesai ile elde edilen sonuç dengesizliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların genelinin, çok yoğun çalıştıkları, iş yükünün fazla olması nedeniyle sosyal inceleme sürecinin gereklerini tam anlamıyla yerine getiremedikleri ve nitelikli rapor yazamadıkları noktasındaki eleştirileri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Katılımcı U1, U2, U3 ve U4 ortak görüşlerini ifade etmektedirler.

“o kadar yoğun bir dosya yükü var ki, ben artık raporunun başlığına sosyal inceleme raporu yazmıyorum, çünkü görüşme raporu düzenliyoruz ayrıca size yazı işleri müdüründen neredeyse yüzde kırk oranında düşük bir maaş uygun görülmüş ya da oradaki kalem personelinden daha düşük maaş almanız kimseyi rahatsız etmiyor, tabii ki tek faktör bu değil ancak yine de bu durum sizin adli sistem içindeki mesleki saygınlığımızı ortadan kaldırıyor.” (U1)

“hukuksal olarak hâkimimin de benim yanımda olduğunu düşünmüyorum, bu çok yorucu bir süreç, mesleki direncimizi korumak çok kolay değil, mahkemenin de bir sosyal hizmet olarak benden verimli bir şekilde faydalandığını düşünmüyorum.” (U2)

“kendinize kalan vakitte dosya düşünmek zorunda kalıyorsunuz, özellikle çok karmaşık dosyalarda son yarım saatte verdiğiniz karar ne vicdanınızı rahatlatıyor, ne içinizi sınıyor, tükenmişlik ben de adliyeye ilk başladığımda oldu, bakanlığın bize bakışı, her geçen gün yaşadığımız hak kayıpları, bu insanı üzüyor, yapılan işin niteliksiz sıradan görülüyor olması ama bir taraftan da bakıyorum ama kendi meslek gruplarımıza içerisinde de maalesef öyle bir arkadaşlar var ki şu anki durumumuzun bununla da alakalı olduğunu düşünüyorum, bundan fazlasını beklemiyorum artık.” (U3)

“zaman zaman tükeniyoruz, çünkü belirli bir rutine bağlıyoruz. kalitemiz düşüyor bazen.” (U4)

Uzmanların iş yükünü artıran bir faktörün de hâkimlerin, dava dosyasında uyuşmazlık olup olmadığına bakmaksızın, hemen hemen her dosyayı usulen de olsa uzmana göndermeleri olduğu değerlendirilmektedir. Katılımcı U6, hakimlerin bu uygulamasının uzmana olumsuz yansıdığını belirtmektedir.

“bazen kararı belli olan dosyalar oluyor yani baba zaten velayeti istemiyor ve ortada yok, anne istiyor ve çocukla birlikte en az beş yılını da birlikte geçirmiş, bizden rapor istenince biz de zaten babayı ulaşamıyoruz yani ekstra bir iş, bu bizim iş motivasyonumuzu düşürüyor.” (U6)

Katılımcılardan U7 ve U9, toplumun sosyal hizmet mesleğine dair bilgisinin yeterli olmaması, uzmanların görevlerinin bilinmemesi ve iş tanımlarının kavranmasının zorluğu gibi faktörlerin, sosyal hizmet uzmanları üzerinde oldukça yıpratıcı bir etki bıraktığı ayrıca gerek toplum gerekse de adliye çalışanları nezdinde saygınlıklarının bulunmadığı algısının, mesleki tükenmişliği üst seviyeye taşıdığını dile getirmektedirler.

“gerçekten aile mahkemesinde ana meslek grubu biziz ama aslında yokuz.”
(U7)

“mesela yurtdışında sosyal hizmet uzmanlarının çok fazla saygınlığı var ve kararlarına bir hakim ve savcı kadar saygı duyulur, burada sokaktaki insanlara bile önce ne iş yaptığınızı anlatıyorsunuz, bir kafa karışıklığı var.”
(U9)

Katılımcı U8 ise, uygulamada yaşanan tüm sorunların kendilerinde çok yönlü motivasyon kaybına neden olduğunu vurgulamıştır. Özellikle yaşanan sorunların çözümüne dair hiçbir idari yapının çözüm üretmemesinin getirdiği hayal kırıklığı ve adli sistemdeki aktörlerin baskıcı tutum ve davranışlarıyla mücadele ederken, diğer yandan da her şeye rağmen çocuğun üstün yararı için hizmet etme çabasının, uzmanların iş doyumunu üzerindeki olumsuz etkisini ayrıntılı olarak belirtmektedir.

“hızlandırılmış bir sosyal inceleme, hızlandırılmış bir bireysel görüşmeye dönüşüyor, ayrıca olumsuz güvenlik koşulları altında incelemelere de gitmiyorum, bir uzman olarak yani en azından bir yol harcırahi olmasın mı yani, hem güvenliğimin sağlanması hem de özlük haklarımın desteklenmesini isterim açıkçası, ne moral ne motivasyon kalıyor, bir dosyada ancak yeterli zamanım varsa, kendimi çok güzel ifade ettiğimi, mesleki bilgi ve becerimi çok güzel kullandığımı gördüm.” (U8)

4.1.7.9. Rapor Tekrarı Sorunu

Sosyal hizmet uzmanının karşılaştığı problemlerden bir diğeri de, mahkemeye sunulmuş bir sosyal inceleme raporunun yeniden uzmana gönderilmesidir. Sosyal inceleme raporuna, taraflar veya vekillerince itiraz edildiğinde hakim tarafından itiraz konuları hakkında yeniden inceleme veya rapor hazırlanması gerekebilmektedir. Bununla birlikte raporda hakimin de eksik bulduğu hususlar olması halinde tamamlamak üzere uzmandan ek rapor aldırılabilir. Katılımcılar, hakimlerin, tarafların ya da vekillerinin yaptığı itirazın niteliğini gözetmeden, raporda bir eksiklik, usule aykırılık, kanaatlerin değişmesi ihtimali gibi durumlar olmadığı halde, sadece itiraz edilmiş olduğu için uzmana yeniden rapor hazırlanması için gönderilmesine tepki duyduklarını belirtmektedirler. Bu bağlamda yaşanan sorunları Katılımcı U4 ve Katılımcı U8 şöyle dile getirmektedirler;

“daha önceden raporlar hazırlanmış, tüm incelemeler yapılmış, eksik bir şey bırakılmamış, kanaatlerin gerekçeleri çok güzel oturtulmuş ancak taraflar ya

da avukatlar raporu okuyor ve sosyal inceleme raporuna itirazları oluyor, kimi hakim o itirazlara raporda cevap olduğu halde tekrar gönderiyor, uzmanın emeği önemli değil” (U4)

“hakim tecrübeli değilse, sürekli ek rapor istiyor ama nedenini kendisi de bilmiyor.” (U8)

4.1.7.10. Yeni Uzman Sorunu

Katılımcı U1, mesleğe yeni başlayan uzmanların daha idealist yaklaşıma sahip olmalarının yanı sıra, her konuyu da mutlaka çözüme kavuşturabilecekmış gibi bir inançla yola çıktıklarını ifade etmektedir:

“her şeyi çözebilecekmış gibi, her sorunu netleştirecekmış gibi ya da her şeyi bir incelemede ortaya çıkaracakmış gibi bir imaj zihinlerinde vardır.” (U1)

Katılımcı U2, mesleğe yeni başlayan uzmanların günün teknolojik gelişmelerine de hakim olması gerektiğini belirtmektedir.

“anladığım kadarıyla sistem yaklaşımını anlamamış, her dönemin teknolojik gelişmelerine dikkat edilip problem odağına dönük etkisine de bakmak gerekiyor” (U2)

Aile mahkemesinde görülmekte olan davalarda hazırlanacak sosyal inceleme raporlarında çocuğun üstün yararı esastır. Çocuğun hakları, korunması ve çocukla ilgili tedbirlere dair de ülkemizde birçok kanun ve yönetmelik gibi mevzuat hükümleri bulunmaktadır. Aile mahkemelerindeki davalarda, çocuğun velayetine dair karar, o çocuğun tüm hayatını etkileyeceğinden iyice değerlendirilmeli ve mevzuat hükümlerine de hakim olunması gerekmektedir. Katılımcıların birçoğunun, yeni uzmanlara dair eleştirdikleri en ciddi sorunun, mevzuat bilgisindeki yetersizlik olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı U9, bu hususta şunları ifade etmektedir:

“klinik bir karar alıyorsunuz, aslında, o karar gereği elde ettiğimiz bulguları da sunup tedbir almak durumundasınız, aile mahkemesinde sosyal hizmet uzmanı olan herkes ilgili mevzuatı bilmek durumunda, 5395 çocuk koruma Kanunu, kadının, korunması kanunu bilmesi gerekiyor, velayet ve vesayetin düzenlenmesini bile, çünkü anne baba velayete uygun değilse vasi atanması gerekiyor, yeni gelen arkadaşlar 5395’ten haberdar değiller.” (U9)

4.1.7.11. Talep Dosyası Sorunları

Katılımcı U3, hakiminin, karar vermesini sağlayacak içerikte bir sosyal inceleme sürecinin gerçekleşmesi ve raporun hazırlanması için, uzmandan, özellikle hangi hususlara ilişkin bilgi istediğinin detaylı olarak bildirilerek görevlendirme yapmasının, uzmanın beklenen sınırlar içinde ayrıntılı şekilde rapor hazırlamasını kolaylaştırdığı ancak uygulamada ise genellikle hakimin, talebini net olarak belirtmemesi nedeniyle bazı sorunlarla karşılaşılabilirdiğini dile getirmektedir.

“dosyada bir sosyal inceleme talebi geliyor, o kadar manasız, o kadar akıl dışı ki, benim ön hazırlık yapabilmem lazım. Hâkimin de dosya içinde gerekli belgelerin tamamlanmasıyla ne istediğini açık bir şekilde ifade etmesi gerekir ki ben de görevimi sağlıklı şekilde yapabileyim.” (U1)

Katılımcı U1, mahkemenin taleplerine yönelik bir diğer sorunun, dosyanın uzmana uygun zamanda verilmemesi olarak belirtmektedir. Davanın açılmasından hemen sonra uzmana rapor yazması talebiyle gönderilen dosyalarda, tarafların temel iletişim bilgilerinden, dosyadaki iddia ve savunmalara, tanık beyanlarına, ilgili kurum ve kuruluşların müzekkerelerine kadar eksikliklerin olmasının, sosyal incelemenin yapılmasını imkânsız hale getirdiğini ifade etmektedir.

“talepler ne kadar ayrıntılı yazılırsa, dosyada ne kadar çok bilgi varsa, uzman açısından da o kadar amaca uygun ayrıntılı bir rapor hazırlanması demektir.” (U3)

4.1.7.12. Eğitim Uygulama Farkı

Katılımcılardan U3, sosyal hizmet eğitimi sırasında, her ne kadar sosyal inceleme raporunun nasıl hazırlanacağına dair öğrencilere eğitim verilse ve örnek rapor hazırlatılsa da, kuşkusuz ki mesleğe başlayan uzmanın uygulamada karşılaştığı vakalar doğrultusunda hazırladığı sosyal inceleme raporlarının birçok faktör etkisiyle ideal şekilde düzenlenemediğini Katılımcı U5 ise, ev ziyareti olmadığında sosyal incelemenin tamamlanamayacağını okulda öğrense de uygulamada sadece adliyede görüşme yapılarak sosyal inceleme raporu yazmak zorunda kalabildiğini dile getirmektedirler.

“Okulda standart inceleme raporunu öğreniyoruz ki bu aslında ideal olanı ancak uygulamada düşünemediğimiz bir çok etken çıkıyor, istediğiniz gibi sosyal inceleme yapamıyorsunuz, hakim, ulaşım, zaman, ekonomik kısıtlar, hepsi önemli faktörler.” (U3)

“bizim okulda öğretilen, ev incelemesi yapılmadıysa onu sosyal inceleme raporu kabul etmiyorduk ama adliyede durum daha farklı yürüyor, yani içinde ev incelemesi nadiren oluyor.” (U5)

4.1.7.13. Farklı Bilim Dalları

Aile mahkemelerince görevlendirilen uzmanlar; sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagoğ olup sosyal inceleme raporlarının hazırlanması görevi bahsi geçen meslek gruplarından birine veya heyet halinde çalışılması suretiyle hepsine birlikte verilebilmektedir. Bu bağlamda Katılımcı U3, aile mahkemesince görevlendirilen meslek dalları arasında, uygulamayı bilen ve bu alanda işlevsel olan mesleğin, sosyal hizmet olduğunu fark eden hakimlerin yanısıra mahkemece görevlendirilen pedagoğ ve psikologların da kabul ettiğini ifade etmektedir.

“hakim, yaptığınız işi çok beğeniyorum ama bir arkadaşınızın hazırladığı raporu daha çok beğeniyorum çünkü daha kapsamlı geliyor, eve gidiyor, yaşadığı yeri görüyor diyerek farkındalığını belirtti. Pedagoğ zaten fen bilgisi öğretmeni, alanla uzaktan yakından alakası yok ama psikolog arkadaşım bile söyledi yani alana en yakın bilgi beceri eğitimi konusundaki meslek grubu sizin meslek diye, çünkü dışarıdan bakılınca sosyal hizmet mesleğini çok seviyor, çok övüyor falan gibi algılanıyor ama gerçekten aldığımız eğitimin ben özellikle bizim bu alanda çok uygulanabilir olduğunu düşünüyorum.” (U3)

Katılımcı U9, sosyal hizmet eğitimde, özellikle sosyal inceleme sürecinin aşamaları ve sosyal inceleme raporunun nasıl hazırlanacağına ilişkin ders ve uygulamalar olmasının, sosyal hizmet uzmanlarına diğer meslek gruplarına göre daha rahat ve nitelikli rapor hazırlama avantajı sunduğunu, diğer meslek grupları ile sosyal hizmet uzmanı arasındaki uygulamada görülen farkın kapanmaması üzerine de karar vericilerin, yeni bir rapor formatı oluşturulup sosyal hizmet uzmanının mesleki açıdan hareket alanını kısıtlayarak diğer meslekler için bu şekilde çözüm bulunduğunu dile getirmektedir.

“fark o kadar büyüdü ki, şu grup yazdığına çok daha faydalı bilgiler edinip tatmin oluyoruz, şu grup yazınca hiçbir şey anlamıyoruz, şu grup yazınca da tek perspektiften geliyor, bunu kaldırmak için, soruları biz hazırlayalım, siz de sadece cevap bulun. Sosyal hizmet dışında hiçbir mesleğin raporlaştırma süreci eğitimi almadığı genel kabul görüyor. Böylece karar vericiler, diğer meslek gruplarını da sosyal inceleme sürecine uyum sağlamaları adına bizim standardımızı düşürme pahasına böyle bir hazır şablon buldular, nokta.”
(U9)

Sosyal hizmet uzmanının, akademik eğitimde aldığı bilgi ve uygulama temeli üzerinde sosyal inceleme sürecini nasıl yapılandırılacağını bilmesi, toplumda var olan kaynaklar hakkındaki bilgi düzeyi, diğer sosyal hizmet kurumları ile işbirliğini gerçekleştirebilme kabiliyeti ve özellikle ev incelemesindeki yetkinliğinin, bazı hakimler tarafından da fark edilmesi sonucu, sosyal inceleme süreci gerektiren dosyalarda hakimlerce, özellikle sosyal hizmet uzmanının görevlendirilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumu Katılımcı U6 ve Katılımcı U7 şöyle ifade etmektedirler:

“bizim bakış açımız çok farklı, bizi burada var eden standartlar okuldan aldığımız bütün eğitimler, derste göstermiş oldukları hazırlanmış raporların sunumları, farklılığı diğer meslek elemanları da anlıyor, hakim de anlıyor, diğer uzmanlar görüşme yapsa da sosyal inceleme sürecinde problem yaşıyorlar, çünkü bunun üzerine bir eğitim almamışlar, bizim toplum kaynakları ve kurumları kullanabilme yeteneğimiz de olduğu için gerektiğinde kurumlardaki arkadaşlarımızla da bağlantıya geçebiliyoruz.”
(U6)

“özellikle sosyal inceleme yapılacağı zaman dosya sosyal hizmet uzmana verilsin diyen hakimler oluyor ama genelde mesleki ayırım yapılmadan psikolog ve pedagoğlara da yaptırıyorlar, psikolog ve pedagoğlarda özellikle ben adliyeden çıkmam mantığı var, her şeye rağmen sosyal inceleme raporunun içeriğini lisans eğitiminde sadece sosyal hizmet lisansını okuyanlar alıyor.” (U7)

Psikolog ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü mezunları gibi diğer meslek grupları sosyal inceleme konusunda eğitim almamalarından dolayı sosyal inceleme sürecine tam manasıyla hakim olamadıklarından, mümkün olduğunca özellikle ev ziyareti ve sosyal çevre incelemesinin, sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılmasının tercih edildiğini konu eden Katılımcı U4 ve Katılımcı U1 ve U2, diğer meslek grupları ile sosyal hizmet uzmanının sosyal inceleme sürecine yönelik yaklaşımlarının farklılaşması

hakkında şunları ifade etmektedirler:

“ben psikoloğum incelemeye gitmem, ben pedagoğum ne işim var evde yani ama bu insanların eğitiminden kaynaklanıyor, sosyal hizmet uzmanları aldıkları eğitimin temelinden ve kişisel becerilerden kaynaklı rapor yazmada daha iyi, konuyu çok yönlü perspektiften incelemek ve değerlendirmek açısından, ekolojik açıdan, sistemsel açıdan bakın, çok boyutlu düşünceyi yansıtıyoruz, mesela psikologlar için en fazla bireyle çocuk ilişkisi önemli ancak biz daha genelci bakabiliyoruz.” (U4)

“psikologla sosyal incelemeye gittiğimde belli kıstaslarla sınırlı olduğunu görürsünüz, sosyal hizmet ise meseleyi genel ve bütüncül bir kavrayışla ele alır, bu da sizi zengin bir şekilde meseleyi analiz etmeye götürür, öğretmen gelir adliyede pedagoğ olarak çalışırsa burada skandal bir durum söz konusudur, psikoloji bölümlerinde sosyal incelemeye ilişkin dersler mevcut değildir çünkü uygulamalı bir alan olması öngörülmemiştir.” (U1)

“yeni atandığımızda gelen psikolog arkadaşla pedagoğ arkadaş sistem yaklaşımı ile çalışacaklarının farkında olmadan gelmişler buraya, zamanla mecburen onlar da uyum sağladı bize, diğer arkadaşlar böyle bir müfredattan gelmediklerinden alt yapıları yok.” (U2)

Katılımcı U10 ve U1, sosyal hizmet uzmanlarının almış oldukları eğitimin, sosyal inceleme sürecinde daha yetkin olmalarını sağlasa da, diğer meslek gruplarının uzmanlık alanlarındaki bilgilerinden de yararlandığı takdirde, davaya ilişkin sorunların çözümünün daha kolay hale gelebileceğini dile getirmektedirler.

“hukukçular evet aile dinamikleri kapsamında, diğer disiplinlerin de varlığını kabul etmeye başladı, bazı dosyalar için birlikte değerlendirme yapmanın daha avantajlı olduğunu düşünüyorum çünkü bazı sorunlar gerçekten çok komplike sorunlar ve farklı meslek gruplarının müdahalesi avantajlı oluyor, diğer meslek grupları ile birlikte çalıştığımızda aslında sosyal inceleme sürecinin ne kadar önemli olduğunu fark ediyorlar ama konfor alanlarından çıkmak ve eğitimini almadıkları konuda çalışmak zor geliyor.” (U10)

Katılımcı U5, sosyal inceleme raporun, farklı meslek gruplarındaki uzmanlarca yazılması halinde, her uzmanın kendi alanıyla ilgili değerlendirme yapması şeklinde bir iş bölümü yapıldığını aktarmaktadır.

“sosyal çalışma görevlisi psikolog ve pedagog ile birlikte ortak adımız şimdi takım olarak çalışanlar var, yani sosyal hizmet uzmanı eve gider, psikolog görüşme yapar adliye de, pedagog da kendince bir program yapıp çocuğun yararına olan gidişat neyse onu not olarak rapora yerleştirir gibi yapanlar da olabiliyor, zaten orijinal pedagog da yok.” (U5)

Dava konusunun karmaşık olması halinde, farklı meslek dallarının bilgi ve tecrübelerine de ihtiyaç duyulabildiği bu bağlamda, hakimler tarafından sosyal hizmet uzmanı ile birlikte diğer meslek profesyonellerinin de katılımıyla oluşturulacak bir heyetin sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmek üzere görevlendirdiği durumların da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Katılımcı U8 şunları ifade etmektedir;

“bazı dosyalar hakikatten çekişmeli olduğunda, hakim üçlü heyet istiyor, üçümüz bir araya gelip vakayı değerlendiriyoruz.” (U8)

4.1.8. Avukatların Etkisi

4.1.8.1. Sisteme Katkıları

Katılımcı U7, Katılımcı U8 ve Katılımcı U9, aile mahkemelerinde görülen davalarda gerçekleştirilecek sosyal inceleme sürecinde avukatların, müvekkili olan davanın tarafına sosyal incelemenin ne olduğu, uzmanın görevi, sosyal incelemenin aşamaları, adliye görüşmesi, ev incelemesi ve sosyal inceleme raporunun içeriği, raporun hakim kararına etkisinin önemi hakkında bilgilendirip gerekli açıklamayı yapmalarının, konu hakkında tarafların bilgi sahibi olmasını sağladığını, böylelikle daha rahat ve sistemli bir sürecin tecrübe edilebildiğini ifade etmektedirler.

“eğer avukat varsa, tarafa sosyal inceleme raporunun çok önemli olduğunu ve süreci etkileyeceğini anlatmış oluyor ama bilgileri yoksa ne olduğunu algılayamıyorlar ve konuyu biz açıklıyoruz.” (U7)

“kaygılanıyorlar, avukatlar sosyal inceleme raporunun önemini anlatmışlarda genelde olumsuz bir tepkiyle karşılaşmıyoruz.” (U8)

“bir avukatları varsa süreci daha kolay işletiyorlar, daha anlaşılabilir hale geliyor, randevu alıyorlar ve düzenli geliyorlar.” (U9)

4.1.8.2. Yargılama Sürecinde Etkileri

Avukatların diğer bir etkisi ise rapora yapılan itirazlar yönündendir. Avukatlar, vekâlet ilişkisi kapsamında kendisini vekil tayin eden müvekkilinin haklarını gözetmek ve korumak üzere müvekkilinin uyuşmazlığını çözebilmek için, mesleki bilgileri çerçevesinde hukuka uygun işlemleri yürütür. Dolayısıyla da aile mahkemelerinde özellikle velayete ilişkin uyuşmazlıklarda velayeti talep eden taraf vekili olarak, velayetin müvekkiline verilmesini sağlamak için uğraşmaktadır. Sosyal inceleme raporları da uzmanın velayete ilişkin kanaatini belirtmesi ve hakimın de istisnalar saklı kalmak kaydıyla rapor doğrultusunda karar vermesi, sosyal inceleme raporlarındaki uzmanların değerlendirmeleri de avukatlar açısından oldukça önem taşımaktadır. Sosyal incelemeye dair usuli eksiklikler olması ya da sosyal incelemenin yeterince yapılmadığı iddiası ile uzman raporuna karşı avukatların itiraz haklarını da mutlaka kullandıkları ve itirazlar üzerine hakimlerin yeniden rapor aldıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı U4 ve Katılımcı U10, bu duruma dair şunları ifade etmektedirler:

“avukatlar çok eleştirir, itiraz beyanlarına çok fazla yazarlar, avukatlar da üzerine saldırıyor, mesleki yetki aşımı yaptığımı, hatta niteliksizliğimi öne sürüp yazıyorlar, eğer onların savunmalarını güçlendirecek bir şey yazıyorsan da zaten rapor dört dörtlük diyorlar.” (U10)

“avukatlar yaşam yerleri de incelensin diye talepte bulunuyorlar, mesela adliyede görüşme yapıyoruz, raporu sunduktan sonra avukatların itirazlarıyla ev incelenmesi gerekçesiyle ek görevlendirme geldiği çok oluyor.” (U4)

Katılımcı U6, avukatların uzman kararlarına etki etmeye çalıştığını da ifade etmektedir.

“avukatların, ev incelemesi gitmişsiniz ama evde şöyle bir sıkıntı yaşanmış, yanlış anlamayın diyerek bizim kararımızı değiştirme doğrultusunda rahatsız etme durumları olabiliyor bazen.” (U6)

Katılımcı U1, avukatların yargılama sürecini etkilediğini ve aile mahkemesindeki sosyal inceleme raporlarına da katkı sağlayabildiklerini dile getirmektedir.

“sosyal inceleme raporunu eleştirirken ya da kabul ederken katkılarını da belirtirler, davayı kazanabilmek adına kendilerinin gerekliliklerini ortaya

koyabilmek adına muazzam bir mekanizma kurarlar.” (U1)

4.1.9. Eleştiriler

4.1.9.1. Sistem

Aile mahkemesinde görülen davalarda, mevzuat gereği sosyal inceleme raporunun alınmasının gerekliliğine rağmen, sosyal inceleme sürecinin gerçekleştirilebilmesi için yeterli koşulların sağlanamaması eleştirilen sorunların başındadır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanına adliyede görüşme yapacağı odaların yetersiz kalması, adrese ulaşım için araç tahsis edilmemesi ya da araç bulmakta yaşanan güçlük, uzmanların görüşme yapacağı eve tek başına gitmesi ve güvenliğini sağlayacak bir koruma mekanizmasının olmaması, ev incelemesine gidilmesi adliye dışında yapılan bir işlem olmasına rağmen uzmanlara harcırah verilmemesi gibi hususlar eleştirilmektedir. Katılımcı U1, nitelikli sosyal inceleme raporu talep edilmesine karşın, adli sistem aktörlerinin rapora yeterli düzeyde değer vermemesini, uzmanlara sorulmadan sosyal inceleme sürecinin standardize edilmesini ve hakimle uzmanın birlikte daha etkin çalışma imkanının kaldırılması husularını eleştirmektedir.

“davaya konu olan vakanın çok boyutlu incelenmesi ile çözüme kavuşacağı düşünüldüğü için nitelikli sosyal inceleme isteniyor ancak sosyal incelemeye hak ettiği değer verilmiyor, kendi uzmanlarına sormadan kurum, bir hamle yaparak sosyal incelemelerin standardize edebiliyor, aile mahkemesini uzmanı ile hakim ilişkisinde aynı ekibin bir sorunu çözmesi potansiyeli varken şimdi müdürlük sisteminde standart bir iş halini almıştır.” (U1)

Katılımcı U3, Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının kurulması ile birlikte faaliyete geçen Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri tarafından yerine getirilen yeni sisteme dair eleştirilerini dile getirmektedir.

“bir tane aile mahkemesiyle çalışırken ve tek hakim amirinizken, daha özenli davranmak durumundaydınız. şimdi ise yirmi tane aile mahkemesine rapor hazırlayacaksınız ve tüm hakimler amir pozisyonunda olacak, bu durumun hazırlanan raporlara da yansıtacağını düşünüyorum, bu çok ciddi bir sirkülasyon” (U3)

4.1.9.2. Çalışma Şartları

Katılımcı U10 da, sosyal inceleme sürecini nitelikli şekilde gerçekleştirmek istemesine rağmen, aynı dosyanın yeterli gerekçe olmadan defalarca kendisine gönderilebilmesini ve gün geçtikçe çalışma şartlarındaki olumsuzlukların artmasını eleştirmektedir.

“yeni bir gelişme yokken aynı mahkemede bir dosyaya üç defa dört defa yeniden bakıyorum ayrıca ayda otuz beş dosya sayısı altına düşmüyorum, burada bir sosyal inceleme raporundan ne kadar bahsedebiliriz, hak kayıplarımızdan ise bahsetmek istemiyorum bile.” (U10)

Katılımcı U4, özellikle sosyal inceleme sürecinde görüşmelerin yeterince yapılamaması ve uzmanın yeterli bilgi toplayamaması konusundaki sorunlara vurgu yapmaktadır.

“mahkemeye aramızda koordinasyon sıkıntısı var, en büyük sıkıntılarımız görüşme ortamlarımız, tek görüşmeyle yetinmeye çalışarak kanaatini bildiriyorsun, görüşme sürelerini kısmak zorunda kalıyorsun, sistem sana acaba incelemeye gitsem mi diye düşündürüyor, çünkü sosyal inceleme için yeterince desteklenmiyorsun.” (U4)

Katılımcı U7 de, mahkemelerin, sosyal inceleme şartları oluşmayan dosyalarda görevlendirme yapmasını ve sosyal incelemenin sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılmamasının gerekliliğinin anlaşılmasını eleştirmektedir.

“ tarafların iletişim bilgileri dosyada bulunmuyor, incelemeye çıkabilmek için yeterli ATGV araç ücreti olmuyor ayrıca artık hakim ve savcının sosyal inceleme sürecini ancak sosyal hizmet uzmanının nitelikli olarak yapabileceğini bilmesi gerekirken, hala sorun yaşıyoruz, anlaşılan biz her platformda anlatmaya devam edeceğiz bunu.” (U7)

4.1.9.3. Denetleme Faktörü

Katılımcı U5, uzmanların mesleki olarak denetlenmemesi noktasındaki eleştirilerini dile getirmektedir:

“mesleği nasıl yerine getirdiğim ile ilgili bir denetim yok, öğrendiklerini unutsan da önemli değil, yeter ki KPSS’yi bir kez geçmiş ol, mesela kişisel ilişki kurulmasında biz bir karar veriliyoruz, ayrıca gerektiğinde izleme faaliyetini de yapamıyoruz.” (U5)

4.1.10. Öneriler

Uzmanlarla yapılan görüşmelerde, sosyal hizmet uzmanlarının çalışma sistemleri, hakimlerle ve taraflarla olan ilişkilerinde ve sosyal inceleme sürecinde yaşanan zorluklar, yeni sisteme geçiş ve yeni sistemin getirdikleri hakkında, her birinin tecrübelerinden yola çıkarak sorunların çözümü ve mesleğin geliştirilmesi adına çeşitli tavsiyeleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu temada uzmanların önerileri hakkında bilgiler verilmektedir.

4.1.10.1. Bakanlığa Öneriler

Uzmanların, mevcut çalışma koşullarında yapılabilecek yenilikler hakkında çeşitli tavsiyelerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Uzmanlar, bakanlıktan ilk olarak adliyelerde, uzmanın taraflarla görüşme yapabileceği görüşme odaları kurulmasını istemektedirler. Uzmanların çalışması için adliyede bir oda tahsis edilmekte ise de, odanın diğer uzmanlarla paylaşımli olarak kullanılması, görüşme esnasındaki gizliliği ortadan kaldırmaktadır.

Uzmanlar, adliyede görüşme yaptıktan sonra, sosyal inceleme yapmak üzere ev ziyaretine giderken araç bulmakta zorlandıklarını ve bu nedenle adliyelere sadece sosyal hizmet uzmanlarının kullanımı için araç tahsis edilmesi yönünde önerilerini sunmaktadırlar. Katılımcı U10 ve Katılımcı U9, sosyal inceleme raporu konusunda hakimlerin farkındalıklarının artırılması, uzmanın görevlendirme sınırı dışında da çocuk menfaatine yönelik tedbir kararlarının dikkate alınabilmesi, adliye binası içinde uzmanın fiziksel şartlarının düzenlenmesi ve ihtiyaç duyulan sistemlerle desteklenmesi gereğini, Katılımcı U7 ve Katılımcı U 10 ise, sosyal inceleme sürecine ilişkin olarak hakimlere yönelik eğitim düzenlenmesi gereksinimini belirtmektedirler.

“Adalet Bakanlığının, hakimlere yönelik, sosyal inceleme raporunun hangi meslek uzmanı tarafından yazıldığı, raporda bulunması gereken temel özellikler ve rapordan nasıl yararlandığına dair bilgilendirme yapmasının gerektiğini, diğer önerilerin ise, acilen sosyal incelemeye özgü araç görevlendirmesi, adliyede bireysel bir görüşme ortamının olması hakimlerin sosyal inceleme raporunu neden istediğini açık ve net olarak ara kararında belirtmesi ve sosyal inceleme sürecinde hukuksal sürecin dışında görülen

konulara da yönelik yapılan değerlendirmelerin de dikkate alınması, özellikle boşanmada taraflar için danışmanlık öneriliyorsa bunu bir zaman kaybı olarak görülmemesi, vakaya özel izleme ve denetleme sistemini de oluşması olarak sıralanabilir ve bakanlığın önerilen konuları ele alarak gereken sorumluluğu alması gerekir diye düşünüyorum. ” (U10)

“öncelikle bir kurumsallık yok, bir çocuk görüşme odamız bulunmuyor, sosyal incelemenin niteliği bozuluyor, eğitimde de standardizasyon yok, bütün üniversiteler aynı kalitede sosyal hizmet eğitimi vermiyorlar, bunun etkilerini de görebiliyorum, adalet bakanlığının tıpkı hakim savcı alımlarında yaptığı gibi uzmanların alım şartları ve işe başlatma şartlarında değişim gerçekleştirip, nitelikli uzman istihdam etme uygulamasını mutlaka gerçekleştirmeli.” (U9)

“hakimler ve savcılara sosyal inceleme konusunda eğitim verilirse ve bakanlık da sosyal hizmet uzmanlarının işlevini fark ederse sorun hızla çözüme kavuşur.” (U7)

Katılımcı U1, hakimlere eğitim verilerek farkındalık kazandırılmasının, rapor talebindeki ara kararına yansıtacağını dolayısıyla uzmanın da sosyal inceleme sürecini hedef odaklı gerçekleştirebileceğini, ayrıca uzmanlar arasındaki mesleki rekabet ortamının oluşturulması ve desteklenmesinin de sisteme katkı sağlayabileceğini dile getirmektedir.

“mahkeme, ara kararında talebini net olarak takdir etmişse bu işinizi kolaylaştırır, ayrıca uzmanların bir mesleki rekabet içinde olmasını da faydalı görüyorum, bakanlık bu yönde bir refleks geliştirebilir yani performansın kıymetli olduğu, iyi analiz ve daha derin bakabilme becerisi olan uzmanın kendisini de değerli hissetmesi gerekir.” (U1)

Katılımcı U3 ve Katılımcı U6, aile mahkemelerinde görülen davalar çerçevesinde, uzmanların mevzuat bilgisine hakim olmalarının önemine değinerek, meslek içi eğitimlerle desteklenmeleri ve mesleki bilgilerin güncellenmesinin sosyal inceleme raporlarına büyük ölçüde katkı sağlayacağını belirtmektedirler.

“zaten bizi çok donanımlı görüyorlar ve aile mahkemesinin işlerini de çok basit halledilebilir, kontrol edilebilir görüyorlar ama hizmet içi eğitimlerin katkısı tabii ki tartışılmaz, ayrıca alandaki akademisyenlerin çalışmalarını da bakanlık değerlendirmelidir,” (U3)

“kendimize geliştirme konusunda kişinin kendisinin de isteği önemli tabii ancak bakanlık elimizden tutarsa genel bir hareket olur ve sosyal inceleme sürecine de yansır.” (U6)

Uzmanlar sosyal inceleme raporunda, çocuğun velayetine dair kanaat bildirmekle birlikte, danışmanlık hizmetleri ve tedbirlerin uygulanmasını da önermektedirler. Uygulamada, uzmanın raporunda belirttiği tedbir ve danışmanlık önerilerinin son karar mercii hâkimdir ayrıca söz konusu önerilerin uygulanıp uygulanmadığına yönelik bir denetim sistemi de bulunmamaktadır. Uzmanlar, bu denetimi sağlayacak bir mekanizma getirilmesinin, çocuğa ve taraflara daha faydalı olacağını düşündüklerini ifade etmektedirler. Katılımcı U5 de, bu bağlamda şunları dile getirmektedir;

“velayet değişir diyorlar ama çok kişinin canı yanyor, mesela bizim verdiğimiz iki haftada bir çocukla şahsi ilişki kurma uyguluyor mu? ya da uygulamada çıkan aksaklıklara göre tekrar değerlendirme yapılabiliyor mu? etkin izleme faaliyeti gerekir.” (U5)

4.1.10.2. Sistem Önerileri

Bu temada sosyal hizmet uzmanlarının çalışma sistemlerine dair önerilerinden bahsedilecektir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde uzmanların çalışma sistemlerinde özellikle adliyedeki fiziki koşulların iyileştirilmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Katılımcı U10, özellikle uzmanlara verilebilecek dosya sayısının belirlenmesi ve böylelikle etkin sosyal inceleme yapılmasının önünün açılması gerektiğini, sosyal inceleme sürecine ilişkin ihtiyaçların da giderilmesinin önemine vurgu yapmaktadır.

“Aynı dosya sürekli aynı uzmana gönderilmemeli, benim gözümde kaçmış olabilir mesleki bilgim yeterli gelmemiş olabilir o zaman başka bir meslek elemanı da yeniden görüş almak da her zaman fayda var, çalışma koşullarına ilişkin fiziki eksiklerin de tamamlanması gerekiyor, sosyal inceleme yaparken araç düşünmemeliyim, hangi dosya için sosyal inceleme sürecine girmem gerektiğine ben karar vermeliyim, hakimin takdirinde kalmamalı, uzmanın haftalık yapabileceği dosya sayısı netleştirilmeli ve kapasite üstü rapor talebiyle sosyal inceleme raporunun kalitesi düşürülmemeli.” (U10)

Katılımcı U8, nitelikli sosyal inceleme süreci için yapılması gerekenler hususunda hakimlere farkındalık kazandırmanın yanında taraflara yönelik de mesleğin tanıtımının ön plana çıkarılmasında yarar gördüklerini, özlük haklarının iyileştirilmesi ve adli sistem aktörlerinin birbiriyle eşgüdüm içinde çalışmalarına özendirilmesinin yanında uzman sayısının da artırılmasının gereğini belirtmektedir.

“özlük haklarımızın desteklenmesi gerekiyor, raporların kalitesi desteklenebilir ve belki aile birliğini sağlanması adına önleyici çok güzel adımlar atılabilir, danışmanlık verilmesi büyük katkı oluşturur, ayrıca adli sistem içinde kendimizi ve yeni birimizi tanıtan, tarafların ve toplumun sosyal hizmet algısını geliştirmeye yönelik seminerler ve eğitimler de verilebilir, çocuğun üstün yararı için tüm ilgili personelin desteğinin alınması için girişimlerde bulunulabilir ve uzman sayısının da artması gerekir.” (U8)

Katılımcı U6, uzmanların, taraflarla iletişime geçmelerinde yaşadıkları sorunlar ve sosyal inceleme sürecinde ortaya çıkan gereksinimlerin karşılanabilmesine yönelik eğitimlerin verilmesine dair görüşlerini belirtmekle birlikte Katılımcı U5 ve U9 ise, güvenlik ihtiyacının giderilmesine yönelik önerilerini dile getirmektedirler.

“dosya bize geldikten sonra en önemli sorun işte kişilere ulaşmak, çünkü tebligat bazen ulaşıyor bazen ulaşmıyor, aile mahkemelerinde çalışan uzmanları ve hakimleri ortak bir eğitime çağırıp, mevcut beklentilerin tartışılması ve ihtiyaca göre eğitim verilmesi gerekiyor.” (U6)

“ben müdür olsam önce uzmanların güvenlik ihtiyacını çözerdim, adliyede sabit güvenlik görevlileri var, bunlardan birini belki yanımıza almak istesek onu bile verebilirler.” (U5)

“mesela özel güvenliklerden yararlanılabilir, ama bunu çözecek kim bilmiyorum, başsavcıyla mı görüşmek gerekiyor başka bir yerle mi ama bu şekilde ciddi bir güvenlik sorunu yaşıyoruz.” (U9)

Katılımcı U3, çalışma sistemi hakkında ve özellikle vaka takibi noktasında önerilerde bulunmaktadır.

“raporda, belli gizli konular nedeniyle bütün ayrıntıları yazamıyorum, bu gizlilik olayı raporların bence çok özgün ve özgür yazılmasını engelliyor, gerekçelendirmekte dahi zorlanıyorum. Hakimin duruşma esnasında sosyal inceleme hakkında tarafları bilgilendirmesi daha etkili oluyor, tarafların adliyeye gelmesi ve uzmanın bir yerinin olduğunu görmesi de size bakışını etkileyen bir faktör, dosya içindeki bilgiler yeterli düzeyde olgunlaşmış olmalı ve sosyal incelemeye hazır hale gelmeli, izleme aşaması adli sistemde lüks olarak algılanıyor ancak özellikle kişisel ilişki ve velayet dosyalarında mahkemelere verdiğimiz raporların işlevsel olduğunu düşünmüyorum, takip edilmedikten sonra şartlar değiştiğinde çocuğun menfaati ne durumda nasıl bilinecek, verdim gitti mantığı ya da şikayete bağlı mantığı nereye kadar.” (U3)

Katılımcı U4, yeni müdürlük sistemine geçişte tevzi sistemine dair önerilerini ifade etmektedir;

“meslek dışı birisi yarın müdür olursa işlerin daha çok karışacağını ve mesleki uygulamaların da olumsuz etkileneceğini düşünüyorum, dosya paylaşımları rastgele değil de mümkün olduğunca uzmanların kendi uzmanlık alanlarına göre olmalı, incelemede taraflara kaç kez gittiğimiz, kiminle, nerede, nasıl görüşme yapacağım konusunda sınırlılıklarının olmaması gerekiyor. Uzmanın yapabileceği kadar dosya sınırı olmalı.” (U4)

4.1.10.3. Sosyal İnceleme Raporuna İlişkin Öneriler

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyal inceleme raporlarının geliştirilmesine ve raporun daha etkin uygulanmasına yönelik önerilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Uzmanlar, nitelikli bir raporun daha etkin bir sosyal inceleme süreci neticesinde yazılabileceğini, bu durumun da ancak uzmanın, dosyaya, görüşmelere ve sosyal çevre incelemesine yeterince vakit ayırması ayrıca mevcut şartlarda iş yükünün de azaltılmasıyla sağlanabileceğini ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcı U1, bu konuya dair önerilerini şu şekilde ifade etmektedir;

“sosyal incelemede temel mesele, nitelikli şekilde yazılabilecek rapor sayısının belirlenmesi ayrıca sosyal inceleme zenginleşmelidir.” (U1)

Katılımcı U10 da, sosyal inceleme raporlarının sınırlı bir alanı kapsar nitelikte yazılmaması gerektiğini belirtmektedir.

“sosyal inceleme raporları bir kere tespit raporu olmaktan çıkmalı” (U10)

Katılımcı U3 ve Katılımcı U5, sosyal inceleme sürecinin derinlemesine yapılabilmesi için, çok yönlü sosyal çevre incelemesinin gerektiği, çocuğun yaşam alanı, komşuları, akranları, okuldaki öğretmenleri ve diğer üçüncü kişilerin veri kaynakları olarak değerlendirilmesinin önemli olduğu yaklaşımından hareketle, sosyal inceleme raporunun niteliğinin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

“bilgi verecek tarafla iletişim ağı olan herkese belli bir garanti vermek, vakanın aydınlatılması için onlara ihtiyacımız var, bir insanı dinliyorsunuz, tabi fikir sahibi oluyorsunuz ama bir çocuğun hayatına öğretmenin

dokunduğu kadar dokunmamız mümkün değil biz sadece çocukla ilgili ciddi iddialar varsa öğretmenin de görüşünü alıyoruz, bu olmaz, komşular keza aynı şekilde.” (U3)

“mümkünse tarafsız olabilecek üçüncü kişiler, işte muhtar gibi veya rehber öğretmeni gibi veya komşu gibi veya atıyorum sağlık söz konusuysa bir hastaneden alınmış raporu gibi, bunlarla raporun desteklenmesi lazım, raporda bunları kullanırsak verimli olur.” U5

Katılımcı U7 de, sosyal inceleme raporları hakkında süpervizyon almanın, raporu geliştirebileceğine dair önerilerde bulunmaktadır.

“süpervizyon sürecinin kurulması gerekiyor, rapora yazıyorum kanaati oluşturamamıştır, rapor tekrarlanıyor mu, evet, hem bir iş yükü, hem hakim hem de taraflara külfet ama ben bir süpervizyon desteği alabilsem daha etkili ve verimli şekilde işin içinden çıkacağız.” (U7)

4.1.10.4. Uzmanlar

Uzmanların mesleki açıdan nasıl daha etkili olabileceğine dair katılımcılarla yapılan görüşmelerde, genel olarak uzmanların aile mahkemesi davaları ve mevzuatı ile sosyal inceleme raporu hazırlanışına dair eğitime tabi tutularak alanda çalışmaya başlamalarının sağlanması, gelişmelere açık olmaları, Bakanlık tarafından da belirli dönemlerde meslek içi eğitimlere tabi tutularak bilgilerin güncel tutulması gibi önerileri olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcı U2, aile mahkemesinde çalışan uzmanların sistem yaklaşımını kullanmalarına dair önerilerde bulunmaktadır;

“raporların daha iyi olabilmesi için tüm uzman arkadaşların bir kere sistem yaklaşımını iyice sindirmeleri gerekiyor ve buna yönelik eğitim almaları lazım.” (U2)

Katılımcı U1, uzmanların mesleki gelişime açık olmasına dair önerilerini şu sözlerle ifade etmektedir;

“Gelişen olaylara yeniliklere açık olmanız, bunu rapor sürecine yansıtmanız, yepyeni bir bakış açısı geliştirebilmemiz ve mesleki dili çok iyi kullanabilmesi lazım.” (U1)

Uzmanların kişisel gelişimlerinin eğitimle sağlanabileceği düşüncesinde olan Katılımcı U7, Katılımcı U6 ve Katılımcı U5, şu önerilerde bulunmaktadır;

“biz bakanlıkta daha çok görünür olursak sosyal incelemeyi de fark ettirebiliriz, hakim savcı da buna uymak durumunda kalır, mevzuata hakim olacaksınız, hangi tedbirleri uygulayabileceğinizi bileceksiniz, ayrıca, bir durumla karşılaştığınızda nereye yönlendireceğinizi hangi önlemleri alabileceğinizi bileceksiniz ve mesleki çıkarlarımızı da bilmek gerekiyor.” (U7)

“bilimsel verilerden uzak kaldıkça ister istemez kendimizi de geliştiremiyoruz.” (U6)

“sosyal hizmet uzmanının mesai kavramı olmamalı, ciddi bir uygulama tecrübesi verilerek işe başlatılmalı, hakim sosyal incelemeyi bilirse etkin yazılması için de uzmanı zorlayabilir gerektiğinde.” (U5)

Katılımcı U9 ise, sosyal inceleme sürecinde uzmanların edindiği bilgileri raporlarında daha aktif ve etkin kullanmalarına dair önerilerde bulunmaktadır.

“tarafardan ve çocuklardan alınan bilgileri titizlikle incelemeli ve rapora yansıtmalıyız, mesleki odağımızı kaçırmadan gereken her türlü konuyu ele almalıyız.” (U9)

4.1.10.5. Süpervizör ya da Mentor

Sosyal inceleme raporlarının insan hayatını etkileyen özelliği esas alındığında, sosyal hizmet uzmanlarının, karar vermekte zorlandıkları karmaşık olaylarda ya da yeterince bilgi sahibi olmadıkları konularda, kendilerinden daha tecrübeli, bilgi sahibi ve alanında yetkin kişilerden destek almalarının, sosyal inceleme raporunun da kalitesini etkileyeceği bağlamında, Katılımcılar U7, U9, U5 ve U4, Aile Mahkemelerinde çalışan uzmanlar için mutlaka süpervizyon sürecinin olması gerektiğini dile getirmektedirler.

“kimlik bilgilerini gizli tutarak soruyorum hocalarıma, ne yapabilirim böyle bir durum var ve vaka üzerinde nasıl bir yol izlenebilir şeklinde, birçok

arkadaşım ise akademik destek imkânını bulamıyorlar, Adalet Bakanlığı'nın mutlaka bir süpervizyon sistemi kurması gerekiyor, mesleki tecrübesi olan aynı zamanda akademik hayata devam edip kendini işte kuram bilgi beceri değer temelinde geliştiren kişileri değerlendirmeli.” (U7)

“bizler uygulamayı el yordamıyla öğrendik, daha önce uygulamanın içinde olan meslektaşlarımız süpervizörlerimiz oldu ancak bunun kurumsal çatı içinde belli bir disiplin altında olması gerekir, aynı zamanda anlık ihtiyacımızda ya da tükenmişlik yaşadığımız dönemlerde süpervizörlük sisteminin katkısını görebiliriz,” (U9)

“çok güzel olur bu bizim etkinliğimizi, donanımımızı, kalitemizi ve güvenilirliğimizi artırır.” (U5)

“aslında informel yönden süpervizyon süreci alıyoruz. Deneyimli o uzmanlara gidiyoruz, ama Adalet Bakanlığı bunu formal yolla çevirmeli, deneyimli uzmanlarımızı kullanılabilir, rapor kalitem de de düşünüş fark etti, bana uygun nasıl bir eğitim var, nasıl takviye edebilirim tavsiye vermesi gerekiyor, yani süpervizörlerimiz hakimlerle de görüşecek, bu konuda beklenti karşılanıyor mu karşılanmıyor mu, uzmanı bu konuda güçlendirelim.” (U4)

Katılımcı U6, meslektaş arasındaki dayanışmanın bir gereği olarak, süpervizyon sistemini kendi aralarında işlettiklerini ancak bunun Bakanlık aracılığıyla sistemli olarak yapılmasının faydalarını şu sözlerle ifade etmektedir:

“süpervizyon bizim için çok önemli, kendi içimizde deneyimli olan uzmanlara gidip de bir bilgi paylaşarak gidermeye çalışıyoruz oysa bakanlık aracılığıyla bunun daha kurumsal düzeye taşınması gerekli” (U6)

Katılımcı U3, süpervizyonun önemini vurgulamakta ve vaka bazında uzmanın mesleki açıdan daha rahat ve emin bir tavır sergileyebileceğini belirtmektedir.

“supervizyon alacağım birisi olsa vaka özelinde, hızlı, isabetli ve kendimden emin bir duruş sergileyebilirim, ayrıca sadece vaka özelinde değil kurumsal uyum sürecinde de katkı sağladı.” (U3)

4.1.10.6. Müdürlük

Sosyal Hizmet uzmanlarının, müdürlük sisteminden, öncelikle iş yüklerini azaltacak, sosyal incelemenin etkin yapılmasını sağlayacak ve meslek elemanlarının her birinin

eğitim aldığı uzmanlık alanında çalışmalarına zemin hazırlayacak bir sistemin inşa edilmesini beklemektedirler. Bu bağlamda Katılımcı U5 ve Katılımcı U8 şunları ifade etmektedirler:

“müdürlük sistemi ile birlikte etkin stajyer uygulaması yapılabilir ve sosyal hizmet uzmanı adaylarına adli sosyal hizmet alanında bilgi ve tecrübe aktarımı büyük katkı sağlayabilir.” (U5)

“uzman sayısını arttırılmasının gereği daha görünür kılınacaktır, uzmanlar üzerindeki iş yükünün hafifletilmesi gerekiyor, böylelikle bir dosyaya ayrılan süre ve sosyal inceleme sürecinin nitelikli hale gelebilmesi gibi konular çözüme kavuşabilir, birçok vakada yapamadığımız danışmanlık görevimizi artık hayata geçirmemiz de mümkün olabilir, çalışma alanları mesleki görüşmeye daha uygun hale getirilebilir.” (U8)

4.2. SOSYAL HİZMET ALANINDA ÇALIŞAN YA DA ÇALIŞMIŞ AKADEMİSYENLERE İLİŞKİN BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, akademisyenlerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda ortaya çıkan Tablo 7’deki 6 ana tema ve ilgili ana temalardaki alt temalar hakkında bulgulara yer verilecektir.

Tablo 7 Akademisyen Görüşmelerinde Ortaya ıkan Temalar

Ana Temalar		Alt Temalar
1	Okullardaki Müfredat	1. Kuram ve Uygulama Bağı 2. Kapsamı 3. Sosyal Bağlam Uyumsuzluğu
2	Sosyal İnceleme Süreci	1. Eğitim 2. Görüşler 3. Sosyal alışma Görevlisi Kavramı 4. Alan Uzmanlarının Nitelikleri 5. Akademisyenlerin Önemi 6. Farklı Alanlardan Gelen Uzmanlar
3	Sosyal İnceleme Raporu	1. Kriterleri 2. Yeni Formatı
4	Süpervizyon	1. Uzmanların Akademisyen ya da Süpervizörlerden Görüş Almaları
5	Eleştiriler	1. Açık Öğretim 2. Akademisyen 3. Sosyal İnceleme Raporu 4. Sistem
6	Öneriler	1. Bakanlık 2. Sistem

4.2.1. Okullardaki Müfredat

4.2.1.1. Kuram ve Uygulama Bağı

Katılımcı A1, genel anlamda Hacettepe ve Başkent Üniversitelerinin müfredat konusunda öncü olduğunu, birbirlerini süreç içinde etkilediklerini ve bunun yanı sıra hangi derslerin de verildiği belirtmektedir. Ayrıca sosyal hizmet mesleği açısından, temel kuramlar ve sosyal inceleme sürecine ilişkin müfredatın, alandaki uygulamalar için tek başına yeterli olmadığını, verdiği uluslararası düzeydeki örneklerle de ortaya koymaktadır. Diğer yandan bazı özellikli konular bağlamında öğrencinin kendisini yüksek lisans veya sertifika programlarıyla geliştirmesi gereği üzerinde de durmaktadır. Katılımcı A3 ise, müfredat olarak A1 gibi kuramlar üzerinden bir müfredatı gündeme getirirken sosyal hizmet uygulamasının da öneminden bahsetmektedir. Katılımcı A8 ise, A1 ve A3 katılımcılarının bahsettiği kuramlar üzerine temellendirilmiş müfredatlarının olduğunu belirtirken, özellikle ders alan öğrenci sayısı ile özel üniversitelerin mevcut durumu hakkında eleştirel bir çerçeve sunmaktadır.

“Biz de halen sosyal inceleme raporuna ve yazımına ilişkin ayrı bir ders yok ama birinci sınıfın ilk döneminde rapor hazırlama teknikleri diye bir dersimiz var. Dolayısıyla biz temelde bu işe birinci sınıftan başlıyoruz diyebilirim, öğrencinin özellikle uygulama dersleri kapsamında bu raporu yazmasını bekliyoruz ama bunun için daha fazla deneyime ihtiyaç olduğu bir gerçektir. O yüzden mezun olduktan sonra da alanda bunu değerlendirecek, takip edecek, izleyecek ve yaşam boyu öğrenmeyi sağlayacak sistemlerin olması lazım, dört yıllık eğitim tüm sosyal hizmet alanlarındaki sorunların çözümüne yeter mi? Yetmez.” (A1)

“Bizim bölümünüzde sosyal inceleme raporları ile ilgili bilgiyi kuram dersleri içinde bilgi veriyoruz, raporlama ve mülakat diye bir dersimiz de var, tabii ki öğrencinin sosyal inceleme sürecini algılayabilmesi için uygulamalarla da desteklenmesi gerekir. Kuramsal bilgilerin yeterli olduğunu düşünsem de uygulama kısmının eksik olduğunu düşünüyorum. (A3)

“sosyal inceleme yapabilecek biri, çevresi içerisinde birey anlayışını öğrenecek. Çevreyi göremiyorlar ki içerisindeki bireyi görsünler. Efendim eleştirel düşüncüyü bilecek, sistem yaklaşımına bilecek, güçlenme yaklaşımını bilecek. Üçüncü sınıfa geliyor, görüşme becerisini elde ediyor, gözlem becerisini elde ediyor, bilgi toplama biçimlerini öğreniyor, Her üniversite

kendi içerisindeki sistemi farklılaştırıyor. Bazıları bu konuda çok daha titiz ama bugün artık müşteri çeken yerler gibi oldu bazı özel üniversiteler.” (A8)

4.2.1.2. Kapsamı

Katılımcı A2, kısaca genel anlamda sosyal inceleme sürecinin rapora nasıl yazılacağı hakkında bilgi verirken, Katılımcı A5, aile ve çocuk konusunda oldukça kapsamlı bir müfredatları olduğunu ve öğrencilerin mezun olduklarında sosyal inceleme süreci ile birlikte bahsi geçen konularda gerekli donanıma sahip olabileceklerini ancak öğrencilerin bireysel başarılarına göre de bunun değişken olabileceğini belirtmektedir.

“sosyal inceleme süreci nasıl yazılır, ana başlıklar yazılıyor, problem amaç önem varsa yazıyoruz ondan sonra karar yazıyoruz bitiyor ve sonuçta son kararı kim veriyor hakim veriyor, bence sosyal inceleme raporu “miş” gibi şablon tarzında yazılıyor.” (A2)

“aldığımız bilgiler her zaman için yeterli değildir. Hangi alanda çalışıyorsanız o alanda mutlaka okuma yapmanız lazım. Ben grupta çalışmada sosyal incelemeyi çok detaylı olarak veriyorum sosyal incelemenin ne olup ne olmadığını, nasıl yapılması gerektiğini çok etraflıca anlatıyoruz. Tartışa tartışa gidiyoruz. Bu da çok yararlı oluyor yani bu konuda bizden mezun olan öğrencilerin aile ve sosyal incelemeyi çok iyi bildiklerini düşünüyorum. Tabi eğer iyi öğrencilerse.” (A5)

4.2.1.3. Sosyal Bağlam Uyumsuzluğu

Katılımcı A4, mevcut öğrencilerin, sosyal inceleme sürecine dair yeterli bilgiyi alamadıklarını, dolayısıyla mezun olmaları halinde sosyal inceleme konusunda eksik kaldıklarını belirtirken Katılımcı A6, mevcut müfredatların Amerika'dan uyarlanarak Türkiye'nin sosyal yapısına uygunluğuna bakılmadan uygulamaya alınmasının ayrıca farklı bilim alanlarından ders veren kişilerin kendi alanlarının bakış açısıyla sosyal hizmet anlatmaya çalışmalarının sonucunda sosyal inceleme süreci hakkında yeterince başarı kazanamadıklarını aktarmaktadır. Diğer yandan ‘topografya’ metaforunu kullanarak sosyal incelemenin ülke özelinde tekrar ele alınarak müfredat oluşturulmasını önermektedir.

“Bence çok yeterli bir eğitim olmuyor, sosyal incelemeye ilişkin eksiklik olduğunu düşünüyorum. Çünkü sosyal inceleme aslında bizim sosyal hizmetin temel konusu ve birçok alanda uygulanıyor. Lisanstan mezun olan bir öğrenci aile mahkemesine atandığında sosyal incelemeyi biliyorum diyemeyebilir yani çoğunlukla biz bunu uygulama öğrencilerinde çok yaşıyoruz.” (A4)

“Türkiye’de sosyal hizmet, Amerika’dan müfredatların alıp uygulanmasıyla başladı, Türkiye’de bu işin kıdemlileri oturacak ve sosyal inceleme nasıl yapılır diye birlikte belki birkaç haftalık çalışma yapacaklar. Türkiye’de yapılacak sosyal incelemenin topografyasını çıkaracaklar, Topografyasını, dağılımı denizini çıkaracaklar. Efendim sosyal inceleme ülkelere göre yapılır, eğitime göre yapılır, onun ruhsal durumuna göre yapılır. Buna göre Türkiye’nin sosyolojisine ve psikolojisine, göre daha uyumlu bir sosyal inceleme. Dünyada sosyal inceleme sürecine ilişkin örnekler var ancak ülkemize özgü bir sosyal inceleme formatının ve düşünce sisteminin yapılmadığını ve henüz bunda ilerlenmediğini düşündüğümüzde, müfredatların da yeterli olmadığını görürüz.” (A6)

4.2.2. Sosyal İnceleme Süreci

4.2.2.1. Eğitim

Katılımcı A1, sosyal inceleme sürecine ilişkin, bir doktorun yıllarca deneyim kazanarak ameliyat yapabilmesi gibi sosyal hizmet uzmanının da bilgi, beceri ve tecrübesini kanıtlaması gereğini belirtmekle birlikte alan dışı kişilerin de bu süreci gerekli şekilde yerine getiremeyeceğini ifade etmektedir. Genel açıdan ise, sosyal inceleme sürecine ilişkin gerekli eğitimin tam anlamıyla yeterli olmadığı görüşündedir. Katılımcı A2, sosyal inceleme sürecini kapsayan bazı derslerin olduğunu belirtirken, öğrencilerin sadece dersi geçmeleri amacıyla olmaları durumuna da işaret etmektedir. Diğer yandan Katılımcı A3 ise, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği özelinde ve diğer değerlendiricilerin yeterli bir süreç eğitimi almadığını ve aynı şekilde belli standartların oluşturulmasına rağmen gerekli olumlu dönüşün gerçekleşmediğini belirtmektedir.

“Yeterli mi? tabii bu tartışmaya açık. Çünkü sosyal inceleme raporu sadece bir rapor değil aynı zamanda sosyal hizmetin teorik bilgi ve değer sistemini aktaran mesleki bir süreç. Tıpkı doktorun yaptığı ameliyat gibi, yani doktor o ameliyatı yapabilmek için yıllarca hem teorik hem de uygulamalı süreçten geçer. Sosyal inceleme süreci de bunu kapsayan bir şey ve bunu başka kimse yapamaz. Müfredatın geliştirilmesi gerekiyor, Daha fazla uygulama

deneyimiyle, hem yazdıkça hem de vakayla çalıştıkça gelişecek. Uygulamalı derslerle ve alanla bağlantılı düşündüğümde geliştirilmesi gerekir diyebilirim.” (A1)

“görüşme ve iletişim becerileri dersi var. Bu dersleri güzel dinlerse güzel not alırsa o zaman hâkimi etkileyebilir. Ama sadece geçmek için dinliyorsa sosyal incelemede yetkin olması zor.” (A2)

“öğrencilerin sosyal inceleme süreci hakkında bir şekilde bilgilerinin olmadığını söylüyorlar. Mesela ben bir sürü sosyal inceleme raporu gördüm ve yazdım uzmanla birlikte, Ama bu eğitimi almayan kişilerin bu süreçleri nasıl verdiklerini bilmiyorum, öğrencilerin bu alanda yetkin bir şekilde yetiştirilmesi lazım ama bununla ilgili kuşkularım var.” (A3)

Katılımcı A7, eğitim konusunda uygulamanın önemine ilişkin görüş bildirirken, uygulama aşamasında da alan uzmanlarının ne şekilde özelliklere sahip olması gerektiği detaylı şekilde dile getirmektedir.

“Yani bu anlamda sosyal inceleme sürecine ilişkin uygulama boyutuna yönelik eğitimin çok iyi olmadığını düşünüyorum iyi inceleme, gözlem, görüşme yapabilen ve iyi not tutabilen, hiçbir etki altında kalmadan değerlendiren ve yorumlayabilen, sonuçta da kanaat bildiren uzmanları yetiştirmemiz lazım. klasik derslerden soyutlanıp çocukların becerilerini uygulayabileceği, iletişim ve gözlem ve rapor yazma becerilerinin arttırılabileceği derslerin bu sürede daha çok yer alması lazım, bilgiye boğmak yerine doğru bir alanda kullanılabileceği şeyleri öğretmek lazım çocuklara.” (A7)

Bu alanın dinamiklerinin çok yönlü olmasından dolayı hâkimden uzmanına ve üniversitelerde ders veren akademisyenlerine kadar, sürecin her basamağında eğitimin çok boyutlu olarak ele alınmasını aktaran Katılımcı A8, özellikle eğitimin tüm uzmanlar için sürekli olması gerektiğini ifade etmektedir.

“Sosyal hizmet uzmanının da bana kalırsa yine de aldığı derslerin üzerine mutlaka eğitim alması gerekir. Peki, bu alandaki profesörün hiç mi eğitime ihtiyacı yok. Çalışanların da mesleki olarak gelişmeye ihtiyacı var. İnsanlar değişiyor, fizyoloji değişiyor. Şimdi biyolojik olarak da hastalıklar çeşitleniyor, ergenlik çağı değişiyor. Gelişim dönemleri de değişiyor. Yani bilginin sürekliliği var, değişimin sürekliliği var. Öyle olunca bizim bir yıl önceki bilgi ile kalmamız mümkün değil. Sosyal inceleme sürecinde de, bilginin becerinin sürekli tazelenmesi ve meslek elemanın da desteklenmesi gerekir.” (A8)

Katılımcı A6 ise eğitim konusunda farklı bir bakış açısını yansıtmaktadır. Üniversitede verilen derslerin aslında bir öğretim olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

“sosyal hizmetin eğitimi olur. Ama üniversite de öğretim verilir, eğitim değil. Öğretim yani üniversite öğrencisi artık eğitim kökenlidir, eğitim eğlektir üniversite öğrencisi eğitilmez. Onun kıyafetine de saygı duyacaksınız, dünyaya bakış açısına da saygı duyacaksınız. Sosyal incelemeyi de öğreteceksin bu açıdan.” (A6)

4.2.2.2. Görüşler

Katılımcı A1, sosyal inceleme sürecinin aslında sosyal hizmet müdahalesinin başlangıcı olduğunu ve bundan sonra uzmanın, kişilerin durumları özelinde değerlendirmelerde bulunarak ona göre müdahale önerilerinde bulunmasını önermektedir.

“Sosyal inceleme süreci aslında sosyal hizmet müdahalesinin başlangıcıdır. Ön değerlendirmemi yaparım. İhtiyacı tespit ederim. Ondan sonra bir plan yazarım. Aile mahkemesinde çalışan sosyal hizmet uzmanından beklenen şey, sorunu tespit ettikten sonra hangi kaynaktan ya da kimden hangi kurumdan nasıl çözüleceğine ilişkin bir fikri olup ona ilişkin müdahale gerçekleştirilmesidir. Aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı, sadece mahkeme talep ettiğinde bir görüşme, iki görüşme yapıp orada bitirmek değildir. Bu sosyal inceleme değildir.” (A1)

Katılımcı A3, sosyal hizmetin kişilerin hayatını koruyan bir yönü olduğunu ve sosyal inceleme süreci sayesinde rapora aktarılacak bilgilerin, hakimlerin doğru karar vermelerine yardımcı olması nedeniyle hukuk ve sosyal hizmetin birbirini etkileyen alanlar olduğunu belirtmektedir.

“Sosyal hizmet kişilerin hayatlarını koruyan bir meslek, hâkim sadece hukuk kısmına baksın, sosyal ve psikolojik alanı da ilgili meslek elemanları yerine getirsinler. Hukukçular için de böyle bir hazır bilginin olması, hukuksal olarak daha iyi ve net kararlar vermelerine yardımcı olur.” (A3)

Aile mahkemelerinde görülmekte olan ve sosyal inceleme raporu hazırlanması istenen davalarda verilen kararlar, aile birliğinin devamına ya da sona ermesine ilişkin olmaktadır. Katılımcı A5, sosyal hizmet uzmanının ailenin yapısını, fonksiyonunu ve

özelliklerini detaylı analiz edebilmesinin önemini belirterek, bunun da ancak sosyal inceleme sürecinin çok detaylı yürütülmesiyle mümkün olacağını ifade etmektedir.

“Aile mahkemeleri çok özel kuruluşlar, yani ailenin devamı veya bitirilmesi gibi konular. Aileye ilişkin sosyal incelemenin çok detaylı bir şekilde yapılmış olması gerek. Yani ailenin sadece bugünkü durumu değil, ailenin tüm hikâyesini ele alabilmek. Ailenin yapısı, ailenin özellikleri, aile ilişkileri, roller. Bunları detaylı olarak incelemek gerekiyor. Birden fazla görüşmek gerekebilir. Aile mahkemelerinde yapılan görüşmeler oldukça kısıtlı görüşmeler, birey tek başına değil çevresi içinde ele alınması gerekiyor. O kadar çok şey var ki tabii bunların hepsini incelemek çok mümkün değil, Yani uzmanın durumu analiz etmesi oldukça etkili.” (A5)

Katılımcı A4 de, sosyal hizmet uzmanının derinlemesine analiz yapması gerektiği görüşündedir. Çünkü sosyal inceleme sürecini, uzmanın mesleki bakış açısı çerçevesinde, müracaatçının ihtiyacının tespiti, ilgili ihtiyacının giderilmesi için gerekli müdahale modellerinin belirlenmesi ve değerlendirmesi süreci olarak ele almaktadır.

“daha derinlemesine bir analiz yapılabilir diye düşünüyorum. Mesela, hukuki süreci yönlendirme konusunda da bir destek sağlanabilir. Tamam, verileri aldım mahkemeye sundum ama ne oldu kişiye yararı olmaz bu sürecin, şu anda ne ihtiyacı var, aile terapisine gitmek onun için iyi olabilir, Bunun iyi değerlendirilmesi gerekir. Gerçekten boşanmak istiyor mu? İstemiyor mu? Aslında bunun da ortaya konulması gerekiyor. Sosyal inceleme dediğimiz tam olarak müracaatçının bulunduğu yerden başlamalı. Değerlendirme kısmında uzmanın kendi değerlendirilmesi, mesleki bakış açısıyla tabii ki ve yapılması gereken müdahale modellerini mahkemeye sunması gerekiyor.” (A4)

Katılımcı A8, sosyal inceleme sürecinin, bütün ihtiyaçların tespit edilip değerlendirildiği ve analiz edildiği ve bunların sonucunda da bir karar verildiği, mesleki beceri, vizyon ve süpervizyon gerektiren bir süreç olduğunu ifade etmektedir.

“Sosyal hizmet, sosyal inceleme sürecine teorik temelde vizyoner bir bakışı içerir. Aynı zamanda beceri gerektirir, süpervizyon gerektirir. Sosyal incelemeyi farklı kılan şey aslında bir kararın verilmesidir. Yani bütün ihtiyaçları tespit edilmesi, değerlendirip analiz etme ve varılan noktada hangi müdahalenin yapılacağına ilişkin bir kanaat varsa o zaman sosyal inceleme yapabiliyorsun demektir. Bir sürü bilgi almanız gereken insan var aslında. Bir kere sosyal hizmetin en sıkıntılı işlerinden biri de halen net bir standart koyamadığımız bir çerçevesinin olmasıdır. Bir süre sonra böyle basmakalıp

cümlelere ve basmakalıp verilere dayanıyor.” (A8)

Katılımcı A6, Almanya ile Türkiye’deki sosyal inceleme süreçlerine ilişkin bir kıyaslama yapmaktadır. Almanya’da sosyal çalışmacının, çocuğun her sürecinde yanında olduğunu ancak ülkemizde uzmanların çok kısıtlı zaman dilimlerinde çocuklarla görüşebildiğini oysa çocuğa ilişkin etkin bilgi edinilmesi için çocuğun davranış ve tutumlarının analiz edilmesi ve yeterince güveninin kazanılmasının gerekli olduğunu çünkü sosyal incelemenin güven temelli bir süreci kapsadığını dile getirmektedir.

“Almanya pratiğine dayalı ilginç gözlemlerim var, Sosyal çalışmacı, çocuğun cezaevine girdiği andan yargıç karşısına çıkacağı ana kadar yanında oluyor, onunla sürekli ilgileniyor. Yapay bir ilişki içinde değil, samimidir ve onun güvenini kazanarak arkadaşlık yapıyor. Türkiye’de ise, sosyal inceleme raporlarına çok uzun hikâyeler yazıyoruz. Güven temelini ne kadar sağlayabiliyoruz. Doğru öğrenemedik ve doğru öğretemedik Sosyal inceleme raporunu. Eğer beş dakika evine gidip aceleyle mesaim bitiyor, bu görüşmeyi bitireyim dersen hakim dikkate almayabilir tabi. Bizim meslek, anlık, aileden aileye, kişiden kişiye değişen durumlara göre farklı gözlerle bakabilen bir meslektir. Her aile ye gidip aynı soruları sorup aynı standartlarda bir rapor yazarsan hata edersin, İnsan biriciktir lafı sevgi lafı değildir. Karar açısından insan biriciktir, Özellikle adliyede çalışan meslektaşlarımız, vakayı kişiselleştirerek değerlendirirlerse sosyal inceleme raporları hem hukuka uygun hem de sosyal konuma uygun çıkar diye düşünüyorum ama vakit vermeleri lazım.” (A6)

4.2.2.3. Sosyal Çalışma Görevlisi Kavramı

Katılımcılar, mevcut sistemde, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları her ne kadar “sosyal çalışma görevlisi” tanımı içerisine yerleştirerek, sosyal yönü olan bilim dalları ile sosyal hizmet bilim dalını aynı potada değerlendirmek suretiyle, meslek adına olumsuz bir algı yürütülmüş olsa da, sosyal hizmet uzmanlarının asli görevlerinin sosyal inceleme sürecini tamamlamak ve sosyal inceleme raporunu nitelikli şekilde yazabilmek olduğu gerçeğinin değişmeyeceğini dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcı A1, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki kimliklerini hazırlayacakları sosyal inceleme raporu ile öne çıkardıklarını ifade etmektedir.

“kuşkusuz mesleki kimliğimizi biraz da sosyal inceleme raporları ile ortaya koyuyoruz. Neydi, Sosyal çalışma görevlisi? Maalesef sosyal olduğu

düşünülen pek çok meslek grubunun aynı kefeye koyup herkesten aynı işi yapması bekleniyor. Adalet Bakanlığı da bu işi ilk ortaya çıkaran bakanlıktı, ondan sonra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı devam ettirdi. Bu kavramla birlikte, sosyal inceleme faaliyeti ve sosyal hizmet mesleği bir savaş alanı gibi algılanıyor.” (A1)

Katılımcı A3, yeni bir icat olarak tanımladığı sosyal çalışma görevlisi kavramını oluşturanların, sosyal hizmet mesleğinin alanına müdahale ederek bir torba kadro hesabıyla farklı birçok bilim dalına istihdam oluşturma hedefini gerçekleştirdiklerini, Katılımcı A5 ise, herhangi bir meslek elemanına sosyal inceleme görevinin verilmesini kabul edilemez şeklinde değerlendirirken, sosyal hizmet uzmanı olmayan hocalar tarafından yetiştirilen sosyal hizmet mezunlarının da sosyal incelemeyi beklendik düzeyde gerçekleştiremeyeceğini dile getirmektedir.

“sosyal hizmet uzmanlarının görevlerini açıkça tanımlayabilirlerdi, sosyal çalışma görevlisi hukuksal bir kavram haline geldiği için, farklı meslek dallarını icat ettikleri bu torba kavramın içine doldurmaya başladılar, Neyse Türkiye’de bazı şeyler çok kurala uygun olarak gitmiyor.” (A3)

“Yani herhangi bir meslek mensubunu çağırıp da ondan sosyal inceleme istemesi. Kaldı ki, sosyal hizmet mezunu olan kişiler dahi sosyal hizmet uzmanı olmayan hocalardan eğitim aldılarsa, onlar da sosyal incelemeyi doğru dürüst bilemeyeceklerdir.” (A5)

4.2.2.4. Alan Uzmanlarının Nitelikleri

Bu temada aile mahkemesinde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının özelliklerine dair katılımcıların görüşleri değerlendirilmektedir.

Katılımcı A1, sosyal hizmet uzmanlarının sosyal inceleme kapsamında çok boyutlu bütüncül bir değerlendirme ve analiz yapabilen, bireyin ve ailenin ihtiyaçlarını belirleyerek bu ihtiyaçlara müdahale edebilecek hizmeti belirleyebilen meslek profesyonelleri olmaları, Katılımcı A3 ise, uzmanın çok iyi analiz yeteneği olmasının yanı sıra detaylar arasındaki bağlantıyı kurabilmesi de gerektiğini dile getirmektedirler.

“mahkeme tespit ile sınırlayabilir ancak sosyal hizmet uzmanı sadece tespitle yetinemez, aynı zamanda o ailenin çocuğun ya da bireyin izlenmesi önemlidir.”

Sistemin böyle işlemediğinin farkındayım ama genelde insanlar gerçekten çok ciddi sorunlarla karşılaşılıyorlar. Özellikle çocuklar, evet mahkeme bir şekilde sona eriyor ama o sorunlar ya da ihtiyaçlar birdenbire ortadan kalkmıyor. Yani bir şekilde boşanma karara bağlanır ama sonrasında insanlar anne baba olmaktan vazgeçemiyor. Ailenin desteklenmeye ihtiyacı oluyor. O yüzden aile mahkemesinde yazılan raporlarda mutlaka ailenin bir bütün olarak değerlendirilmesi, uzmanın buna ilişkin görüşleri ve sonucunda da o aileye ilişkin ne yapılacağını, hedeflerin ne olacağını belirlenmesi gerekir diye düşünüyorum” (A1)

“sosyal incelemeyi yapan kişilerin bir sürü yetkinliğinin olması lazım, bilgi toplayacağı kaynakları iyi bilmesi, iyi bir mülakat yapıyor olması, toplumdaki sistemi iyi bilmesi lazım, çevre ile ilgili olarak baktığımızda, kaynakların yanı sıra bunları kişiler nasıl kullanabilirler, bunlarla bağlantı kurup bu bilgileri bir araya getirebilme becerisi olması, karşılaşılabileceği engelleri bilmesi, çok iyi bir analiz yeteneğinin olması ve olaylar arasında bağlantıları iyi kurması lazım, ayrıca belli düzeyde hukuk da bileceksin, Hakimin sınırları nerede başlıyor nerede bitiyor, siz nereye kadar gidebilirsiniz çocuk için.” (A3)

Katılımcı A2, sosyal hizmet uzmanlarında çok iyi bir iletişim becerisi olmasının önemi vurgulamaktadır.

“Öncelikle, iletişim becerileri varsa yapabilir yoksa sadece form doldurmak için yaparsa yanlış olur. Suçlamadan, sorgulamadan, yargılamadan, ayrıntılı olarak soru sormak gerekir, mutlaka becerikli uzman lazım.” (A2)

Katılımcı A5, aile mahkemelerini ülkenin aynası gibi değerlendirdiğini ve sosyal hizmet uzmanlarının iletişim becerisini çok iyi kullanmasının yanı sıra sosyal yanının da güçlü olması gerektiğini ifade etmektedir.

“Aile mahkemesi Türkiye ’nin aynası gibi bir yer. Sosyal hizmet uzmanlarının, iletişim becerilerini çok iyi kullanabilmesi, sosyal yanlarının güçlü olması, iyi bir eğitimden geçmeleri ve donanımlı olmaları gerekir. Çok iyi mevzuat bilmeli, yasalara hakim olmalı, kendi yetkilerini ve sınırlarının farkında olmalı, böylelikle, iyi bir görüşme yapar, iyi bir rapor yazar ve yazdığı raporda iyi bir kanaat bildirir. Sosyal hizmet uzmanı nereye bakabileceğini bilmeli, mahkeme sürecinde çocuğun haklarını savunan, onu kollayan, onunla ilgili düzgün bir kanaat oluşturup sistemden en az zararla çıkmasını hedefleyen kişidir, orada çocuk yoksa da tarafları en iyi şekilde değerlendirip en adil kanaati bildiren kişidir. En baştan süreci çok iyi kurgulamalı, ailenin ekosistemine giren veya çocuğun ekosistemine giren kim varsa görüşme yapması da gerekir.” (A5)

Aile mahkemelerinde görülen davalarda, özellikle yaşı küçük çocukların, anne ve babasının ayrılması ya da velayet haklarının ebeveynlerin birisinde kalması nedeniyle diğeriyle kişisel ilişki kurmasının gündeme geldiği, bu durumun da çocuğun kişisel ilişki kurduğu ebeveyni ile görüşme sıklığının azalması kaynaklı yaşamında köklü bir değişikliği meydana getirdiği anlaşılmış olup Katılımcı A8, aile mahkemelerindeki davalarda verilen kararların söz konusu özelliği nedeniyle, alanda çalışan uzmanların öncelikle görülen davalara ilişkin hukuk bilgisinin olması yanında çocuğun sosyal hayatla bütünleşmesini sağlayacak hizmetlere dair bilgili ve donanımlı olması gerektiğini de dile getirmektedir.

“çocuğun tekrar sosyal yaşamla bütünleşmesi için ne yapmam gerekiyor, diyecek, kanunları bilmesi lazım. Görüşme becerileri ve gözlem becerisi olacak, eksiklerini görebilmesi gerekir. Yaptığı çalışmayı analiz edebilme, bir sonraki çalışmada bundan yararlanabilme, geliştirebilme ve değiştirebilme becerisi kazanmalıdır.” (A8)

4.2.2.5. Akademisyenlerin Önemi

Katılımcı A3, akademisyenlerin eğitim verme konusundaki yetkinliklerini hatırlatarak Adalet Bakanlığı tarafından organize edilecek eğitimler verilebileceğini, ayrıca akademisyenlerle uzmanların sıklıkla bir araya gelebileceği bir zeminin oluşturulmasının da verilen hizmete katkı sağlaması bakımından önemli olacağını belirtirken, Katılımcı A8 ise, akademisyenlerin uygulamadaki tecrübelerinin sınırlı olduğunu ancak uzmanlara bilgi, beceri ve değer temelinde katkı sunabileceklerini, ayrıca birlikte çalışma kültürü geliştirildiğinde, yaşanan sorunların süpervizyon sistemi içerisinde daha rahat çözülebilmesine destek verme potansiyelinin de önemini vurgulamaktadır.

“Akademisyenler en iyi eğitimde etkili olabilir. Aslen sistemin nasıl daha iyi işletilebileceği ya da sistemin gelişmesi için ne gibi çalışmalar ya da modeller koyabilirizi uzman arkadaşlarla değerlendirmek gerekir. Akademi ile bakanlık arasında böylesi bir işbirliğinin yararı olabilir. Akademisyenlerle uzmanların buluşabileceği ortamlar yaratılabilir, süpervizyon bunlardan birisi, eğitim bir başkası, onun dışında ortak proje geliştirme gibi.” (A3)

“akademisyen uygulamada var olsa da daha çok akademidedir. Dolayısıyla öncelikle eğitimci olarak katkı verebilir. Akademisyenler, eğitimin ister

kuruluş düzeyinde, ister ulusal düzeyde isterse belli alanlar düzeyinde yapılandırılmasına yardımcı olabilir. Sosyal inceleme sürecinin, bilgi ve beceri temelinde gerçekleşmesinde doğrudan rol alabilir. Kurul oluşturulabilir. Birlikte ortak uygulama çalışmaları yapılabilir. Gözlem odaları kurulabilir. Eğitim seminerleri sertifikalı bunları artırabiliriz. Sosyal inceleme sürecinde bütün bunların hepsinin katkısı olacaktır. süpervizyon sistemini geliştirme bakımından da akademisyenler görev alabilir.” (A8)

Katılımcı A4, akademisyenlerin, bilgi birikimlerinden yararlanılmasını sağlayacak eğitim ve seminerler verebileceklerini ya da süpervizörlük yapabileceklerini, Katılımcı A7 de, benzer şekilde, uzmanlarla akademisyenleri bir araya getiren eğitimlerin organize edilmesinin, sosyal inceleme süreçleri ve sosyal inceleme raporlarını daha verimli hale getirebileceğini ve akademisyenlerin etkili olabileceği diğer alanlara dair önerilerini ifade etmektedirler.

“Bence temeldeki sorun, hangi vakanın geleceğini uzman seçmiyor. Ona gönderiliyor, üstten gelen bir süreç var. Uzmanlar birçok vakaya dokunuyor dolayısıyla ideal sosyal inceleme yapabileceği bir zemini yok. Belki, standartlaştırmak uygun olmayabilir ama yine de belirli standartların oluşturulması sürecine akademisyenler destek olabilir. Böyle bir komisyon kurulabilir. Akademisyenler, eğitim verilmesi konusunda rol alabilir. Yani süpervizyon sisteminde aktif olabilirler. Uzmanların aileye yönelik bakış açılarının yenilenmesinde ve toplumsal cinsiyet bakış açısını kazanmalarında, destek olabilirler. Hem akademisyen beslenecek hem de uzman.” (A4)

“nitelikli hocalarımızın yer aldığı akademik sistem içerisinde uzmanlarla akademisyenler bir araya getirilebilirse ki mutlaka resmi olmalı, yapılan o sosyal inceleme süreci, sosyal inceleme raporları, gözlemler teknik bir hale gelir ve akademisyen ve uzmanların ortak görüşle kaleme alacakları sorunların çözümüne ilişkin ya da süpervizyon sisteminin sınırlarını içine alan bir raporun Adalet Bakanlığı’na sunulmasıyla yol haritası oluşabilir. En çok hangi noktada sorunlar geliyorsa çözümler hangi nokta da tıkanıyorsa o noktalarda eğitimler verilir, aslında sosyal hizmet uzmanlarının aynı sorunları tekrar tekrar yaşamaların önüne geçilir, bu anlamda ben akademinin bunun içinde yer alması gerektiğini düşünüyorum ve çok ciddi katkı sağlayacağını da değerlendiriyorum.” (A7)

4.2.2.6. Farklı Alanlardan Gelen Uzmanlar

Ülkemizde son yıllarda psikoloji, sosyoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü mezunlarının da Adalet Bakanlığı bünyesinde “sosyal çalışma görevlisi” olarak kadroya

alınması ve sosyal hizmet uzmanları gibi bu bölüm mezunlarına da aile mahkemelerinde görev vererek sosyal inceleme raporu hazırlanmasını ayrıca eğitim fakültelerinden mezun olanların da pedagojik formasyon alması şartıyla “pedagog” unvanıyla sosyal inceleme raporu hazırlamak üzere görevlendirilmesi hakkında Katılımcıların, söz konusu farklı bölümlerden mezun olan meslek elamanlarına, sosyal inceleme raporu hazırlanmasının uygun olmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır.

Katılımcı A1, bir doktorun ameliyat yapması metaforundan hareketle, sosyal incelemenin sosyal hizmete dair teorik bilgi ve alan pratiğiyle bütünleşen özel bir süreç olması nedeniyle, Katılımcı A5 de, sosyal hizmet kökenine sahip olmamaları nedeniyle farklı meslek gruplarınca sosyal inceleme sürecinin gerçekleştirilmesini uygun bulmadıklarını dile getirmektedirler.

“Sosyal inceleme bir süreç, sosyal hizmetin teorik bilgi ve değer sistemini aktaran mesleki bir süreç, tıpkı doktorun yaptığı ameliyat gibi, yani doktor o ameliyatı yapabilmek için yıllarca hem teorik hem de uygulamalı süreci tecrübe etmiştir. İşte sosyal inceleme süreci de sosyal hizmet uzmanının bilgi birikimi ve gözlemini kapsar. Dolayısıyla alanda bunu başka kimse yapamaz.” (A1)

“Ama bu akademisyenlerin sosyal hizmet mensubu olmaları koşuluyla yani bir sosyolog sosyal hizmete yönelik değil de kendi mesleğine göre bilgi verecektir. Çünkü sosyal hizmet kökeni yoktur. Bu nedenle ki sosyal hizmet mezunu akademisyenler demek daha doğru olur herhalde, öteki türlü taşıma su ile değirmen dönmez. Nitelikli sosyal inceleme sürecine ancak sosyal hizmet uzmanları ve akademisyenleri katkı sağlayabilir.” (A5)

Katılımcı A3, sosyal hizmete ilişkin kanuni düzenlemelerin kaynağı olan Almanya mevzuatında “sosyal pedagog” kavramının hatalı çevrilmesi nedeniyle ülkemizde karşılığı olmayan bir pedagog meslek grubunun oluştuğunu, bu kişilerin genellikle eğitim fakültesi bölümlerinden mezun olduğunu ve sosyal hizmet eğitimi almamaları nedeniyle sosyal inceleme sürecine girmemelerinin gereğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde Katılımcı A7 de, pedagojik formasyon eğitimi alarak pedagog unvanı alan kişilerin sosyal inceleme yapamayacağını vurgulamaktadır.

“Türkiye sistematiğinde olmayan bir pedagog var. Almanya’da sosyal pedagog diyorlar, burada çeviri hataları var. Aktörlerle ve görev

tanımlamaları ile ilgili sıkıntılar var. Biz sosyal hizmet uzmanları olarak, sosyal incelemeyi daha iyi yaparız çünkü ilgili eğitimleri aldık diye haklı olarak söylüyoruz ama diğer arkadaşlar da biz de bu işi yaparız, bizim için de sıkıntı yok diyorlar. psikologları biraz daha tırnak içine koyuyorum onlar çok fazla rapor okudukları için mülakata da hakim oldukları için bir parça bize yakın görüşmeler yapabilirler ancak onların da sosyal sistemlere ilişkin bilgileri hiç yok. Pedagog konusu zaten tamamen kapsam dışı ve sosyal inceleme sürecinde yeri yok. Aslında aile mahkemesinde tamamen sosyal hizmet uzmanları ile çalışmalı, ihtiyaç duyulan konular hakkında diğer meslek dalları destek vermeliler, ancak eğer koşullar diretiyorsa da sosyal inceleme konusunda bakanlık sorumluluk alıp etkili bir hizmet içi program düzenlemeli ve denetlemeli ki toplumun yararı korunabilsin.” (A3)

“sosyal hizmet mesleği temelinde şekillenen uygulama olmasına rağmen psikologların ve pedagogların da süreçte yer almaları, uygulama alanının karışmasına neden oldu. Pedagog kadrosuna, bir grup öğretmen adayı atandı sonra rehberlik mezunu psikolojik danışmanlar girdi, o kargaşa bitmedi. Hala raporlarda bakış açısı farklılıkları sürüyor.” (A7)

Katılımcı A8, ülkemizdeki pedagog kavramını eleştirmekte ve sosyal çalışmacı olarak psikoloji ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik mezunlarının bir nebze alana yakın olmasına rağmen matematik bölümü gibi alana çok uzak eğitim bölümü mezunlarının ise sosyal incelemeyi yapamayacağını çünkü sosyal hizmetin, insan ilişkilerindeki çatışmayı çözme ve çocuğun üstün yararı gibi temel felsefelerinin, sosyal inceleme sürecinde en etkin iki unsur olduğunu, Adalet Bakanlığı'nın da yönetsel güç olarak işin niteliğine uygun istihdam politikasını bir an önce hayata geçirmesinin gereğini ifade etmektedir.

“Yani Adalet Bakanlığı diyorsa ki hâkimliği sosyal hizmet uzmanları da yapabilir. O zaman sosyal hizmet bölümü niye var ve niye farklı disiplinlere ait bölümler açılmış? Herkes aynı şeyi yapıyorsa mesele yok o zaman. Sosyal hizmet uzmanı öğretmenlik yapabilir mi? Standartlarımız yok, meslek kanunu yok ya da bilerek çıkarmıyorlar. Sosyal hizmet mesleğinin, sosyal inceleme sürecinde, bireyler arasındaki çatışma çözümü ve çocuğun üstün yararı gibi temel felsefelerini hayata geçirme amacı var. Yurtdışında örnekleri görünce insan herhalde biraz daha somutlaştırıyor. İşin en acı tarafı, akademisyenler, araştırmacılar meselenin özünü yazıyor ancak Adalet Bakanlığı dikkate alıyor mu bilinmez, çünkü aynı yanlış uygulamalar devam ediyor.” (A8)

Sosyal çalışma görevlisi kavramının sonradan literatüre kazandırılmaya çalışılan uydurma bir kavram olduğu görüşünde olan Katılımcı A6, sosyal çalışma görevlisi çatısı altında psikolog, sosyolog, pedagog gibi meslek gruplarını toplamak suretiyle bu

meslekteki uzmanların sosyal inceleme yapmasının önünün açılmasının getirdiği sorunların ve sosyal inceleme raporlarının işlevselliği hakkındaki eleştirilerini dile getirmektedir.

“Sosyal incelemeyi eğitimci yapamaz. Sosyolog bireysel görüşme yapamaz, Sosyal incelemenin ne olduğunu ve nasıl olacağını, on beş dakikalık bir gözlemlerle yapamayacağını aslında sosyal incelemenin bir aylık bir birliktelik sürecinden sonra onların ruhsal, kültürel yapılarını ya da içine alan bir çalışma olduğunu yazmadık, inandıramadık. Sosyal çalışma görevlisi kavramı çakma bir kavramdır. Sadece psikoloğu, sosyoloğu pedagoğu da bizim havuzumuza koymak için uydurulmuş bir kavramdır. Öyle bir kavram olmaz kanunda da yoktur. Bunlar düzeltilmelidir ama bütün bunları temeli de önce bizim birbirimizi severek bir araya gelip bizi dinlememizden geçer.” (A6)

4.2.3. Sosyal İnceleme Raporu

4.2.3.1. Kriterleri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyal inceleme raporlarında neler olmalı sorusu ve raporun nasıl yazılacağına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların tamamının sosyal inceleme raporunun, kimlik bilgileri ile başlaması gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar, rapora görüşme yapılan kişilerin adı, soyadı, vatandaşlık numarası, adresi, cep telefonu, çalışıyorsa mesleği, iş yeri, aylık geliri gibi bilgilerin yazılması ile ve hangi mahkemeden görevlendirildiyse mahkemenin adı ve dosya numarası, hâkimin sosyal inceleme raporu için görevlendirmeye ilişkin ara kararı ile başlanması gerektiği ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Sosyal inceleme raporunun kriterleri hakkında ise katılımcıların her biri farklı değerlendirmede bulunmaktadır.

Katılımcı A3, sosyal inceleme raporlarının 1- taraflara ve görüşme yapılan kişilere ilişkin kimlik bilgileri, 2- dava konusuna göre bilgi kaynakları ve bilgi toplama yolları ve görüşme yapılan kişiler, 3- değerlendirme, 4- uzmanın kararı, kanaati ve müdahale önerisi olmak üzere dört bölümden oluşması gerektiğini ifade etmektedir.

“Sosyal inceleme raporunda, ben derslerde dört bölüm olarak anlatırım hep öğrencilere, kimlik bilgilerin yer aldığı bir bölüm olmalı, vaka ile ilgili nerelerde ne bilgileri toplayabiliriz diye bir ön kısım olmalı, sonra bilgi toplama yollarımız neler oldu, hangi kaynaklardan yararlandık, vakayı nasıl

değerlendirdik, aile bireyleri, ilişkiler ve sorunlarla ilgili değerlendirme yapmamız lazım, sonra bu kişinin ya da ailenin yaşadığı çevrenin özellikleri ve çevre bu sürece ne kadar etki etmiş onunla ilgili bir değerlendirme yapmamız lazım, bundan sonra da bu kişiye ilişkin genel kararınız nedir ve bununla ilgili nasıl bir sosyal hizmet müdahalesi öneriyorsunuz ve neden önerdiğini gerekçelendirmen gerekir.” (A3)

Katılımcı A7 de, sosyal inceleme raporlarının birkaç bölüm şeklinde yazılabileceğini, bu bağlamda sosyal inceleme raporunda, aileyi analiz eden temel kimlik bilgileri bölümü, tanışmadan itibaren başlayıp son ana kadar devam eden evlilik öyküsünün olduğu bölüm, görüşme yapılan tüm kişileri tanıyacak kadar bireysel özelliklerinin anlatıldığı bölüm ve ardından tarafları davaya götüren olayların kronolojik olarak hikâyesini de içeren değerlendirme bölümünü, sonuçta da uzmanın kanaat ve görüşleri bölümünün yer alması gerektiğini dile getirmektedir.

“biz bireyi iyi bir şekilde anlatmalıyız raporda, bu birey kim nasıl bir insan nasıl bir aileden geliyor, nasıl bir iş yapıyor kişilik özellikleri neler, arkadaş çevresi, nasıl bir çevresi var, daha önceki duygusal ilişkilerinde neler yaptı, evlilik ile ilgili hikâyeleri ve süreçteki kronolojik hikâyeyi almak önemli, çocukla ilgili görüşleri neler, velayeti istiyor mu, annesinde mi kalmasını istiyor, çocuğu ile ilişkisi nasıl, bu ayrılık sürecinde neler yaşıyor, raporun en son kısmında da uzmanın görüşleri yer almalı, uzman burada doğrudan aktarma yerine dolaylı aktarım kullanılmalı, raporla biz aslında aile ile ilgili ya da çocukla ilgili bir kanaat bildiriyoruz, bildirdiğimiz bu kanaat karara dönüşüyor ve bu nedenle da altını çok iyi doldurularak yazılmalı, ailenin ekosisteminde kim varsa onların hepsi ile görüşülmeli, biraz vakit alan bir şeydir belki ama iyi bir kanaate varmak içinde bunu yapmak şart diye düşünüyorum. Sosyal inceleme raporunda önemli olan içeriğinin nasıl kurgulandığıdır, kanaatinizi temelde neye dayandırdığınız önemlidir. Eğer bunları mesleki açıdan doğru bir şekilde yapabiliyorsanız işte nitelikli bir rapor yazmışsınızdır.” (A7)

Katılımcı A1, kimlik bilgilerinden sonra, sosyal inceleme raporunda aileyi bir bütün olarak ele alıp değerlendirecek ve analiz edecek nitelikte ailenin işlevlerine dair bilgilerin olması gerektiğini belirtmektedir.

“Sosyal inceleme raporunda, müracaatçının kimliği, adresi, cinsiyeti gibi standart başlıklar olmalı. Aileyi bir bütün olarak ele alacak, değerlendirecek ya da bunu analiz edecek başlıkların olması gerektiğini düşünüyorum, mesela çiftlerin evlilik öyküsü, sorunların öyküsü. Mutlaka bunlara ilişkin bir sosyal öykünün de olması lazım. Bir ailedeki alt sistemler işte karı koca sistemi,

çocuk sistemi. Ailenin sınırları, kendi dışındaki diğer sistemlerle ilişkiler, arkadaş, akraba ve kayınvalide kayınpeder. Ailedeki iletişim kalıplarının değerlendirilmesi lazım. Aile işlevlerinde meydana gelen olumsuzluklar yani geniş kapsamlı bir aile değerlendirmesinin yapılması mutlaka gerekiyor.”
(A1)

Katılımcı A4, kimlik bilgilerine dair giriş bölümünden sonra, mahkemenin taraflar arasındaki süreç yerine son olaya göre karar vermesi nedeniyle, taraflar arasında yaşanan ve sonuca götüren bütün sürecin sosyal inceleme raporuna yansımaları gerektiğini ifade etmektedir.

“sosyo-demografik dediğiniz bilgiler, sonra bireyin kendisini nasıl anlattığı önemli olduğu için o direk müracaatını azından dinleyerek doldurulan bir bölüm işte, evliliğin ilk tartışma konuları, nelerden başlamış, süreç içinde gelişen olaylar, ayrıca mahkeme sistemi özellikle son tartışmayı ele alıyor ancak biz biliyoruz ki boşanma olgusunda son tartışma aslında tetikleyici bir olayla geliyor. Yani aslında altyapıda başka konular birikip de bu sürece geliyor. Dolayısıyla mahkeme sürece önem vermediği için bu konuların sosyal inceleme sürecinde ele alınması gerektiğini düşünüyorum, Daha sonra da boşanma sürecinin sağlıklı şekilde gerçekleşmesi ya da ailenin gerçekten ihtiyacı olan hizmet modelini belirtmek gerekiyor.” (A4)

Katılımcı A5, sosyal inceleme raporunda, sistem teorisi çerçevesinde, ailenin yapısı, fonksiyonları ve ailenin tüm boyutlarına ilişkin bilgiler ve değerlendirmelerin genel ve alt başlıklar halinde detaylıca belirtilmesinin gereği üzerinde durmaktadır.

“bir sistem olarak aile yapısı, ailenin fonksiyonları ve ailenin diğer boyutları ile ilgili çeşitli başlıklar altında yapılması gerekir. Yapı dediğimiz zaman ailede kim karar verir? Rol ve sorumluluklar. Ailenin fonksiyonları dediğimizde ailedeki iletişim nasıldır? Kök aileler bu evliliği etkiliyorlar mı? Tabi bazı hâkimler, böyle uzun yazılmış bir sosyal inceleme raporunu okumayabilirler. Dolayısıyla bunlar kısa kısa yazılmalı. Aile mahkemelerin rolü çok önemli. Daha detaylı sosyal inceleme raporlarına ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.” (A5)

Katılımcı A8, sosyal inceleme raporları kriterlerinin çalışılan müracaatçı alanına göre değişebileceğini ancak aile mahkemelerinde yazılan sosyal inceleme raporlarının, aile ilişkileri, ebeveyn-çocuk etkileşimi, ebeveynlik kapasitesi, sosyal çevre incelemesi, çocuğun üstün yararı için yapılması gerekenler, ailenin ihtiyaç tespiti ve elde edilen

veriler üzerinden yapılan analiz sonucu önerilecek tedbirleri içermesinin gereği üzerinde durmaktadır.

“Her sosyal inceleme raporu, çalışılan müracaatçı gruplarına ve çalışılan alana göre değişir. Sosyal inceleme raporları insanların ihtiyaçlarını ortaya koymak açısından bir kişilik değerlendirme analizinin yapıldığı ve ona uygun müdahalenin düşünüldüğü raporlardır. Aile mahkemeleri kapsamında, kimlik bilgileri yanında aile üyelerinin ilişkilerinin nasıl olduğuna yönelik detaylı verilerin ve sosyal çevrenin görüşlerinin alınması gerekir. Yine çocuğun iyi olma hali ya da refahının ya da gelişiminin sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi için olanakları sağlayacak ebeveynin kim olduğuna karar vermek önemli. Ebeveynlik kapasitesi, ebeveynlerin çocukla ilişkileri, sosyal ilişkiler, sosyal çevrenin kanaatleri, ekonomik durumları hakkında bilgi almak ve becerilerin gözlemlenmesi gerekir. Aile ile kendi ortamında görüşülmeli, farklı bilgi kaynakları değerlendirilmeli. Elde edilen bilgileri analiz etmek lazım. Sosyal inceleme sürecinde toplanan tüm bilgileri bir araya getirerek bir karar verilmesi gerekiyor. Bütün bu veriler sonucunda çocuk ve anne babanın neye ihtiyacı olduğunu tespit ederseniz, duruma ilişkin tedbirleri de önerirsiniz”
(A8)

4.2.3.2. Yeni Formatı

2021 yılında Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Başkanlığa bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri kurulmuştur. Daha önce çocuk ve aile mahkemelerinde görev yapan uzmanlar müdürlük bünyesine alınmışlardır. Teşkilat sisteminde yapılan bu değişiklik uzmanların çalışma esaslarında ve koşullarında ciddi değişikliklere sebep olmuştur. En köklü değişiklik, sosyal inceleme raporlarının tek bir format haline getirilmesidir. Tek tip bir format kullanılması öngörülmektedir.

Yeni formata ilişkin Katılımcı A3, ortak tek tip formatın her ne kadar uzmanların dile getirdiği bir hedef olsa da belki uzmanların, içeriğinin nasıl olması gerektiği konusunda ilgili birimleri etkileyememesinden kaynaklı, belki de bakanlığın kötü bir uygulama ortaya koymasından kaynaklı yeterli içeriği kapsamaması ve özellikle sosyal hizmet bakış açısını sınırlaması gibi bir sonuçla uygulamaya girdiğini düşündüğünü, yine de zamanla uygulamadaki yansımalarını görerek nihai bir karar vermek gerektiğini, benzer şekilde Katılımcı A4 de, yeni tek tip bir sosyal inceleme raporu formatının, sosyal inceleme sürecinin niteliklerini karşılamaya uygun olmadığını ifade etmektedirler.

“bütün eğitimlerde arkadaşlar bir ortak formattan söz ediyorlardı, muhtemelen talep karşılanmaya çalışıldı, belki sorunların bir kısmı bakanlığın kötü uygulamalarından kaynaklıyor, belki bir kısmı da bizim arkadaşlarımızın eksik yönlendirmelerinden kaynaklanıyor olabilir, yanlış diyemeyeceğim ama kendi zorlandıkları konuyu o kadar fazla anlatıyorlar ki, işte ortak format getirilmiş, zorlanıyorsa o zaman o formatta oynatamadıkları alanlarla ilgilidir, anlatabiliyor muyum dolayısıyla biraz daha uygulamayı görmek lazım değerlendirebilmek için.” (A3)

“uzmanı ve akademisyeni hiç dinlemeden ya da dinledikten sonra onların sözlerine dikkat etmeden istediğiniz bir kararı çıkartıyorsanız, elbette ilgili gruplar da kendisini dışarıda kalmış hissediyor ve orada uygulama yapmak ona çok bir şey katmıyor. Tek tip formatta yer alan sorular sosyal hizmet açısından yeterli veri almayı karşılamıyorsa tekrar değerlendirmek gerekir belki de.” (A4)

4.2.4. Süpervizyon

4.2.4.1. Uzmanların, Akademisyen ya da Süpervizörlerden Görüş Almaları

Katılımcı A1, alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, akademisyenlerden ve tecrübeleri ile kanıtlanmış uzmanlardan görüş ve destek almasını sağlayacak bir süpervizyon sisteminin, gerek sosyal hizmet uzmanlarını gerekse müracaatçıları da koruyacak işlevsel bir sistem olacağını ifade etmektedir.

“Maalesef ülkemizde olmayan bir sistem süpervizyon sistemi. Alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının görüş alma ihtiyacı çok normal. Özellikle yeni mezunsa ve çok da temel bir hak aslında. Sadece akademisyenler değil aynı zamanda alandaki sosyal hizmet uzmanların deneyimlerini de göz ardı edilmemeli, bir süpervizyon sistemin olmasının, hem sosyal hizmet uzmanlarını hem de müracaatçıları koruyacak bir sistem olduğunu düşünüyorum. Uygulamadan gelen, çok kıymetlidir. Yani akademisyen için, mevcut teorik bilgisi ile alandan gelen bilgi ve uygulama tecrübesini birleştirmek önemli. Akademisyenin vereceği destek, sosyal hizmet uzmanına görünür olmayan farklı konularda ve değerlendirmekte güçlük çektiği vakalarda yardımcı olabilir diye düşünüyorum.” (A1)

Katılımcı A5, ülkemizde süpervizyon sisteminin bir ihtiyaç olduğunu, Katılımcı A2 ise, sosyal hizmet uzmanlarının mutlaka akademisyenlerden görüş almasının faydalı olacağını belirtmektedirler.

“Akademisyenlerden yahut da tecrübeli uzmanlardan yardım almak her zaman için söz konusu olmalı. Biz öğrenciyi kuruluşa verdiğimiz zaman,

kuruluşta da danışmanı oluyor Yani kuruluştaki danışman kuruluşu iyi biliyor. Biz de işin teorik kısmını iyi biliyoruz diyelim. Böylelikle teori ile pratik buluşuyor ve öğrenci iki danışman tarafından yönlendirilmiş oluyor.” (A5)

“Evet, fikrimi söyleyeyim, bizde süpervizyon yok ve önceki sosyal hizmet uzmanından ne öğrendiysek onu yapıyoruz, o yanlış söylediye yanlışlık devam ediyor, doğru söylüyorsun doğru devam ediyor, akademisyenden de faydalanması lazım.” (A2)

Katılımcı A3, süpervizyonu, hukuk alanındaki bilirkişilik sistemine benzetmekte ve günümüzde uzmanların akademisyenlerden görüş istemeleri halinde, akademisyenlerin de gönüllülük esasıyla bilgilerini paylaştıklarını ancak süpervizyonun resmi kapsamda ele alınmasının gerekliliğini dile getirmektedir.

“hukuk sisteminde bilirkişilik var bizim sistemimizde de süpervizyon diye bir şey var. Yani meslektaşlarımız da hukuk sürecinde diyebilirler ki, biz şöyle bir konuda destek almak istiyoruz. Bilgi paylaşıldıkça çoğalır, şimdi ben onlar kadar bu işlerin içinde değilim ancak takip ediyorum ve onların yaşadıkları zorlukları da bilmek isterim. Daha geniş bir çevreden fikir alarak ve akademisyenleri de işin içine katarak mevcut süreci resmi çerçeveden değerlendirirlerse, sistem daha iyi yerlere gidilebilir diye düşünüyorum.” (A3)

Üniversitede teorik bilgileri edinen uzmanlar, mesleğe başladıklarında karşılaştıkları vakalarda söz konusu teorik bilgilerini uygulama alanında kullanmaktadırlar. Katılımcı A6, akademisyenlerin bilimsel temellere dayalı bilgileri paylaştığını ancak alanda çalışan uzmanların da tecrübelerini zaman zaman akademisyenlerle paylaşması halinde akademik bilgi ve tecrübenin birleşmelerini sağlayabileceklerini ve bu bütünleşmenin mesleğe çok büyük katkısı olacağını belirtirken, akademisyenleri de eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Katılımcı A4 de, benzer şekilde uzmanların ve akademisyenlerin birbirlerine bilgi ve tecrübelerini aktarmaları sayesinde her iki grubun da birbirini destekleyip tamamlayabileceğini dile getirmektedirler.

“Görüş almak karşındakini ciddiye almak demek, görüş almayınca kendi kısır görüşümüzün içinde kavrulup kalıyoruz ve tabii bunun ucu da mesleğe dokunuyor. Alanda çalışanlar akademisyenlerden görüş almalı ama ben akademisyenim, ne dersem doğrudura gitmemeliyiz. Akademisyen ve uygulamacı arasında sorumluluk karşılıklıdır. Uygulamacı akademisyene

sorar akademisyen ve uygulamacı dan beslenmeden ona doğru cevap veremez diye düşünüyorum. Bence hep ezbere bilgilerle geçiştiriyoruz. Gözlemlemeyen, dinlemeyen akademisyen, üretici olamaz, akademisyen olamaz.” (A6)

“aile mahkemelerinde sosyal inceleme sürecinde uzman eğer bazı vakalarda sorun yaşıyorsa ve kendisini yeterli göremediye süpervizyon alması uygun olabilir. Bu çok kişisel ve insani de bir süreç, aslında uzmanın da orada güçlendirilmesi gerekiyor. İki grubun da birbirlerini desteklemesi gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla bence vaka tartışmaları yapılmalı ve hatta hâkimler de sürece katılmalıdır. (A4)

Adalet Bakanlığı bünyesinde bir süpervizör görevlendirilerek gerektiğinde online görüşme modelinin de sağlanması noktasında önerilerde bulunan Katılımcı A7, süpervizyon desteğinin sosyal inceleme sürecinin etkin olması ve sosyal inceleme raporlarının da daha iyi yazılabilmesine katkı sağlayacağı, böylelikle daha nitelikli çalışmaların ortaya konulabileceğini ifade etmektedir.

“sosyal hizmet uzmanları, aile mahkemesi üzerinden edindikleri deneyimleri akademiye aktarımı noktasında çok ciddi anlamda geridir. Türkiye’de uzmanların ve akademisyenlerle birleştiği etkinlikler çok azdır. Karşılıklı bir sinerji yaratılabilirse alan içerisinde uzmanların akademiye akademisyenlerinde uzmanlara bir katkısını ortaklaştırabilirsek karşılıklı fayda üzerine çok düzgün bir sistem yaratmış oluruz aslında, hatta bazı akademisyenler Adalet Bakanlığı yapısında resmi bir süpervizör olarak görevlendirilebilir, bunu online olarak da yapabiliriz. Bizim burada derdimiz hem raporların iyi yazılması hem de nitelikli çalışmaların ortaya konulabilmesi, nitelikli kanaatlerin oluşturulabilmesi.” (A7)

Katılımcı A8, süpervizyon sisteminin sağlıklı yürütülebilmesi için, uzmanın akademisyene veya süpervizöre sorabileceği soruların belirli kriterler içermesi ve bir standart dâhilinde olması gerektiğini belirtmektedir.

“Soruları çok dikkatli sormak lazım. Bir kere konuyu gerçekten iyi biliyor olması lazım akademisyenin, ayrıca benim doğru yönlendirebilmem için uzmanla görüşmem, dosyada detaylı bilgiye erişebilmem, gerektiğinde konuyu uzmanla tartışabilmem ve görüşmelerde geçen süreci analiz edebilmem gerekir. Ancak bu şekilde etkin bir süpervizyondan bahsedebiliriz. Yoksa akademisyen mükemmel değil ve mutlaka daha iyi biliyor yargısı gerçekçi değil. Bence bu işte herkes için kriterler olmalı. ” (A8)

4.2.5. Eleştiriler

Sosyal hizmet alanının aile mahkemesi özelinde yansıyan uygulamaları, sosyal inceleme süreci ve raporlarına dair akademisyenlerin eleştirileri şu başlıklar altında ifade edilmektedir.

4.2.5.1. Açık Öğretim

Sosyal hizmet bölümünün açık öğretimden tamamlanmasına katılımcıların tümünün olumsuz yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Katılımcı A1, sosyal hizmet bölümünde sosyal incelemenin ve raporunun önemine vurgu yaparak, örgün eğitimdeki görüşme, rapor hazırlama, toplantı ve uygulama derslerinin açık öğretimde olmaması, Katılımcı A4, açık öğretimde sosyal incelemeye dair temel bilgilerin verilememesi, Katılımcı A8 ise, sosyal inceleme deneyimi ve stajın gereklerinin açık öğretimde yerine getirilememesi gerekçeleriyle sosyal hizmet bölümünün açık öğretimde devamını uygun bulmadıklarını ifade etmektedirler.

“Öğrencim, uygulamaya gidiyor, ben ondan en az on tane farklı rapor isterken ve üç ay boyunca beş yüz saat uygulamaya gitmesi gerekirken, açık öğretimde ise böyle bir şey söz konusu değil. Evet, onlar dershaneye gidiyor ve oturup KPSS çalışıyorlar, sonuçta puan alıyorlar ve atanıyorlar. Alan deneyimi hiç yok, kimseyle konuşmamış, görüşme tekniklerini ilkelerini bilmiyor, insana dokunmamış! Böyle bir şey olamaz. Biz insanlarla görüşülebilecek şekilde ya da müdahalede bulunacak şekilde mezun oluyoruz. Sosyal hizmetin açık öğretimi olamaz.” (A1)

“Yani temel bilgi alacaksınız. Uygulamada biraz daha pratiğinizin geliyor uygulamadan beslenmemiz gerekiyor. Sadece teorik bilgi öğrendim, çıktım olmuyor. Dolayısıyla hep böyle birbirini beslemesi gereken bir süreç diye görüyorum. Açık öğretimle mümkün mü?” (A4)

“uzaktan eğitimin belli esasları olabilir ve belli dersleri verebilirsin. Buna kimsenin zaten itirazı yok. Bütün dünya bu yönde dersler veriyor. Bizimki artık işin suyunun çıkarılması, bir ayarımız yok. Yani çocuğu çok sevip, öldürmek gibi bir şey bazen. Açık öğretime sosyal hizmet nasıl verirsin, ben biliyorum. Uygulama olmadan sosyal inceleme olur mu?” (A8)

4.2.5.2. Akademisyen

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, genel eleştiri noktasının, sosyal hizmet bölümü olan üniversitelerde, sosyal inceleme bilgisine sahip akademisyen olmadığı yönündedir.

Katılımcı A1, ülkemizde sosyal hizmet kökenli akademisyen istihdamının yetersizliğinden dolayı üniversitelerde sosyal hizmet temeline ilişkin alan derslerinin niteliksiz olmasından hatta sosyal inceleme sürecini bilmeyenlerin bu dersi vermesinden şikâyetçi olmaktadır.

“Maalesef sosyal hizmet kökenli akademisyen sayısı fazla olmadığı için yeni açılan bölümlerde de belki sayının yetersiz olmasına bazen de belki farklı nedenlerden dolayı sosyal hizmet kökenli akademisyen istihdam edilemiyor. Bu nedenle sosyal hizmetin temel derslerinin anlatılması ya da uygulamaların, stajların yürütülmesi farklı alanlardan gelen kişiler tarafından yapılıyor. Dolayısıyla hiç bilmeyen birisi sosyal inceleme sürecini anlatmaya çalışıyor ve bu mesleği bilmeyen birinin bunu öğrenciye anlatması beklenemez.” (A1)

Katılımcı A5 ve Katılımcı A7, ülkemizde son yıllarda üniversite sayısında önemli düzeyde bir artış olmasıyla birlikte, özellikle sosyal hizmet bölüm ve kontenjanlarında yüksek düzeyde niceliksel büyümenin meydana gelmesine karşın, nitelik açıdan tartışılan mezunların gerçekten sosyal hizmet bilgisine sahip olmadığına yönelik bir algıyı vurguladığı, Katılımcı A4 ise, sosyal hizmet bölümlerinde sosyal hizmet akademisyeni problemi olduğunu ifade etmektedirler.

“Ama yani şimdi o kadar çok sosyal hizmet okulu var ki, bu okulların birçoğunda sosyal hizmet mezunu insan yok. Yani buralarda sosyal incelemeler vs. nasıl veriliyor bilmiyorum. Mesela biz üniversite olarak dışarıdan hiç kimseyi almadık. Hep sosyal hizmet mezunu aldık. İşin doğası böyle olmalıdır. Bugün mevcut sosyal hizmet bölümlerinde nasıl eğitim verildiğini görünce üzüliyorum.” (A5)

“Ne yazık ki Türkiye’de üniversiteleri düşünürsek bölüm sayısı çok artı ama nitelikli sosyal hizmet akademisyenliği artmadı dolayısıyla sosyal hizmeti bilmeyen bir akademisyenin bunu öğrencilere anlatabilmesi çok zor. Sosyal hizmet uzmanı bir kere topluma çalışıyor, insanla çalışıyor ve bu canlı bir süreç, canlı bir mekanizma, yani siz sürekli kendinizi geliştirmeye mecbursunuz.” (A7)

“bölümlerde bir kere hoca sıkıntısı çok fazla. Zaten sosyal hizmeti biliyor mu tanıyor mu? Bir kere orada sıkıntı var, şimdi sosyal hizmeti bilmeyen biri de sosyal incelemeyi nasıl anlatacak? Sosyal hizmetin felsefesini bilmeden sosyal inceleme biliyor olunması mümkün değil,” (A4)

Katılımcı A8, sosyal hizmet alanında eğitim veren okulların, farklı alanlardan gelen akademisyen kadroları nedeniyle sosyal inceleme sürecine ilişkin yeterli bilgi veremediklerini, Katılımcı A6 da, sosyal hizmet bölümündeki akademisyenlerin alandan kopuk olmaları nedeniyle özgün düşünceler üretilmediği yönündeki eleştirilerini ifade etmektedirler.

“Yani aslında ben sosyal hizmet eğitimi veren birkaç bölüm dışında, sosyal inceleme sürecine ilişkin yeterli eğitimi verdiklerini düşünmüyorum. Çünkü sosyal hizmet eğitimi veren kişilerin mesleki kökenlerine baktığında sosyal hizmet yok. Mesleği bilmeyen farklı bilimden akademisyenler mastır bir de üstüne doktora açıyor. Bu bence saygısızlıktır. Şu sosyal hizmet kökenli olmayan kişilerin materyallerini ulaşabildiğimde tek bir cümlelerinden bile bazı şeyleri ne kadar yanlış yazdıklarını görüyorum ve üzülüyorum. Çünkü bir sürü insan okuyor ve bunu hap gibi yutuyor. Kendini hiç eleştirmiş mi bu akademisyen, hiç sanmıyorum.” (A8)

“Sosyal hizmet akademisyenleri bir kere Türkiye’de düşünce üretmiyor. Kitaplarından alınan düşünceleri tekrarlayarak düşünce üretilmez ancak aktarılır. Biz Türkiye’ye özgü bilgi üretmiyoruz. Benim sıkıntım akademisyenler uygulamaya girmedikçe de yeni düşünce üretmeyecektir Bilgi daima değişir. Durumlar daima değişir, her şey değişir, hep yeni bilginin peşinde olmalıyız. Onun için akademisyenler, uygulamacılar da peşinden koşmalı. Bir araya gelip birbirimizi sevmeliyiz saymayız, güvenmeliyiz. Meslek haini, Bununla konuşmayın, bunu bu toplantıya çağırmayalım, bunu burada konuşturmamalıyız dememeliyiz. Hep beraber konuşmalıyız. Doğrular da anlaşmalıyız.” (A6)

4.2.5.3. Sosyal İnceleme Raporu

Katılımcı A1, sosyal inceleme raporunu kalp ameliyatı örneği üzerinden açıklayarak, sosyal incelemenin bir süreç olduğunu, sosyal inceleme raporunun da bu süreç içerisindeki gözlem ve değerlendirmeler neticesinde, müdahale önerilerinin de yer aldığı bir belge olmasının gerekliliğini vurgularken, uygulamadaki sosyal inceleme raporlarının ise bu özellikleri taşımadığını dile getirmektedir.

“Mahkemenin istediği sosyal inceleme raporuna tespit raporu demek daha uygun, çünkü sosyal incelemenin mantığı ve felsefesi, bir şey tespit etmekle kalmaz müdahale önerir. Adliyede tek bir kere yapılan görüşmeyle ya da uzmanın insiyatifine kalmış bir biçimde bir kez eve gidilmekle yapılan aslında sosyal inceleme değildir. Sosyal, kültürel ve bilgi temelli müdahale süreçlerin hepsinin yansması gerekir. Mesela bir kalp cerrahi operasyonunda, evet damarlar tıkanmış deyip kapatmaz orda müdahale eder. Sosyal inceleme sürecinde de, kalbi açarsınız ve o ailenin içine girersiniz. Bir bakarsınız ki bambaşka bir şey vardır, ilk görüşmede ikinci görüşmede çıkmaz. Üçüncü görüşmesinde ev ziyaretinde görürsünüz. Rapor açısından bir şablon olması kuşkusuz işleri kolaylaştırabilir ve standardize eder. Ancak o zaman adliyede çalışan herhangi bir kişi de bunu yapabilir. O yüzden şablon sosyal hizmette ya da insanla çalışan hiçbir meslekte yoktur.” (A1)

Katılımcı A6 da, sosyal inceleme sürecinin, zaman alan ve belli kriterleri olan bir süreç olduğunu ancak uygulamada bu süreç yeterince gerçekleştirilmeden raporların yazıldığını belirtmektedir.

“Ellerinde dosya çok, zamanları az, bir de sosyal inceleme raporu, eve git sağa sola bak, sonra anneye hal hatır sor, babanın da görüşünü al gibi algılanıyor, sosyal inceleme raporu yarım saatte yazılacak bir şey değildir, ciddi bir uygulama için bizim oraya gidip o duvarları görmemiz lazım. Oradaki yüzleri, mutsuzlukları, mutlulukları görmemiz lazım. Bu sorunun ana noktası ne, öyle gidip ayaküstü gözlemlerle sosyal inceleme raporu yazılamaz.” (A6)

Ülkemizdeki uygulamalarda ne yazık ki adliyede çalışan uzmanların, taraflarla görüşme yapabileceği odalar bulunmamaktadır. Fiziki koşulların elverişsizliği uzmanın adliyede diğer uzmanlarla paylaştığı odada ya da adliyenin başka bir yerinde görüşme yapmasını zorunlu kılmaktadır. Adliyede yapılan görüşmelerinin, en başta mahremiyeti ihlal eder şekilde, sosyal hizmet gereklerine uygun yapılamadığına dikkat çeken Katılımcı A2, söz konusu görüşmelerin sosyal inceleme raporu hazırlamaya elverişli görüşmeler olmadığını ifade etmektedir.

“şimdi hep koridorlarda ya da hakim odalarında görüşüyorlar, bunun adı da sosyal inceleme oluyor, aslında öyle değil tabii, sadece normal bir görüşme bu, çevresi içinde birey yaklaşımı nerde, ayrıntılı soracağız, sorgulayacağız. Raporu sırf doldurmak için dolduruyorlar. Kesinlikle yeterli değil.” (A2)

Katılımcı A5, adliyelerde çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, ev ziyaretlerinin öneminin mahkeme hakimi tarafından anlaşılabilmesi nedeniyle, söz konusu ziyaretlerin gerçekleştirilemediğini dolayısıyla nitelikli sosyal incelemenin de yapılamadığını dile getirmektedir.

“Bana göre aile mahkemelerinde sosyal hizmet uzmanının rolü tanımlanmalı ve bu rolün içinde ev ziyareti de olmalı. Yani bu sadece hâkimin isteğine bağlı olmamalı. Çünkü, hakim sosyal incelemenin önemini yeterli düzeyde algılamıyor olabilir. Detaylı bir sosyal inceleme raporu denilmeli ve ev ziyaretine dayandırılmalı. Çünkü ev ziyareti birçok farklı olgunun görülmesini sağlıyor. Yani insanların birbirleri ile ilişkilerini gözlememizi sağlıyor. Mahkeme yoğunlukla ev ziyareti istemediği için de bu yapılmıyor maalesef” (A5)

Katılımcı A8, sosyal hizmet uzmanlarının iş yükü ve adliyelerdeki fiziki koşulların elverişsizliğinin de etkisiyle, ev ziyareti ve sosyal çevre incelemesinin gerçekleşmemesi sonucu kaleme alınan sosyal inceleme raporlarının yetersiz olduğunu ifade etmektedir.

“45 günde 30 tane rapor bekleniyor, nasıl olacak bu iş, görüşme odası diye ayırdıkları, filmlerde olur ya, camdan ayırıyorlar ya da duvardan ayırıyorlar, görüşmede herkes birbirini dinliyor. Mahremiyeti sağlamadığın bir görüşme olmamalı, Ben artık bu kişinin ihtiyacını tespit ettim. Tüm görüşmeleri yaptım, bütün bilgileri topladım. Elinde artık kanaate varacak veriler var ve değerlendirmemizi yapalım ve sonuçta bu çocuk anneye teslim edilecek arkadaş diyebiliyorsan gerçekten sosyal inceleme yapıldı. Bizde süpervizyon yok. Yeni başlayan kendi başına bir şeyler yapmaya çalışıyor ve diğer raporlara bakıp kopyalayarak yapmaya çalışıyor. Bence en temel sorunlarımızdan biri eğitim almamız gerekiyor. Çünkü sosyal inceleme bir süreç. Her vaka aynı değil, sosyal inceleme sürecinin mesleki bir bakış açısı, bir felsefesi vardır.” (A8)

Katılımcı A3 ise, uygulamadaki sosyal inceleme raporlarına dair başka bir açıdan eleştiri getirmekte ve uzmanların raporlarındaki değerlendirme ve müdahale bölümlerinin yetersiz olduğunu ifade etmektedir.

“sonuç ve müdahale kısmı çok zayıf, değerlendirme kısmını da zayıf buluyorum, diğer bölümler fena değil. Değerlendirmenin olduğu bölümlerde analizlerin çok iyi olmadığını ve yetkin olunmadığını düşünüyorum. Bunun değişik sebepleri var, dosya yoğunluğu ve zaman yetersizliği gibi. Bazı dosyalarda da kopyala yapıştır gördüm ben raporlarda. Ben herkesin kendine

özgü bir değerlendirmeyi hak ettiğini düşünüyorum.” (A3)

Katılımcı A4, sosyal hizmet uzmanlarının raporlarındaki özensizliğe dair bir eleştiri getirerek, uzmanların vaka düzeyinde rapor hazırlamadığını, hemen hemen her olayda benzer ifadeler kullandıklarını dile getirmektedir.

“Akademik olarak baktığımızda, ister istemez insanlar biraz tekrara düşüyor. Biraz daha aktif olmak gerekiyor. Görüşmelerde hep aynı düzlemde bakıp şimdi ön bilgileri alacam, sonra evlilik öyküsünü alıp değerlendirmeyi yapacağım diye geliştirip standardize edenler olabilir diye düşünüyorum.” (A4)

Katılımcı A7, uygulamada sosyal inceleme raporlarının uzmanlar tarafından farklı formatlarda yazıldığını ancak içerikte bulunan ve sosyal hizmet mesleğine uygun olmayan yaklaşımlar nedeniyle eleştirdiğini belirtmektedir.

“Türkiye’nin çok farklı yerinde farklı rapor formatları yazılıyor. Kendi çalışma yaşamından hatırladığım bir sürü yanlış rapor vardır. Bir uzmanın hayatını nasıl kazandığı belli olmayan biyolojik annenin çocuğun velayetini alması uygun değildir şeklindeki kanaatini hatırlıyorum. Oysa kadının hayatını nasıl kazandığını belli olmaması gibi bir cümle bile kullanılamaz, bir kadına biyolojik anne diye de hitap edemezsiniz evet yasal olarak biyolojik anne bir hitap şekli olabilir ama aile mahkemesinde çalışan bir sosyal hizmet uzmanının bir anneye biyolojik anne diye hitap etmesi pek çok anne için bir hakaret sayabilir yani bunun gibi bir sürü benzeri şeye dikkat edilmesi gerekir.”(A7)

4.2.5.4. Sistem

Aile mahkemelerinde çalışan uzmanların çalışma sistemine ilişkin katılımcıların eleştirilerinin ağırlıklı olarak, ülkemizde yeterli ve beklendik düzeyde mesleki açıdan bir sosyal inceleme yapılamaması ve bu nedenle de sosyal inceleme raporlarının taşınması gereken özelliklere haiz olmaması noktasında toplandığı anlaşılmaktadır.

Katılımcı A1, sosyal inceleme sürecinin, müracaatçıların uzmana özelini paylaşıp sorunlarını anlatacak kadar güven duymasını sağlayamadığını, görüşme sayılarının yetersiz olduğunu dolayısıyla hazırlanan raporların, sosyal inceleme raporu niteliğini taşımadığını ve tespit raporu özelliği gösterdiğini, Katılımcı A4 ise, müracaatçıların

uzmana özel hayatlarını tek bir görüşmede açamayacaklarını, detaylı bir araştırma ve hazırlık isteyen sosyal inceleme sürecinin etkin şekilde yapılamadığını ifade etmektedir.

“tek bir görüşmeyle insanı tanıyacaksınız, güven duygusu ve bir bağ geliştireceksiniz. Sosyal hizmetin en temel unsuru ilişkidir. Yapılan bütün araştırmalar bunu gösteriyor. Sosyal hizmet, en temelde yardım etmek için ilişki kurduğunuz için işe yarıyor. Müracaatçıyı dinlemenin bile iyileştirici bir yönü var. Mevcut aile mahkemelerindeki uygulama bir adli sosyal hizmet değil, sadece tepside yönelik görüşmedir. Çünkü beklenen mesleki görüş ya da mesleki bir müdahale değildir. Müracaatçıya haksızlık etik değil. Yani uzmanlaştırılmış mahkememiz ve sosyal hizmet uzmanımız var, sosyal inceleme raporu yazılıyor da yazılıyor demekle sosyal inceleme süreci gerçekleşmez. (A1)

“Sosyal incelemede, görüşmeler tek görüşme şeklinde kalıyor genellikle. Bu akademiden kaynaklı değil, sistemsal sorunlar var. Tek bir görüşmede, insanların kendi özellerini anlatması ve uzman müracaat ilişkisinin gelişmesi aynı zamanda da çok verimli ve ayrıntılı bilgilerin alınması, çocuğun durumunun değerlendirilmesi bekleniyor. Bu pek mümkün değil. Sistem teorisi ve ekolojik yaklaşım perspektifinden bakarsak, aile sistemlerine ve okul çevresine bakmak lazım, diğer yandan uzmanlar da haklı, dosya sayısı çok ve her biri belli bir sistemde götürülmesi gerekiyor.” (A4)

Katılımcı A3, ülkemizdeki sosyal hizmet sisteminin aile mahkemelerinde yeterince anlaşılabilmesi nedeniyle hukuk sisteminin gölgesinde kaldığı ve gelişemediği yönündeki itirazlarını belirtmektedir.

“Adli sistem, hukukçuların daha egemen olduğu bir sistem olduğu için sosyal hizmet ile ilgili yaptığımız çalışmalar bundan etkileniyor diye düşünüyorum. Burada ev ziyareti yapması lazım, vakanın kişisel verilerini garanti altına almak ve onu korumak diğer yandan uzmanların kendi güvenliklerini sağlamaları lazım. Sistemdeki tüm aktörlerin bir araya gelerek sorunları konuşarak daha iyi planlamalar daha iyi düzenlemeler yapması lazım ki sosyal inceleme süreci işlesin, bunu aile ve çocuk için istiyoruz. Onların haklarını savunmak için sizin de kendi hakkınızın ve bir sistematüğünüzün olması lazım.” (A3)

Katılımcı A6, aile mahkemelerindeki sosyal hizmet uzmanlarının çalışma sistemlerini Almanya ve Türkiye örneğinde kıyaslayarak, özellikle iş yükü bakımından ve etkin sosyal inceleme yapılamaması yönünden eleştirilerini dile getirmektedir.

“Almanya’da kırk beş dakika görüşeceksin, Psikoterapi büroları Sosyal sekreter tutuyor. Olay bu kadar net basit ve sana zaman kazandırıyor. Mahkeme için, ayrıntılı bir sosyal inceleme yapacaksın. Bu sosyal inceleme sürecinin mesleki açıdan nitelikli olabilmesi için gereken şartları mevcut sistemdeki tek görüşme ve tespiti dayalı şekilde yapamazsın. Fazlaca iş yoğunluğunda da sana yardımcı yok. Aile mahkemesi sistemine de pedagoji diye koyuyor öğretmeni. Çünkü Almanya’dan çevirdiler o kanunu, Almanya’da pedagoglar, üç yıl okur, öğretmenler dört yıl okur, lise üniversite arası bir kademedir, Türkiye’deki çocuk gelişim dedikleri iş var ya odur, o kreşlere eleman yetiştirir, Türkiye, Almanya’nın üniversite mezunu kabul etmediği pedagoğ üniversitesini Türkiye kabul ediyor, işte size sistem.” (A6)

Katılımcı A8, sosyal hizmetin bilim olarak kabul edilmemesinin, uygulamada sistemsel sorunlara neden olduğunu ve sosyal hizmet uzmanının vereceği bir hatalı kararda, müracaatçının hayatını çok ciddi şekilde etkileyeceğinin önemine dikkat çekerek, sosyal hizmetin amaçlarının sağlanabilmesi için uzmanın değil sistemin mükemmelleştirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

“Toplumda eğer kabul edilmezsen ki biz buna mesleki otorite diyoruz. Senin çalışmanın herkes yapabilir diye düşünülüyor, Oysa senin verdiğin yanlış kararlar insanların hayatını karartabildiği gibi süründürüyorsun. Fakat sosyal hizmeti herkes tıp doktorları da dahil gelip bir şey anlatıp halledeceklerini düşünüyorlar. Bu bilimsel bilgiye ve birikime saygısızlıktır. İnsanın değeri onlara anlatamadığınız, Sosyal inceleme süreci insan için çok önemli ve etkilidir. Sen ne kadar değer veriyorsan bireye, çocuğa, aileye, sosyal hizmet uzmanını liyakat esasına göre görevlendirirsin. O işi bilene yaptırırın. Şu demek değil ki, bu sosyal incelemeyi bütün sosyal uzmanları mükemmel yapar, yapabilirler, yapamayabilirler, yaptırımı olur, meslekten men edersin, yaptırmasın ya da eğitim verirsin, süpervizyonun olur. Biz de zaten o da yok. Bizde şimdi raporu hazırlayan kişi aracını bulduysa seviniyor, yazabildiği için seviniyor. Burada bilimsel bilgi, insanın değeri, mesleki saygınlık ve otorite iç içe. Yani sistem kuramının söylediği gibi birindeki arıza diğerlerini etkiler. Görünenin arkasına bakma becerisi, çevresi içerisinde kişiyi ele alma becerisi doğru müdahale yapma becerisi gerekiyor. Sosyal hizmet uzmanında merhamet yorgunluğu var diyorlar. Son yıllarda çok tartışılıyor, tükenmişlikten farklı bir şey. Süre sorunu, çalışma koşulları ve karşılaştığım vakalar sonucunda geliştiriyorsun. Sosyal inceleme sürecine girecek ancak, önündeki mesleki, bürokratik, zihinsel engelleri aşamıyor ya da aşmak yolunda çabalamaktan tükenmiş artık.” (A8)

4.2.6. Öneriler

4.2.6.1. Bakanlık

Katılımcıların, sosyal hizmet uzmanlarının çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal inceleme raporunun geliştirilmesi için bakanlığın yapabileceklerine ilişkin önerileri olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların önerilerinin genel olarak sosyal hizmet uzmanlarının eğitimleri ve süpervizyon sisteminin kurulmasına yönelik olduğu görülmüştür.

Adalet Bakanlığının her şeyden önce sosyal hizmet alanını tanımaya ve sosyal hizmet uzmanlarının görev tanımını bilmesi gerektiğine dikkat çeken Katılımcı A5, aile mahkemesinde çalışan hâkimlerin ve uzmanların hizmet içi eğitime tabi tutularak sosyal hizmete ilişkin düzenli ve detaylı bir eğitim almalarının sağlanmasını önermektedir. Benzer şekilde A8 de, bakanlık bünyesinde belirli periyotlarda düzenlenen eğitimlerle sosyal inceleme sürecinde olan tüm meslek gruplarının bilinçlendirilmesinin sağlanmasını önermektedirler.

“Her şeyden önce Adalet Bakanlığı'nın sosyal hizmeti tanıması ve gerekli grupların da eğitilmesi gerekir, sosyal hizmet uzmanı olmayan bölümlerdeki hocaların yetiştirdiği öğrenciler de sosyal hizmeti pek bilmediklerinden Adalet Bakanlığında görevlendirildiklerinde de ne yapacaklarını bilemiyorlar. Eğitim öyle bir karmaşaya dönüştü ki o kadar karışık bir hale geldi ki belki sosyal hizmet uzmanlarına yönelik sosyal inceleme nedir, ne değildir? şeklinde bir hizmet içi eğitim programı yapılması gerekebilir.” (A5).

“Ben öncelikle adalet bakanlığının sosyal hizmet uzmanlarını ve sosyal hizmet mesleğini kabul etmelerini ve saygı duymalarını öneririm. Onların bilgisine, becerisine güvenin ve destekleyin derim. Destekleyin dediğimde de, fiziksel koşullardan, araç sorunundan, görüşmelerin yapılabilmesi, rapor yazarken karşılaşılabilecek sorunlar, incelemeye çıkarken karşılaşılabilecek sorunlar, vaka yükleri, süpervizyon alabilmeleri, ihtiyaç duydukları eğitimlerin verilmesi veya takdir edilmeleri gibi hususları anlatmaya çalışıyorum.” (A8)

Eğitimin önemine vurgu yapan Katılımcı A4, Bakanlığın, aile mahkemelerinde çalışan uzmanların, dünyadaki diğer sosyal inceleme uygulamaları görebilmesini sağlayacak yurt dışı eğitimlere göndermesi için çalışmalar yapmasını ve uzmanların aile mahkemesinde

çalışmaya başlamadan önce uzmanlara yönelik aileye ilişkin özel eğitimler verilmesini de önermektedir.

“bakanlık yurt dışı örnekleri incelemesi için mahkemedeki uzmanları yurt dışına gönderebilir. En temelde uzmanların kendi alanlarının olması sağlanabilir. Uzmanın ayrı bir kimlik kazanmış olacak. Mesela duruşma salonunda uzman için ayrı bir yer konumlandırılabilir. Bu dosyayı ben almalıyım diye seçme hakkı sunulmalı. Mahkemede çalışabilmek için mesleki açıdan ayırt edici kriterler konulması gerekiyor, belki aile mahkemesi özelinde bir mastır programı istenebilir ya da stratejik bir sertifika programı. Aile ile çalışırken ya da çocukla çalışırken başka konularda da eğitim almanız gerekiyor. Adalet bakanlığının bu eğitimleri ve düzenli yapması gerekiyor yani. Bakanlık, çatısı altında belki akademisyenleri de görevlendirebilir. Uzmanları güçlendirme de önemli.” (A4)

Süpervizyon sisteminin faydalı olacağı yönünde katılımcılarda fikir birliği olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Katılımcı A1, Adalet Bakanlığının, aile mahkemelerinde çalışan uzmanlar için mutlaka süpervizyon sisteminin getirilmesi gerektiğini söyleyerek bu sistemin nasıl kurulabileceği ve uygulanmasına yönelik çeşitli tavsiyelerde bulunma yanında sosyal çalışma görevlisi kavramının da gerek sosyal hizmet uzmanları gerekse diğer meslek elemanlarını rencide etmesi nedeniyle kaldırılması gereğini vurgulamaktadır. Katılımcı A3 de, süpervizyon sisteminin olması yanında, Bakanlığın, akademisyenler, aile mahkemesi hakimleri ve uzmanların bilgi ve deneyimlerini paylaşabilecekleri ortak görüşme platformları kurabileceğini ve aynı zamanda uzmanlara yönelik dönemsel eğitimler verilerek uzmanların bilgilerinin güncellenmesinin sağlanmasını da önermektedir. Katılımcı A7 ise, Adalet Bakanlığının resmi süpervizörler görevlendirmesini, uzmanların görevlerindeki eksikliklere dair şikâyet merci olabilecek etik kurullar kurmasını, uzmanların hem göreve başlarken hem de görevdeyken eğitim almasını önermektedir.

“Adalet Bakanlığı, adli sosyal hizmetin ne olduğunu net olarak kavramalı. Sosyal hizmeti, daha kavramsal teorik ve uygulamaya yönelik olarak da oturtmalı, sosyal hizmetten ne beklediğini açıkça ortaya koymalı. İkincisi bir süpervizyon sistemini mutlaka kurmalı. Kurum içinde ve akademik bağlantısı olan bir süpervizyon sisteminin mutlaka kurulması gerekiyor. Üçüncüsü, sosyal çalışma görevlisi tanımın ortadan kaldırılması gerekir. Çünkü bu sadece sosyal hizmet uzmanlarını değil diğer meslek gruplarını da çok rencide eden, onların bilim alanlarını, eğitimlerini, emeklerini çok ciddi

anlamda sekteye uğratan bir kavrayış. Uzmanlaşma gerekiyorsa sağlanmalıdır.” (A1)

“Bir süpervizyon sistemi geliştirseler aile mahkemeleri içerisinde, mesela akademiden hocalarla yıllardır burada çalışan arkadaşlarla beraber ortak şekilde. O zaman bilgiler daha canlı olur, Aile mahkemesindeki arkadaşlar raporu yazıyorlar, ondan sonra ailenin başına ne geldi, çocuğun başına ne geldi kadının başına ne geldi bilmiyorlar, sistem İçindeki bütün aktörlerin bir araya geldiği platformlar gerekli. Sistem içinde herkes birbirini anlamalı ve sistem içindeki yerlerini de kabul etmeli, bakanlık bunu yapabilir, çünkü sistemlerin birbirinden çok kopuk olduğunu düşünüyorum,” (A3)

“süpervizyon sürecini resmi kanaldan uygulayabilirsek çok daha iyi olacak. Sosyal hizmet uzmanları takıldıkları konularda görüş alabilirler bu anlamda biraz akademiyle aralarında bütünleşme sağlanmış olur ve ciddi bir katkı da sunabiliriz. Sosyal hizmet uzmanları şikâyet edildiklerinde gerçekten değerlendirilebilecek bir etik kurul oluşturulmalı ve adli sürece giren sosyal hizmet uzmanlarının, çok iyi yetiştirilmesi lazım. Türkiye'nin çok ücra illerinde de sosyal hizmet okulları var, çok nitelikli eğitimler alamıyorlar. Staj yapmadan mezun oluyor, Sosyal hizmet uzmanının en temel ne iş yaptığının ortaya konulması ve bunun hakim ve savcılarca iyi bir şekilde içselleştirmesi bizim için önemli.” (A7)

Uzmanların çalışma şartlarına ilişkin olarak önerilerde bulunan Katılımcı A2, bakanlığın özellikle uzmanların adliyelerde taraflarla yapacağı özel görüşme odaları kurarak sosyal inceleme sürecinin olması gerektiği gibi yürütülmesini sağlayabileceğini ifade etmektedir.

“Uygun bir görüşme odası lazım. İlk önce böyle koridor da olmayacak ama hâkim odasında da olmayacak. Suçlamak sorgulamak yok, sosyal inceleme süreci bireylerin hak ettiği hizmeti içermeli.” (A2)

Katılımcı A6 ise uzmanların daha nitelikli sosyal inceleme raporu hazırlamasının, iş yükünün azalması ile mümkün olacağını belirtmekle, bakanlığın, uzmana verilecek aylık dosya sayısı sınırlaması yönünden çalışmalar yapmasını önermektedir.

“İlk önce aile mahkemelerinde çalışan uzman için anlamlı bir vakti ayıracağız. Eğer ona yüz yirmi dosyayı verirseniz o da gider sosyal incelemede kapıdan ayakta konuşarak ve uydurarak kes yapıştır yazar. Böyle rapor olur mu? Rapor gerçeği yansıtmalıdır. O ailenin gerçeğini bir süre onlarla beraber yaşayanlar yakalayabilir.” (A6)

4.2.6.2. Sistem

Aile mahkemesinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının çalışma sistemine dair akademisyenlerin çeşitli önerileri bulunmaktadır. Katılımcı A3, aile mahkemesinde yani adli sistemde görevli hakim ve uzmanların çalışmalarındaki işbirliğinin sağlanmasını önermektedir.

“Mevcut adli sistemde bulunan ve sosyal hizmet uzmanı ya da sosyal inceleme sürecine etki eden aktörlerin, işbirliği temelinde, eşgüdüm içinde çalışması ve birbirini desteklemesi gerektiğini aslında en büyük sıkıntımızın da bundan kaynaklandığını düşünüyorum.” (A3)

Katılımcı A1, Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın kurulması ile birlikte Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerine bağlanan sosyal hizmet uzmanlarının, mahkeme ya da müdürlük gibi belli bir sisteme bağlı olmadan, bağımsız karar alabilecek ve gerektiğinde adli sisteme rağmen çocuğun üstün yararını savunabilecek bir pozisyonda hizmet vermesinin gerekliliğini belirtmektedir.

“Adli sosyal hizmet dediğinde, çocuğun üstün yararını kimi zaman mahkemeye rağmen savunması gerekecek. Belki de duruşmada, kesinlikle, hayır bu şekilde değil diyebilecek. Yani sosyal hizmet uzmanı, adli sistemin bir parçası olmalı ancak mahkeme, savcılık ya da oralara bağlı olarak hizmet veren ve hesap sorabilecek müdürlükler ya da birimler içinde olmamalı. Bir taraftan ben oranın uzmanı olarak bütün kurallarına tabiyim bir taraftan da amirime karşı işte bir şeyler yapmaya çalışacağım. O yüzden bağımsız olmak önemli.” (A1)

Katılımcı A4, öncelikle adliye ortamındaki fiziki koşullar yanında sosyal inceleme yapmak isteyen uzmanın karşılaştığı araç, güvenlik ve gizlilik gibi sorunların çözülmesini isterken, uzmanların da bilgilerini sürekli güncel tutmalarını ve raporlarında çağın gereklerine uygun değerlendirme yapmalarını önermektedir. Uzman sayısının artırılması, hizmet içi eğitimlerin yaygınlaştırılması ve özellikle uzmanlar için, yargılama süreci içerisinde tek görüşme yerine, sürecin dinamikliği esas alınarak birden fazla görüşme yapabilecekleri bir zeminin hazırlanmasının önemine de vurgu yapmaktadır.

“Uzmanın, hakimin kendisine tanyacağı kısa sürede, her iki tarafın evine gitmesi, varsa çocuklarla ayrı ayrı görüşmesi ve incelemeyi raporlaştırması

görevi varken, bunun yanında eve gitmesi için araç kiralanması, güvenlik konusu, gizlilik ve mahremiyet konularını düşünmek zorunda kalıyor. Dolayısıyla ona biraz alan açılması gerekiyor. Uzmanın da, güncel araştırmaları takip ederek hizmet içi eğitimlerle güçlendirilmesi gerekiyor. Aile mahkemesi bünyesinde tek görüşme müracaatçı için yeterli olmayabilir. Çünkü bir çekişmeli davadan bahsediyorsak en az bir iki yıl sürüyor, ancak uzman sadece bir kere görüşüyor. Bu süreçte o kadar çok şey değişiyor ki bireylerin hayatında, Dolayısıyla uzman hangi aşamada vakayı görecektir ve tek bir hakkını nasıl kullanacak gibi bir soru geliyor gündeme. Uzman sayısını artırırsanız, belki birkaç rapor düzenleyebilir. Kadın cinayetlerinin bu kadar çok arttığı dönemde, özellikle boşanma sürecinde bu vakaların çoğaldığı bir dönemde, muhtemelen onlar da sisteme girmişti? Hepsinin, belki de bazılarının sosyal incelemesi yapılmıştı. Evet, neden peki önlenemedi? Yani sistemselsel sorun var. İzleme yok.” (A4)

Katılımcı A5 ise, mevcut sistemdeki sosyal inceleme raporlarının yetersizliğine dikkat çekerek bu raporların iyileştirilmesi için bazı çalışmalar yapılması gerekliliğini ifade etmektedir.

“bizim sosyal hizmet uzmanı olarak değerlendirmemizde, erkeğe iş bulunması, çocuklara tedbir uygulanması gibi hedefler yazmalıyız. Aile mahkemesinde karar sürecine katılmamız gerekir ama o karar çerçevesinde tarafların yaşamını kolaylaştıracak müdahaleleri de belirtmemiz gerekir diye düşünüyorum.” (A5)

Katılımcı A8, mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının nitelikli olabilmeleri için, işe alım şartlarında mesleki sınavın getirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sürekli sürekli eğitim modeli ile desteklenmesi ve özlük haklarının yükseltilerek takdir edilmeleri gerektiğini vurgularken sonuçta toplum ve çocukların kazanmasının önemine işaret etmektedir. Ayrıca, mevcut sistemde, özlük haklarının yükseltilmesi için, uzmanların A sınıfı uzman kadrosu gibi bir kadroda değerlendirilmesi gerekiyorsa karşı olmadığını ancak mesleki formasyona dikkat çekmek istediğini ve bakanlığın uzmanın yaptığı görevin içeriğini fark etmesi halinde doğal olarak niteliği artırmak yönündeki çabaları da destekleyeceğini dile getirmektedir.

“Aile mahkemesinde çalışan uzmanı statüsünü yükseltmek istiyorsan maaşını artır ve onun saygınlığını arttırmak için önce sen kabul et. O zaman belki A sınıfı uzman kadrosu gibi bir etikete de ihtiyacı olmaz. Ben, özlük haklarının yükselmesi için illa bir etiket gerektiriyorsa karşı değilim ama mesleki formasyonu birincil düzeyde değerlendirmek gerek diyorum. Biraz da

hakimlerle ortak çalışmalarını güçlendir. Alanında doktora ve mastır yaptıysa ona ekstra gelir artırıcı bir düzenleme yap. Kıdemli ise süpervizörlük pozisyonu da olabilir. Kamu personel seçme sınavında Türkçe, matematik ve temel bilimlerden sınav yapıp mesleki açıdan nitelikli uzmanı nasıl seçeceksin, orada da düzenlemeye ihtiyaç var. İngiltere’de, insanın bakış açısı, insani bilgisi, etik değerleri, çalışma sistemi, daha önceki iş becerileri ve geçmişine bakıyorlar. Belki de böyle objektif kriterler geliştirebiliriz. Aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının nitelikli olmasını mı istiyorsun, önce alım şartlarını gözden geçir, sonra sürekli eğitim modelini gerçekleştir, yaptığı işin niteliğini gör ve fark et, sonra takdir et ve özlük haklarını yükselt, çalışma koşullarının görevin gereklerine göre iyileştir ve sonuçta toplum ve çocuklar kazansın.” (A8)

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmaya katılan sosyal hizmet uzmanlarından ve akademisyenlerden elde edilen bulgular değerlendirilerek, bu grupların deneyimleri olarak iki alt başlıkta kapsamlı bir tartışma gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan bu bölümde kuramsal çerçeve, bulgular ve araştırmacının deneyim-tecrübesini içeren döngüsel yaklaşım çerçevesinde bir değerlendirme yapılmaktadır.

5.1. SOSYAL HİZMET UZMANLARININ DENEYİMLERİ

Uzmanların gerçekleştirdiği sosyal inceleme sürecinin, en temelde aile mahkemesine başvuran tarafların ve özellikle çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan öykülerinin alınması, mevcut durum tespitlerinin yapılması ve taleplerine yönelik en uygun kararın verilmesi açısından mahkemeye önemli bir bakış açısı kazandırdığı bu yönüyle de sosyal incelemenin gücünün ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle de toplumda dezavantajlı gruplar için ayrılmış kaynakların azaldığı, sosyal sorunların artarak çeşitlendiği yeni dünya koşullarında, sosyal hizmet uzmanının (SHU) uygulamalarında adeta bir sanatçı yaratıcılığı ile çalışması, çoğunlukla görünmeyenin arkasındakini görmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet meslek ve disiplini adeta bir sanat olarak değerlendiren katılımcılar, sosyal inceleme raporunu (SİR) da sanatçı tarafından ortaya çıkarılan bir eser şeklinde tanımlamaktadırlar. Bunun en temel nedeni SİR'in sosyal hizmetin disiplini ve mesleği konusundaki tüm süreçleri teknik bir biçimde ortaya koyabileceği konusundaki işlevselliği olarak değerlendirilebilir (Çoban, 2015). Sosyal inceleme raporunun söz konusu standartları ortaya koyabilmesi de ancak etkin bir sosyal inceleme süreci ile mümkün olacağı düşünülmektedir.

Sosyal Hizmet (Sosyal Çalışma) mesleğinin başlıca etkinliği olan sosyal inceleme raporlarının, incelenen vaka çerçevesinde belli bir kuramsal temel ve bütüncül bir yaklaşımı yansıtması beklenmektedir. Ülkemizde, çeşitli kamu, vakıf ve özel kuruluşlar tarafından verilen hizmetlerde kullanılan sosyal inceleme raporlarının, insan haklarını temel alan, genel açıdan toplumun kırılğan kesimlerini (kadın, çocuk, engelli, yaşlı vb.) güçlendirme amacı taşıyan, mevcut durumu psiko-sosyal açıdan araştırarak tespit eden ve

vakaya ilişkin mesleki müdahale öneren yapısı ile insani hizmetlerin geliştirilmesi ve özellikle sosyal kalkınmaya verdiği katkı açısından önemli bir işlev yerine getirdiği uzmanlar tarafından değerlendirilmektedir. Bu anlamda son yıllarda, uluslararası uygulamalara paralel olarak ülkemizde de özellikle adli sosyal hizmet alanında sıkça kullanılmaya başlanan sosyal inceleme raporlarının, boşanma, evlat edinme, velayet, şahsi ilişki tesisi gibi konularda mahkemelerin kararlarını etkilemesi yanında, denetimli serbestlik ve mağdur hakları sistemi için de önemli bir belge olarak ele alınmaktadır (Erkoyuncu ve Aşkun, 2021).

Sistem kuramı, sosyal hizmet profesyonellerine içinde yaşadıkları dünyaya ilişkin bir bakış açısı kazandırma yanında, uzmanların çevrelerinde yer alan aile, birey, topluluk, kurum ya da kuruluşlar gibi diğer sitemlerle etkileşimleri üzerine durur. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının, aile mahkemelerindeki rol ve işlevlerini en iyi şekilde etüt ederek, sosyal inceleme sürecinde yer alan tüm aktörlerle etkili iletişim kurma ve süreci yönetebilme yetisini göstermeleri, içinde buldukları adli sisteme de ne kadar katkıda bulunacaklarını belirleyen önemli bir unsur olacağı değerlendirilmektedir. Sosyal inceleme sürecinde uzmanlar, görüşme ve ev ziyaretleri gibi konular başta olmak üzere, tüm sürecin yönetiminde geniş bir takdir yetkisine sahip olup, sürecin sonunda yazdıkları raporlarda da, çocuğun üstün yararının korunması için mesleki bilgilerini, becerilerini, tecrübelerini rapora aktarmaktadırlar. Hakim, velayete ilişkin olarak, uzmanın hazırladığı raporu esas almakta ve raporda uzman başka tedbirlere dair kanaat bildirmişse, bunların uygulanmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla sosyal inceleme raporunun, aile ve çocuk üzerinde bugünü ve geleceği etkileyen sonuçlar doğurması, uzmanın raporunda mesleki bilgisini aktarabilme becerisinin ve sosyal inceleme sürecini etkili şekilde yerine getirebilmesinin önemini de beraberinde getirmektedir.

Sosyal hizmetin birey ve çevresine yönelik işlevselliği değerlendirmesi temelinde ekolojik yaklaşımın önemli bir yeri olmakla birlikte bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır. Aynı zamanda sosyal hizmetin hedef alanlarından birisi olan birey ve toplumun güçlenmesi noktasındaki stratejileri de çok boyutlu bir çerçeveden değerlendirme imkânını vermektedir. İnsani talep ve gereksinimlerin karşılanabilmesi bireyin değerlendirilmesi kadar çevresi ile olan ilişkinin de analizini gerektirmektedir.

Sosyal hizmet, ekosistem bakış açısı ile bireyin kendisi ve kendisini oluşturan diğer alt sistemlerle olan bağlantılarını ortaya koyarak, bireyin bütün ilişkilerinin ve bağlantılarının belirlenmesini sağlar. Ekosistem yaklaşımı, bireysel sorunlar yanında ailesel, kişiler arası, örgütsel, kurumsal ve toplumsal müdahalenin her düzeyindeki sorunların çözümüne ve önlenmesine yöneliktir. (Pardeck, 1988; Altındağ, Ege, 2018).

Aile Mahkemesi uygulamalarında da ekolojik yaklaşım uzmanlara mesleki açıdan yol haritası oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bireyin karşılaştığı sorunların tespit ve çözümünde kendisi, ailesi ve içinde yer aldıkları çevreyle devam eden ilişki düzeyi ve yönünü değerlendirmekte bütüncül bir kavrayış sağlar. Tüm ilişkilerin açık şekilde görünür olmasını sağlama yanında bireylerin beklenti ve algılarının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir.

Altındağ ve Ege'nin (2018) gerçekleştirdiği çalışmada da derinlemesine analizler ve işlevsel çözümler bakımından ekolojik yaklaşım, önemli bir kuram olarak ele alınmış ve yaklaşımın kullanılması gerek akademik çalışmalarda gerekse uygulama alanında gerçekleştirilen çalışmalarda bireylerin öznel yaşamları açısından geniş bir bakış açısı kazandırdığı belirtilmektedir. Sorunların belirlenmesi, ihtiyaçların analizi ve çözümüne ilişkin süreçlerde söz konusu yaklaşımdan yararlanılması önerilmektedir.

Özellikle günümüzde gelinen noktada bir bireyi nitelikli bir şekilde değerlendirmek çok fazla değişken hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Ekolojik yaklaşımın sosyal hizmet disiplinine kazandırdığı bütüncül bakış açısının bireysel düzeyden toplumsal düzeye kadar sorunların çözülmesinde ve refahın artırılmasında işlevsel bir araç olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak derinlemesine analizler ve işlevsel çözümler açısından ekolojik yaklaşım üzerinde dikkatle durulması gereken bir yaklaşımdır ve yaklaşımın kullanılması hem akademik çalışmalarda hem uygulamalarda hem de bireylerin öznel yaşamları açısından geniş bir bakış açısı katmaktadır. Sorunların belirlenmesi, ihtiyaçların analizi ve çözümü ilişkin süreçlerde bu yaklaşımdan yararlanılması katkı sunacaktır.

Sosyal inceleme sürecinin etkili ve verimli geçebilmesi için planlamaya ihtiyaç duyulduğunu belirten uzmanlar; sosyal inceleme sürecinin, dava konusu taraflarla iletişime geçme, kendileri hakkında ve ne için gelecekleri konusunda bilgilendirme,

görüşme öncesi dosyanın okunarak dosyaya giren tüm bilgi ve belgeler hakkında fikir edinme, mahkemenin görevlendirmeye esas konusunu öğrenme gibi aşamaları içerdiğini belirtmektedirler. Görüşme öncesinde dosyayı okumanın, uzmanda taraflara dair bir ön yargı oluşturup oluşturmayacağı, tarafsızlığını etkileyip etkilemeyeceği sorunsalı akla gelmiş ise de, katılımcıların neredeyse tamamına yakınının, dosyadan taraflar hakkında bilgi topladıkları ve görüşmede nelere ağırlık verip, taraflara hangi soruları soracaklarının tespiti yönünden önce dosyayı okuyup sonrasında görüşmeye başladıkları anlaşılmış olup, bu durumun uzmanda olumsuz bir ön yargı oluşturmadığı aksine dosyaya hâkim olmanın, uzmanın görüşme sırasında dikkat çekeceği noktaları önceden tespit etmesine ve böylelikle görüşmenin daha verimli hale gelmesine olanak sağladığı değerlendirilmektedir. Taraflarla, adliye ortamında ya da telefon yoluyla ön görüşme yapılarak sosyal inceleme gerçekleştirme ya da ön görüşme yapmadan habersiz şekilde incelemeye gitmek noktasında da uzmanlar arasında farklı yaklaşımların söz konusu olduğu, ilgili dosyadaki dinamiklere göre karar alındığı, çocuğun üstün yararının ya da gerçeğin ortaya çıkarılmasının gerekli olduğu hallerde ise, “ani ziyaretin” daha etkili bir yol olduğu tespit edilmektedir. Uzmanların bu konuda teknik açıdan Adalet Bakanlığı’nın uygulaması UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) sisteminden de yararlandıkları anlaşılmaktadır.

UYAP, mevcut tüm teknolojik gelişmelerini kullanan, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının, bağlı ve ilgili kuruluşlarının, adli ve idari yargı ve yargı destek ünitelerinin donanım ve yazılım olarak iç otomasyonunu ve benzer şekilde bilgi otomasyonu sistemlerini oluşturan kamu kurum ve kuruluşları ile dış birim entegrasyonunu sağlayan ve e-Dönüşüm sürecinde e-Adalet ayağını ortaya koyan bir bilişim sistemidir. Sisteme geçiş sürecinde adı “proje” olarak yazılmışsa da sistemin tamamen kurularak aktif halde gelmesinden sonra da UYAP olarak anılmaya devam etmektedir. Günümüzde UYAP, T.C. Adalet Bakanlığı teşkilatı ile yargı birimlerinin tümünde faaliyette olup bu birimlerin bütün yargısal, idari ve denetim aşamaları bu sistemle elektronik ortamda yürütülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları da UYAP sistemini kullanmaktadır.

Mahkemelerin sosyal inceleme raporlarının hazırlanması için verdiği ara kararlardan sonra UYAP sistemi üzerinden tevzi esasına göre, uzmanın UYAP ekranına görevlendirme bilgisi gelmektedir. Mahkemelerin uzmanlara gönderdiği dosyaların içeriğinin UYAP üzerinden görülebildiği, bazı kalem personelinin dosyanın tamamını

taramadığı anlaşıldığında ya da dosya içinde incelenmesi gereken ek fiziksel bazda deliller olduğunda, uzmanların fiziki olarak da dosyayı alabildikleri anlaşılmaktadır. Uzmanlar hazırlamış oldukları raporu da UYAP üzerinden dava dosyasına sunmaktadırlar. Bu bağlamda UYAP sisteminin, uzmanlar açısından destekleyici, zaman yönetiminde etkili ve kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Görüşme planlaması sürecinde, uzmanların hem kendisi hem de taraf için ortak uygun bir tarih belirlemeye çalıştığı anlaşılmakta olup tarih belirlemede, tarafların keyfiyetinin önüne geçilebilmesi için ise uzmanların yetkinliğinin önemli olduğu, ayrıca taraflardan gelen mesai dışı saatler ya da hafta sonu tatillerinde yapılması beklenen görüşme taleplerinin de kabul görmediği, yapılan işin resmi bir iş olması ve memuriyet sistemi içindeki kurallara da uyması gereğinin vurgulandığı görülmektedir.

Uzmanların taraflarla iletişim kurmaları esnasında, geçmişte adliyede oda, masa ve telefon gibi fiziksel imkânların yoksunluğu nedeniyle tarafları kendi cep telefonlarından aramak zorunda kaldıkları böylelikle güvenlik sorunu ve sık sık rahatsız edilebilme zemininin oluştuğu ancak yakın zamanda Mağdur Hakları Birimi'nin devreye girmesiyle, bahsi geçen sorunların bir kısmının ortadan kalktığı görülse de, mevcut şartlarda çocuğun üstün yararının gereği ve tarafların kendisini daha rahat edebileceği bir ortamın sağlanması noktasında, uzmanlara yeterli oda ve alan oluşturma konusunun ise halen tam olarak çözülemediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Adli Destek ve Mağdur Hakları Birimi'nde çalışan ve aynı zamanda aile mahkemeleri davalarında görevlendirilen uzman personelin, mesleki ayırım yapılmaksızın aynı görevi üstlenmelerinin de mesleki sınırları belirsizleştirdiği, aynı zamanda söz konusu birimde izleme ve denetleme faaliyetlerinin de geliştirilmesi ihtiyacı önemli hususlar olarak dikkat çekmektedir. Bu duruma paralel olarak söz konusu problemleri Öztürk, Kayadibi ve Taşdemir (2021): “görüşme odalarının yetersizliğinden kaynaklı sorunların, hizmet niteliğini olumsuz yönde etkilemesi yanında farklı meslek elemanlarının adli destek görevlisi tanımı içinde aynı görevi üstlenmelerinin, mesleki uzmanlık alanlarına önem verilmemesi ve mesleki sınırların bulanıklaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Adli sosyal hizmet alanı için özel öneme sahip olan çocuklara yönelik hizmetlerin de yetersizliği göze çarpmıştır. Velayet davalarındaki müşterek çocuklara ilişkin psikososyal destek çalışmalarının yapılmaması, suça sürüklenen çocuk ve suç mağduru çocuklara yönelik hizmetlerin yetersizliği adli destek hizmetlerinin tam anlamıyla yerine getirilemediğini göstermektedir. Ayrıca

özellikle aile içi şiddet özelinde önemi daha da artan şiddet suçu fail ve mağdurlarına yönelik iyileştirici ve şiddeti önleyici çalışmalar ile tahliye sonrasında eski hükümlülerin sosyal içermesine yönelik çalışmaların yapılmaması da önemli eksikler olarak gözlemlenmiştir” şeklinde ele almaktadır.

Uzmanlar, sosyal inceleme sürecinde yaşadıkları sorunların merkezine güvenlik endişesini koymaktadırlar. Tarafların, ikametlerinde tek başına görüşme gerçekleştirmeleri halinde, bu durumu yanlarında stajyer götürmek suretiyle aşmaya çalıştıkları, aksi halde kapı açık görüşme yaptıkları ve mümkün olduğunda ev ve sosyal çevre incelemesi sonrası ayrıntılı görüşme için tarafları adliye ortamına davet ettikleri anlaşılmaktadır. Uzmanların, dava dosyasındaki bilgilerden ya da taraflarla yapılan telefon görüşmesi içeriklerinden elde edilen veriler ışığında, aile sisteminin içinde bulunduğu olumsuz faktörleri (madde bağımlılığı, şiddet gösterme eğilimi, aşırı tepkisel tutum ve davranışlar, ruhsal ve psikolojik bozukluklar vs.) tespit etmeleri durumunda, ev ziyareti esnasında gelişebilecek olası güvenlik risklerinden korunmak amacıyla, sosyal inceleme yerine adliye ortamında görüşme yapmayı tercih etmek durumunda kaldıkları gerekli hallerde yanlarına polis alarak gitmek istediklerinde ise, birtakım bürokratik engeller dışında tarafların da tepkisini çekme potansiyelini üstlendikleri saptanmıştır. Bunun yanında, inceleme yapacakları konutun bulunduğu adrese gittiklerinde, tarafların verdiği adresin yanlış çıkması durumunda, emek ve zamanlarının heba olabildiği ve bazı bireylerin özellikle kendilerini gizlemek adına uzmanı eve kabul etmemek için çeşitli bahaneler ürettikleri de anlaşılan hususlar olmaktadır. Bu bağlamda uzmanların, yaşanan olumsuzluklar karşısında mevzuatla desteklenen bir pozisyondan ziyade kendi bireysel pratik çözümlerini ürettikleri değerlendirilmektedir. Bahsi geçen risk faktörlerinin, Adli Destek ve Mağdur Hakları Müdürlüklerince de ele alınması gereken öncelikli bir sorun olduğu ve konuya ilişkin gerekli düzenlemenin yapılmasının, sistemi daha işlevsel hale getirmekle birlikte uzmanların da güven içinde mesleki çalışmalarını sürdürmelerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların sosyal inceleme sürecine ilişkin olarak ulaşım sorununa da geniş yer verdikleri, hakimlerin dava dosyasında göreve ilişkin mesafeyi tam tahlil etmediklerinde, ücret yatırılmaması ya da eksik yatırılması halinde zor durumda kaldıkları, genellikle Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı (ATGV) araçlarının kullanımlarına tahsis edildiği ancak bu kez de araçların gün içerisinde sürekli yoğun olması sebebiyle zaman planlaması

yapmakta güçlük çektikleri gözlenmektedir. Diğer bir alternatif olarak, taraf avukatlarının kendilerini adrese götürmek istemelerinin ise tarafsızlık açısından sakınca doğuracağından bahisle, günün sonunda kendi girişimleri ile mevcut şartları değerlendirerek mümkün olan en iyi çözümü oluşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların, ATGV araçlarını kullanmaları halinde ise, kendilerini bekleyen bir şoförün olduğunun bilinmesinin oluşturduğu güven duygusuyla kısmen rahatladıkları anlaşılmaktadır.

Uzmanların mahkemece kendilerine görev verilen dosyalarda, kalem personelinin aceleci davranması sonucu, dava dosyasının henüz açılmasını müteakip ve dosyada herhangi bir bilgi ya da araştırma olmaksızın, davanın uzmana gönderilmesi halinde sosyal inceleme sürecinin olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, dosyanın içinde bulunan bilgilerin ve aşamaların, sosyal inceleme sürecinin gerçekleştirebilmesi için gereken yeterliliğe ulaşmadan uzmana gönderilme durumunun, mahkemece dikkate alınmasının gerekliliği üzerinde de durulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramında, kadına ve erkeğe yüklenen roller farklılaşmaktadır. (Akkaş, 2019). Toplumsal cinsiyet bakımından rol kavramı, “erkek” ya da “kadın” olarak bireyin cinsiyetiyle ilgili belirli rolleri yerine getirmesidir. Bu açıdan, farklı toplumsal beklentilere yanıt vermesi bakımından önemli olan toplumsal cinsiyet, erkek ve kadının davranışlarının farklılığına işaret eder (Cornell, 1987). Katılımcıların, sosyal inceleme sürecinde toplumsal cinsiyet vurgusunu da dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Cinsiyet kavramı, genellikle biyolojik temeldeki yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılırken, toplumsal cinsiyet kavramı ise, bireyin rollerini belirleyen sosyal bir statü aracı olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Böylece, cinsiyet algısına yeni anlamlar atfedilerek erkek ve kadın arasında fiziksel ve biyolojik açıdan değil, toplumsal roller ve statüye ilişkin de toplumlar arası değişen farklılıklar toplumsal cinsiyet adı altında belirlenmektedir.

Ülkemizde toplumsal cinsiyet farklılığı nedeniyle kadınların ve erkeklerin bazı davranış kalıpları olduğu da değerlendirilmektedir. Örneğin yalnız yaşayan bir kadının evine erkeklerin girmesinin yanlış anlaşılmasında ya da bir kadının tek başına belli yerlere gitmesinde, kadınların bazı konularda sadece kadınlarla konuşabilmesinde toplumsal cinsiyet farklılığının izleri görülmektedir (Akkaş, 2019). Bu bağlamda uzmanların da

sosyal inceleme sürecini gerçekleştirirken, erkek uzmanın kadın tarafla ya da kadın uzmanın erkek tarafla tek başına görüşme yapmasının birtakım zorluklarıyla karşılaştıkları ve bu durumun sosyal inceleme sürecinin verimli olup olmamasında etken bir faktör olabildiği düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet farklılığının getirdiği kadın ve erkeklerden beklenen davranışların veya yapılmaması gerekliliği uyandıran davranışların uzmanlar yönünden olduğu kadar dosyanın tarafı olan görüşmeciler ile çocuklar üzerinde de çok önemli bir etkisinin olduğu değerlendirilmektedir.

Katılımcıların, ele alınan dosyadaki vakanın niteliğine göre, taraflarla gerçekleştirdikleri adliye görüşmesinde, taraflar hakkında kanaat oluşturabilecek veriler edinmeleri halinde, ev ziyareti ve sosyal çevre incelemesini salt çocuk odaklı yapmayı tercih edebildikleri, böylelikle evde çocukla tek başına bağımsız görüşme ya da her iki ebeveynin de çocukla aralarındaki ilişkinin niteliğini gözleyebilme deneyimini yaşamamanın yanı sıra tarafların adliye ortamındaki ifade, davranış ve tutumları ile ev ortamındaki davranışları arasında bir farklılaşmanın olup olmadığını tayin ederek psikolojik açıdan da bir değerlendirme yapabildikleri anlaşılmaktadır. Böylece adliyede görüşme yapılmasının bu yönünü öne çıkaran uzman görüşünün, ancak gerektiğinde belli sınırlar içinde ev ziyareti yapmayı uygun bulduğu saptanmaktadır. Katılımcıların genelinin ise, sosyal inceleme sürecinin mutlaka gerçekleşmesi gerektiğine inandığı, tarafların ve müşterek çocukların ya da davaya konu bireylerin iletişim biçimleri, ikamet ettikleri konutun fiziki durumu, içinde buldukları sosyal çevrenin özellikleri ve özellikle görüşme yapılması gereken çocuğun kendisini daha rahat ve güvende hissedeceği ev ortamında görülmesi gibi faktörlerin çok yönlü değerlendirilebilmesi açısından sosyal inceleme sürecinin önemini vurguladıkları anlaşılmaktadır.

Sosyal inceleme sürecinde, çocukların beklenti ve ihtiyaçlarının belirlenmesinin önemi çok açıktır. Çocuklara ilişkin görüşme, gözlem ve tespit yapabilmek için uzmanlara, adliye ortamında sağlanması gereken fiziksel koşullar yanında müşterek çocukların her bir ebeveyni ile ilişkilerinin de anlaşılabilmesi gerekir. Doğal olarak aile mahkemesine başvuran taraflar da aynı beklenti içindedirler. Uzmanların, dosya yoğunluğu, dava sürecinin uzaması, zaman sınırlılıkları, ekonomik maliyetler, çocukla tarafların ayrı ayrı ortamlarda görülebilmesinin getirdiği zorluklar gibi faktörlere rağmen etkin bir sosyal inceleme süreci ile çocukla her iki ebeveyni arasında gelişen ilişkinin doğasını tüm boyutları ile deneyimlemeleri mesleki bir gerekliliktir. Çocuğun tek ebeveyni ile

gözlenen ilişkisi uygulamada eksik bir yön olarak dikkat çekmekle birlikte diğer ebeveynin de tepkisine yol açabilecektir. Bu durum adliye ortamında yapılacak görüşmelerle belirlenmeye çalışılarak tolere edilmek istense de bireyin kendi ikametinde ve çevresi içinde değerlendirilebilmesine imkân veren sosyal inceleme sürecinin etkinliğini ve bireylere sağladığı imkanı ortadan kaldıracaktır. Bu durum adliye ortamında yapılacak görüşmelerle belirlenmeye çalışılarak tolere edilmek istense de bireyin kendi ikametinde ve çevresi içinde değerlendirilebilmesine imkân veren sosyal inceleme sürecinin etkinliğini ve bireylere sağladığı imkanı gölgeleyecektir. Bu bağlamda yerinde sosyal incelemenin önemi özellikle çocuk-ebeveyn etkileşimlerinin onların doğal ortamlarında/ekolojilerinde yapıldığında etkili olduğuna ilişkin pek çok kanıt sunmaktadır. Saruç ve Güneş'in (2014), gerçekleştirdiği bir araştırmada, incelenen sosyal inceleme raporlarında suça sürüklenen çocuklardan alınan bilgilerin tümünün adliye içerisinde salt çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edildiği çocuğun iletişim kurduğu aile üyeleri ve arkadaşlarıyla görüşme yapılmadığı, çocuğun içinde bulunduğu ev, aile ve çevrenin, çocuğun yaşadığı yer ziyaret edilmeden değerlendirildiği, dolayısıyla sosyal inceleme raporlarının en önemli aşaması olan sosyal çevre incelemesinin yapılmadığı, böylelikle de sosyal inceleme raporlarının mahkeme kararlarına olan etkisinin azaldığı sonucuna varılmıştır. (Saruç ve Güneş, 2014). Her ne kadar ilgili araştırma suça sürüklenen çocuklarla ilgili ise de adli sosyal hizmet kapsamında sosyal inceleme sürecindeki yerinde incelemenin etki ve önemini ortaya koyduğu görülmektedir.

Aile mahkemelerinin ara kararlarında, tek uzman ya da iki veya üç uzmandan oluşan heyet şeklinde sosyal inceleme görevi verebildiği, heyet olarak verilen görevlerde görev paylaşımı da yapılabildiğinden sosyal incelemenin uzmanlar açısından tek bir aşamayla da tamamlanabildiği ancak mevcut durumda tek başına görevlendirmenin daha çok tercih edilmesi nedeniyle adliye ve ev incelemesi olarak iki aşamada sürecin gerçekleşebildiği değerlendirilmektedir. Bu durumun zaman ve emek açısından tartışılan bir nokta olabileceği düşünülmektedir. Ancak, her ne kadar uzmanların bir kısmının görüşleri böyleyse de, mahkemenin sosyal incelemeye karar vermesi durumunda, uzmanın karşılaşılabileceği bir risk faktörü olmaması halinde, taraflarla ve çocuklarla yapılacak görüşmeleri, ikamet ve sosyal çevre incelemesini tek seferde yapabileme olanakları da mevcuttur. Bu bağlamda, davanın içeriği de göz önüne alınarak, sosyal hizmet uzmanının görevlendirilmesi halinde, mahkemenin beklediği kanaatin uzman tarafından gerçekleştirilecek nitelikli sosyal inceleme süreci sonrası oluşturulabileceği, böylece

farklı uzmanlık dallarının görüşlerini gerektirmeyecek konularda, zaman ve emek kaybının da önüne geçilebileceği değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının, taraflarla ve çocuklarla görüşme yapması, ev ziyareti ve sosyal çevre incelemesini yerine getirmesi, mesleki bilgi ve becerisi çerçevesine gözlem yapması ve böylelikle sosyal inceleme sürecini verimli şekilde gerçekleştirmesi beklenmektedir. Söz konusu süreci, sosyal inceleme raporuna bütünüyle yansıtması da önemlidir. Aynı zamanda sosyal inceleme sürecindeki bulgulardan yola çıkarak, müşterek çocukların, ebeveynlerinin, sağlıklı koşullara kavuşabilmeleri ve olumlu davranış modelleri edinebilmeleri açısından, danışmanlık hizmeti ya da ikamet edilen yerin özelliklerine bağlı olarak ikamet yeri değişikliği yapabilmelerine olanak sağlanabilmesi gibi önemli tedbir kararlarına da yer verebileceği ayrıca özellikle inceleme esnasında hâkimin verdiği ara kararlarla bağlı olmaksızın, çocuklar için ihmal, istismar, ciddi şiddete maruz kalma gibi durumların gözlenmesi halinde ise, ilgili hususları raporunda dile getirmesini de görevinin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum yazında, Mutlu (2020) tarafından, aile mahkemesinde tedbir kararlarının çocuğun psiko-sosyal sağlığına etkisinin vaka analizi yoluyla değerlendirilmesi çalışmasında da ele alınmakta ve özellikle çocuğun gelişimine zarar verebilecek risk ve gereksinimlerin mutlaka detaylı ve gerekçeli olarak değerlendirilmesi, gerektiğinde, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'ndaki koruyucu ve önleyici tedbirlerin önerilmesi, bunların hangi kişi/kurum tarafından yerine getirileceği ile ilgili kaynaklar irdelenmesi ve yine bunların nasıl/kimler/hangi kurumlar tarafından karşılanacağı gibi tespit ve önerilerin de yer almasının gerekliliği açıkça vurgulanmaktadır. Aynı çalışmada, söz konusu tedbirlerin uygulanmasının, çocukların haklarının, psiko-sosyal sağlıklarının ve dolayısıyla iyilik halleri ve yüksek yararlarının korunmasındaki işlevinin önemine işaret ederken, salt çocuk açısından değil, çevresinde bulunan bireylerin de yaşam kalitesini etkilediği, bu bağlamda güçlü bir çocuk koruma sisteminin gerçekleştirilmesinde, çocukların daha fazla korunabilmesi için ÇKK da yer alan Koruyucu ve Önleyici Tedbir Kararlarının daha fazla uygulanmasının önemli olduğu düşünülmektedir (Mutlu, 2020).

Sosyal hizmet uzmanları, adli sistemin işleyişinde koruyucu ve savunucu rolü ile çocukların yanında olan, çocuğun dilini konuşabilen ve bakış açısına önem veren bir konumda olması yanında güven aşıl原因 ve rahatlatan tutum ve davranışları ile farklı bir yere sahip olduğu görüşündedirler. Uzmanların, çocukların ikincil mağduriyetlere maruz

kalmaması açısından mümkün olduğunca tüm bilgileri sosyal inceleme sürecinde toplamaya çalıştıkları ve söz konusu verileri ilgili adli makamlara sunma çabası içinde oldukları gözlenmektedir. Uzman, aile mahkemelerinde de davaya taraf çocuğu, kendisini en rahat hissedeceği ev ortamında dinlemeyi, onu anlamayı ve düşüncelerine değer veren yaklaşımla değerlendirerek, çocukların mevcut duygu ve beklentilerini, gerçekleştirdiği sosyal inceleme sürecine bağlı olarak hâkime aktaran konumdadır. Mahkeme hâkiminin, bazı durumlarda çocuğu bizzat dinlemesi söz konusu olsa da bu durumun çocuğun örselenmemesi adına mümkün olduğunca en az düzeyde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanı çocukla mahkeme arasındaki köprü görevini üstlenmekte ve çocuğun tarafında yer almaktadır. Çocuğun yaşı ve isteği dikkate alınarak gerektiğinde mahkemede dinlenme hakkı da vardır, bu durumda sosyal hizmet uzmanının yanında bulunması yararlı olacaktır. Yazında, Salzgeber ve Warning-Peltz, (2019), bahsi geçen sürece ilişkin konunun Alman Aile Hukuku'nda da yer aldığını işaret etmektedir. 1980 yılından bu yana, boşanma ve velayete ilişkin büyük reformların ardından Alman aile hukuku, çocuğun eğilimleri, bağlılığı, ilişkileri ve istekleri mahkemenin kararında önemli olduğunda, her çocuğun aile mahkemesi tarafından şahsen dinlenme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Alman aile mahkemeleri, yargılamalar çocuğu etkilediğinde, çocuğun sesini duyma konusunda uzun süredir devam eden bir geleneğe sahiptir. Çocuğun sesini şahsen duymak, yargıçlar ve ilgili diğer profesyoneller gerekli niteliklere ve yeterliliğe sahipse, yargılamalar için giderek daha faydalı olduğu görülmektedir (Salzgeber ve Warning-Peltz, 2019).

Katılımcıların, sosyal inceleme sürecinde, çocuklarla yaptığı görüşmeler sonucundaki değerlendirmelerinde, genel açıdan “çocuğun üstün yararı ilkesini” temel aldıkları görülmektedir. Aile mahkemelerinde hakimler, kanunlar çerçevesinde hukuka aykırı olmamak koşuluyla vicdani kanaatiyle karar vermektedirler. Her ne kadar çocuğun menfaatine yönelik hazırlanması amacıyla sosyal hizmet uzmanından sosyal inceleme raporu aldıkları da, son söz ve nihai karar yine hakimindir. Bu açıdan, sosyal inceleme sürecini içeren raporlar hakimler için kararını vermeye yardımcı bir kaynak niteliği taşımaktadır. Çocuğun üstün yararı kavramı, çocuğun haklarının korunması ve çocuğun tarafında yer alan sosyal hizmet uzmanına da önemli sorumluluklar yüklemektedir. Çocuğun bakış açısının, uzmanlarca en iyi şekilde sosyal inceleme sürecine yansıtılması gerekmektedir. Kaygusuz ve Bülbül (2022)'ün araştırmasında; incelenen sosyal inceleme raporlarında, raporu hazırlayan uzmanların velayet konusunda karar verirken aile içi

şiddet öyküsü, çocuğun psiko-sosyal gelişim düzeyi ve durumu, tarafların çocuğun gereksinimlerini karşılayabilme ve ebeveynlik motivasyonları, çocuğun kalmak istediği ebeveyne yönelik kararı hangi unsurlara göre verdiği gibi konuları göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Nitekim araştırma kapsamında incelenen raporlarda çocukların kararları ile uzmanın velayete ilişkin görüşünün paralellik gösterdiği görülmektedir. Velayetin belirlenmesi için yapılan görüşmelerde, çocukların velayetler hakları ile ilgili kendi görüşlerinin alınması, velayetin ne olduğunun çocuğa yaşa ve gelişim seviyesine göre anlatılması ve hangi ebeveynle bir arada yaşamak istediğini belirlemesini sağlayan etkenlerin neler olduğunun anlaşılması gerekmektedir sonucu, araştırmamızdaki “çocuğun üstün yararına hizmet etme” ilkesinin gereğini yerine getiren uzman katılımcıların fikir ve görüşleri desteklenmektedir. Aynı zamanda, Yolcuoğlu (2009)’nun çalışmasında da; her ülkenin kendi çocuklarıyla ilgili ulaşmayı hayal ettiği en nihai hedefin, tüm çocukların “iyilik haline ulaşabilmek” ve çocukların optimal gelişmelerine zemin hazırlayacak olanakları onların ayaklarının altına sermektir. Çocuğun iyilik hali, her türlü ihmal ya da istismar olgusundan uzak ve kendisini her açıdan güvende hissettiği bir durumu işaret eder. Bu bağlamda da çocukların iyilik halini amaçlayan gereksinim-temelli hizmet ve programlar geliştirilerek, kamu ve özel alandaki sosyal çalışma uygulamalarının işlevsel biçimde bütünleştirildiği yeniden yapılandırılmış bir “çocuk koruma” çerçevesi, öncelikli bir politika ve acil eylem planı olarak bir an önce gerçekleştirilmelidir. Sosyolog Viviana Zeizer (1985)’ın “paha biçilemez bir şey” diye tanımladığı “çocuk” öznesinin, gereken tüm olanaklara ulaşabilmesi, öncelikli bir toplumsal sorumluluk ve görev olarak gündeme alınmalıdır, şeklindeki vurgusu da, çocuğun üstün yararı kavramı çerçevesinde politika düzeyinde tespit ve önerileri içermektedir. Bu bağlamda çocuğun üstün yarar kavramı hakkında bahsi geçen yazındaki araştırmaların, mevcut düşünceleri desteklediği görülmektedir. Ayrıca, uzmanların, çocuklarla yaptıkları bireysel görüşmelerde, çocuğa yönelik cinsiyetçi tavırdan uzak, onu birey olarak kabul eden, söylemlerine değer veren, çocukla ebeveyn ilişkisinin kalitesini gözleyen, çocuğun kaygı ve endişelerini algılayan, gerektiğinde çocuğun devam ettiği okulu ziyaret ederek öğretmenlerinden de bilgi alan ve komşuları da bu sürece dahil edebilen, ayrıca çocuğun ikamet ettiği yer ve sosyal çevre özelliklerine de dikkat eden bir yaklaşımı esas alarak sosyal inceleme sürecini devam ettirdikleri anlaşılmaktadır.

Çetinkaya-Büyükbodur (2019); sosyal incelemeyi, müracaatçı-çevre etkileşiminin analizini içeren, müracaatçıların farklı sistemlerle olan etkileşimleri sonucu ortaya çıkan

sorunlarının tespit edilmesini sağlayan, müdahale stratejilerini içeren ve bütüncül yaklaşımı esas alan bir sosyal hizmet etkinliği olarak tanımlamaktadır. Uluğtekin (2014) ise, sosyal incelemenin çocuğun bireysel özellikleri ile birlikte aile, akran, iş ve okul yaşamı ve diğer kurumlarla birlikte bulunduğu sosyal çevrede olan etkileşimine yönelik önemli bilgilerin toplanabilmesi için yapıldığını belirtmektedir (Uluğtekin, 2004; Kayma ve Büyükbodur). Sosyal inceleme raporu, sosyal hizmetin kuramsal çerçevesi ve uygulama esasları doğrultusunda hazırlanmakta olup bu raporlar sosyal hizmet mesleğinin bilgi, beceri ve değerlerini yansıtmaktadır (Uluğtekin, Acar ve Öntaş, 2004). Buna karşın ülkemizde son yıllarda farklı alanlardaki mevzuat düzenlemelerinde sosyal inceleme raporunun, sosyal hizmet uzmanları dışındaki meslek gruplarınca da yapılmasını öngören düzenlemelere yer vermeye başlanmış ve hangi alanda sosyal inceleme raporunun kimler tarafından hazırlanabileceğine ilişkin karmaşık bir mevzuat yapısı ve algısı ortaya çıkmıştır (Karakuş, 2017). Katılımcılar tarafından da, sosyal inceleme raporlarının, en temelde sosyal hizmetin mesleki bir faaliyeti olması bakımından sosyal hizmet uzmanlarınca kaleme alınması, taraflar ve çocuklarla görüşülmesi yanında mutlaka sosyal çevre özellikleri ile yaşanan sorunlar hakkında detaylı bir analiz yapılması, sosyal çevre ve ev ziyareti yapılmadan yazılan raporların başlığına sosyal inceleme raporu yerine uzman raporu yazılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Sosyal inceleme raporunun, tarafların birbirleriyle ve ebeveyn çocuk ilişkilerin tüm yönleri ile çok boyutlu bir değerlendirmeyi içermesi, aile dinamiklerinin analiz edilmesi, güçlü ve zayıf yönler ile risk unsurlarının ortaya çıkarılması gibi faktörlerin yansız biçimde uzmanın mesleki kanaatini içeren nitelikte olması gereği vurgulanmaktadır. Özellikle tek tarafla görüşme içeren sosyal inceleme sürecinin sonunda tüm davaya ilişkin kanaat bildirilmemesi gerektiği sadece görüşülen ve incelemesi yapılan sürece ilişkin bilgi ve kanat belirtilmesi gereği üzerinde de durulmaktadır.

Sosyal inceleme raporuna dair uygulamada, aile mahkemesi uygulama alanınının 2005 yılındaki başlangıcından itibaren, kurumca belirlenmiş standart bir format olmadığından, incelemeyi yapan uzmanın sürecin yapılandırılması ve raporun düzenleniş biçiminde takdir yetkisi bulunmakta dolayısıyla raporunu tamamen mesleki bilgi, beceri ve tecrübesine dayanarak hazırlamakta olduğu değerlendirilmektedir. 2021 yılında Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığına bağlı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin kurulması ile birlikte, sosyal hizmet uzmanları ilgili

müdürlük çatısı altında toplanmış ve kurum tarafından sosyal inceleme raporlarının tek tip olması için bir format belirlenmiş olup sosyal inceleme raporlarının, söz konusu formata göre yazılması gerektiği belirtilmektedir. Uzmanların; ilgili formatı genel olarak, sosyal inceleme ruhunu yansıtmayan, uzmanı belli bir çerçeveye hapseden, yurtdışı örneklerden beslenen bir format olması nedeniyle Türk aile yapısının dinamikleri ile yeterli düzeyde bağdaşmayan, sosyal inceleme sürecinde ayrıntılı olarak aktarılmak istenen yaşam olaylarını kısa ve öz bir değerlendirmeye hızlı şekilde sonuca götürmeyi kapsayan bir bakış açısı ile tanımladığı ve bu bağlamda söz konusu formatın, dar kapsamı ve mevcut özellikleri ile ancak sosyal hizmet uzmanı dışında mahkemece görevlendirilen diğer meslek dallarının uygulayıcıları açısından rahat bir geçiş içerdiği yorumunu getirmektedirler. Katılımcı uzman grup, yeni sosyal inceleme formatını, sosyal hizmet uzmanlarının bilgi ve tecrübesine yeterli alan tanımayan ve sosyal hizmet uzmanının fark oluşturamayacağı bir standardizasyonu getirmesi ile birlikte, adeta uzman olmayan kişilerin dahi hazırlayabileceği bir rapor şekline indirgeyen özellikleri ile eleştirmektedirler.

Katılımcılar; yeni idare sisteminin, daha önce aile mahkemesi çatısı altında bulunan uzmanlarla aile mahkemesi hâkimlerinin uzun sürece dayalı birlikte çalışma kültüründen kaynaklı işbirliği ve istişare ortamını da kaldırdığını, gelinen noktada standart bir uygulamayla artık kendilerine tevdi edilen herhangi bir mahkeme dosyasının gereğini yaptıklarını, diğer yandan ise özet rapor niteliğinde yazılan yeni sosyal inceleme rapor formatının, hâkimler tarafından daha kısa sürede okunması ve sosyal hizmet uzmanı olmayan diğer meslek mensuplarının da sosyal inceleme sürecini yansıtırken kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlaması bakımından avantajlı olabildiğini de düşünmektedirler. Uzmanların, aile mahkemesi hakimlerine bağlı oldukları süreçte, hakimin yargılama sürecindeki bağımsızlığı yanında adli ya da idari birimlerce yapılabilecek herhangi bir görevlendirmenin ancak hakim takdirine bağlı olarak gerçekleşmesinin de etkisiyle, kendilerini mesleki açıdan daha güvenli ve rahat hissedebildikleri, ayrıca sürekli birlikte çalıştıkları hakimin bakış açısı ve beklentilerinin farkında olduklarından, yazılan mesleki raporlarda mesleğin gereklerini yerine getirirken, hakimin de beklentisini karşılayabilecek sonuçları ortaya koyabildikleri düşünülmektedir. Uzun süre aynı hakimle çalışan bir uzmanın, gerçekleştirdiği sosyal inceleme sürecinde belli kriterleri sağlaması nedeniyle, herhangi bir sebeple görevlendirildiği davalarda da söz konusu kriterlerden ödün veremediği oysa mevcut

sistemde tüm mahkemelerden gelen davaların herhangi bir uzmana verilmesinin ise aynı iradenin sergilenmesini zorlaştırabileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan, uzmanla hakimin uyuşmadığı, uzmanın kendisini baskı altında hissettiği durumlarda ise, mevcut sistemin daha olumlu bir standart sağladığı söylenebilir.

Aile mahkemelerince görevlendirilen uzmanın nitelikli ve yetkin olması gerektiğine işaret eden katılımcılar, uzmanların, mesleki bilgi ve beceri yanında mevzuat bilgisi, insiyatif alma becerisi ile birlikte, sosyal inceleme süreci içerisinde davaya konu olmayan ancak taraflar ve özellikle de çocuklar adına risk içeren faktörlerle karşılaştığında, ihbar ve müdahale mekanizmalarını çalıştırabilecek mesleki duyarlılık yanında, mesleki saygınlığın, salt ekonomik kazanç ya da makamsal özellikler ile değil, işini en iyi şekilde gerçekleştirmeye mümkün olacağına olan inanç ve sosyal hizmet bakış açısıyla bezenmiş bir irade ile sağlanabileceğini vurgulamaktadırlar. Uzmanların, sosyal hizmet müfredatlarının güncellenmesi ile birlikte mevcut ihtiyaçları karşılayan kuramsal bilgi yanında, uygulama tecrübesi ile donatılmalarının, alandaki işlevsellikleri artıracığı aynı zamanda mesleğin yerine getirilmesindeki zorluklarla baş etme kapasitelerinin de gelişebileceği ve böylelikle aile mahkemelerindeki uygulamalarda gereken özveriye ve kararlılığı sergileyebilecekleri değerlendirilmektedir.

Katılımcı sosyal hizmet uzmanlarının, merkezinde insan olan bir mesleği uygulamaları ve sosyal inceleme sürecinin dinamik olmasının da etkisiyle, kişisel ve mesleki gelişimin sürekliliği olması gereği üzerinde durdukları, sadece bakanlığın vereceği meslek içi eğitimlerin değil alanda yaşanan gelişmeleri güncel olarak takip ederek mesleki gelişimlerini bizzat sağlamak adına çaba gösterdikleri ve bunun da gereğine inandıkları, özellikle kendilerinden kıdemli uzmanların raporlarını incelemek ve tecrübelerini dinlemek yanında birtakım hukuki düzenlemeleri de öğrenerek zenginleştikleri gözlenmektedir. Aynı zamanda bilgi, gözlem ve becerilerini de sosyal inceleme sürecine aktarmanın önemine inandıkları, gerektiğinde çocukların haklarının savunuculuğu, vaka yöneticiliği, arabulucu ya da değişim ajanı rollerini de yerine getirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılar, her ne kadar uzmanların kendi mesleki gelişimlerini sağlamak yönündeki çabalarını dile getirilmiş olsalar da, Bakanlığın kurumsal eğitim desteğini almak yönündeki talepleri yanında adli sistem aktörleri ile eşgüdüm içinde çalışabilmeleri için onların da sosyal hizmet bakış açısını algılamaları ve bu yönde kendilerini desteklemeleri açısından, tüm adli sistem aktörlerini kapsayan eğitimlerin

düzenlenmesine yönelik değerlendirmelerini de açıkça ifade etmektedirler. Kılıç'ın (2013) gerçekleştirdiği aile mahkemesi uzmanlarının hizmet içi eğitim ihtiyacını konu alan araştırmasında, katılımcılara yönelik hizmet içi eğitim gerçekleştirilmeden önce, planlama adımıyla "ihtiyaç analizinin" yapılması, böylelikle öğrenme gereksinimi hissedilen konular ve yaşanan ortak sorunların da tespit edilmesi, toplanan veriler çerçevesinde, eğitimin nasıl bir içerikte olacağını belirlemesi ve hizmet içi eğitimi vermesi düşünülen eğiticilerin, özellikle Aile Mahkemeleri uygulamaları ve işleyişine hakim kişilerden seçilmesi, ayrıca sosyal inceleme raporunun yazımı, görüşme teknikleri ve mesleki etik gibi hususlarda da mesleki açıdan gereken standardı oluşturabilecek zenginlikte bir eğitim programının gerçekleştirilmesini önermektedirler. Kılıç'ın (2013) bir başka önerisi de, adli sistem aktörleri içerisinde yer alan ve uygulama alanında yapılacak işin niteliği gereği sürekli etkileşim halinde olduğu düşünülen hakimler, savcılar, uzmanlar ve katiplerin de bir arada olduğu ve görüşlerini paylaşabilecekleri bir çalıştay organizasyonunun yapılmasıdır. Söz konusu öneriyi gündeme getiren uzmanların, ilgili meslek grupları ile boşanma sürecinin farklı aşamalarında temas kurmaları nedeniyle gelişen sorunlar ve çözüm önerileri hakkında görüş alışverişinde bulunmalarının yararlı olacağına yönelik değerlendirmeleri mevcut araştırma sonuçlarını da desteklemektedir.

Çocuğun velayeti, hakları, çocuğun korunması, çocuğa karşı şiddetin önlenmesi gibi konuları düzenleyen genel ve özel kanunlar başta olmak üzere ulusal ve uluslararası sözleşmeler bulunmaktadır. Ülkemiz T.C Anayasası'nda, çocukların hakları koruma altına alınmaktadır. Çocuğun velayetine ilişkin hususlar, 2002 yılında yürürlüğe giren 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda mevcuttur. 2005 yılında, 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu kabul edilmiştir. 2012 yılında ise 6284 Sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bunun gibi çocuklara ilişkin ulusal metinlerimizin yanı sıra, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1989 yılında benimsenen ve 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler de kabul edilerek mevzuatımıza dahil edilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) en önemli yönü Ayrımcılık Götzetmeme, Çocuğun Yüksek Yararı, Yaşama ve Gelişme Hakkı ile Katılım Hakkı olmak üzere dört temel ilkeyi kabul etmesidir. Bu temel ilkeler, adeta evrensel ilkeler kabul edilerek üye devletler tarafından uygulanmasını sağlayacak ulusal mevzuat düzenlemelerine de kaynaklık etmektedir. Sosyal inceleme sürecinin yer aldığı raporlarında, uzmanların

genel olarak çocuğa dair düzenlenen mevzuat hükümlerine hâkim oldukları ve çocuğun velayetine dair kanaatlerini gerekçelendirirken söz konusu ulusal kanun ve sözleşmeler ile uluslararası sözleşme metinlerinden yararlandıkları tespit edilmektedir. Katılımcı uzmanların, uygulayıcı olarak belli mesleki değerler çerçevesinde hareket ederek alana özgü yeni kazanımları da edindikleri ve akademide öğrendikleri kuramsal bilgi temelini aile mahkemeleri alanında pratik olarak uygulama deneyimini geliştirmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır. Sosyal inceleme sürecinin kendilerine, iletişim becerisi, mesleki rol gelişimi, sosyal farkındalık ve sorumluluk, farklı kültür anlayışına sahip kesimlerle görüşebilme, insanları olduğu gibi kabul ederek buldukları yerden başlama, çok yönlü bakış açısı geliştirme, özellikle çocuğa yönelik ulusal ve uluslararası mevzuattan yararlanabilme, yazdıkları raporlarda uluslararası sözleşmeleri de kaynak olarak verebilme ve böylelikle açıkladıkları kanaatleri bir nevi güçlendirme gibi noktalarda kendilerini geliştirme fırsatını verdiği görülmektedir. Bunun yanında sosyal inceleme raporlarının içeriğinde ulusal ya da uluslararası mevzuattan direkt yararlanma yerine konuyu kendi cümleleri ile değerlendirmeyi tercih eden uzmanların da olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum yazındaki Buz, Düzyurt ve Sağlam, (2015) tarafından yapılan, aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin sosyal inceleme raporuna ilişkin değerlendirmeleri adındaki araştırma sonucu ile de uyumludur. İlgili araştırmada; genel açıdan lisansüstü eğitim mezunu olan sosyal çalışma görevlilerinin, sosyal inceleme raporlarını hazırlama sürecinde, psikoloji, eğitim ve hukuk gibi bilim dallarından çeşitli kaynaklar kullandıkları tespit edilmekte ve bu durum söz konusu raporların kalitesini doğrudan ve olumlu açıdan etkileyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Uzmanların, alanla ilgili gelişmeleri sürekli takip etmeleri, kurumsal olarak gereksinim duyulan farklı eğitimlere katılmalarının teşvik edilmesi ve bilgilerinin güncellenmesi, kaleme aldıkları sosyal inceleme raporlarının niteliğini yükseltme bakımından etkili diğer bir yol olabilir. Her ne kadar, lisans ve lisansüstü eğitim almanın, SİR yazımında yeterli olduğu belirtilmiş ise de, uygulama alanına ilişkin zorluklar ve mesleki tecrübenin de etkili bir faktör olduğu dile getirilmektedir. Farklı mesleki disiplinlerden gelen SÇG'nin, SİR yazımında “mesleki deneyimi fazla olanlardan süpervizyon alması geliştirici bir faktör olabilir” şeklinde sonuç alınmaktadır (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015).

Katılımcıların, uzmanların mevcut görev ve sorumluluklarını ilgiyle yapmaya çalıştıkları ve şartların getirdiği zorluklara rağmen mesleki azmi sergiledikleri aynı zamanda hem kendileri hem de meslektaşları hakkında olumlu ve olumsuz buldukları hususlarda da

rahatlıkla özeleştiri yapabilmeleri dikkat çeken önemli unsurlardandır.

Hâkimlerin, sosyal inceleme raporlarında daha çok süreç yerine sonuca odaklanması nedeniyle, uzmanların sürecin gözden kaçmaması için süreçteki bazı parçaları yeniden sonuca da yazmak gibi bir çözüm oluşturdukları, bazı hâkimlerin görevlendirme yaparken istedikleri bilgileri açık ve net olarak tensip zaptına geçtikleri, bazılarının ise sosyal inceleme raporu şeklinde genel bir ifade kullandıkları, yine bazı hâkimlerin de özellikle sosyal inceleme için okul ziyareti, komşu bilgisi gibi konuları ayrıntılı istedikleri belirlenmektedir. Her hâkimin sosyal inceleme sürecine bakış açısındaki farklılıkları ve taleplerin içeriği uzmanlar açısından da algılanan bir unsur olmaktadır.

Hukuk mahkemelerindeki yargılama usul ve kuralları 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda (HMK) düzenlenmektedir. İlgili maddeye göre, mahkemenin, özel ve teknik bilgiyi gerektiren, hukuk dışındaki konularda durumlarda gelen talep üzerine ya da re'sen bilirkişi görüşüne başvurulmasına karar vermesi konu edilmektedir. Aile mahkemesinde görülmekte olan davalarda da çocuğun velayetine ilişkin uyuşmazlık olduğunda, çocuğun üstün yararına göre bir çözüm üretilmesi gerekmektedir. Bu çözüm, hukuk dışında teknik ve özel bilgiyi gerekli kıldığından, mahkemelerce sosyal hizmet uzmanları psikolog veya pdr uzmanları bilirkişi olarak görevlendirilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bilirkişi sıfatıyla sosyal inceleme raporu hazırlamaktadırlar. Hakimler her ne kadar “bilirkişi” olarak sosyal hizmet uzmanlarına rapor hazırlatsa da bu raporlara ilişkin çok farklı yaklaşımlar olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkemizde hukuk yargılaması üç dereceli bir yapıdadır. İlk derece, il merkezleri ve iş ve nüfus yoğunluğuna göre ilçelerde kurulan (yerel) mahkemeler olan aile mahkemeleri, ikinci derece istinaf mahkemeleri olan Bölge Adliye Mahkemeleri, üçüncü ve en üst derece ise Yargıtay'dır. İlk derece mahkeme hakimlerinin kararları ikinci derece olan İstinaf mahkemeleri tarafından ve istinaf mahkemesi kararları da Yargıtay tarafından denetlenmektedir. Denetim merci olan İstinaf ve Yargıtay, usul kurallarına uyulmadan karar verilmesi halinde, ilk derece mahkemesi hakimlerinin kararlarını “usulden” bozarak yeniden inceleme yapması için yeniden gönderirler. Ayrıca bu usulü eksiklikle karar veren hâkimin de sicilinde olumsuz bir etki yaratır. Yerel mahkeme (aile mahkemesi) hakimleri de bu nedenle olumsuz sicil notu almamak için usul kurallarına oldukça riayet etmeye gayret ederler. Çocuğun velayetine dair karar verirken de sosyal hizmet

uzmanından sosyal inceleme raporu alınmaması, usulü bozma nedeni kabul edilmektedir. Bugün gelinen mevcut durumda, özellikle yeni atanan hakimlerle birlikte sosyal hizmet mesleğinin daha iyi anlaşılması, sosyal inceleme sürecinin etkin ve işlevsel biçimde gerçekleştiğinde, dava dosyasına en üst düzeyde yardımcı olduğu, aile ve çocuğa ilişkin kararlarda temel bir kaynak olarak yararlanmak yanında dosyada yazılı olan bilgi ve delillerin ötesinde veriler de sunmasının sonucunda, hakimlerin bakış açısında olumlu yönde değişim görüldüğü ve artık neredeyse her dosyanın uzmana verilmesi ve mümkün olduğunca sosyal inceleme sürecinin gerçekleşmesi için ara karar kurdukları değerlendirilmektedir. Sosyal inceleme raporunda yer alan uzmanın değerlendirme ve kanaatlerinin büyük ölçüde dikkate alındığı hatta uzmanın tavsiye ettiği tedbir kararlarının da yerine getirilmesinde özenli davranıldığı bir kısım uzman gurubu tarafından da dile getirilmekte, ancak bir kısım uzman ise bazı hakimlerin özellikle tedbir kararlarını dikkate almak konusunda direnç gösterdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Buz, Düzyurt ve Sağlam, (2015) tarafından yapılan, aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin sosyal inceleme raporuna ilişkin değerlendirmeleri adındaki araştırmada benzer sonuçlara yer verilmektedir. İlgili çalışmada; çocukların yüksek yararının sağlanması ve refahının artırılması konusunda SÇG'nin SİR'de tavsiye ettikleri tedbir kararlarının pratikte uygulanması noktasında kaygı duydukları ortaya çıkmaktadır. Velayet hakkı, ihmal, istismar, çocuğun gereksinimleri ve özellikleri konusunda hazırlanan SİR'de SÇG'nin zorlandıkları görülmektedir. Özellikle çocuğun tüm yaşamının etkilenmesi muhtemel kararların verilmesine temel oluşturacak sosyal inceleme raporunu hazırlama sürecinde, SÇG'nin süpervizyon almaları ve vaka tartışması yapmaları faydalı olabilir. Bu bağlamda, refah sisteminin çocuk odaklı olması ve verilecek tedbir kararlarının, çocuğun yüksek menfaatini sağlayacak nitelikte ve hizmet çeşitliliğiyle yapılandırılması gerekmektedir (Buz, Düzyurt ve Sağlam, 2015) şeklinde görüş ve öneriler mevcuttur.

Adalet Bakanlığı Teşkilatı'nda, Mağdur Hakları Daire Başkanlığı kurulmadan önceki dönemde, sosyal hizmet uzmanları aile mahkemeleri bünyesinde doğrudan hakime bağlı olarak çalışmışlardır. Dolayısıyla hakimlerin sosyal inceleme raporlarına yaklaşımı, uzmanların raporlarında nelere dikkat edeceğini de belirlemekte, böylece uzmanın, hâkimin sosyal inceleme raporundan beklentisinin ne olduğunu bilmesi, raporunu hazırlamasında yol gösterici bir etken olmuştur. Anayasa ile kabul edilen ve Hakimler Savcılar Kurulu ile uygulanan "hakimlik teminatı" nedeniyle, hakimler belirli bölgelerde

bir süre çalışıp daha sonra tayin olmaktadır, uzmanlar için ise, böyle bir zorunluluk olmadığından aynı mahkemede uzun yıllar görev alan uzman, birden fazla hakimle çalışabilme imkanına sahip olmuştur. Bu durum hâkim ile uzmanın arasındaki güvene dayalı, paylaşımcı ve bir arada çalışma kültürünü geliştiren sürece katkı sağlamıştır. Bu bağlamda katılımcıların, aile mahkemesi görevlendirmelerinde, hakim ile uzman arasındaki uyumun da önemini vurguladıkları, uzman ve hakimin birbirleri ile sürekli çalışma ve aralarında etkili iletişim kurma deneyimi olduğunda, hakimin sosyal inceleme sürecinde çıkabilecek zorluklarda uzmanı destekleme ya da uzmanın taleplerinin mümkün olduğunca yerine getirmesi mümkün olurken, uzmanın da hakimin sosyal inceleme sürecinden beklentisini de daha iyi karşılayabildiği, aksi takdirde olumsuz bir sürecin de gündeme gelebileceği değerlendirilmektedir. Diğer yandan mevcut şartlarda uzmanların, bahsi geçen müdürlüğe bağlanmaları sonrasında, hâkim-uzman ilişkisinin en alt düzeyde gerçekleşmesinin sosyal inceleme sürecini içeren uygulama alanına yansımalarının zaman içinde daha net anlaşılacağı yönündeki görüş ve tespitleri de anlaşılan hususlardan olmaktadır.

Amerikalı yazar Howard Philips Lovecraft (2017), *Supernatural Horror in Literature* (Edebiyatta Doğüstü Korku) makalesinde, “*İnsanın en güçlü ve eski hissi korkudur; korkuların en eskisi ve en güçlüsü ise bilinmezlik korkusudur*” der. Gerçekten de bir durum karşısında bilgisiz olmak, kişinin istemsizce korku duymasına neden olur. Sosyal inceleme raporu hazırlamak üzere görevlendirilen uzmanın görüşme yapacağı tarafları, sosyal incelemenin ne olduğu, sürecin nasıl işlediği, taraflarla görüşme yapmasının amacı, sosyal çevre incelemesinin nedenleri ve hazırladığı raporun önemi hakkında, taraflara bilgi vererek tarafın, “sosyal incelemeye dair bilinmezliğini” ortadan kaldırması yanında uzmanın rolünün de etkin şekilde anlatabilmesi gerekmektedir. Taraf avukatlarının bulunması halinde ise, avukatlara önceden bildirim yapılması, tarafların sosyal inceleme sürecine yönelik tutumunu da olumlu etkilemektedir. Sosyal hizmet uzmanının sosyal inceleme esnasındaki rolü iyi aktarılamamışsa taraflar açısından uzmana “hâkim” rolü biçilerek nihai kararın uzman tarafından verildiği algısının meydana gelebileceği anlaşılmaktadır.

Aile mahkemesinde görülen ve sosyal inceleme raporu aldırılması istenen dava türleri genellikle “boşanma”, “velayet” ve “çocukla kişisel ilişkinin tesisi” davalarıdır. Bu dava türlerinde tarafların, davanın ilk açıldığı dönemde birbirlerine karşı öfkeli ve özellikle

çocuğun velayeti konusunda da hırslı davranışlar sergileyebildikleri belirtilmektedir. Katılımcı uzmanlar, davaya konu tarafların, dava süresince yaşadıkları stres yükünü ve velayet hakkının kaybedilmesi gibi bir olasılığın oluşturacağı sıkıntıyı taşımakta zorlandıklarında bunu uzmana yansıtılabildiklerini, uzmanın ise, deneyim ve bilgisi ekseninde “konu hakkında yansız bir değerlendirme yapılacağı algısının oluşturulması ve bireyleri rahatlatan yaklaşım sayesinde”, ilk etaptaki önyargılı ve tepkisel davranışların dahi sosyal inceleme sürecinde olumlu bir bakış açısına dönüşebildiğini belirtmektedirler. Çoban’ın (2015) da ifade ettiği üzere, sosyal hizmet alanında hazırlanan sosyal inceleme raporları, hem mesleğin hem de uzmanın bir aynası gibi, onların tüm niteliklerini yansıtır. Çünkü sosyal inceleme raporları, raporların hazırlandığı kişilere ilişkin bir değerlendirmeyi içerir. Görüşme yapılan kişilerin içinde bulunduğu durumunun, ihtiyaçlarının ve sorunlarının sosyal hizmet ilkeleri ışığında uzmanın bilgi, beceri ve değer temeline uygun olarak belirlenmesi, sosyal incelemenin değerlendirme boyutudur. Değerlendirmenin yanı sıra sosyal inceleme raporları mutlaka kişilere ilişkin bir öneri ve müdahale planı da içermektedir (Çoban, 2015). Sosyal inceleme raporlarının bu özellikleri, dava dosyasının taraflarınca pek bilinmediğinden, genellikle uzmanların hazırlayacakları raporun “velayete” ilişkin ya da “dava konusuna ilişkin” hâkimin kararını belirleyecek bir belge olarak düşünülmesine ve bu algı nedeniyle de sosyal hizmet uzmanına ve yapacağı görüşmeye ilişkin ön yargılı yaklaşılmaya sebep olduğu gözlenmektedir. Sosyal hizmet uzmanının, sosyal inceleme sürecindeki rolü ile birlikte hazırlayacağı raporun, hakimin kararını vermesine yardımcı olacak bilirkişi niteliğindeki görüşü içerdiğini açık ve net şekilde aktarmasının, taraflarda uzmana karşı oluşabilecek önyargıyı da önlediği değerlendirilmektedir.

Tarafların, bazı hallerde ne olursa olsun davanın kazananı olma idealiyle uzmanı yanıltma çabası içine girdikleri, uzmanı farklı bir ikamete yönlendirme, müşterek çocuğun yaşam şartlarını geçici olarak hızla iyileştirme, çocuğa baskıcı bir tavırla kendi yanında kalması için söylem geliştirmesine neden olma ve yaşam yerindeki olumsuz özellikleri saklama gibi davranış kalıpları geliştirdikleri gözlenmektedir. Ancak uzmanın yine mesleki yetkinliği çerçevesinde söz konusu durumların gerçekliğinin anlaşılabilirliği ve uzmanın doğru karar vermesini etkileyemediği değerlendirilmektedir. Ayrıca bazı hallerde tarafların, uzmanın görev tanımı içinde bulunmayan, ekonomik yardım talep etme ya da kendisine emniyetli bir barınma sağlama gibi taleplerde buldukları, uzmanların ise profesyonel davranarak bu talepleri gereken yerlere yönlendirme şeklinde tutum

sergilediği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların genelinin, sosyal inceleme raporlarının sosyal hizmet uzmanı tarafından yazılması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Çünkü öncelikle, sosyal inceleme raporu yazılması için görevlendirilen meslek gruplarından yalnızca sosyal hizmet bölümünde buna ilişkin eğitim verilmektedir. Sosyal hizmet eğitimi birey, aile, grup ve toplumun psikolojik ve sosyal gelişimleri hakkında gerek olgusal gerekse de kuramsal bilgi içermektedir. Sosyal hizmet eğitimi, aynı zamanda rapor yazma tekniklerini de kapsamaktadır. Söz konusu eğitim müfredatında, sosyal inceleme raporlarında kullanılacak içerik, dil ve jargon ve ayrıntılı şekilde öğrencilere verilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal inceleme raporunu hazırlama ve yazma konusunda teknik donanıma sahiptirler ve gerçekleştirdikleri uygulamalarda (staj) bilgi ve becerilerini geliştirme fırsatına sahiptirler. Meslek hayatında tecrübe kazandıkça da rapor hazırlama becerileri artmaktadır. Bu bağlamda heyet halinde çalıştıklarında, psikolog, çocuk gelişimci ya da pedagogların bilgi birikiminden istifade edilmesinin yerinde olacağı ancak sosyal inceleme tek uzman tarafından yapılacaksa sosyal hizmet uzmanı, heyet olacaksa da heyette mutlaka sosyal hizmet uzmanının yer alması gerekliliğinin diğer meslek elamanlarınca da çoğunlukla teyit edilen bir gerçeklik olduğu tespit edilmektedir. Öztürk, Kayadibi ve Taşdemir (2021) tarafından yapılan, Adli Destek ve Mağdur Hakları Müdürlükleri uygulamalarına yönelik bir araştırmada bu konu ele alınmış ve Adli destek görevlisi tanımının düzenlenerek, müdürlük kapsamında hizmet veren farklı meslek elemanlarının görev ve yetkilerinin, kendi uzmanlık alanları çerçevesinde yeniden oluşturulması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Gürbüz ve Kırılıoğlu (2022)'un gerçekleştirdiği bir araştırmada ise; meslek profesyonellerinin (avukat, psikolog ve pedagoglar) sosyal çalışmacılar ile birlikte uygulama tecrübesinden bahisle, sosyal çalışmacıların, olaylara karşı bütüncül değerlendirme yapabilme becerisinin önemli olduğunu ve birbirleriyle gerçekleştirdikleri fikir alışverişi sonucu etkili bir ekip çalışmasını ortaya koyduklarını vurgulamaktadırlar. Diğer yandan, sosyal hizmet uzmanlarının kaleme aldıkları raporların gerek mahkemeye bilgi sağlamak gerekse mahkemedeki yargılama sürecine etki etmesi bakımından uzmanın önemli bir rol oynadığı tespiti yapılmakta ve diğer meslek mensupları, sosyal hizmet uzmanlarına göre farklı eğitimleri almalarına rağmen, mevzuat açısından görev tanımlarının aynı olmasından dolayı, mesleki sınırların belirsizleştiği ve bu durumun da

birtakım sıkıntılara sebep olabildiği, bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları ile diğer meslek elemanları arasında yaşanan sorunların, sosyal çalışma görevlisi adı altında aynı görev tanımıyla konumlanmalarından kaynaklandığı için konu hakkında Adalet Bakanlığı'na yeni bir düzenleme yapması önerisi getirilmektedir. Gürbüz ve Kırlioğlu (2022), bunun yanında araştırmada uzmanların henüz dahil olduğu Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri teşkilatındaki konumlarına değinmiş ve Adli, Destek ve Mağdur Hizmetleri (ADM)'nin kurulması ile birlikte adli destek görevlisi şeklindeki tanımlamanın, sosyal çalışma görevlisinden kaynaklı oluşan problemlere bir yenisini daha eklediği, aslen farklı meslek elemanlarına farklı görev tanımı belirtilse de, unvan açısından adli destek görevlisi ya da sosyal çalışma görevlisi olarak yapılan tanımlamanın, uygulamada tümünün aynı işi yapmasına zemin hazırladığı şeklindeki sonuca ulaştığı görülmektedir. Gürbüz ve Kırlioğlu (2022)'nin gerçekleştirdiği çalışmanın devamında, adli alana ilişkin, politika üretenlerin, adli sistem içindeki psikososyal süreçler, dezavantajlıların ve mağdurların hakları gibi adli sosyal hizmetin temel felsefesine yönelik algılarının yeterli düzeyde gelişmemesinin, yaşanan sorunların temel kaynağı olduğu ve meslekler arası çatışmaya da yol açtığı, ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının “neden sosyal inceleme süreci gerçekleştirdiğine dair mesleki bilginin” henüz tam olarak diğer meslek mensupları tarafından anlaşılamadığı, sosyal inceleme sürecinin bir görüşme türü olarak algılandığı, bu bağlamda aslen sosyal inceleme sürecinin, sosyal ve kültürel yapı, kapsamlı bilgi toplama, sosyal çevre incelemesi, müracaatçının durumunu salt ifade edebildikleri kadarıyla değil derinlemesine gözlem ve diğer bilgi kaynakları çerçevesinde tespit edebilme olduğu hakkındaki farkındalığın da sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Sosyal inceleme süreci ve sosyal inceleme raporuna yönelik bazı psikoloji bölümlerinin müfredatlarında dersler eklenmeye başlandığı ve uygulamadaki tek tipleştirici, meslekler arası farkı yok sayan tutumun, istihdam edilme endişesi ile lisans eğitiminde de sınırların aşılmasına beraberinde getirdiği, oysa, psikoloji, psikolojik danışma ve sosyal hizmet meslek mensuplarının, salt istihdam edilebilme amacıyla değil mesleklerin kendi biriciklikleri ve değerleri üzerine odaklanmaları, mevcut şartlarda kendine alan açma çabasından ziyade, mesleklerin kendine özgü uygulamalarına yönelmelerinin daha sağlıklı olacağı düşüncesine vurgu yapılmaktadır. Sosyal hizmetin, sosyal inceleme süreci ve raporu üzerine odaklanan yapısı, mesleki uygulama ile teorik eğitimi bütünleştirerek yetiştirilen öğrencileri alan için hazır hale getirdiği ancak adli alanda istihdam edilen pedagoğ ya da psikoloğ gibi mesleklerin daha önce yapmadıkları mesleki uygulamayı adli alanda çalışarak

öğrendikleri ve bu durumun da adli alandaki verimin düşmesine sebebiyet verebildiği, gelinen noktada temel anlamda bilgi ve donanıma sahip lisansiyerler olan sosyal hizmet uzmanlarına yer verilmesinin gerekliliği de açık ve detaylı olarak paylaşılmaktadır (Gürbüz ve Kırlioğlu, 2022). Böylelikle söz konusu araştırmada yer alan sonuçlar, araştırmamızdaki sosyal inceleme sürecinin, bu alanda uzmanlığı ile öne çıkan sosyal hizmet uzmanlarınca gerçekleştirilmesinin gereği yanında Adalet Bakanlığı'nı da bu konuda göreve çağırması bakımından desteklediği görülmektedir.

Katılımcı uzman grubun, toplumun ve idari mekanizmaların, sosyal inceleme sürecinin önemini kavrama ve gerçekleştirilen emek ve mesainin aile üzerindeki etkisini yeterince algılayamamasından kaynaklı, mesleki faaliyetlerinin gereği olan yeterli ücret ve özlük hakkını değerlendirmediklerine yönelik düşünce geliştirdikleri, bu bağlamda adli sistemin aktörleri arasında saygınlık elde edemedikleri ve mevcut durumun uzmanları psikolojik, ekonomik ve mesleki açıdan yıpratmış gözlenmektedir. Bu durum Parlak ve Çelebi (2018)'nin araştırmasına da yer alırken adli sistemde görev alan sosyal çalışma görevlilerinin mesleki bakımdan kendilerini yeterli olarak değerlendirmekle birlikte, çalışma koşullarından kaynaklı potansiyellerini ortaya çıkaramadıkları sonucuna varılmaktadır. İş yaşamındaki ortama ilişkin algıları ile kendilerine yönelik yeterlilik algıları arasında bir paralellik olduğu anlaşılmakta ve sosyal çalışma görevlilerinin mesleki açıdan bilgi ve gelişimlerine destek sağlayacak ihtiyaç çerçevesinde eğitim almayı talep ettikleri görülmektedir. Araştırmanın en önemli sonuçlarından birisi ise, sosyal çalışma görevlilerinin mesleki yaşamlarındaki tecrübelerinin, sosyal ve kişisel yaşantılarını hangi yönde etkilediğine yönelik sonuçlardır. Sosyal çalışma görevlilerinin ikincil travmatik tepkiler sergilemelerine karşın herhangi bir şekilde destek alamadıkları bulgusuna ulaşılmaktadır. Süpervizyon desteği alınmasının, ortaya çıkan ikincil travmatik tepkileri önleme ya da azaltma yönünde destekleyici bir faktör olacağı tezi savunulmaktadır. Her ne kadar söz konusu araştırma, adli sistemdeki çocuk adalet sistemi sosyal çalışma görevlilerini kapsamış olsa da, aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının durumunu yansıtmaması bakımından da benzer özellikler içermektedir.

Katılımcı uzmanlar, yeni yapılanan Mağdur Hakları birim müdürlüklerinin de çalışma prensiplerini zaman içinde değerlendirebileceklerini ve uzmanlaşmış birimler, iyileştirilmiş çalışma koşulları, iş yükü gibi eleştirdikleri konulara çare olması beklentisinde olduklarını belirtmektedirler. Uzmanların akademide aldıkları teorik bilgi

çerçevesinde sosyal inceleme sürecini yapılandırdıkları görülse de uygulama alanına ilişkin farklılıklar açısından desteklenmeye ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

Akademisyenler tarafından dile getirilen en önemli hususlardan birisinin ise, müfredatın içeriği ve müfredat konusuna yaklaşım biçimi olduğu görülmekte ve 2002 yılına kadar ülkemizde tek bir bölüm olma özelliğini gösteren Hacettepe Üniversitesinin köklü bir akademik geçmişe dayanması ve sosyal hizmet eğitimi şekillendirmesi ile birlikte kendisinden sonra açılan bölümlere müfredat açısından örnek olması yanında destek vermesinin de ülkemizdeki sosyal hizmet eğitimi açısından büyük bir kazanç olduğu tespiti yapılmaktadır.

Sosyal hizmet müfredatının genelci sosyal hizmet yaklaşımıyla ele alındığı yani sosyal hizmetin ilgilendiği tüm alanlara ilişkin öğrencinin lisans eğitimi sürecinde bilgi ve görüş kazanabilmesi bakımından kuramsal bilgi ile donatılması ve yine uygulamalı bilim dalı olma özelliği kapsamında eğitim sürecinin önemli bir kısmında uygulamaya dönük çalışmalarla öğrencinin alana en yetkin şekilde hazırlanması için ders içeriklerinin şekillendirildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplininin gelmiş ve sosyal hizmet bakış açısına sahip akademisyenlerin oluşturduğu bölümlerde bahsi geçen sürecin etkin şekilde sürdürüldüğü inancına sahip olunurken, son yıllarda sayıları hızla artan kamu üniversitelerinin sosyal hizmet bölümlerinin niteliğini tam olarak etüt edilemediği belirtilmektedir. Ancak özellikle bazı özel üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerine ilişkin ticarethane zihniyeti ile işletilen, sosyal hizmet anlayışından uzak ve maddi gelir getirdikten sonra ne anlatıldığının önemi olmayan bir yaklaşımla öğrenci yetiştirilmesinin ise alana olumsuz yansıdığına yönelik eleştiriler de dikkat çekmektedir.

Akademisyenlerin bir kısmı, alandan yetişen akademik kadronun ya da sosyal hizmet bakış açısının bulunduğu bölümlerdeki mevcut müfredat içeriğinin, sosyal inceleme sürecini yeterli düzeyde desteklediğini belirtmektedir. Diğer yandan uzmanların, çalıştıkları sosyal hizmet alanlarına özgü uygulamalarda gelişimlerini destekleyecek donanımı elde etmek açısından çaba göstermelerini önemli bir unsur olarak tespit ederken bir kısmının ise, sosyal inceleme sürecinin çok yönlü faktörlerin yer aldığı dinamik bir süreç olarak ele alınması gerektiği ve mevcut müfredat sisteminin tüm sosyal inceleme sürecini kapsayıp kapsamadığına dair net bir görüş sunmanın güç olduğunu belirtmeleri dikkat çekmektedir. Bu anlamda müfredatın da mutlaka değişen ihtiyaçlar çerçevesinde

güncellenerek geliştirmesinin gereği yanında, uygulama tecrübesinin de önemine işaret edilmektedir. Müfredatta, uygulama kısmının eksik kalabildiği ve sosyal inceleme sürecini yansıtan sosyal inceleme rapor yazma becerilerine ilişkin daha fazla dersin de yer almasının gereği, ayrıca uygulama esnasında öğrencinin yanında kurum danışmanlığını yerine getiren uzmanın da, mesleki yeterliliğini uygulama alanına aktarma bilgi ve becerisinin önem arz ettiği hususları üzerinde görüş bildirilmektedir.

Akademisyenler, adli sistemin içinde yer alan tüm aktörlerin, sosyal inceleme süreci ile ilgili farkındalıklarının olmasının aile mahkemelerindeki mesleki uygulamaları olumlu etkileyeceğinden bahisle, farkındalık eğitimlerinin tüm aktörleri kapsayacak şekilde genişletilmesi düşüncesini belirtmektedirler. Akademisyenlerin, müfredatlarında sosyal inceleme sürecini bulunmayan diğer meslek dallarının uygulayıcılarına, birkaç günlük hizmet içi eğitimlerle sosyal inceleme sürecinin öğretilmeye çalışılmasının, beklenen sonucu veremeyeceği, kaldı ki sosyal hizmet öğrencilerinin dahi, etkin bir sosyal inceleme sürecini gerçekleştirebilmeleri için, mezun olduktan sonra özellikle alandaki gelişmeleri takip etme, akademik görüşlerden yararlanma ve uygulama becerisini geliştirme gibi sorumlulukları en üst düzeyde taşımalarının elzem olduğu görüşüne sahip oldukları görülmektedir.

Ünlü filozof Heraklitos der ki; *“Her şey değişir. Değişmeyen tek şey değişimdir”*. Gerçekten de hayatımızda her şey günden güne değişime uğrar, yaşadığımız sorunlar, sorunların çözümleri, insanların olaylara yaklaşımları değişir. Akademisyenlerin ve uzmanların bu değişime ayak uydurması, kendi güncelliğini koruması gerektiği düşünülmektedir. Akademisyenlerin de değişen toplumsal ihtiyaçlara ve taleplere göre bilgilerini güncellemeleri gerektiği, 20 yıl önce öğrenilen bilgilerin bugün çok daha farklı bir boyuta geldiğinin görülebildiği dolayısıyla ancak kendi bilgi ve becerisini sürekli güncelleyen akademisyenlerin, mevcut sistemi ve sosyal hizmet uzmanlarını istendik düzeyde destekleyebileceği değerlendirilmektedir.

Akademisyen katılımcıların bir kısmı, ülkemizde kuramsal bilgi bakımından detaylı bir sosyal hizmet müfredatının bulunduğunu ancak sosyal inceleme sürecine ilişkin uygulama becerisinde ise yeterli düzeyde bulunmadıklarını düşündükleri, bu durumu ise, yurtdışı kaynaklı ve yurtdışındaki toplumun dinamiklerini yansıtan bir sosyal inceleme formatını almalarına bağlamaktadırlar. Süreç içerisinde Türk toplumunu yansıtan bir

sosyal inceleme süreci yapılandırmasını sağlayamadıklarına inanmaları yanında sayıları hızla artan sosyal hizmet bölümlerinde, sosyal hizmet temelli akademisyen açığı ortaya çıktığında, farklı bölümlerden gelen akademisyenlerin sosyal hizmet anlatmalarının, sosyal inceleme sürecine ait ortak bir sosyal hizmet bakış açısı geliştirmedeki çabaları üzerinde olumsuz etki bırakmasını da eleştirmektedirler. Ayrıca, sosyal hizmet alanında gerek akademik gerekse uygulama becerisinde kıdemli olan kişilerin, düzenli sıklıkta bir araya gelerek sosyal inceleme sürecine ilişkin paylaşımlarla alandaki zenginleşmeyi sağlamaları gereğinin de altını çizmektedirler.

Sosyal inceleme sürecinin; sosyal hizmet uzmanının, problemi keşfedip tespit ettikten sonra nasıl çözüm bulunacağına yönelik müdahalesinin mesleki açıdan ortaya konulmasını içerdiği, aile mahkemeleri uygulamaları kapsamında bahsi geçen müdahalenin tamamının yapılmasının söz konusu olamayabileceği belirtilmektedir. Ancak temel mantığın, alanda uygulamada değişmeyeceği olgusundan hareket edilerek, sosyal inceleme “sonuçtan ziyade süreç içeren ve sosyal hizmet müdahalesinin başlangıcını oluşturan” bir yöntem olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca sadece tespit içeren bir uygulamanın ise, ancak tespit raporu olabileceğine ilişkin vurgu da dikkat çekmektedir.

Sosyal inceleme sürecinin, aile mahkemeleri uygulamaları özelinde, insan hayatına dokunan ve çok boyutlu faktörlerin değerlendirildiği bir süreci içermesi dolayısıyla hukuk ve sosyal hizmet alanının birbirlerini etkilediği belirtilmektedir. Tarafların ve çocukların geçmiş, bugün ve gelecek planları ile birlikte, yaşanan problemlere ilişkin samimi görüş ve kanaatleri, sorunların tespiti, algılanan gerçeklikleri, aile içi etkileşim biçimleri, aile yapısına ilişkin bilgiler, soruna yönelik çözüm önerileri ve müdahale planı gibi son derece detaylı ve önemli bilgileri içerdiği, hâkime ve gerektiğinde sistem içindeki diğer aktörlere bilgi sağlayarak en iyi kararın verilmesinde başat rol oynadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla şablon tarzında yazılan, tek sayfayla ya da bireylerin demografik bilgilerinin yazımı ile rapora yansıtılacak bir süreç olamayacağı, ailenin sosyal çevre içinde ele alınması ve ailenin yaşadığı yer özelliklerinin bizzat gidilerek keşfedilmesinin önemi değerlendirilmektedir.

Almanya ile Türkiye arasındaki sosyal hizmet uzmanının çocuk ile ilgili süreçlerde yanında bulunması odağında bir örnekten hareketle, Almanya’da çocukla ilgili tüm

süreçlerde uzmanın yer alabildiği oysa Türkiye’de bunun çok daha sınırlı olabildiği gerçeğinin öne çıktığı ve sosyal incelemenin çocuk açısından güven temelinde gerçekleşmesinin, çocuğun bakış açısını ve algılayışını anlamamıza yardımcı olabileceği belirtilmektedir. Diğer yandan mümkün olduğunca fazla ama gereksiz ayrıntı vererek daha iyi yazıldığı sanılan raporlarda ise, belli bir yapay akışın dikkat çektiği, aileyle ilgili gözlemlerin çok kısa süre içinde, belli temalara bağlı olarak henüz karşı tarafın samimi olarak güvenini kazanmadan sonuca gidilmeye çalışıldığı ya da mesai bitmeden yetiştirilmesi gereken bir olay gibi görülen sürecin, nitelikli bir sosyal inceleme sürecine dönüşmeyeceği, bu durum değişmiyorsa akademisyenlerin de bu süreci yeterli düzeyde öğrenemediği ya da öğretilmediği gibi bir sonuca varılmasının sürpriz olmayacağı, hakim de aynı şekilde yazılan sosyal inceleme raporuna itibar edip etmeme durumunun işin niteliği ile yakından ilişkili olacağına yönelik açık eleştiriler de ortaya çıkmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının, “her birey biriciktir” ifadesinin sevgi içeren ifade değil, her bireyin yaşam algısı, yaşama yüklediği anlamlar, sorunları algılayışı ya da problemlere, başkalarına, kendisine ya da sosyal çevresine yönelik değerlendirmelerinin farklı olması bakımından biricik oluşuna dikkat etmesi ve ailenin tüm dinamiklerine hakim olan bir bakış açısıyla sosyal inceleme sürecini tamamlamasının, yapılan işi nitelikli hale getirebileceği üzerinde durulmaktadır.

Sosyal inceleme sürecinin aktarıldığı sosyal inceleme raporlarını kriterleri açısından değerlendiren akademisyenlerin, sosyal inceleme raporlarında, tarafların demografik bilgilerinin yer alması bakımından ortak paydada buldukları diğer yönlerden ise birtakım farklı görüşleri yansıttıkları görülmektedir. Taraflara ve görüşme yapılan kişilere ilişkin kimlik bilgileri, dava konusuna göre bilgi kaynakları ve bilgi toplama yolları ve bireylerle yapılan görüşmeler, değerlendirme, uzmanın kararı, kanaati ve müdahale önerisi olmak üzere dört bölümden oluşması gerektiğini belirtilmektedir. Bir başka görüşe göre, sosyal inceleme raporunda, aileyi analiz eden temel kimlik bilgileri bölümü, tanışmadan itibaren başlayıp mevcut sürece kadar devam eden evlilik öyküsünün olduğu bölüm, görüşme yapılan tüm kişileri tanıyacak kadar tüm bireysel özelliklerinin anlatıldığı bölüm ve ardından tarafları davaya götüren olayların kronolojik olarak hikâyesini de içeren değerlendirme bölümünü ve en son da uzmanın kanaat ve görüşleri bölümünün yer alması gerektiğini belirtmektedir. Bir görüş de, kimlik bilgilerinden sonra, sosyal inceleme raporunda aileyi bir bütün olarak ele alıp değerlendirecek ve analiz

edecek nitelikte ailenin işlevlerine dair bilgilerin olması gerektiğini ifade etmektedir. Diğer bir görüş de, kimlik bilgilerine dair giriş bölümünden sonra, mahkemenin taraflar arasındaki son olaya göre karar vermesi nedeniyle, taraflar arasında yaşanan bütün sürecin sosyal inceleme raporuna yansımaları gerektiğini ve sosyal inceleme raporunda, ailenin yapısı, fonksiyonları ve ailenin tüm durumlarına dair bilgiler ve değerlendirmelerin genel ve alt başlıklar halinde detaylıca belirtilmesine önem vermektedir. Farklı bir görüşe göre ise, sosyal inceleme raporları kriterlerinin çalışılan müracaatçı alanına göre değişebileceğini ifade etmektedir. Katılımcılar, aile mahkemelerinde yazılan sosyal inceleme raporlarında olması gerekenleri, velayet davalarındaki sosyal inceleme raporunun nasıl olması gerektiği örneği üzerinden değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda akademisyenlerin genelinin, sosyal inceleme raporunda yer alan sosyal inceleme sürecinin tüm aşamalarında, uzmanın bilgi, gözlem ve becerisine vurgu yaptığı, süreç içinde, her ailenin farklı yaşam modelleri ve beklentilerinin de detaylı şekilde araştırılmasının gereği üzerinde durmaktadırlar. Bunun yanında hangi görüşmeyi ne için ve nasıl yaptığını bilen, verdiği görüş ve kanaati sağlam temeller üzerinde mesleki açıdan gerekçelendirebilen, belli bir aşama içinde herhangi bir kopukluğa izin vermeden süreci anlatabilen, gerektiğinde yapılacak olan müdahaleyi de sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirebilen bir bakış açısıyla kaleme alan uzmanların, aileye en iyi şekilde yardım ederek adli sisteme de doğru bir yol haritası önerilebileceği yönünde kanaat geliştirdikleri düşünülmektedir.

Mesleğe ilişkin unvan konusundaki tarihsel gelişime bakılacak olursak; 1940'lerden sonra Sosyal Devlet İlkesi ABD ve Avrupa ülkelerini etkilemeye başlayarak tüm dünyaya yayıldığı belirtilmektedir (Uğuroğlu, 2005). Sosyal Devlet, Sosyal Adalet, Sosyal Refah ve İnsan Hakları arayışı ve pratiğinin etkisiyle, 1957 yılında, Birleşmiş Milletler Sosyal Refah Müşavirliği'nin liderliğinde, Türkiye'de, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı uhdesinde; kamu, özel kuruluşlar ve ilgili bakanlığın temsilcilerinin katkılarıyla, ülkemizdeki mevcut sosyal hizmet organizasyonunun mesleki ve bilimsel bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmasına ilişkin bir toplantı düzenlenmiş ve toplantıda ülkemizde sosyal hizmetin etkin ve profesyonel olarak uygulanabilmesi için kararlar alındığı gözlenmektedir (Uğuroğlu, 2005; Karakuş, 2015). Bu toplantı sonrasındaki süreçte 22.06.1959 tarihli ve 10233 sayılı resmi gazetede yayınlanan (www.resmigazete.org.tr), 12.06.1959 tarihli ve 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanunla, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak, alanda araştırma yapmak, yayın ve

görüş oluşturmak vb. işleri gerçekleştirmek ve Sosyal Hizmetler Akademisini hayata geçirmek üzere Sosyal Hizmetler Enstitüsü 1959 yılında kurulmuştur. Enstitünün kurulmasıyla birlikte, ülkemizde profesyonel bakımdan sosyal hizmet eğitimi uygulamaya konulmuş ve 1965 yılında “Sosyal Hizmetler Mütahassısı” unvanı ile ilk mezunlar verildiği ve süreç içerisinde ise, söz konusu unvan “sosyal hizmet uzmanı” şeklinde düzenlenerek diplomalarda yer aldığı belirtilmektedir (Bulut, 2007; Karakuş, 2015). 1967 yılında ise, Hacettepe Üniversitesi yapısı içerisinde Sosyal Çalışma Yüksek Okulu kurulmuştur. Sosyal Çalışma Yüksek Okulu ilk etapta dört yıllık bir meslek okulu olarak kurulmuş ise de, sonrasında beş yıl eğitim veren bir akademik bölüme, yani “Sosyal Çalışma Bölümü” ne dönüştürülmüş olup 1971 yılı itibariyle de, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü olarak “Sosyal Çalışmacı” unvanıyla mezunlarına diploma verildiği söylenebilir (Kongar, 2005; Karakuş, 2015). 2547 sayılı YÖK kanununun işleme girdiği tarih sonrasında, 20 Temmuz 1982 tarihinde çıkarılan 41 sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin” 9.Maddesinin a) bendinin 6.fıkrasıyla “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmetler Akademisinin yüksekokul şeklinde tanımlanmasıyla oluşturulan ve doğrudan rektörlüğe bağlı olarak konumlanan Sosyal Hizmetler Yüksekokulu” kurulmuştur. Böylelikle Sosyal Hizmetler Akademisi tüm haklarıyla Hacettepe Üniversitesine devredilmiş ve 1982 yılı itibariyle de “sosyal hizmet uzmanı” unvanı ile mezun vermeye devam etmektedir (Karakuş, 2015).

Mesleğe dair iki farklı unvanla mezun verilmesi, akademik çevreler başta olmak üzere, uygulama alanındaki meslek mensuplarının da gündeminde olduğu ifade edilmektedir. Süreç içerisinde bu konu, mesleki profesyoneller ve akademik çevreler kadar, farklı meslek grupları, eğitimciler ve kamu kurum ve kuruluşlarının da içinde olduğu geniş bir kesimin ilgi ve dikkatini çekmekte olup, ilgili tartışma günümüzde de canlılığını korumaktadır (Karakuş, 2015). Kadro açısından iş yaşamındaki süreç incelendiğinde, sosyal hizmet bölümü mezunlarının kamu kurumlarındaki kadrolarına sosyal hizmet mütahassısı olarak başladıkları, bir süre sonra unvanlarının sosyal hizmet uzmanı olarak kullanıldığı ve günümüzde sosyal çalışmacı unvanına dönüştüğü görülmektedir (Karakuş 2015). Sosyal hizmet uzmanlarının unvan sorunu ile ilgili konuya değinen bazı akademisyenler, geçmişten bu güne sırasıyla sosyal hizmet mütahassısı ve sosyal hizmet uzmanı olarak tanımlanan mesleki unvanın sosyal çalışmacı olarak günümüze gelmesinin, uzmanlar açısından belli problemleri de beraberinde getirdiği

belirtmektedirler. Sosyal çalışmacı kavramının yakın bilim dalları tarafından sosyal hizmet alanını adeta bir istihdam odaklı savaş alanı haline dönüştürme zeminini oluşturduğunu gözlenmektedir. Son dönemde sosyal çalışma görevlisi şeklinde adli sosyal hizmet alanında yapılan tanının içine sosyolog, aile ve tüketici bilimi mezunları, pedagog, öğretmen gibi meslekler yerleştirildiğinden ve ilgili çok sayıda bölüm mezununun genel kamu sisteminde istihdam olanağı bulamamasının da etkisiyle sosyal hizmet uzmanı rolü ile çalışmaya başlamalarının, mesleğin gereğini yerine getirmekten ziyade iş alanı olarak kullanmalarının, sosyal hizmet alanındaki profesyoneller için motivasyon kaybı oluşturması ile birlikte, adli sistemde ortak dil kullanamama ve sosyal hizmet mesleğinin birçok farklı meslek mensuplarınca da yapılabileceği algısıyla çalışma hayatlarına devam etmek durumunda kaldıkları gerçeğini ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, sosyal çalışmacı kavramının, sosyal çalışma görevlisi gibi çatı bir kavram içinde yer almasının sağlanmasının, mevcut alan dışı uzmanlara sosyal inceleme sürecini uygulatılmasının önünün açılarak sosyal inceleme süreci ve raporlarının daha fazla sorgulanabilir hale gelmesine neden olduğu görüşü de dikkat çekmektedir. Kaldı ki bu durum sosyal hizmet uzmanları tarafından da ifade edilmektedir.

Aile mahkemelerinde çalışan uzmanlar, karşılaştıkları vakalarda karar vermede tereddüt ettiklerinde ya da karmaşık dosyalarda işin içinden çıkamadıklarında, akademisyenlerden ya da bu alanda daha tecrübeli başka bir uzmandan destek alma ihtiyacı hissedebildiği belirtilmektedir. Uygulamada, sosyal hizmet uzmanlarının gayri resmi olarak görüş aldıkları bilinmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, uzmanların akademisyenlerden veya süpervizörlerden görüş almasını sağlayacak bir sistemin çok faydalı olacağına dair genel bir kabul olduğu değerlendirilmektedir. Akademisyenlerin bilgi temeli ile sosyal hizmet uzmanlarının da uygulama deneyimi ile zenginleşen bir çalışmanın, her iki tarafı da besleyeceği gibi sosyal inceleme sürecinde taraflara ve çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesinin de etkin ve işlevsel olmasını sağlayacağı anlaşılmaktadır. Süpervizyon sürecinin tek taraflı bilgi alma olarak değil karşılıklı bir etkileşimle vaka tartışmalarının yapıldığı bir süreç olarak dizayn edilmesinin gereği yanında, “hakimlerin de çalışmanın belli boyutlarında katılımının sağlanmasının” yarar getirebileceği dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının adli sisteme uyumu ve en iyi şekilde mesleklerini icra etmelerinin sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Adalet Bakanlığının bu konuda sorumluluk üstlenerek alanında yetkin olduğu değerlendirilen uzmanlar ile birlikte, resmi bir süpervizör olarak akademisyenleri görevlendirebileceği

görülmektedir. Böylelikle ülkenin herhangi bir yerinde çalışan uzmanın ihtiyaç duyduğunda başvurup deneyiminden faydalanacağı bir kişinin olmasının, uzmana, akademisyene ve taraflara büyük katkı sunacağı, mevcut teknolojik gelişmelerin de kullanılarak sistemin online olarak da değerlendirilebileceği tavsiyesi verilmektedir.

Süpervizyon sistemi için bir diğer önemli hususun da süpervizyon sürecinin hangi konuları kapsayacağı ve nasıl olacağının sınırlarının iyi belirlenmesidir. Akademisyenlerin, vakaya ilişkin sosyal incelemeyi bizzat yerine getiren profesyonel meslek elemanının gözlemlediklerine her yönüyle hakim olamayabileceğini ve yeterli veri toplanmadığında uzmanın soracağı karar aşamasına gelmiş konularda sübjektif bir rol üstlenebileceğine de yer verilmektedir. Bu bağlamda akademisyen ve uzmanın, süpervizyon süreci içindeki katılımının, öğrenmeye, bilgiye ve daha geniş bir bakış açısı kazanmaya yönelik olarak düzenlenmesi gereği önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Taşgın (2019)'un Sosyal Hizmet Süpervizyonu ve Türkiye İçin Öneriler adlı çalışmasında, süpervizyon sistemi, sosyal hizmet mesleği ve eğitimi açısından vazgeçilmez bir unsur olarak tanımlanmış ve bu güne kadar süpervizyon sistemine yeterli düzeyde önem verilmediği gündeme getirilmiştir. Süpervizyon konusunda, ülkemizde akademik çalışmaların başlatılmasının gereği ve özellikle, sayıları süreç içinde artan sosyal hizmet bölümleri ve akademik kadroların yapısı, sosyal hizmet eğitimi almamış diğer meslek elemanlarının sosyal hizmet alanında istihdam edilmeleri, yönetici olarak görev almaları ve özellikle sosyal hizmet uygulama alanında çalışan mesleklerden aynı işi yapmasının beklenmesi gibi problemlerin de süpervizyon ihtiyacını önemli kıldığına yönelik görüşler dikkat çekmektedir. Sosyal hizmet süpervizyonunun, salt sosyal hizmet meslek elemanını desteklemek için değil, denetlemek ve gözetmek anlamında da ele alınması, sosyal hizmet süpervizyonu hakkında bilgi üretme ve araştırma yapmanın yanında, sistemi oluşturmaya yönelik çalışmaların da ivedi şekilde başlatılmasının faydalı olacağı yönündeki görüş ve önerilerin mevcut araştırmamızdaki süpervizyona yönelik bulgu ve ihtiyacı da desteklediği görülmektedir.

Akademisyen katılımcıların, aile mahkemesindeki sosyal inceleme süreçleri açısından kendilerini teknik bilgi birikimi konusunda öne çıkardıkları, kurumsal işleyişteki denetleyici ve düzenleyici unsurların yanında olabilecekleri ve danışmanlık rolüyle sisteme katkı sağlamaları bakımından önemli olabileceklerini düşündükleri görülmektedir.

Akademisyenlerin, Adalet Bakanlığı'nın yasal mevzuat yoluyla da olsa aile mahkemelerinde, aile ve çocuğa dokunan kararlarda son derece önemli bir işlev üstlenen sosyal inceleme sürecini içeren sosyal inceleme raporlarının, sosyal hizmet uzmanları dışında başkaca meslek profesyonellerince de hazırlanmasına zemin oluşturması yanında pratikte de uygulamasını doğru bulmadıklarını belirtmektedirler. Ancak sosyal hizmet eğitimi almış kişilerin sosyal hizmet bakış açısıyla sosyal inceleme sürecini yapılandırabileceği noktasında genel ve hakim görüş bildirdikleri, özellikle diğer meslek dallarının yanı sıra ülkemizde karşılığı olmayan ve salt pedagojik formasyon almaları nedeniyle pedagoğ unvanını üstlenmiş kişilerin sosyal inceleme raporu yazmasını da kabul edilmesi mümkün olmayan bir olay olarak algıladıkları anlaşılmaktadır. Sosyal hizmetin insan ilişkilerindeki çatışmayı çözme ve çocuğun üstün yararı gibi temel felsefelerinin, sosyal incelemede en etkin iki unsur olduğunu, öğretmenlik fakültelerinin farklı bölümlerinden mezun bireylerin istihdam olacağı bir yer olarak görülmesinin ise aile mahkemelerinin işleyiş amacıyla örtüşmediğine dikkat çekilmektedir. Bilge, Sayan ve Kabakçı (2009), pedagoğ unvanında istihdam edilen öğretmenlerin yanı sıra mevcut sistemde PDR bölüm mezunlarının da bu kadroda görev almalarına ilişkin konuyu gündeme getiren "Aile Mahkemesi Uzmanlarının Meslek Doyumları, Yaşam Doyumları ve İlişkilere Yönelik İnançların İncelenmesi" araştırmasında, kamu eliyle, Pedagoğ olarak ataması yapılarak görev yapması beklenen psikolojik danışmanlarla ilgili planlanacak çalışmaların çok boyutlu şekilde ele alınmasında yarar görüleceğini ortaya koymaktadırlar. Bununla birlikte, öncelikle psikolojik danışmanların kendi unvanlarıyla istihdam edilmelerinin sağlanmasının uygun olacağını ifade etmektedirler. Doğan (2001)'ın da işaret ettiği gibi PDR lisans programları, okul psikolojik danışmanlığına odaklanmaktadır. Dolayısıyla aile danışmanlığı ve evlilik gibi birçok konuda uzmanlaşmanın söz konusu olmadığı vurgusunun yer alması, mevcut araştırma kapsamındaki akademisyenlerin düşüncelerini desteklemektedir.

Akademisyenler, Adalet Bakanlığı'nın ilgili birimlerince organize edilen tek format haline getirilmiş sosyal inceleme rapor örneğini, sosyal inceleme sürecinin bütüncül bakış açısını yansıtmaması bakımından eleştirmektedirler. Ancak süreç içindeki tecrübelerle ve uygulamadan elde edilen veriler kapsamında, rapor formatının tekrar yapılandırılabilme imkanının da bulunduğu görüşünü belirtmektedirler. Mevcut söz konusu formatın, yıllara dair uygulama tecrübesi sonucunda gerek uzmanların tek format

isteği gerekse bakanlığın tüm uzmanlar tarafından verilmesi gereken önemli bilgilerin disiplin altına alınabilmesi için gündeme getirilmesinden de hareketle, her iki tarafın da haklı talepleri çerçevesinde uygulama tecrübesine ihtiyaç duyulacağı ve sürecin izlenmesi gerektiğine yönelik değerlendirmeleri önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Akademisyenlerin, sosyal hizmet eğitimi bakımından sosyal inceleme sürecinin etkinliğini, örgün eğitimdeki görüşme, rapor hazırlama, toplantı ve uygulama derslerine bağlamaları nedeniyle açık öğretim şeklinde sunulan eğitimin söz konusu dersleri içermemesi ya da yeterli olmayacakları kanısıyla açık öğretim sosyal hizmet bölümlerini gerek akademik temelde gerekse sosyal inceleme süreci özelinde son derece olumsuz algıladıkları anlaşılmaktadır.

Akademisyen katılımcıların genelinin, son yıllarda sayıca fazlaşan sosyal hizmet bölümlerinde istihdam edilen öğretim elamanlarının sosyal hizmet temelinden gelmemeleri dolayısıyla sosyal inceleme sürecine ilişkin temel bilgi ve sentez becerisini öğrencilere vermelerinin düşünülmemeyeceği kanaatinde oldukları görülmektedir. Bir akademisyenin ise, konuya farklı bir yaklaşım getirerek, uzun yıllardır sosyal hizmet eğitimi verilen ülkemizde üretilen tezler ve yabancı yazından çeviri yapılması dışında ülkemize özgü bilgi üretilememesini, sosyal hizmet bölümündeki akademisyenlerin alandan kopuk olmalarına ve özgün düşünceler üretmemesine bağladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet akademisyenlerinin ve mezunlarının birbirinden kopuk olmaları, yeterli düzeyde iletişim kuramaları, yardımcı yakın ve destekleyici ilişkiler yerine belli bir temele dayanmayan düşmanca tavır takınmalarının etkisiyle, alandaki sosyal hizmet uzmanlarının mesleki özgüvenlerinin zarar gördüğü ve kendilerini yardımcı eleman ya da yardım eden bir kişi pozisyonuna indirgeyerek sosyal hizmet alanındaki politika geliştirme faaliyetlerinde önemli unsur haline gelemedikleri düşüncesi oluşmaktadır. Bunun yanında, sosyal çalışma görevlisi kavramı ve pratiği ya da açık öğretimde sosyal hizmet eğitimi gibi uygulamaların da tepki çektiği, sosyal hizmet kökeninden gelmeyen akademisyenlerin ürettiği sosyal hizmet bilgisinin içindeki yanlışların, gelecek sosyal hizmet öğrencilerine de zarar verdiğine yönelik eleştiriler çerçevesinde sosyal hizmet eğitimindeki akademik yapının geldiği noktanın da olumsuz algılandığı görülmektedir.

Üniversitelerde sosyal inceleme raporunun hazırlanması yönünde eğitim veren akademisyenlerin, uygulamada aile mahkemesindeki uzmanların hazırlamakta olduğu

raporlara dair görüşlerinin genel anlamda “yetersiz içerik” şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, uygulamada sosyal incelemenin yeterli sürede yapılmadığı, adliyede görüşmelerinin sağlıklı ortamlarda yapıldığı, ev ziyaretlerine yeterince zaman ayrılmadığı, raporun hazırlanması için uzmanda zaman baskısı olduğu ve uzmanların iş yükünün fazla olduğu, sosyal inceleme raporlarının gerçek özelliklerini taşımayacak şekilde hazırlandığı ve ülkenin farklı yerlerinde hatta uzmandan uzmana dahi değişebilen sosyal hizmet anlayışından farklı içeriklerde raporların hazırlandığı yönünde eleştirilerini dile getirmekte ve uygulamadaki sosyal inceleme raporlarının idealle uyuşmadığını ifade etmektedirler. Ayrıca, sosyal inceleme sürecinin yansıtıldığı sosyal inceleme raporlarının değerlendirme ve müdahale bölümünün yetersizliği, sürecin vaka özelinde değil şablon ifadelerle genel bir vaka gibi ele alınması ve taraflarla ya da çocukla ilgili sosyal hizmet literatürüne uymayan ifade ve sözlerle aktarım yapılmasına ise özellikle vurgu yapılmaktadır.

Sosyal hizmetin, belli ve keskin kalıpları olan hukuk eğitimi ve uygulayıcıları tarafından henüz yeterince algılanmadığını düşünen katılımcı akademisyenler, gelinen düzeyde epey mesafe alındığı ve hukuk sistemindeki aktörlerle özellikle hakim ve savcılarla uzmanlar arasında eşgüdüm içinde çalışma ne kadar gerçekleşirse, bu durumun sosyal inceleme sürecine de yansıtacağı kanaatinde oldukları, yaşanan sorunların çözümünde hukuk sisteminin gölgesinde kalan sosyal hizmet değil de birlikte çalışan meslek grupları olarak irade gösterilmesinin gereği yanında özellikle iş yükünün de önemli bir etken olarak değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadırlar. Tatlıcıoğlu, (2021) tarafından yapılan “Hukuk ve Sosyal Hizmet” adlı çalışmada, hukuk ile sosyal hizmet arasında yakın bir ilişki olduğu, iyi sosyal hizmet bilgisi için sosyal hizmet mevzuatını oluşturan yazılı hukuk kurallarını anlayacak ve yorumlayacak hukuk bilgisine ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet lisans ve lisansüstü eğitim düzeylerinde temel hukuki kurallara ve sosyal hizmet alanlarına dair hukuk içerikli derslerin müfredata eklendiği, sosyal çalışmacıların, hukuki sistemin enstrümanlarını bilmesinin gerekliliği ayrıca multidisipliner çalışmanın gerektirdiği ortamlarda sosyal hizmet mesleğinin, rol, işlev ve sorumluluklarının hukukçu profesyonellere öğretilmesinin de hizmetin kalitesini yükselteceği sonucu elde edilmektedir (Tatlıcıoğlu, 2021). Bu bağlamda multidisipliner çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının da temel hukuk bilgisine sahip olması gerekliliği üzerinden önemli bir bakış açısı sunulmaktadır. Söz konusu sonuçlar, akademisyenlerle adli aktörler arasındaki işbirliği vurgusunu desteklemektedir

Katılımcılar, bütün sosyal hizmet uzmanlarının sosyal inceleme sürecini mükemmel düzeyde yapamayabileceğini, kısa sürede kendilerini geliştirmelerinin gerekli olduğunu, ancak uzmanların değil sistemin mükemmelleştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Pedagog gibi yurtdışında dahi çalışma alanı farklı olan bir bilim dalı uygulayıcısının ya da alan dışı meslek profesyonellerinin sosyal inceleme sürecini yapılandırmasının bilime yapılan bir saygısızlık olduğu, birbirine yakın olarak algılanan mesleklerin her birinin ayrı bir disiplinin bulunduğunu ve ülkenin koşulları çerçevesinde belli şartlar altında alınan kararlarla, her mesleğin aynı işi yapabileceği algısıyla hareket edilmesinin, toplum açısından risk oluşturacağı yönündeki eleştiriler de ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların, Adalet Bakanlığı'nın sosyal hizmet mesleği ve mesleki faaliyeti olan sosyal inceleme sürecini en kısa sürede yakından ve detaylı şekilde algılaması, adli sistemin aktörlerinin bu konuda eğitimlerle farkındalığının artırılması, sosyal inceleme sürecinde olan tüm meslek gruplarının bilinçli ve mesleki uygulama için sosyal hizmet bakış açısını anlamalarının sağlanması, mesleğe yeni atanan uzmanlara nitelikli ve yeterli zaman ayrılarak adli sisteme uyum ve alan özgü hizmet içi eğitimlerin güncel ve sürekli olarak verilmesinin gereği, uzmanların yurtdışı örnekleri inceleyebilmeleri açısından yurtdışına gönderilmelerinin önünün açılması, yüksek lisans eğitimi için motive edilmeleri, süpervizyon sistemi ile tüm paydaşların fikir bilgi ve tecrübelerinden yararlanılması yanında akademisyenlerin de süreci desteklemeleri, uzmanların taraflarla görüşme yapacakları özel alanların oluşturulması ve fiziki koşulların iyileştirilmesi gibi unsurları öne çıkardıkları değerlendirilmektedir. Adalet Bakanlığı, İç Denetim Birim Başkanlığı (2012) tarafından yapılan araştırmada, bu durum yer almış olup mevcut adli sisteminde görev alan yargı mensuplarının bir bölümünün, uzmanlar ve mesleki alandaki işlevsellikleri noktasında bilgi eksikliklerinin bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca söz konusu bireylerin farkındalık ve etkinliklerinin geliştirilmesi amacıyla içinde tüm paydaşların yer aldığı düzenli ve sistemli çalıştay ve eğitim faaliyetleri uygulanarak yurt dışı örneklerinden de yararlanılmasının gereği, ayrıca ülkemiz kapsamında olumlu uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması ve olumsuz uygulamaların da ortadan kaldırılabilmesi amacıyla çocuk ve aile mahkemelerinde çalışan hâkimler, savcılar ve uzmanlar kadar konuyla yakından ilgili olan avukatlar ve öğretim üyeleri gibi meslek mensuplarının da bir arada olabileceği sempozyum ve çalıştay gibi etkinliklerin düzenlenmesi tavsiye edilmektedir. Kılıç'ın (2013) çalışmasında da, hizmet içi eğitimleri

planlayan, organize eden ve bizzat veren eğitimcilerin, Aile Mahkemelerinin görev alanına giren iş ve işlemleri, uygulama alanına ilişkin problemleri bilen ve çözüm alternatiflerini de oluşturabilen meslek mensupları arasından seçilmesi yanında, eğitim içeriğinin sunumunda kullanılacak öğretim tekniklerinin, yetişkin eğitimi özelliklerini dikkate alarak oluşturulması ve ele alınan konularda, rol yapma tekniğinin örnek vaka sunumları yoluyla işlenmesinin gelecekte yapılacak hizmet içi eğitimlerin kalitesini de olumlu yönde etkileyeceğinin değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Kılıç, 2013).

Akademisyenlerin, sosyal hizmet uzmanlarının aile mahkemesinde görev almaları sürecinde tüm adli aktörlerce desteklenmelerinin gereğine işaret eden görüşlerinin alanda yapılan diğer çalışmalarda da yer bulduğu görülmektedir. Zengin ve Çalış'ın (2017), Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşulları adlı çalışmalarında, ülkemizdeki farklı sektörlerde görevlerini sürdüren sosyal hizmet uzmanlarının çalışma şartlarının, özellikle mesleki rollerin yerine getirilmesindeki sorunlar, prosedürlere harcanan zaman, iş yükü fazlalığı, idareci ve diğer meslek profesyonelleri ile yaşanan problemler ve iş ortamında gelişen stres çevresinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki kimliklerini tam olarak uygulama alanına yansıtılabilmelerini mümkün kılacak çalışma şartlarına sahip bulunmadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının stres altında olmalarına sebep olan unsurların, görev yaptıkları kurumların üst yönetimleri tarafından değerlendirilmesi ve bu konuda destek hizmetlerinin sağlanması, işyüklerini azaltmak için yeterli sayıda personelin istihdam edilmesi ve sosyal hizmet uygulamasında nicelik odaklı yaklaşım yerine nitelik odaklı yaklaşımın benimsenmesinin gerektiği noktasındaki sonuçların, aile mahkemesince görevlendirilen uzmanların tespit ve beklentileriyle de örtüştüğü değerlendirilmektedir.

Akademisyen katılımcılar, uzmanların geçmişte mahkemeye bağlı olmalarının, bağımsız çalışma, objektif karar verme ya da baskı olmadan hareket etme gibi faktörler nedeniyle uygun görülmeyen yanlarının olduğunu belirtmektedirler. Ancak yeni oluşturulan Mağdur Hakları ve Adli Destek Biriminin de sosyal hizmet uzmanları için ideal bir sistem olamayacağı, sosyal hizmet uzmanının gerektiğinde adli sisteme ya da mahkemeye rağmen çocuğun savunuculuğunu yapabileceği bir iradeyi ortaya koyabilmeleri açısından adli sistemin bir parçası ancak ayrı bir yapı içerisinde konumlanmasının da önemi işaret edilmektedir.

Mevcut şartlarda, sosyal hizmet mesleğinin adli sistemdeki işlevselliğine vurgu yapılarak, aile, çocuk, suça sürüklenen çocuk gibi toplumun en önemli parçasına dokunan, etkileyen, çözüm önerileri sunan ve sosyal inceleme süreci ile de gerekçelendirerek mesleki açıdan son derece etkin ve verimli çalışmaları gerçekleştirebilen sosyal hizmet uzmanlarının, emek ve mesaisi ile orantılı olarak özlük haklarının iyileştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Uzmanlara, kariyer uzman ya da alternatif yollarla bu hakların verilebileceği ancak sosyal hizmet mesleğine saygı duyan bir adli sistemin, kamu idari ve mali sisteminin duruma göre stratejik olarak algıladığı meslek ya da unvanları istediği gibi düzenleyebildiği de dikkate alındığında, sosyal hizmet uzmanına gerektiğinde kariyer uzmanı gibi bir etiket vermeden de özlük haklarını iyileştirebilmesinin mümkün olabileceği ortaya konulmaktadır.

6. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde aile mahkemesi alanında çalışan sosyal hizmet uzmanları ve akademisyen grup açısından elde edilen bulgular ve tartışmaların sonuca bağlanması ele alınmaktadır. Araştırmada, aile mahkemesi uzmanlarının istihdam edildiği kurumsal çatı olan Adalet Bakanlığı'na yönelik öneriler, sosyal hizmet akademisyenlerine yönelik öneriler ve sosyal hizmet uzmanlarına yönelik öneriler şeklinde üç başlık altında kapsamlı önerilerde bulunmaktadır.

6.1. SONUÇLAR

Aile kurumu, toplum sağlığı, neslin devamı, kültürel mirasın aktarılması, yardımlaşma ve dayanışmanın toplumsal yaşama yansımaları, gelecek nesillerin eğitim, kültür ve ahlaki açıdan yetiştirilmesi, toplum içindeki bireylerin sosyalizasyon sürecini başarıyla gerçekleştirmesi ve iletişim kanallarının açık tutulması gibi birey ve toplumun hayatına yansıyan son derece önemli etkenleri içinde barındırır. Ailenin bu derece önemli olması farklı disiplinlerin inceleme alanına girmesini sağlamaktadır. Sosyal hizmet mesleği de aileyi odağına almakta ve bilimsel bilgi, teknik ve yöntemleri çerçevesinde sağlıklı aile ve sağlıklı toplumun temellerini oluşturma yolunda gereken müdahale ve hizmetleri sosyal hizmet uzmanları kanalıyla planlı şekilde gerçekleştirmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmeler aile kurumunu da doğrudan etkilenmekte ve ailelerin değişen koşullara uyum sağlaması, baş etme becerilerini geliştirmesi ve birlikte hareket etme kabiliyetini akamete uğratmaktadır. Bu bağlamda özellikle son yıllarda boşanma oranlarında artış meydana gelmekte ve aile sorunlarının hukuksal düzeyde çözümlenebilmesi için uzmanlaşmış mahkeme niteliğinde aile mahkemelerinin kurulması yanında hukuksal sürecin devamı esnasında psikolojik ve sosyal yönden incelemenin de gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagogların istihdamı sağlanmaktadır.

Aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olup, aileyi psikolojik, sosyal, ekonomik ve ruhsal açıdan bir bütün olarak inceleyen ve sosyal çevre ile etkileşim noktalarını bakarak yaşanan sorunlara

yönelik tespit ve müdahaleleri ile öne çıkan profesyonellerdir. Mesleki işlev ve fonksiyonları ile aile mahkemesi uygulamalarında yer alarak aile kurumunu destekleyen ve gerektiğinde sağlıklı boşanmanın gerçekleşmesi için çaba gösteren sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet bakış açısı çerçevesinde ailelere yönelik gerçekleştirdikleri sosyal inceleme süreci ile gereken sorumluluklarını aile mahkemelerinin görevlendirmesi kapsamında yerine getirirler. Sosyal inceleme süreci, aile mahkemesine başvuran tarafların ya da müşterek çocukların, yaşamlarına dokunan ve gelecekleri açısından son derece önemli kararların alınmasında etkileyici bir rol üstlenir. Aile içi dinamiklerin bütünüyle incelemesi, birey ve çocukların duygusal, psikolojik ve sosyal durumlarını ve taleplerini dikkatle değerlendirmeyi ve böylelikle aile hakkında en sağlıklı kararın verilmesine destek olmayı içeren sosyal hizmet yaklaşımı ancak sosyal inceleme sürecinin etkin ve başarılı şekilde gerçekleşmesiyle mümkün olacaktır.

Gerçekleştirilen araştırma kapsamında görülmektedir ki, aile mahkemeleri tarafından sosyal inceleme raporu yazmakla görevlendirilen uzmanlar, sosyal inceleme sürecinin etkililiği açısından mesleki yönden kendilerini geliştirmeleri yanında kurumsal ve akademik desteğe de ihtiyaç duymaktadırlar. Sosyal hizmet akademisyenleri ve Adalet Bakanlığı'nın da sosyal inceleme sürecine katkı yapmaları beklenmektedir.

Çalışmada, aile mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanları ve üniversitelerde çalışan sosyal hizmet akademisyenlerinden toplanan veriler noktasından hareketle, sosyal inceleme sürecinin çok boyutlu olarak ele alınması ve daha verimli ve etkili şekilde yerine getirilmesine yönelik çeşitli müdahalelerin olması gerektiği değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında sonuçlar; (1) aile mahkemeleri tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının deneyimine ilişkin sonuçlar ve (2) üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinde görev yapan sosyal hizmet akademisyenlerinin deneyimine ilişkin sonuçlar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

6.1.1. Aile Mahkemeleri Tarafından Görevlendirilen Sosyal Hizmet Uzmanlarının Deneyimine İlişkin Sonuçlar

Uzmanların, sosyal inceleme sürecini, sosyal hizmet mesleğinin bilgi, beceri ve değer

temelinde, tarafların etkin dinlemenin gerçekleştirildiği, duygu ve düşüncelerin samimi biçimde aktarıldığı, ebeveynlik becerisinin gözlemlendiği, çocuklarla olan ilişkinin kalitesinin değerlendirildiği, sosyal çevre ile olan etkileşimin boyutlarının ortaya çıkarıldığı, bireylerin ve gerektiğinde çocukların taleplerinin onların bakış açısıyla dile getirildiği bir süreci yansıtmaları bakımından bütüncül bir kavrayışı ortaya koymasıyla tanımladıkları dolayısıyla uzmanların “bütüncül değerlendirme yapabilme becerisini” göstermesinin de gereği üzerinde durdukları, bu bağlamda uzmanların aile mahkemelerince görevlendirilmelerini, önemli olmakla birlikte adeta bir zorunluluk olarak algıladıkları sonucuna varılmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının, aile mahkemesi tarafından hâkimin talebiyle sınırlı şekilde kendisine verilen görevi, mesleki rol ve sorumluluklar çerçevesinde yerine getirmesi yanında, sosyal inceleme sürecinde, taraflar ya da çocuklar açısından gözlemlenen, şüphe edilen yahut araştırma ihtiyacı hissedilen şiddet, can güvenliği ya da istismar gibi olguların açığa kavuşturulması bakımından da mesleki görüş ve değerlendirmelerini mutlaka hakimın bilgisine sunmalarının gereği ortaya çıkmaktadır.

Aile mahkemesinde görülmekte olan davalarda hâkimin, çocuğun mevcut durumu özelinde bir karar vermesinden önce sosyal inceleme raporu hazırlanması için sosyal hizmet uzmanlarını görevlendirdiği, uzmanların ise, davanın taraflarıyla görüşükten sonra ev ziyaretine giderek sosyal inceleme sürecini başlattıkları böylelikle aile ve çocuğu etkileyen psikolojik ve sosyal etkenlerin belirlenmesi amacına hizmet ettikleri görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanının, kendisine verilen görevin gerçekleştirilmesi noktasında tarafsız ancak davaya konu çocukların haklarının korunmasında ise taraf olması gerektiği ve özellikle çocuklara karşı güven verici, yakın ve anlayışlı tutumu ile onların yanında olduğunu hissettirmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Uzmanın, görevlendirildiği davaya ilişkin sosyal incelemeyi gerçekleştirilmeden önce dava dosyasındaki tüm ayrıntıları okuyarak konuya hâkim olması gerektiği, söz konusu bilgilerin uzmanda bir önyargı oluşturmasının aksine sosyal inceleme sürecini planlama aşamasında kendisine destek olduğu söylenebilir. Ayrıca, Uzmanların, görevlendirmeye ilişkin mahkeme kararları ile birlikte kendilerine verilen dosyaların içeriğini görebilme, inceleyebilme ve konuyu takip edebilme açısından, Adalet Bakanlığının uygulaması UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi) sistemini de kullandıkları, böylelikle emek ve

zamandan kazanarak sistemin kolaylaştırıcı etkisinden yararlandıkları anlaşılmaktadır.

Sosyal inceleme sürecinde, tarafları öncelikle adliyeye davet etme ve sonrasında sosyal inceleme gerçekleştirmenin, konuya resmiyet kazandırma ve tarafların sürece dahil olma duygusunu geliştirerek saygı duymalarını desteklediği böylelikle uzmanların, taraflarla iletişimin ilk adımını bu şekilde yapılandırdıkları sonucuna varılmıştır. Mahkeme kararındaki görevlendirmenin içeriği hakkında gerek taraflara gerekse avukatlarına bilgi verilmesinin, sosyal inceleme sürecindeki uygulamaları olumlu etkileyeceği, böylelikle tarafların olası önyargı içeren ya da olumsuz değerlendirmelerinin de önüne geçilebileceği ortaya çıkmaktadır.

Uzmanların, sosyal inceleme sürecinde, adliye içinde taraflarla ve müşterek çocuklarla yapacakları görüşmelerde görevin gereğine uygun şekilde dizayn edilmiş bağımsız oda ihtiyacı ve aynı zamanda ev ziyareti ve sosyal çevre incelemesinde ise, her zaman araç tahsisi olanağına ulaşma noktasında talepleri vardır.

Sosyal inceleme sürecinde toplumsal cinsiyet kavramının, kadın ve erkeğe yüklediği toplumsal roller ve algı nedeniyle uzmanlar, kadın ve erkeğe yönelik davranış kalıplarının etkisinde, tek başına yalnız yaşayan bir erkeğin ya da kadının evine gitme noktasında da birtakım kaygı ve endişe duygularını taşımaktadırlar.

Sosyal inceleme sürecinin, taraflar ve çocuklar açısından işlevsel olabilmesi için, öncelikle ülkemizde akademik bilgi temeli ile birlikte, uygulama becerisinin konu edildiği müfredatın sadece sosyal hizmet bölümlerinde yer alması temelinde, sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanlarınca gerçekleştirilmesinin gereğinin ifade edilmesi değerli bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal inceleme raporu hazırlanması için mahkemelerin tek bir uzmanı görevlendirdiğinde, ilgili uzmanın kanaat getiremediği veya dosya içeriğinin, çok boyutlu ve farklı meslek dallarının bilgi ve tecrübesine muhtaç olduğu durumlarda, psikolog, psikolojik danışmanlık ve rehberlik ile sosyal hizmet uzmanı meslek gruplarından oluşan heyetin incelemeyi gerçekleştirdiği ya da tek uzmanın hazırladığı rapora yönelik tarafların itirazının hakimlikçe onaylanması halinde de söz konusu heyetin incelemeyi tamamladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sosyal incelemeye konu mahkeme dosyasına,

raporun hazırlanması sürecinde yeni belgeler eklenebildiği, böyle bir durumda yeni bir görüşme yapılıp yapılmayacağı ise, belge içeriğine göre uzman tarafından değerlendirildiği, raporun mahkemeye sunulmasından sonra belge gelmesi halinde ise, yine belge içeriğinin raporda eksiklik oluşmasına sebebiyet vermesi ya da hakim ek rapor istemesi halinde görüşmelerin tekrarlanarak rapor hazırlanması mümkün olmaktadır.

Uzmanların, sosyal inceleme sürecini en etkin şekilde yansıtabilmek için, sosyal inceleme raporlarını, giriş, gelişme ve sonuç bölümü olarak sınıflandırdıkları, konuya ilk olarak tarafların ve müşterek çocukların kimlik bilgilerini de içeren demografik bilgileri yazdıkları, sonrasında davanın kendilerine verilmiş amacına uygun olarak, tarafların ve çocukların kendi ifadelerinden öykülerini yani, “tanışma, evlilik sürecinde gelişen olumsuz durumlar, kişilik özellikleri, karı-koca ve ebeveyn ilişkileri, aile içi etkileşimlerinin yönü, velayet, şahsi ilişki ve evlat edinme gibi konulardaki motivasyonları, beklenti ve talepleri, geleceğe ilişkin görüşleri” şeklinde özetlenebilen görüşme içeriğini uygun bir dille yazıya geçirdikleri anlaşılmaktadır. Sosyal inceleme raporlarının değerlendirme ve sonuç kısmında ise, uzmanın yeterliliğini öne çıkaran sosyal inceleme sürecinde görüşülen tüm bireyler ve sosyal çevre hakkındaki gözlem ve bilgiye dayalı mesleki kanaatin, özellikle çocuğun üstün yararını gözetilen bir önceliklendirme ile açık ve net biçimde gerekçelendirilerek aktarıldığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca, Sosyal inceleme raporlarında, gerektiğinde taraflar ve çocuk adına tedbir kararlarının da uygulanması için görüş beyan edildiği anlaşılmakla, sosyal inceleme sürecinin etkin ve işlevsel olarak yapılandırılmasının, uzmanın görüş ve kanaatlerine de yansıdığı görülmektedir. Sosyal İnceleme raporlarının, uzmanın bilgi, gözlem ve mesleki becerisinin sergilendiği rapor olması yanında adli sistemdeki tüm aktörlerin de önem attığı ve delil niteliğinde değerlendirilen bir yazılı belge olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

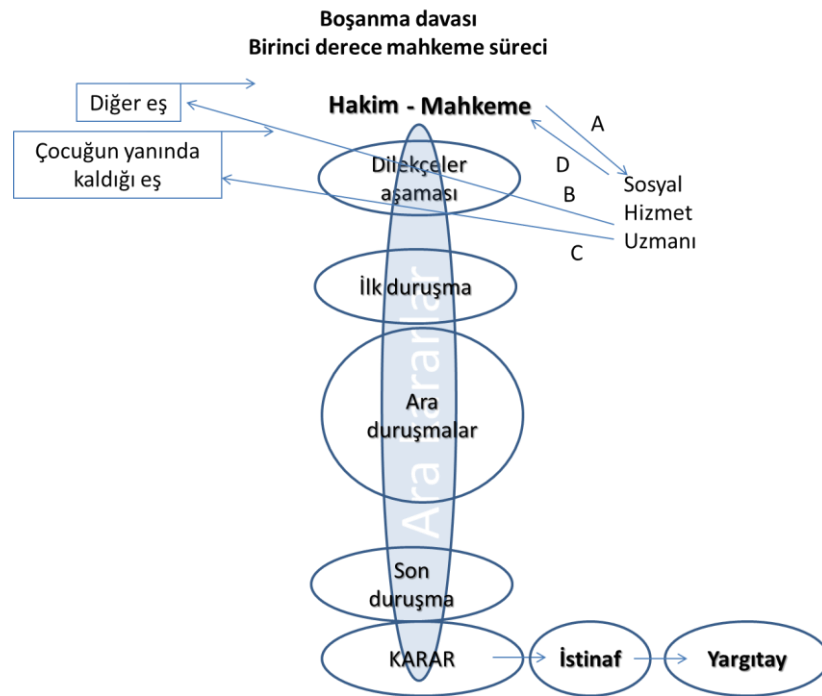
2005 yılında Aile Mahkemelerinin kurulması ile birlikte aile mahkemesi emrine verilen uzmanların, gerçekleştirdikleri sosyal inceleme sürecini mesleki bilgi, gözlem ve becerileri kapsamında detaylı ve derin analizlerle sosyal inceleme raporlarında belirtmeye çalıştıkları, ancak geçen zaman içinde sistemin, farklı meslek dallarından da aynı görevi beklemesi diğer yandan ülkemizde bir anda sayıca büyümesine karşın niteliği sorgulanan sosyal hizmet bölümlerinden de çok sayıda mezun verilmesi sonucu, idare tarafından

alınan kararlar sosyal inceleme raporlarında bir standardizasyona gidildiği anlaşılmaktadır. Yeni rapor formatı olarak tanımlanan standardize edilmiş sosyal inceleme raporunun, alanında yetkin ve tecrübeli sosyal hizmet uzmanları tarafından, “sosyal inceleme sürecinin detaylı aktarımını sınırlayan, başkaca ülkelerin uygulamasından alınmış ve Türk toplumunun kendi dinamiklerine yeterince uyumlu olmayan, neredeyse her kesimden bireyin hazırlayabileceği bir şablon” şeklinde algılanırken diğer yandan da farklı meslek mensuplarına kolaylık sağlayan, özellikle sosyal inceleme sürecini derinlemesine gerçekleştirilmeden, kısa ve öz bilginin alınarak değerlendirme yapılması yaklaşımı doğrultusunda, hâkimlere de okuma rahatlığı sağlayan bir rapora dönüştüğü sonucuna varılmaktadır.

Sosyal hizmet, dinamik bir alan olup sürekli gelişim içindedir. Uzmanların da aile mahkemesi uygulamaları açısından gelişen süreci takip edebilmek için, mevcut bilgilerini güncelleme çabası içinde oldukları ve özellikle kanaat oluşturmakta zorlandıkları vakalarda başka uzmanlardan destek alabilmek adına birbirleriyle etkileşim halinde olmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının, bakanlık çatısı altında farklı birimlerde ya da adliyelerde görev yapsalar dahi birbirleri ile vaka tartışması gerçekleştirme ve bilgi alışverişi yapabilmeye noktasında gereken motivasyona sahip olmaları önemlidir. Diğer yandan, her ne kadar uzmanlar kendi aralarındaki etkileşimi ile birbirlerini mesleki açıdan destekleseler de, konunun önemi gereği süpervizyon sürecinin resmi bir formatta organize edilmesi ihtiyacını duymaktadırlar.

Aile mahkemesi hâkimlerinin, sosyal inceleme sürecine yönelik bakış açısı bakımından aralarında farklılaşmanın olduğu, hakimlerin bir kısmının, sosyal inceleme sürecini içeren sosyal inceleme raporlarını, üst mahkemenin kendi kararlarını usulden bozmamaları amacıyla gerekçeli kararlarını yazarken, raporlarda yer alan ve kendi kararlarını destekleyen ifadeleri, kararlarına dayanak olarak kullanmak için bir araç ya da dava dosyasında usulen yer alması gereken bir belge olarak değerlendirirken bir kısmının ise, sosyal inceleme sürecini, akademik temelli bilgi ve profesyonel deneyim içeren, özellikle aile ve çocuk hakkında verilecek kararlarda önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Uzmanların, özellikle yeni atanan hakimlerin sosyal inceleme sürecinin önemi hakkında daha olumlu bir tutum sergilemeleri yanında, genel açıdan mevcut uygulamalarda da, hakimlerin, sosyal inceleme raporunda yer alan uzman görüşlerine büyük ölçüde özen gösterdikleri hatta tavsiye edilen tedbir kararlarının da

yerine getirilmesinde dikkatli davrandıklarına dair algıya sahip oldukları sonucuna da varılmıştır. Ayrıca, Şekil 4'te, aile mahkemesi sürecindeki boşanma davasının hukuki temelde aşamaları gösterilmektedir. Bu bağlamda aile mahkemesine başvuran tarafların taleplerine ilişkin yargılama sürecinin aşamaları ve sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmek üzere görevlendirilen sosyal hizmet uzmanının, söz konusu aşamalardan herhangi birinde görevlendirilebileceği, hatta karara itiraz edildiğinde ise, bir üst mahkeme tarafından uzmanın kaleme aldığı sosyal inceleme raporunun değerlendirilmesi ya da raporun bulunmadığı hallerde rapor alınmasının gereğinin belirtilebileceği sonucunun anlaşılması bakımından önemlidir.

Şekil 4 Aile Mahkemesi Sürecindeki Boşanma Davasının Hukuki Temelde Aşamaları

Katılımcı uzmanların, hâkimlerle aralarında yaşanan problemlere ilişkin olarak; uzmanların, sosyal inceleme sürecinde fark edilen ve Türk Ceza Kanunu kapsamında cezalandırılması gereken bir suç olgusuna (ihmal, istismar, uyuşturucu uyarıcı madde kullanımı gibi) rastladıkları durumda, bazı hakimlerin, ilgili suçun yargılama sürecinin kendi görev alanlarında olmadığından bahisle savcılığa suç ihbarını yapmak istememeleri ya da bu ihbarın uzman tarafından yapılmasını beklemelerinin, aile kurumunun sağlığı, çocuğun üstün yararının öncelenmesi ve sosyal hizmet mesleğinin değerleri açısından olumsuz yönde algılandığı ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, hakimlerin, uzmandan mesleki bilgi ve becerileri aşan bir talepte bulunmak, sosyal inceleme sürecinin önemini yeterli düzeyde kavrayamadıklarından en çabuk yoldan sonuca ulaşmak için, vakaya

ilişkin sosyal inceleme yerine adliyede görüşme yapılmasına yönelik ara karar oluşturmak, böylelikle uzmanın hareket alanını sınırlamak, acil olduğunu öne sürerek uzmanın mevcut iş kapasitesini düşünmeksizin kısa sürede sosyal inceleme yapılmasını beklemek, taraflarca herhangi bir nedenden ötürü rapora itiraz edildiğinde ise uzmanın emek ve mesaisi yeterince gözetilmeden ve yeterli düzeyde itirazla ilgili noktalar incelenmeden heyet oluşturularak tekrar rapor düzenlenmesi talebinde bulunmak, ayrıca hakim ile uzmanın kanaati farklılaşmışsa, heyetten çıkan sonuçlara rağmen ilgili görevleri tekrarlamak şeklinde gelişen karar ve yöntemlerinin, uzmanlar tarafından olumsuz faktörler olarak değerlendirildiği sonucuna varılmaktadır.

Aile mahkemeleri tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki anlamda tükenmişlik algısı oluşturan ve motivasyonlarının düşmesine neden olan faktörlerin başında harcanan emek/mesai ile elde edilen özlük haklarına yönelik sonuç dengesizliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların genelinin, çok yoğun çalıştıkları, iş yükünün fazla olması nedeniyle sosyal inceleme sürecinin gereklerini tam anlamıyla gerçekleştiremedikleri ve böylelikle nitelikli rapor hazırlamakta güçlük çekmekle birlikte adli sistem içindeki konumlarını ve saygınlıklarını da sorgulamaktadırlar.

Sosyal inceleme yapmakla görevlendirilen sosyal hizmet uzmanı ve diğer disiplinlerin uygulayıcılarının, bağımsız, etkin ve adli sistem aktörlerince üst düzeyde desteklenebilmesi için, özlük haklarının iyileştirilmesi, mesleki unvanların yapacağı işlerin birbirinden farklı olarak netleştirilmesi, uzmanlaşmaya önem verilmesi, aile mahkemeleri alanına özgü uygulamalarda mesleki bilgi ve değerler çerçevesinde sadece bireylerin sorunlarını tespit eden değil, müdahale sürecini de planlayan ve gerektiğinde izleyen, özellikle adli sistem içinde çocuğun yanında ve savunucusu olabilen bir yaklaşımın tesisi edilebileceği farklı bir kurumsal yapı içinde olmaları gerekmektedir. Diğer kamu kuruluşlarının sistemi içinde yer alan kariyer uzman kadrolarının bir benzerinin de aile sistemine olan etkisiyle öne çıkan uzmanlara tanınmasının, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki motivasyonlarını yükselteceği ve böylelikle sosyal inceleme sürecine de olumlu katkı sağlayacağı sonucu elde edilmektedir.

6.1.2. Üniversitelerin Sosyal Hizmet Bölümlerinde Görev Yapan Sosyal Hizmet Akademisyenlerinin Deneyimine İlişkin Sonuçlar

Sosyal hizmet alanındaki kuramsal bilgi ile birlikte uygulama tecrübesini de yansıtan sosyal hizmet bölümlerinin müfredatlarında, sosyal inceleme sürecinin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Sosyal inceleme sürecini yansıtan sosyal inceleme raporlarının sosyal hizmetin mesleki mesleki bir faaliyeti olduğu ve öğrencinin gelecekte sosyal hizmetin hangi alanında çalıştığına bağlı olarak sosyal inceleme sürecinin de ne şekilde yapılandırılacağını bilmesi gerektiği ancak her alana özgü değişen gereksinimler ve bir takım dinamikler dikkate alınarak, sosyal hizmet uzmanlarının daha geniş bir araştırma ve uygulama becerisi ile kendilerini geliştirmeleri halinde, çalıştıkları alana daha derin bir katkı sağlayacağı sonucuna varılmaktadır.

Ülke genelinde var olan sosyal hizmet bölümlerinin, adli sosyal hizmet alanındaki sosyal inceleme sürecini ele alan ders formatlarının, günün şartları ve ihtiyaçları temelinde güncellenmesi kadar uygulama tecrübesinin geliştirilmesi de gereklidir.

Sosyal inceleme süreci ve bu sürecin yansıtıldığı sosyal inceleme raporlarının, adli sistem içinde, bireylerin ihtiyaçlarına cevap veren, çocuğun üstün yararını gözeten, adli makamların sorularına cevap bulabildiği, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan sentez bilgi ve gözlem içeren önemli bir belge niteliğinde olduğu ancak sosyal inceleme sürecinin gerçekleştirilme amacı ve etkileri hakkında tüm adli sistem aktörlerinin bilgilendirilmesinin gerekliliği, bu bağlamda söz konusu bilgilendirme faaliyetlerinde ise akademik personelden yararlanılmasının gerekliliği söz konusudur. Sosyal hizmet akademisyenlerinin de sosyal hizmet uzmanları gibi kendi bilgilerini güncellemeleri, sürekli değişen koşullara uyum sağlayarak gerek uzmanlara gerekse kurumlara sosyal hizmet vizyonunu kazandırma çabasına katkı sağlamaları önemlidir.

Ülkemizde, sosyal hizmet mesleğine ilişkin kuramsal bilginin öğrencilere yeterli düzeyde kazandırılması için gereken çabanın gösterildiği belirtilebilir. Ancak uygulama tecrübesinin ise bilgi temelinde geliştirilme ihtiyacının bulunduğu, özellikle uzun yıllardır sosyal inceleme süreci ve yapılandırılmasına ilişkin örneklerin yurtdışındaki uygulamalardan alınmasının, ülkemizdeki toplumsal yapının dinamikleriyle tam anlamıyla uyum sağlamadığı bu itibarla sosyal hizmet akademisyenlerinin sosyal

inceleme süreci ile ilgili ülkenin psiko-sosyal ve kültürel gerçekleri çerçevesinde konuyu tekrar tartışarak bilgi üretmelerinin gereği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği açısından, sosyal inceleme sürecinin, sorun tespiti ve çözüm alternatifleri için planlı mesleki müdahaleyi içerdiği açıktır. Ancak aile mahkemesi uygulamaları özelinde, sosyal inceleme sürecinden beklenenin ise, taraflar ya da çocuğa ilişkin sorunların tespit edilerek, bilgi ve gözlemler çerçevesinde kanaatin gerekçelendirilmesi olduğu, bu yönüyle sosyal inceleme raporunun tespit raporu özelliği taşıdığı, oysa mesleki açıdan sosyal inceleme raporu olabilmesi, sosyal inceleme sürecinin etkin şekilde yapılandırılmasına ve yapılacak müdahaleleri de kapsamasına bağlıdır.

Sosyal hizmet akademisyenleri, sosyal inceleme sürecini, salt sosyal çevre incelemesi değil bütün ihtiyaçların tespit edilip değerlendirildiği ve analiz edildiği ve bunların sonucunda da bir karar verildiği, mesleki beceri, vizyon ve süpervizyon gerektiren bir süreç olarak tanımlamaktadır. Akademisyen katılımcıların, adli sosyal hizmet kapsamında aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, çok boyutlu ve bütüncül değerlendirme yapabilen, ailenin yaşam olayları çerçevesinde önemli detayları keşfedebilen ve bunlar arasında bağlantı kurabilen, analiz yeteneği gelişmiş, birey ve ailenin ihtiyaçlarını doğru biçimde tespit ederek müdahale planı oluşturabilen, tarafların ihtiyaçları ölçüsünde toplumsal kaynakları harekete geçirebilen, sosyal inceleme sürecinde ne yaptığını bilen ve sürekli kendisini geliştirerek katkısını değerlendirebilen, çok iyi iletişim becerisine sahip, toplumsal kültürü anlayarak gerektiğinde her yaş ve kültür seviyesindeki bireylerle mesleki çalışma yapabilen, sadece sözlü değil sözsüz iletişimde de başarılı olan, mevzuat bilgisine hakim ve rapor yazma kurallarını iyi bilen, koşullar ne olursa olsun çocuğun tarafı olduğu bilinciyle hareket eden ve gerektiğinde savunucu rolü üstlenen, sosyal inceleme sürecini dosya incelemesinden başlayarak sonuçlandırma aşamasına kadar büyük bir titizlikle ele alan, sosyal hizmet bilgi temeli içinde yer alan kuramsal bilgiye hakim, özellikle boşanma sürecinde ya da sonrasında çocuğun tepkileri, istekleri, beklentileri ve sosyal uyumuna özen gösteren bir kavrayışla değerlendiren ve gerçekleştirdiği çalışmalarda kendisine eleştirel de bakabilen niteliklere sahip bulunmaları gereğini ortaya çıkarmaktadırlar.

Sosyal inceleme sürecinin, mahkemenin verdiği karar kapsamında ele alınan vakanın, gereksiz ayrıntıdan uzak, samimi gözlem içeren, bireylerin güveninin kazanılarak gereken doğru verinin toplandığı, özellikle çocukla görüşmenin çocuğun dilinden yapıldığı ve bakış açısının anlaşıldığı bir süreci içermesinin gerektiği aksi takdirde aceleyle gerçekleştirilen, yeterli içerikten yoksun, taraflar için gereken etkiyi oluşturmayan bir süreç haline dönüşeceği böylelikle hakim açısından da niteliksiz şekilde değerlendirileceği tespiti yapılmaktadır. Bu bağlamda alandan gelen verilerin, akademisyenlerce de incelenmesi ve etkin sosyal inceleme süreci için bilgi temeli ve uygulama pratiği bakımından akademisyenlerin de sorumluluk almaları gerekmektedir.

Sosyal hizmet mesleğinin profesyonel meslek elemanları olan sosyal hizmet uzmanlarının, özellikle son yıllarda mesleki unvanlarının kullanımı ve toplumdaki karşılığı noktasında problem yaşamaktadırlar. Ülkemizde, sosyal hizmet mesleğinin temellerinin atıldığı dönemde ve sonrasında, sosyal hizmet lisans programından mezun olan bireylerin sosyal hizmet uzmanı unvanı alması uygun görülürken, süreç içerisinde ise, kamu personel sistemine giren sosyal çalışmacı unvanı ile karşılaştıkları, sosyal çalışmacı tanımlamasının toplumdaki karşılığı tartışılırken, bu kez de Adalet Bakanlığı'nın görüşü doğrultusunda sosyal çalışma görevlisi kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları, kavramsal açıdan unvanlarının tanımlanmasında zorluk yaşamaktadırlar. Mevcut sistemde sosyal hizmet alanına yakın bilimsel alanların temsilcilerinin istihdam sorunlarının, sosyal çalışma görevlisi adı altında giderilmeye çalışılmasının, sosyal hizmet disiplini açısından ayrı bir sorun olarak değerlendirildiği, böylelikle çeşitli disiplinlerin sosyal hizmet uzmanının rol ve fonksiyonlarını üstlenmelerinin adli sistem içinde aile mahkemesi uygulamalarındaki sosyal inceleme sürecine de olumsuz yansıdığı söylenebilir. Sosyal hizmet uzmanlarınca yapılması gereken sosyal incelemenin diğer disiplinlerden de beklendiği, bu bağlamda sosyal hizmet akademisyenlerinin görüş, bilgi ve referanslarına göre, sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcılarının mesleki unvanlarının toplumda karşılığı olan ve diğer tüm disiplinlerden ayrılan bir noktada ele alınmasının gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, sosyal inceleme sürecini, kendi çalıştıkları sistem üzerinden değerlendirirken, akademisyenler ise konuyu akademik temel çerçevesinde nasıl olması gerektiği üzerinden dışarıdan bir bakış açısı ile değerlendirmektedirler. Akademisyenlerin, aile mahkemelerindeki uygulamalar çerçevesinde, sosyal hizmet uzmanlarının, çok

boyutlu ve ayrıntılı değerlendirme ile bireyler hakkındaki mesleki kanaatlerini dile getirmelerinin, aile mahkemesi için önemli bir delil niteliğinde olduğunu ve uzmanın yüklendiği böylesi bir sorumluluğun da alandaki akademisyenlerce de paylaşılmasının gereğini savundukları ortaya çıkmaktadır.

Süpervizyon sisteminin, uzmanların kendi aralarındaki etkileşimin ötesine taşınarak, kurumsal çatı altında sistemli resmi bir organizasyon içinde verilmesinin gereği yanında, kurumsal sistem içinde süpervizyon sürecinin ise, “yeterli veriye dayalı, sınırları belli, karşılıklı öğrenme ve tecrübe paylaşımı içeren ve danışman rolünü yerine getiren” bir formatta ele almasının sosyal inceleme sürecini daha etkin kılacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Aile mahkemesi tarafından sosyal incelemenin gerçekleştirilmesi amacıyla sosyal hizmet mesleğinin dışında kalan disiplinlerin uygulayıcılarının görevlendirilmesi, sosyal inceleme sürecinin bilimsel, planlı ve işlevsel yapısına uymayan bir yaklaşımdır. İlgili vakalara yönelik mahkemenin ve bireylerin beklentileri kapsamında, farklı disiplinlerin bakış açısının gerekli olması halinde, söz konusu meslek elamanlarının sosyal hizmet uzmanı ile birlikte çalışmasının süreci verimli kılabileceği ancak sosyal hizmet uzmanının süreçte yer almaması durumunda ise, sosyal inceleme sürecinin bilgi, değer ve beceri temelinden yoksun, sosyal hizmet mesleğinin bakış açısından uzak şekilde gerçekleşeceği sonucuna varılmaktadır.

Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Birimleri'nin, sosyal inceleme sürecini kapsayan sosyal inceleme raporunu, aile mahkemesince görevlendirilen uzmanlar açısından tek bir format oluşturarak düzenlemesi, yaklaşık 15 yıllık aile mahkemesi uygulamalarından elde edilen bilgiler, mahkemeler ve uzmanlardan gelen talepler doğrultusunda şekillendirdiği anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının, yeni oluşturulan mevcut sosyal inceleme raporu formatı ve buna ilişkin sosyal inceleme sürecini, “basit ve sınırlı, tüm meslek guruplarının yazabileceği bir şablona dönüştürüldüğüne” yönelik eleştirilerde haklılık payları olması muhtemeldir. Ancak akademisyenler, henüz hayata geçmiş olan bu sürecin alandan gelecek verilerle değerlendirilmesini taraftarıdır.

Ülkemizdeki sosyal hizmet eğitim modeli açısından, özellikle uygulamalı bilim dalı olan sosyal hizmetin, açık öğretim şeklinde verilemeyeceği, öğrencilerin aldıkları akademik

bilginin yanında çok yönlü uygulama becerisi ve tecrübesi edinmeden açık öğretim sisteminden mezun olmalarının sosyal inceleme sürecinin niteliğine de yansıtacağı sonucuna ulaşılması büyük önem arz etmektedir. Sosyal hizmete ilişkin örgün öğretim modelinde ise, son yıllarda niceliksel büyümeye önem veren ve çok sayıda sosyal hizmet bölümlerinin açılmasıyla sosyal hizmet akademik temelinden gelmeyen akademisyenlerin istihdamı neticesinde, sosyal hizmet bakış açısının yeterli düzeyde yerleşmediği müfredatın, sosyal inceleme sürecini beklendik düzeyde yapılandıramayacağı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca mevcut sosyal hizmet kökenli akademisyenlerin ise alanda birbirleri ile yeterli düzeyde iletişim kurmamaları, bağımsız hareket etmeleri ve sosyal hizmet bilgi üretiminde ideal seviyeye ulaşamamalarının da etkisiyle, günün sonunda ortak sosyal hizmet bakışının oluşmadığı, böylelikle sosyal hizmet mezunlarının da etkili süpervizyon kaynağından yeterli düzeyde beslenemedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Akademisyenlerin, aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirdiği mevcut sosyal inceleme sürecini, genel açıdan zaman baskısı ve yoğun dosya sorumluluğu, fiziksel altyapıda eksiklik gibi dış unsurların varlığı, bunun yanında sosyal hizmet mesleğinin gerektirdiği bilgi, beceri ve planlı müdahale sürecinin yeterli düzeyde sosyal inceleme sürecine yansıtılamaması ve uygun mesleki terminoloji kullanılmaması gibi faktörler etkisinde yetersiz içerikle yapılandırılan belgeler olarak algıladıkları sonucuna varılmaktadır.

6.2. ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmacının alan deneyimi ve tecrübesi ışığında, çalışmadan elde edilen bulguların ve sonuçların değerlendirilmesi ile birlikte, Adalet Bakanlığı'na, sosyal hizmet uzmanlarına ve sosyal hizmet akademisyenlerine yönelik olmak üzere üç kısım şeklinde düzenlenen öneriler ele alınmaktadır.

6.2.1. Adalet Bakanlığı'na İlişkin Öneriler

Aile Mahkemelerindeki sosyal inceleme sürecinin sosyal hizmet perspektifinden incelenmesine ilişkin çalışmanın amacına uygun olarak, sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri ve sosyal hizmet akademisyenlerinin deneyimlerine yer verilen bu

çalışmada, Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak aile mahkemelerince görevlendirilmesi amacıyla istihdam edilen sosyal hizmet uzmanlarını kurumsal açıdan desteklemesi beklenen Adalet Bakanlığı'na yönelik öneriler aşağıdaki gibidir;

- Aile Mahkemesince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, Adalet Bakanlığı'na istihdam edilerek işe başlatılmaları ile birlikte, belli esaslar uygulanmalıdır. Uzmanlar, ülkemizdeki genel kamu sisteminin hiyerarşisinden farklı işleyişe sahip, adli sisteme uyum ve adli sosyal hizmet alanına özgü bilgi ve uygulama esaslarının, derin bir kavrayışla ele alındığı bilgi düzeyinin genişletilmesine yönelik destekleyici hizmet içi programına alınmalıdır. Söz konusu programın, belli bir süreye yayılarak (hakim ve savcılık mesleği yarışma sınavını kazanan hakim ve savcı adaylarının uzun süren adaylık dönemi mesleğe başlatılmalarına benzer bir sistemle) uzmanlara verilmesi ve sonrasında da uzmanların aile mahkemesi uygulama alanına girmelerinin sağlanması önceliklendirilmelidir.

- Sosyal hizmet mesleğinin bilgi ve uygulama esaslarına ilişkin farkındalığın öncelikle Adalet Bakanlığı'nın üst düzey bürokrasisi tarafından algılanmasının geliştirilecek hizmet modeli ya da uygulama sürecinde ortaya çıkacak aksaklıkların çözümü için ön adım olacağı, daha sonrasında ise adli sistemdeki başta hakim ve savcılar olmak üzere diğer aktörlerin de farkındalık düzeyinin yükseltilmesine yönelik eğitimlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında hakim ve savcılarla uzmanların birlikte istişare ederek eşgüdüm içinde çalışmalarına fırsat verecek bir altyapının da oluşturulması önemlidir.

- Aile mahkemelerince görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, mesleki bilgi ve becerilerini ortaya koyarak taraflara ve çocuklara yönelik en ideal kararların alınmasına yönelik çabalarını desteklemenin, onların iş doyumunu ve motivasyonlarını etkileyeceği şüphesizdir. Uzmanların çalışma alanlarındaki fiziksel koşulların iyileştirilmesi, mevcut odalarının yalnız şekilde gizliliğe riayet ederek ve tarafların güvenle kendilerini ifade edebilecekleri şekilde düzenlenmesi ve bunun tüm ülkedeki uzmanların aynı koşullara sahip olabilecekleri şekilde genelleştirilmesi, aynı zamanda çocukla görüşme odalarının çocuklara uygun şekilde dizayn edilerek sadece belli yerlerde değil, ivedilikle tüm hizmet alanlarında yaygınlaştırılması gerekmektedir.

- Adalet Bakanlığının, mesleki uygulama tecrübesinin aktarımı, uzmanların bilgi düzeylerinin güncellenmesi, sosyal inceleme sürecinin etkin ve işlevsel olarak yapılandırılması, ideal düzeyde değerlendirme yapılarak kanaat oluşturulması gibi hususlarda karşılaşılabilecek güçlüklerin kolaylaştırılması açısından, süpervizyon müessesesini tesis etmelidir. Gerek bakanlık bünyesinde değerlendirilmek üzere akademik personelden danışmanlık hizmeti alınması gerekse mevcut uzmanlar arasından alanında tecrübeli ve mesleki bilgi düzeyine güvenilen bireylerin seçilerek kurumsal açıdan desteklenmesi ise, verilecek hizmetin kalitesini artıran bir etkiyi meydana getireceği düşünülmektedir.

- Sosyal hizmet mesleğinin mesleki faaliyeti olan sosyal inceleme raporlarının içeriğindeki sosyal inceleme sürecinin; sosyal hizmet bakış açısı, çocuğun üstün yararının esas alınması, birey, çocuk ve ailenin sosyal çevresi içinde incelenerek sosyal çevresi ile etkileşim noktalarına bakan bir değerlendirmeye ailenin içinde bulunduğu sorunların tespiti, boşanmanın nedenleri, çocuklar ile ebeveynlerin arasındaki iletişimin yönü, aile için alınacak tedbirler gibi son derece önemli noktalara bütüncül bir bakış açısıyla temas etmesi dikkate alındığında, sosyal inceleme sürecine ilişkin bilgilerin, lisans eğitimi süresince sadece sosyal hizmet bölümlerinde ders olarak verilerek uygulama becerisinin de kazandırılması odağında, sosyal inceleme raporlarının mutlaka sosyal hizmet uzmanlarınca kaleme alınması sağlanmalıdır.

- Adalet Bakanlığı'nın rol aldığı ve yön verdiği kanun ve yönetmeliklerde, sosyal çalışma görevlisi şeklinde oluşturduğu çatı kavramının içinde yer alan ve sosyal çalışma görevlileri olarak tanımlanan meslek mensuplarına, aile mahkemeleri tarafından sosyal inceleme görevi verilmesi, yakın alanlar olarak algılanmasına rağmen aslında alan dışı personelin sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmesine yol açmaktadır. Bu durumun taraflar ve çocuklar açısından bir takım riskleri de beraberinde getirebileceği, oysa farklı meslek dallarının ilgili vakalarda mesleki formasyonlarına uygun alanlarda görüş ve önerilerinden yararlanılabileceği, sosyal inceleme sürecinin ise asli uygulayıcısı olan sosyal hizmet uzmanlarınca yerine getirilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Adalet Bakanlığı'nın, özellikle pedagoğ unvanına ilişkin değerlendirmeyi, dünyadaki uygulamaları ve meslek disiplini açısından aile mahkemesi uygulamaları içerisindeki rol

ve sorumluluklarını da göz önüne alıp netleştirerek açıklaması ve kamuoyunu bilgilendirmesi önemlidir. Ülkemizde böyle bir unvanı kullanmak üzere bir eğitimin olmadığına anlaşılması halinde ise, söz konusu kadronun tekrar değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir.

- Aile Mahkemesi hakimlerine, uzmanların sosyal inceleme sürecine ilişkin hareket alanını kolaylaştırıcı rol alması, çok kısa sürede sonuç almak ya da sosyal inceleme raporunun belli nedenlerle dosyada bulunmasını yeterli görmek yerine, çocuğun üstün yararını esas alan, aileye yönelik psiko-sosyal değerlendirmenin geniş şekilde yer aldığı, derinlemesine gerçekleşen bir sosyal inceleme sürecinin taraflar ve çocuk adına sağlayacağı faydaları gözeterek, uzmanı nitelikli ve işlevsel bir süreç yürütmesi noktasında motive eden ve gerekçelendirdiği görüşlerine değer veren, uzmanı adliye görüşmesi ile sınırlandırmak yerine uzmanın mesleki çalışmasında okul, komşu, akraba, ikamet edilen çevre, ikamet edilen ev özellikleri gibi unsurlarla sosyal çevre incelemesi çerçevesinde bütüncül bakış açısını yansıtan bir sürece imza atmasını sağlayabilen, uzmanın her vakaya ayıracağı zamanı bilerek onu kısa zamanda yoğun dosya sayısı ile baş başa bırakmayacak koşulları oluşturan bir bakış açısının kazandırılmasının sosyal inceleme sürecinin de kalitesini doğrudan ve olumlu etkileyeceği dikkate alınmalı ve Adalet Bakanlığı'nın, ilgili hususlarda hakimlere farkındalık kazandırılması çabalarını desteklemesi önerilmektedir.

- Adalet Bakanlığı, sosyal hizmet uzmanları ve aile mahkemesince görevlendirilen farklı alanlardaki mesleki personelin bilgi ve görgülerini zenginleştirmeleri ve dünyadaki sosyal inceleme sürecine ilişkin örnekleri inceleyebilmeleri için yurtdışı ziyaretlerini ya da eğitim amaçlı faaliyetleri planlamalıdır.

- Sosyal inceleme sürecinde, toplumsal ve kültürel yapı ve güvenlik koşulları gözetilerek uzmanın ihtiyaç duyduğu zamanlarda evde tek başına olan bireylerle görüşme esnasında mümkün olduğunca yanında stajyer ya da başkaca bir uzmanın da görevlendirilmesi önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır.

- Adalet Bakanlığı'nın, kısa bir süre önce aile mahkemeleri kadrosu içinde görev verdiği uzmanların kadrolarını, Mağdur Hakları ve Adli Destek Şube Müdürlükleri'ne taşınmasının, uzmanların geçmişte yaşadıkları sorunlara ilişkin istek ve beklentilerini dile

getirebilecekleri bir birim bulunmaması problemini büyük ölçüde çözmüştür. Ancak uzmanların yargı süreci içerisinde görev almaları kapsamında, bağımsız, özgün ve ihtisaslaşmış alan konularında rahat çalışabilmeleri, sosyal inceleme sürecini etkin ve işlevsel olarak planlayıp uygulayabilmeleri açısından mevcut müdürlük sistemi yerine, uzmanlara özgü Adli Tıp Kurumu gibi konumlanmış benzer bir yapı çerçevesinde uzmanların istihdamının sağlanmasını tartışmalıdır.

- Uzmanların gerçekleştirdiği sosyal inceleme sürecinin verimli ve etkin olabilmesi açısından, her dosya için sosyal inceleme sürecini de içeren bir zaman planlaması yapılarak, uzmanın iş yükü altında, şartlar gereği hızlı ancak yetersiz içerikte düzenlenen raporlarının önüne geçilmesinin gerektiği dolayısıyla her uzmana aylık periyotlarda verilmesi gereken dosya sayısının mesleki çalışmanın çerçevesi gözetilerek belli bir standartta bağlanması önerilmektedir.
- Uzmanların, çalışma koşulları, fiziksel şartlar ve özlük haklarını genel açıdan yetersiz düzeyde algılamaları söz konusu olsa dahi yapılan işin niteliğinin aile, çocuk ve bireylerin yaşamlarını doğrudan etkileme kabiliyetine sahip olması nedeniyle, mesleklerini en iyi düzeyde uygulama çabalarının sevindirici olduğu ancak olası olumsuz duygu ve düşüncelerinin mesleki refleksi en üst düzeyde sergilemelerine de engel olmaması açısından mümkün olduğunca çalışma koşullarının iyileştirilmesi sağlanmalıdır.
- Aile mahkemesi uygulama alanının yargılama sürecini içermesi, mahkemeye başvuran birey, çocuk ve aile için çok hassas özellikleri dikkate alması ve hukuki değerlendirme yanında psikolojik ve sosyal değerlendirmeyi de gerektirmesi göz önüne alındığında, mahkemeye psikolojik ve sosyal bir bakış açısıyla ışık tutmak amacıyla gerçekleştirilecek olan sosyal inceleme sürecinin verimli olabilmesi, alanda çalışan uzmanların, mesleki yeterliliği, alana olan ilgisi, bilgi ve becerisi ile doğru orantılıdır. Bilindiği üzere kamu personel sisteminde, kariyer uzman tanımı vardır ve ilgili kurum ve kuruluşlarda istihdam edilmekte ve alım şartları farklılaşmaktadır. Aile mahkemesi tarafından görevlendirilecek uzmanların istihdam şartlarının, standart bir KPSS sınavı dışında, sosyal hizmet alanına ilişkin bilgi seviyesini ölçebilecek bilim sınavıyla, alana olan ilgisi ve mesleki gelişimine vereceği önemin de dikkate alınarak belirlenmesinin ve uzmanların hâlihazırda, adli sistemde yer alan aktörlerde ve taraflarda da var olan “uzman” algısına karşılık gelecek

şekilde kariyer meslek grubuna alınmasının, yapılan işin ruhuna ve konumuna uygun olacağı ve personelin motivasyonunu artıracığı gibi mesleki niteliği de geliştireceği değerlendirilmektedir.

6.2.2. Alanda çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarına İlişkin Öneriler

- Sosyal hizmet uzmanlarının, mesleklerini icra ederken gerçekleştirecekleri sosyal inceleme sürecinin ve sürecin yansıtıldığı sosyal inceleme raporunun, bir nevi mesleki imzaları olduğu bilinciyle hareket etmeleri önemlidir. Bu anlamda, gerçekleştirilen sosyal inceleme sürecinin işlevselliğinin, aile mahkemeleri hakimleri ve diğer adli sistemdeki aktörler tarafından da değerlendirileceği, bu bağlamda uzmanların sosyal inceleme sürecini içeren raporu, taraflar, çocuklar, avukatlar ve gerektiğinde İstinaf ya da Yargıtay aşamasında incelendiği takdirde dahi ilgili tüm birey ve birimleri bütünüyle tatmin edecek bir mesleki faaliyet olarak ele almaları gereklidir.
- Aile mahkemesi tarafından görevlendirilen sosyal hizmet uzmanlarının, yaşam boyu gelişim kapsamında, çalıştıkları alana ilişkin dinamik yapıyı göz önüne alarak mesleki gelişimlerini sürekli olarak güncellemeleri gerekir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının, mevcut bir kurumsal yapı bulunmasa da sosyal inceleme süreci ya da mesleki uygulamaları esnasında karşılaştıkları güçlüklerde, tecrübesiyle öne çıkan kıdemli uzmanlarla istişare etmek yanında akademik bilgi temelinden yararlanmak amacıyla akademisyenlerden de fikir almaları, çalışmalarında kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının, taraflarla ya da çocukla yaptığı bireysel görüşmelerin sosyal inceleme sürecinin ancak bir parçası olabileceği, etkili bir sosyal inceleme sürecinin, bütüncül bakış açısı, çok yönlü bilgi ve gözlem, tarafların sosyal çevre içinde değerlendirilmesini kapsadığı, bu bağlamda uzmanların, kendilerini görevlendiren sistemi gerektiğinde zorlamaları ve konu hakkında farkındalık oluşturma noktasında çaba sergilemeleri gerekmektedir.

- Uzmanlar, aile mahkemesi hakimleri ara kararlarında belirtmese de, ele aldıkları dosyanın taraflarına ilişkin mesleki sınırlar içindeki görüşme ve ikamet yer özellikleri dışında gerektiğinde okul, komşu ya da aileyi etkileyen bireylerle de bir veya birden fazla kez görüşmek suretiyle iş yoğunluğu ya da mesai saati gibi konuları aşarak her tür faaliyeti gerçekleştirmelidir.
- Uzmanın, mahkemece görevlendirilmesi durumunda, bilirkişi statüsünde ya da hâkim müşaviri pozisyonunda olduğunu dolayısıyla sosyal inceleme sürecinde gereken her türlü bilgi ve belgeye ulaşabileceğini bilerek ve bu durumu taraflara uygun bir üslupla aktararak hakim adına görev yapma sorumluluğunu taşıması gerekir.
- Uzmanların, kendilerine verilen dava dosyasının içeriğini iyi incelemeleri ve taraflara ilişkin şiddet, uyuşturucu madde kullanımı, kötü muamele gibi öyküler bulunması halinde ilk görüşmeleri adliye çatısı altında gerçekleştirmeleri böylece durum analizi yapabilmeye fırsatını yakalamaları, sonrasında ise gerek görmeleri halinde güvenlik eşliğinde sosyal inceleme sürecini tamamlamaları önem arz etmektedir.
- Uzmanların, sosyal inceleme raporlarını mesleki bilgi beceri ve gözlemlerinden yararlanmak yanında özgün değerlendirmelerini de gerekçelendirerek tüm tarafların anlayabileceği şekilde sosyal inceleme formatına uygun olarak düzenlemeleri bir gerekliliktir. Yakın zamanda geliştirilen söz konusu yeni sosyal inceleme rapor formatının, bakanlıkça “mevcut kurumsal yapı içerisinde uygulamada birlikteliğin sağlanması, raporda hakimin nerede neyi bulacağını bilmesi, başka disiplinlerden gelen ve sosyal inceleme görevi verilen meslek mensuplarıyla ortak dil oluşturulması gibi faktörlerin amaca yönelik etkisiyle oluşturulmuş” bir belge olduğu ve uzmanların ise, ilgili formatı, “şablon tipi, mesleki görüşleri istendik şekilde ifade etmekte sınırlandıran” özellikleri ile eleştirdikleri anlaşılrsa da, uzmanlar, mevcut rapor format kapsamında dahi sosyal inceleme sürecini etkin şekilde yansıtabilmeli, genişletebilmeli ve mesleki açıdan yeterli hale getirebilmelidir.
- Uzmanların, mahkemece görevlendirildikleri konularda genel açıdan, sınırlı şekilde sosyal inceleme sürecini gerçekleştirmesi ve tespite dayalı bir yaklaşım sergilemeleri beklense de, uzmanlar, mesleki etik ve değerler çerçevesinde, aile içinde yaşandığı

anlaşılan şiddet, ihmal ve istismar gibi konuları mutlaka sürecin içinde değerlendirerek mahkemeye ihbarda bulunmalı ayrıca gerektiğinde temel düzeyde taraflara, danışmanlık verebilmeli ya da onları uygun toplumsal kaynaklardan yararlanmaları için teşvik etmelidir.

- Uzmanların yazdıkları raporların değerlendirme kısmında kanaatlerini gerekçelendirirken ulusal ve uluslararası mevzuattan faydalanmalarının rapor içeriğini güçlendirdiği anlaşıldığından, uzmanların gerektiğinde ilgili mevzuatlardan referans almaları önerilmektedir.
- Uzmanların, sosyal inceleme süreci hakkında tüm tarafları bilgilendirmesi, süreci tarafsız bir dille yönetebilmesi ve taraflarda olumsuz bir yargı oluşturmaktan, yapılan incelemenin önemini belirtmesi, özellikle sosyal inceleme sürecini rapora yansıtırken mesleki dili uygun bir şekilde kullanması gerekmektedir. Yapılan görüşme ve inceleme sürecinde, davaya ait kararın tamamen uzman tarafından şekillendirildiği gibi bir izlenim bırakmaktan kaçınılmalıdır. Böylesi bir durum uzmanın mesleki çalışma amacını aşmakla birlikte taraflar açısından, onları uzman hakkında yanıltan bir varsayıma götürecektir.
- Sosyal inceleme sürecinde sosyal hizmet uzmanının, mesleki bilgi, beceri ve görüşleri yanında başka disiplinlerin profesyonelleri ile de işbirliği içinde çalışarak derin bir sentez oluşturulabileceği, bu bağlamda bazı davalarda diğer disiplinlerle çalışmanın süreci olumlu etkileyebileceği düşünülmektedir.
- Mahkeme tarafından görevlendirilen uzmanlar, aksi bir durum olmadığı üzere mahkeme hâkiminin belirttiği sınırlar içinde görev yaparken, hâkimin yetki alanına girmemeli (nafaka bedeli, çocuk mallarının yönetilmesi gibi), mesleki bilgi ve tecrübesi dışında başka meslek alanlarına giren tanım ya da teşhislere (psikiyatri temelli ilaç ismi ya da gerekliliğini tavsiye etmek gibi) yer vermemelidir.

6.2.3. Üniversitelerin Sosyal Hizmet Bölümlerinde Görev Yapan Sosyal Hizmet Akademisyenlerine İlişkin Öneriler

- Ülkemizde bulunan sosyal hizmet bölümlerinin program standardizasyonunun sağlanarak sosyal hizmet kökenli akademisyen alımı ile ivedi şekilde güçlendirilmesi

böylelikle akademisyenlerin önderliğinde, sosyal inceleme sürecine ilişkin ders sayısının artırılması ve uygulama sürecinin de daha detaylı incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Üniversitelerin sosyal hizmet lisans programından sonra aile mahkemesi uygulamalarını içeren spesifik çalışmalar yapılabilecek yüksek lisans eğitimi içeriği teşvik edilmelidir.

- Sosyal hizmet akademisyenleri, etkili iletişim ve işbirliği içinde hareket etmeli, akademik temelli bilgi birikimi ve tecrübeleri ile alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarına yanında yer alarak onlara destek vermelidirler.

- Sosyal hizmet akademisyenleri, öğrenci ve uzmanlara yönelik, eğitim organizasyonlarının planlanması ve katılımını teşvik etmeleri, ilgili lisansüstü ve sertifika programları ile donanımlarının artırılmasını sağlamalıdır.

- Sosyal hizmet akademisyenleri, gerek kurumsal çerçevede yer alarak gerekse bireysel başvurularda düzenli ve sürekli süpervizyon sürecinin bir parçası olmalıdırlar.

- Sosyal inceleme sürecine dair uygulama becerisinin bilgi temelinde geliştirilme ihtiyacına ilişkin olarak, akademisyenlerin, sosyal inceleme sürecinin yapılandırılması ve etkin sosyal inceleme raporu düzenlenmesi açısından, yurtdışı uygulama örneklerinden ziyade konuyu, ülkemizdeki kültürel, sosyal ve toplumsal yapının dinamikleriyle bütünleşebilen yapıda ele alarak bilgi üretmeleri önerilmektedir.

- Sosyal hizmet akademisyenleri, Adalet Bakanlığı'nın ilgili birimleri ile temas kurarak işbirliğini geliştirmeleri ve uzmanların uygulamada karşılaştıkları güçlüklerin çözümlenmesinde ya da yönetim ve organizasyonunun planlanmasında etkili rol almaları, özellikle çalışma şartlarının iyileştirilmesine dönük planlı müdahalelerle politika oluşturulması noktasında katkı sunmalıdırlar. Böylelikle, uzmanların mesleki doyumlarını artırmanın yanı sıra, aile mahkemelerindeki taraflara yönelik hizmetlerin de nitelikli olmasına doğrudan etki edeceklerdir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Çocuk Mahkemelerinde İstihdam Edilen (Psikolog, Pedagog, Sosyal Hizmet Uzmanı) Verimliliklerinin Azami Seviyeye Çıkarılması Konusunda Yaşanan Sorunların Tespiti ve Çözüm Önerisi Geliştirilmesiyle Alakalı Çözüm Raporu.* (03.2012). Ankara: TC. Adalet Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı Yayınları. S. 36.
- Akıntürk, T. (2006). *Türk Medeni Hukuku: ikinci Cilt Aile Hukuku*. İstanbul: Beta Basım
- Akıntürk, T. & Ateş, D. (2019). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*. İkinci Cilt, Yenilenmiş 21. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, (ICOAEF Özel Sayısı). 97-118.
- Aktaş, M. (2013). *Ben ve Ailem*. Konya: Atlas Akademi Yayınları 1. Baskı.
- Aktaş, M. A., (2005) *Ailelerle Çalışma, Aile Danışmanlığı El Kitabı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını: 43
- Altındağ, Ö. & Sağlam, M. (2012). Boşanma Sürecinde Çocukların Haklarının Belirlenmesi ve Korunmasında Aile Mahkemesi Uzmanlarının Rol ve İşlevleri. *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları. 422-434.
- Akyüz, E. (2015). *Çocuk Hukuku "Çocukların Hakları ve Korunması" 4. Baskı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Atalay, O., Özekes M.& Pekcanitez, H. (2007). *Medeni Usul Hukuku 6. Baskı*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ashman, K.K. & Grafton H. H. (1999). *Understanding Generalist Practice*. Second Edition. Nelson Hall Publishers. Chicago.

- Aybay, E. & Şen, B. (2016). Medeni Hukuk ve Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Birlikte Velayet Sorunu Prof. Dr. Turhan Erener'e Armağan Cilt 2. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(1), 589-615
- Aydos, S. & Köksal, A. A. (2020). Velayet kararlarında yürütülen süreç: uzmanlar ne düşünüyor? Ne yapıyor?. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 31 (3), 904-930.
- Badur, E. (2009). Ailenin Korunması Hakkındaki Son Gelişmeler. *TBB Dergisi*, Sayı 84. (63)
- Baktır, Ç. S. (2000). *Velayet Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Baktır Ç. S. (2003). *Aile Mahkemeleri*. Ankara: Yetkin Yayınları
- Barker, Robert L. (2003) *The Social Work Dictionary, Fifth Edition*. Washington DC. NASW Press. National Association of Social Workers.
- Battes, R. (2018). *Eherecht*. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8). 101-129.
- Baygın, C. (2010). *Soyabağı Hukuku 1. Baskı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Baykara, A, Y. & Cankurtaran, Ö. Ö. (2005). *Güçlendirme Yaklaşımı Bağlamında Çocukla Çalışma, Gözetim Mekanizması Destek Hizmetleri: Ankara İli Pilot Projesi*. Ankara: Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi. 171-183.
- Baykara-Acar, Y. (2014). *Adli Sosyal Hizmet ve Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Tarihi*. Ankara: Haberal Eğitim Vakfı. 32-68.
- Baykara, Acar. Y. & Acar. H. (2002). Sistem Yaklaşımı, Eko-Sistem Yaklaşımı ve Sosyal Hizmet; Temel Kavramlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13 (1), 29-35.
- Bazeley, P.& Jackson, K. (2013). *Qualitative Data Analysis with NVivo*. London: Sage.

- Bilge, F. & Sayan, A. & Kabakçı, Ö. (2009). Aile Mahkemesi Uzmanlarının Meslek Doyumları, Yaşam Doyumları ve İlişkilere Yönelik İnançların İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*.4 (32), 20-31
- Bilgin, Ö. & Kılıç, M. (2018). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Bilirkişilik Uygulamalarına Dair Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 149-180.
- Bingöl, E. (2014). Boşanmış Çiftlerin Ortak Velayet Hakkının Türk ve İsviçre Hukukları Bakımından Karşılaştırması. *İstanbul Barosu Dergisi*, 88 (2), 276-308.
- Bozkurt, R. (2017). Aile Mahkemelerinde Sosyal İnceleme Raporu. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 3-4
- Braun, V. & Clarke, V. (2022). *Thematic Analysis: A Practical Guide*. Los Angeles: Sage Publications.
- Bryman A. (2012). *Social Research Methods*. 4th edition. New York: Oxford University Press.
- Bulut, I. (2007) Sosyal Hizmet Uzmanı Unvanı Hakkında, [http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ sosyal hizmet_ unvanı_ hakkında](http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_unvanı_hakkında). Htm. Erişim Tarihi: 30.02.2015
- Büyükbodur, Ç, A. (2019). İntihar Girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3 (1), 28-46.
- Buz S. & Düzyurt K. & Sağlam, M. (2015). Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 26 (2), 7-29.
- Bülbül, İ. & Kaygusuz, S. (2022). Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 67-83.
- California rules of court: Title five rules. *Appointment requirements for child custody evaluators*. (2020).

- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2013). *Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi, Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Cansel, E. (1991). *Sosyal Devlet ve Aile Yazıları II. Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme Bilim Serisi 5/2*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Carleton University, (2022). Bachelor of Social Work. Erişim Tarihi: 08.11.2022, <https://calendar.carleton.ca/undergrad/undergrad/programs/social-work/>
- Cılga, İ. (2002). Aile Mahkemesi Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Aile ve Toplum*, 2 (5), 1-18.
- Coşkun, U. H. & Coşkun, Y. & Sarıca Dolunay, A. (2019). Velayet Davalarında Çocukların Duruşma Salonunda Dinlenmesine İlişkin Hakim, Avukat ve Uzman Görüşleri. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 1(2), 248-270.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Edam Yayın.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (3. Baskıdan çeviri). Bütün, M. ve Demir
- Çağan, K. (2011). *Ailenin İşlevleri: Aile Hakkında Kurumsal Perspektifler*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çakır, N. (2020). *Boşanma Sonrası Ortak Velayet*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Çelikel, S. (2012). *Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmeler Işığında Boşanmanın Çocuklara İlişkin Hukuki Sonuçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çetinkaya, B. A. (2019). İntihar Girişimleri ve Retrospektif Sosyal İnceleme, *Journal of Social Work*, 3(1), 28-46.
- Çevik, Y. (2020). *Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet ve Aile Danışmanlığı Uygulamaları*. İstanbul: T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana bilim Dalı Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- Çoban İ. A. & Özden A. S. (2015). *Türkiye’de Adalet Sistemi ve Adli Sosyal Hizmet Sosyal Hizmet Sempozyumu 20-22 Kasım 2014*. Ankara: Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Ortak Yayın.
- Çoban İ. A. (2015). *Sosyal Hizmet Müdahalesinde Sosyal İnceleme Raporunun Yeri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını.
- Çoban, İ. A. (2007) *Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Ankara.
- Dabanlı, D. & Bilir, Ş. (1991). *Ailelerde Boşanma Vakaları Sonucu Çocukların Geliştirdikleri Tepkiler ve Bu Tepkileri Doğuran Faktörler, Aile Yazıları III*. Birey, Kişilik ve Toplum, Bilim Serisi, 5, (3). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Davis, L. (2007). *See you in court: A socialworker’s guide to presenting evidence in care proceedings*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Doğan, S. (2001). Psikolojik danışma ve rehberlik lisans programlarının yeniden yapılandırılması için çağrı. VI. Ulusal PDR Kongresi’nde sunulan bildiri, *Bildiri Özetleri Kitabı*.
- Dural, M. Gümüş, M.A. & Öğüz, T. (2010). *Türk Özel Hukuku Cilt III, Aile Hukuku*, 15. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Durğun, A. (2018). Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Şiddetin Önlenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1),1-12.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet, Temelleri, Yaklaşımları ve Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Duyan, V. (2003). Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14 (2), 1-22.

- Ege, A., Altındağ, Ö. (2018). *Güncel Sorunlara Sosyal Hizmet Bakış Açısı: Ekolojik Yaklaşım*. II. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumu. ISEPA'18 Bildiriler Kitabı. Diyarbakır.
- Elbruz, L. (1981). *Ailenin Hukuk Açısından İncelenmesi İçin Teorik Çerçeve*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Epik, T. M., Çiçek, Ö. & Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17 (38), 35-58.
- Erbay, İ. (2012). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Türk Medeni Kanunu'ndaki Velayet Hakkının Kaldırılması Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3, (2). 11-61.
- Erkal, M. (1991). *Türk Ailesi ve Batı Avrupa'daki Bazı Değişimler, Aile Yazıları II*. Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Bilim Serisi, 5, (2). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. 407- 422.
- Erkoyuncu, M.& Aşkun, V. (2021) *Sosyal İnceleme Raporlarının Bibliyometrik Analizi*. 21. Yüzyılda Ekonomi, Siyaset ve Çevre Boyutlarıyla Dünya. Ufuk Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı. Ankara: Ufuk Üniversitesi Yayınları, No: 2021/1
- Erkoyuncu, M. (2007). *Boşanma Sürecindeki Bireylerin Mevcut ve Kök Aile Yaşamlarına İlişkin Algulamaları Üzerine Bir Araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Erkoyuncu, M. (2021) *Boşanma Sürecindeki Bireylerin Mevcut ve Kök Aile Yaşamlarına İlişkin Algulamaları Üzerine Bir Araştırma*. 21. Yüzyılda Ekonomi, Siyaset ve Çevre Boyutlarıyla Dünya. Ufuk Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı. Ankara: Ufuk Üniversitesi Yayınları, No: 2021/2
- Evans, T. & Harris, J. (2004). Street-level bureaucracy, social work and the (exaggerated) death of discretion. *British Journal of Social Work*, 34(6), 871–895.

- Filiz, O. (2011). Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür Araştırma Dergisi*, 7(25), 73-96.
- Geer, T. M., Becker, J. V., Gray, S. R., & Krauss, D. (2001). Predictors of Treatment Completion in a Correctional Sex Offender Treatment Program: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(3), 302–313.
- Gençcan, Ö. U. (2008). *Boşanma, Tazminat ve Nafaka Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi
- Gençcan, Ö. U. (2020). *Boşanma Hukuku Genişletilmiş 9. Baskı*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Geniş, M. & Toker, B. & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
- Gerichts verfassungs gesetz (2009). GVG 2848-2864 GVG. *Courts Constitution Acts*.
- German Civil Code BGB. (1900). 27 Ağustos 2021 tarihinde, adresinden erişildi https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html
- Gesamte Rechtsvorschrift für Ehegesetz* (1938). Bundesrecht konsolidiert, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001871>
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. J. (1973). *Beyond the best interests of the child*. New York: Free Press.
- Gönültaş, M.B. (2016). *Adli Sosyal Hizmet: Adalet Mekanizmasındaki Yeri Ve Önemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Green, P., Mills, C., & Read, T. (1994). The Characteristics and Sentencing of Illegal Drug Importers. *The British Journal of Criminology*, 34(4), 479–486.
- Gunbayi, I., & Sorm, S. (2020). *Social paradigms in guiding management social development and social research*. Ankara: Pegem Academy.

- Gülgösteren, Z. A. (2017). Boşanma Sonucunda Ortak (Birlikte) Velayet. *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 157-180.
- Güney, S. A., & Bağ, Ö. (2020). Protective and Supportive Injunctions for Children Exposed to Sexual Abuse: The First Data from Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse*, 29(6), 627–637.
- Günindi, Y. & Giren, Y. S. (2011). Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31. 349-361.
- Gürbüz, N. & Kırılıoğlu. M. (2022) . Aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 483-508.
- Güzel, B.&Selcik, O. (2017). Sosyal Çalışmacıların Karşılaştıkları Zorluklar ve Başa Çıkma Yolları: Rize Örneği. *Journal of Human Sciences Dergisi*, 14,(3), 2849-2850.
- Hagen, J. L. (1987). Proceedwithcaution: Advocating joint custody. *Social Work*, 32(1), 26–30.
- Hall, A. S. Pulver, C. A. &Cooley, M. J. (1996). Psychology of best interest standard: Fifty state statutes and their theoretical antecedents. *American Journal of Family Therapy*, 24(2): 171–180.
- Hallaç, S. & Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 6,(2):142-153.
- Hanke, A. T. (2011). Custodyand Visitation Rights in Germany After the Decisions of the European Court on Human Rights. *Family Law Quarterly*, 45(3), 353–360.
- Hatemi, H. (2005). *Aile Hukuku I (Evlilik Hukuku) Ders Kitabı*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Hepbenli, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde adli sosyal hizmet uygulamalarındaki sosyal inceleme hakkında bir derleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1509-1522. DOI: 10.33417/tsh.995004

- İl, S. (2001). *Aile Yaşamı ve Gereksinimler*. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan (Yayına Hazırlayanlar: Veli Duyan, Aliye Mavili Aktaş): Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 008.
- Karagülmez, A. & Ural, S. S. (2003). *Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karakuş, B. (2015). Sosyal Hizmet Mezunlarının Kadro ve Unvanı: Sosyal Hizmet Uzmanı/ Sosyal Çalışmacı. *Toplum ve Hizmet Dergisi*, 26(2). 169-190.
- Karakuş, B. (2017). Sosyal İnceleme Raporu, Mevzuat Düzenlemelerinde Yetki ve Sosyal Hizmet Uzmanı. *Social Work Dergisi*, 57-79.
- Kayma, D. & Çetinkaya, B. A. (2020). Sosyal İnceleme Raporlarında Ceza Sorumluluğu Değerlendirmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, 6 (73), 5034-5041.
- Kelly, J. B. (1994). The determination of child custody in the USA. *The Future of Children*, 4(1), 121-142.
- Kılıç, Ç. (2013). Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Uzmanların Hizmet içi Eğitim İhtiyacı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14 (2), 273-290
- King, R., Bird, S. M., Hay, G., & Hutchinson, S. J. (2008). Estimating current injectors in Scotland and their drug-related death rate by sex, region and age-group via Bayesian capture—recapture methods: *Statistical Methods in Medical Research*, 18(4), 341-359.
- King, R., Bird, S. M., Overstall, A., Hay, G., & Hutchinson, S. J. (2013). Injecting drug users in Scotland, 2006: Listing, number, demography, and opiate-related death-rates. *Addiction Research & Theory*, 21(3), 235-246.
- Koçhisarlıoğlu, C. (2004). Aile Hukuku Kavramlarının Farklılığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53, (3). 19-39.
- Koçhisarlıoğlu, C. (2004). *Boşanmada Birlikte Velayet ve Yasanın Aşılması*. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Kongar, E. (2005). Tavşanoğlu-Işıl Bulut Söyleşisinde Önemli Bir Yanlış, http://www.kongar.org/medyanotu/369_TavsanogluBulut_Sosyal%20Calisma.php p. Erişim Tarihi:03.02.2015.
- Könezoğlu, B. (2006). *Aile ve Ailenin Korunması*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk (Medeni Hukuk) Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara
- Kutoğlu, T. (2018). *Üvey Ailede Hukuki İlişkiler Hısımlık ve Özellikle Üvey Çocukların Üvey Ebeveynlerince Evlat Edinilmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Lovecraft, P. H. (2017). *Edebiyatta Doğa Üstü Korku*. Laputa Kitap 1. Baskı.
- Macallair, D. (2008). The History of the Presentence Investigation Report. *The Encyclopedia of Crime and Justice*. <http://www.cjcrj.org/news/5885>
- Martiny, D., & Schwab, E. D. (2002). *Grounds for Divorce and Maintenance Between Former Spouses: Germany*. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Divorce.pdf>
- Mason, M. A. (1994). *From fathers' property to children's rights: The history of child custody in the United States*. New York: Columbia University Press.
- McWilliams, W. (1985). The Mission Transformed: Professionalisation of Probation Between the Wars. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 24(4), 257–274.
- McWilliams, W. (1986). The English Probation System and The Diagnostic Ideal. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 25(4), 241–260.
- Megargee, E. I., & Martin J. Bohn, J. (1977). IV: Empirically Determined Characteristics of the Ten Types: *Criminal Justice and Behavior*, 4(2), 149–210.
- Mennel, R. (1973). *Thorns and thistles*. Hanover: New England Press.
- Minuchin, S. (1974). *Families & family therapy*. Harvard U. Press.
- Moore, M. H., & Wakeling, S. (1997). Juvenile justice: Shoring up the foundations. M. Tonry (Ed.), *Youth Violence, Crime, and Justice: A Review of Research* (ss. 253–301). Chicago: University of Chicago Press.

- Mutlu, Z. (2015). Aile Mahkemelerinde Sosyal İnceleme Raporu. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 80.-88.
- Mutlu, Z. (2020). Aile Mahkemesinde Tedbir Kararlarının Çocuğun Psikososyal Sağlığına Etkisinin Vaka Analizi Yoluyla Değerlendirilmesi. *III. International Health Science And Life Congress* 04-06 June 2020 Burdur.
- Nazlı, S. (2001). *Aile Danışmanlığı*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- New Hampshire Judicial Council. (1995). *Resolution of family issues in the court study committee*. New Hampshire.
- NOFSW. (1997). What is forensic social work? Erişim Adresi: https://nofsw.org/?page_id=10 Erişim Tarihi: 25.10.2022
- Northeastern Illinois University, (2022). Bachelor of Social Work. Erişim Tarihi: 08.11.2022, <https://www.neiu.edu/academics/college-of-arts-andsciences/departments/social-work/social-work-bsw>
- Novotný, A.&Francová, H. (2009). The possibilities of elimination of some risks arising from the social investigation process. *Educational&Didactic Communication*, 1 (1), 121–128.
- Özateş, S. Ö., (2010). Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (1), 85- 86
- Özdemir, H. & Ruhi, A. C. (2021). *Çocuk Hukuku Ders Kitabı 4. Baskı*. İstanbul: On iki Levha Yayınları.
- Özel, Ç. & Tatar, E. (2008). Aile Mahkemelerinin Yapısı ve Kararları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyo-ekonomi Dergisi*, 7 (7). 49-87.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özmen, İ. (2013). *Açıklamalı-İçtihatlı Velayet Hukuku Davaları Çocuk Hakları Aile ve Çocuk Mahkemeleri*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Öztan, B. (2006). *Türk Hukukunda Boşanmada Birlikte Velayet Sorunu (Birlikte Velayet)*, Prof. Dr. Tuğrul Ansay'a Armağan. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Öztürk, A. B. & Kayadibi, B. & Taşdemir, Z. D. (2021). Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü Kapsamında Gerçekleştirilen Uygulamalara Yönelik Bir Değerlendirme. *Sosyal Hizmet*, 2021/2, 95- 106.
- Özüğür, A.İ.(2004). *Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali Davaları*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Pardeck, J. T. (1988), Social treatment through an ecological approach. *Clinical Social Work Journal*, 16, 92-104.
- Parker, J., & Bradley, G. (2003). *Social work practice: Assessment, planning, intervention and review*. Learning Matters.
- Parkinson, L. (2006). Child-inclusive family mediation. *Family Law*, 36, 483–489.
- Parlak, S. & Çelebi, D.,Ç. (2018). Çocuk Adalet Sisteminde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Uygulamaya Yönelik Algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*.29 (2), 163-189.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. (4. Edition), Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Prerana ATC. (2020). *The Process To Conduct A Social Investigation Report*. https://www.fighttrafficking.org/best_practices/the-process-to-conduct-a-social-investigation-report-a-guide/
- Purutçuoğlu, E. (2018). Adli Sosyal Hizmet Ve Etik. *Social Sciences Studies Journal*, 4, (27). 5861- 5875.
- Queen’s University Belfast, (2022). Bachelor of Social Work. Erişim Tarihi: 08.11.2022, <https://www.qub.ac.uk/courses/undergraduate/social-work-bsw-1500/>
- Rubin, H. J., & Rubin, I. (2012). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Salzgeber, J., & Warning-Peltz, S. (2019). Hearing the Voice of the Child: Current Practice in Family Courts in Germany. *Family Court Review*, 57(3), 387–391.
- Satir, V. (2001) *İnsan Yaratmak*. (Çev. S. Yeniçeri). İstanbul: Beyaz Yayınları.

- SCIE, (2022). Social Work Recording. Erişim Tarihi: 08.11.2022, <https://www.scie.org.uk/social-work/recording#top-tips>
- Saruç, S. & Kayma Güneş, D. (2014). Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi. Toplum ve Sosyal Hizmet. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48453/613755>
- Serim, T. (1972). Türkiye’de Aile Yapısı. Ankara:Hacettepe Üniversitesi Yayınları. No: D-15
- Shields, I. (1884). *The penalcode of Pennsylvania* (2. Edition). Philadelphia: Rees Welsh & Company.
- Singapore University, (2022). Bachelor of Social Work. Erişim Tarihi: 07.11.2022, <https://www.suss.edu.sg/programmes/detail/bachelor-of-social-work-bswk>
- Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı (2011), Aileye Yönelik Planlı Değerlendirme ve Mesleki Müdahale Süreci, Ankara: Basılmamış El kitabı, 261-263.
- Sütçü, S. (2021). Türkiye’de Aile Mahkemesi Uzmanlarının Aile Kavramı ve Aile İçi Şiddet Olgusuna Yönelik Değerlendirmeleri: Nitel Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5, (2). 140-155.
- Şahin Taşğın, N. (2019). *Sosyal Hizmet Süpervizyonu ve Türkiye İçin Öneriler*. Toplum ve Sosyal Hizmet, 30 (3) , 1005-1032. DOI: 10.33417/tsh.622595.
- Şahin, F, Duman, N. (2005). *Güçler Perspektifi Açısından Ailelerle Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları, Aile Danışmanlığı El Kitabı*, Ankara: Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Eğitim Merkezi Yayını.
- Taney, R. B., & U.S., S. C. O. T. *U.S. Reports: Barry v. Mercein et al. 46 U.S. 5 How. 103.* (1847). USA.
- Tanrıver, S. (2000). *Aile Mahkemeleri Üzerine Bazı Düşünceler, Fikret Eren’e Armağan*. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Tatlıcıoğlu, O. (2021). *Hukuk ve Sosyal Hizmet*. Sosyal Hizmet Meslek ve Disiplininin Diğer Meslek ve Disiplinler ile İlişkisi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. (pp.173-191).
- TAYA, (2011). Türkiye Aile Yapısı Araştırması. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Ankara: Uzerler Matbaacılık San. Ltd. Şti.
- Teater, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama için Bir Giriş*. Çev. Editörü: Abdullah Karatay, Ankara: Nika Yayınevi.
- Tercan, E. (2003). Türk Aile Mahkemeleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5, (3). 19- 53.
- Terzioğlu, R., & Şener, A. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- The University of Sydney, (2022). Bachelor of Social Work. Erişim Tarihi: 09.11.2022, <https://www.sydney.edu.au/courses/courses/uc/bachelor-of-social-work0.html>
- The Vanier Institute of the Family. (2003). What is family? 8 Mayıs 2003, <http://www.vifamily.ca/library/publications/publications.html>.
- The United Nations. (1998). Basic facts about the United Nations. New York, U.S.A.
- Thomas, D. R. (2006). A General Inductive Approach for Analyzing Qualitative Evaluation Data. *American Journal of Evaluation*, 27(2), 237-246.
- Tolan, B. (1991). *Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru Dünyada ve Türkiye’de Aile Yapısının Evrimi, Aile Yazıları II*. Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Bilim Serisi 5/2. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- TUİK, (2021). Boşanma sayısı ve Kaba boşanma Hızı. Erişim: 24.10.2022 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568#:~:text=Bo%C5%9Fanan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1%20C4%B1nda,binde%20%2C07%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>.

- Türkiye’de Çocuklar İçin Adalet. (2015). *Sosyal Çalışma Görevlisinin El Kitabı*, Ankara: Aydoğdu Ofset Matbaacılık.
- Uğuroğlu, H. (2005). Dünden Bugüne Türkiye’de Sosyal Hizmet Mesleği, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/turkiyedesosyalhizmetmeslegi.htm>. Erişim Tarihi: 15.02.2015
- UNICEF Ghana. (2018). *Probation Desk Manual*. Accra-North.
- Uluğtekin S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri Ve Sosyal İnceleme Raporları*. Ankara http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/cocuk_mahkemeleri.pdf
- Uluğtekin, S., Acar, Y.B., &Öntaş, Ö. (2004). Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal İnceleme Raporları (SİR) ve Gözetim Raporlarının Yeri. TBB Dergisi, Sayı 53, 35: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2004-53-37/> Erişim Tarihi: 26.04.2021.
- Uyar, S. (1999) Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Başkanlığı. Basılmamış Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Viviana, A. Z. (1985). *Pricing The Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Newyork.
- Walsh, A., Wells, J., &Gann, S. M. (2020). *Correctional Assessment, Casework, and Counseling* (6. Edition). Cham: Springer.
- Walters, G. D., White, T. W., & Denney, D. (1991). The Lifestyle Criminality Screening Form: Preliminary Data. *Criminal Justice and Behavior*, 18(4), 406–418.
- Webb, D. (1984). More on Genderand Justice: Girl Offenders on Supervision: *Sociology*, 18(3), 367–381.
- Whitehouse, P. (1983). Race, Biasand SocialEnquiry Reports: *Probation Journal*, 30(2), 43–49.

- Yeo, A., Legard, R., Keegan, J., Ward, K., Nicholls, C. M., & Lewis, C. (2013). In-Depth Interviews. J. Ritchie, J. Lewis, C. M. Nicholls, & R. Ormston (Ed.), *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers* (sf. 177-208). London: SAGE.
- Yıldırım, A. (2014). *Türk Aile Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R., K. (2014). *Explanatory multiple-casestudy research: Design and method*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Yolcuoğlu, G., İ. (2009). *Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyilik Hali*. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt: 20, Sayı:1. 85-93.
- Yüce, T. (2021). *Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik Ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Yücel, M. (2016). Adli Sosyal Hizmet Anlayışında Gerçekçi Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (4),3715-3733.
- Yükseköğretim Kanunu 04.11.1981 tarih ve 2547 sayılı. Erişim Tarihi: 18.02.2015<http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/2547+say%C4%B1%C4%B1%20Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim+Kanunu/f439f90b-7786-464a-a48f-9d9299ba8895>
- Zengin, O. & Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 47-67.

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 19/01/2023</p> <p>Tez Başlığı : Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 305 sayfalık kısmına ilişkin, 18/01/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 'tir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">19.01.2023 Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Murat ERKOYUNCU</p> <p>Öğrenci No: N12245798</p> <p>Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET</p> <p>Programı: SOSYAL HİZMET</p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN _____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date: 19/01/2023

Thesis Title : A Qualitative Research on the Assessment of the Social Review Process in the Family Courts from the Social Work Perspective

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 18/01/2023 for the total of 305 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

19/01/2023
Date and Signature

Name Surname: Murat ERKOYUNCU
Student No: N12245798
Department: SOCIAL WORK
Program: SOCIAL WORK
Status: Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN

 (Title, Name Surname, Signature)

EK 2. ETİK KURUL/KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 20/03/2020
Sayı: 35853172-300-E.00001049861

Sayı : 35853172-300
Konu : Murat ERKOYUNCU (Etik Komisyon İzni)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 04.03.2020 tarihli ve 12908312-300/00001032995 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Murat ERKOYUNCU**'nun **Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN** danışmanlığında hazırladığı "**Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **10 Mart 2020** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-İmzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 58453172-300-E.00001049861 adresinden ulaşabilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Sevda TOPAÇ

EK 3. ADALET BAKANLIĞI ARAŞTIRMA İZİNİ

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

Sayı : E.37527827-659-0001-2020-128/229
Konu : Tez Çalışması

17.07.2020

HİTİT ÜNİVERSİTESİNE
(Sungurlu Meslek Yüksekokulu)

İlgi : Personel Genel Müdürlüğünün 19/06/2020 tarihli ve E.2587/12907 sayılı yazısı.

Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapan Murat ERKOYUNCU'nun, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında doktora eğitimi görmesi nedeniyle "*Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*" başlıklı tez çalışması kapsamında sosyal çalışmacılar ile görüşerek sosyal inceleme süreci ile ilgili veri toplanması konusunda izin verilmesine ilişkin Hakimler ve Savcılar Kurulu Genel Sekreterliğinin 10/06/2020 tarihli ve 1685/29010 sayılı yazısı ekinde alınan 09/06/2020 tarihli dilekçesi ve ekleri ile ilgi sayılı yazı incelendi.

Bilindiği üzere;

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının,

"Yargı yetkisi " kenar başlıklı 9 uncu maddesinde; "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır."

"Özel hayatın gizliliği" kenar başlıklı 20 nci maddesinin üçüncü fıkrasında; "Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir."

"Bilim ve sanat hürriyeti" kenar başlıklı 27 nci maddesinin birinci fıkrasında; "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir."

"Suç ve cezalara ilişkin esaslar" kenar başlıklı 38 inci maddesinin dördüncü fıkrasında; "Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz."

"Mahkemelerin bağımsızlığı" kenar başlıklı 138 inci maddesinin ikinci fıkrasında; "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz."

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin,

"Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6 ncı maddesinin ikinci fıkrasında; "Bir suç ile itham edilen her şahıs suçluluğu kanunen sabit oluncaya kadar masum sayılır."

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun,

"Müdafinin dosyayı inceleme yetkisi" kenar başlıklı 153 üncü maddesinde; "(1) Müdafii, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak

Sayı : E.37527827-659-0001-2020

alabilir.

(2) Müdafinin dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim kararıyla kısıtlanabilir.

Bu karar ancak aşağıda sayılan suçlara ilişkin yürütülen soruşturmalarda verilebilir:

a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83),
2. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102),
3. Çocukların cinsel istismarı (madde 103),
4. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),
5. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (madde 220),
6. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308),
7. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316),
8. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk (madde 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337).

b) 10/7/1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları.

c) 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 160 ıncı maddesinde tanımlanan zimmet suçu.

d) 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan suçlar.

(3) Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında, ikinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(4) Müdafinin, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; bütün tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir.

(5) Bu maddenin içerdiği haklardan suçtan zarar görenin vekili de yararlanır.”

“Soruşturmanın gizliliği” kenar başlıklı 157 nci maddesinde; “(1) Kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma haklarına zarar vermemek koşuluyla soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir.”

“İddianamenin kabulü ve duruşma hazırlığı” kenar başlıklı 175 inci maddesinde “(1) İddianamenin kabulüyle, kamu davası açılmış olur ve kovuşturma evresi başlar.

(2) Mahkeme, iddianamenin kabulünden sonra duruşma gününü belirler ve duruşmada hazır bulunması gereken kişileri çağırır. ”

“Duruşmanın açıklığı” kenar başlıklı 182 nci maddesinde; “(1) Duruşma herkese açıktır.

(2) Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

(3) Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır.”

“Ses ve görüntü alıcı aletlerin kullanılması yasağı” kenar başlıklı 183 üncü maddesinde; “(1) 180 inci maddenin beşinci fıkrası ile 196 nci maddenin dördüncü fıkrası hükmü saklı kalmak üzere, adliye binası içerisinde ve duruşma başladıktan sonra duruşma salonunda her türlü sesli veya görüntülü kayıt veya nakil olanağı sağlayan aletler kullanılamaz. Bu hüküm, adliye binası içerisinde ve dışındaki diğer adli işlemlerin icrasında da uygulanır.

Sayı : E.37527827-659-0001-2020

"Açıklığın kaldırılması hakkında karar" kenar başlıklı 184 üncü maddesinde; " (1) 182 nci maddede gösterilen hâllerde, açıklığın kaldırılması istemine ilişkin olarak yapılacak duruşma, istem üzerine veya mahkemece uygun görülürse kapalı yapılır."

"Zorunlu kapalılık" kenar başlıklı 185 inci maddesinde; "(1) Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır."

"Kapalılık kararının ve nedenlerinin yazılması " kenar başlıklı 186 ıncı maddesinde; "(1) Açıklığın kaldırılması kararı, nedenleriyle birlikte tutanağa geçirilir."

"Kapalı duruşmada bulunabilme" kenar başlıklı 187 nci maddesinde; "(1) Kapalı duruşmada mahkeme, bazı kişilerin hazır bulunmasına izin verebilir. Bu hâlde adı geçenler, duruşmanın kapalı olmasını gerektiren hususları açıklamamaları bakımından uyarılırlar ve bu husus tutanağa yazılır.

(2) Kapalı duruşmanın içeriği hiçbir iletişim aracıyla yayımlanamaz.

(3) Açık duruşmanın içeriği, millî güvenliğe veya genel ahlâka veya kişilerin saygınlık, onur ve haklarına dokunacak veya suç işlemeye kışkırtacak nitelikte ise; mahkeme, bunları önlemek amacı ile ve gerektiği ölçüde duruşmanın içeriğinin kısmen veya tamamen yayımlanmasını yasaklar ve kararını açık duruşmada açıklar."

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun,

"Özel hayatın gizliliğini ihlal" kenar başlıklı 134 üncü maddesinde; "(1) Kişilerin özel hayatının gizliliğini ihlal eden kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Gizliliğin görüntü veya seslerin kayda alınması suretiyle ihlal edilmesi halinde, verilecek ceza bir kat artırılır.

(2) (Değişik: 2/7/2012-6352/81 md.) Kişilerin özel hayatına ilişkin görüntü veya sesleri hukuka aykırı olarak ifşa eden kimse iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. İfşa edilen bu verilerin basın ve yayın yoluyla yayımlanması halinde de aynı cezaya hükmolunur."

"Kişisel verilerin kaydedilmesi" kenar başlıklı 135 inci maddesinde; "(1) Hukuka aykırı olarak kişisel verileri kaydeden kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Kişisel verinin, kişilerin siyasi, felsefi veya dini görüşlerine, ırkı kökenlerine; hukuka aykırı olarak ahlaki eğilimlerine, cinsel yaşamlarına, sağlık durumlarına veya sendikala bağlantılarına ilişkin olması durumunda birinci fıkraya uyarınca verilecek ceza yarı oranında artırılır. "

"Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme" kenar başlıklı 136 ncı maddesinde; (1) Kişisel verileri, hukuka aykırı olarak bir başkasına veren, yayan veya ele geçiren kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

2) (Ek:17/10/2019-7188/17 md.) Suçun konusunun, Ceza Muhakemesi Kanununun 236 ncı maddesinin beşinci ve altıncı fıkraları uyarınca kayda alınan beyan ve görüntüler olması durumunda verilecek ceza bir kat artırılır."

"Nitelikli haller" kenar başlıklı 137 nci maddesinde; "(1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların;

a) Kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle,

b) Belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle,

İşlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır."

"Verileri yok etmeme" kenar başlıklı 138 inci maddesinde; "(1) Kanunların belirlediği sürelerin geçmiş olmasına karşın verileri sistem içinde yok etmekle yükümlü olanlara görevlerini yerine getirmediklerinde bir yıldan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

(2) Suçun konusunun Ceza Muhakemesi Kanunu hükümlerine göre ortadan kaldırılması veya yok edilmesi gereken veri olması hâlinde verilecek ceza bir kat artırılır."

"Şikayet" kenar başlıklı 139 uncu maddesinde;

Sayı : E.37527827-659-0001-2020

"(1) Kişisel verilerin kaydedilmesi, verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme ve verileri yok etmeme hariç, bu bölümde yer alan suçların soruşturulması ve kovuşturulması şikayete bağlıdır."

"Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması" kenar başlıklı 140 ıncı maddesinde; "(1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların işlenmesi dolayısıyla tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur."

Türkiye'nin de 28 Ocak 1981 tarihinde imzalayarak taraf olduğu Kişisel Nitelikteki Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Şahısların Korunmasına Dair Sözleşmenin,

"Konu ve amaç" kenar başlıklı 1 inci maddesinde; "Bu Sözleşmenin amacı her Akit Devlet ülkesinde, uyruğu veya ikametgahı ne olursa olsun tüm gerçek kişilerin, temel hak ve özgürlüklerini ve özellikle kendilerini ilgilendiren kişisel nitelikteki verilerin, otomatik bilgi işleme tabi tutulması karşısında özel yaşam haklarını güvence altına almaktır"

"Tanımlar" kenar başlıklı 2 nci maddesinin (a) fıkrasında; "Bu Sözleşmede geçen:

(a) "Kişisel Nitelikteki Veriler": Kimliği belirtilen veya belirtilebilen gerçek kişiyle ilgili tüm bilgileri ifade eder"

"Verilerin niteliği" kenar başlıklı 5 inci maddesinde; "Otomatik bilgi işleme konu teşkil eden kişisel nitelikteki veriler:

(a) Meşru ve yasal yoldan elde edilmeli ve işleme tabi tutulmalıdır;

(b) Belli ve meşru amaçlar için kaydedilmeli ve bu amaca aykırı şekilde kullanılmamalıdır; (c) Uygun ve elverişli olmalı ve kaydedildikleri amaca göre aşırı olmamalıdır;

(d) Doğru ve icabında güncel olmalıdır;

(e) İlgili kişilerin kimliklerini belirtecek bir biçim altında ve kaydedildikleri nihai amaç için gerekli görülen süreyi aşmayacak bir süre için muhafaza edilmelidir."

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun,

"Amaç" kenar başlıklı 1 inci maddesinde; "(1) Bu Kanunun amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir."

"Tanımlar" kenar başlıklı 3 üncü maddesinin birinci fıkrasında; "(1) Bu Kanunun uygulanmasında;

...

d) Kişisel veri: Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi,

e) Kişisel verilerin işlenmesi: Kişisel verilerin tamamen veya kısmen otomatik olan ya da herhangi bir veri kayıt sisteminin parçası olmak kaydıyla otomatik olmayan yollarla elde edilmesi, kaydedilmesi, depolanması, muhafaza edilmesi, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, açıklanması, aktarılması, devralınması, elde edilebilir hâle getirilmesi, sınıflandırılması ya da kullanılmasının engellenmesi gibi veriler üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlemi, ifade eder."

"Kişisel verilerin işlenme şartları" kenar başlıklı 5 inci maddesinde; "(1) Kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez.

(2) Aşağıdaki şartlardan birinin varlığı hâlinde, ilgili kişinin açık rızası aranmaksızın kişisel verilerinin işlenmesi mümkündür:

a) Kanunlarda açıkça öngörülmesi.

b) Fiili imkânsızlık nedeniyle rızasını açıklayamayacak durumda bulunan veya rızasına hukuki geçerlilik tanınmayan kişinin kendisinin ya da bir başkasının hayatı veya beden bütünlüğünün korunması için zorunlu olması.

c) Bir sözleşmenin kurulması veya ifasıyla doğrudan doğruya ilgili olması kaydıyla, sözleşmenin

Sayı : E.37527827-659-0001-2020

tarafına ait kişisel verilerin işlenmesinin gerekli olması.

ç) Veri sorumlusunun hukuki yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için zorunlu olması.

d) İlgili kişinin kendisi tarafından alenileştirilmiş olması.

e) Bir hakkın tesisi, kullanılması veya korunması için veri işleminin zorunlu olması.

f) İlgili kişinin temel hak ve özgürlüklerine zarar vermemek kaydıyla, veri sorumlusunun meşru menfaatleri için veri işlenmesinin zorunlu olması."

"İstisnalar" kenar başlıklı 28 inci maddesinin birinci fıkrasında; "(1) Bu Kanun hükümleri aşağıdaki hâllerde uygulanmaz:

a) Kişisel verilerin, üçüncü kişilere verilmemek ve veri güvenliğine ilişkin yükümlülüklere uyulmak kaydıyla gerçek kişiler tarafından tamamen kendisiyle veya aynı konutta yaşayan aile fertleriyle ilgili faaliyetler kapsamında işlenmesi.

b) Kişisel verilerin resmi istatistik ile anonim hâle getirilmek suretiyle araştırma, planlama ve istatistik gibi amaçlarla işlenmesi.

c) Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini, ekonomik güvenliği, özel hayatın gizliliğini veya kişilik haklarını ihlal etmemek ya da suç teşkil etmemek kaydıyla, sanat, tarih, edebiyat veya bilimsel amaçlarla ya da ifade özgürlüğü kapsamında işlenmesi.

ç) Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesi.

d) Kişisel verilerin soruşturma, kovuşturma, yargılama veya infaz işlemlerine ilişkin olarak yargı makamları veya infaz mercileri tarafından işlenmesi."

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin;

"Görev" kenar başlıklı 38 inci maddesinin (ı) bendinde; "Ulusal veya uluslararası düzeyde bilimsel toplantılar düzenlemek ve bu nitelikteki çalışmalarını teşvik ve desteklemek"

"Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı" kenar başlıklı 53 üncü maddesinde; "(1) Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kırılgan gruba yönelik hak ve hizmetlerin geliştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin faaliyetleri yürütmek, ...

g) Görev alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmak,"

Hükümleri yer almaktadır.

Yine, Devlet arşivlerinde araştırma ve inceleme yapmak isteyen Türk ve yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişilerin tâbi olacakları esaslar, 01/03/2002 tarihli ve 24682 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlığımız Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığınca hazırlanan 06/03/2007 tarihli ve 128/1 sayılı Genelgede arşiv hizmetlerinin nasıl ve ne şekilde yürütülmesi gerektiği ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Görüldüğü üzere, ceza adaletinin doğruluk, dürüstlük, gerçeğe ulaşma ilkelerine uyularak sürdürülmesi ve suçsuzluk karinesinin sağlanması için soruşturma evresinin gizliliği vazgeçilemez bir unsurdur. Bu kapsamda, Anayasa ile teminat altına alınan kişilik haklarının korunması ilkelerini zedelemeyecek tedbirlerin kamu görevlilerince alınması gerektiği, aksi takdirde bireysel ve yanlış uygulamalar sonucunda kişilerin mağdur olabileceği hususları da göz önünde bulundurulmalıdır.

Başkanlığımız ulusal ve uluslararası düzenlemeler ışığında adli süreçte mağdurlara ve özellikle kırılgan gruplara yönelik onarıcı adalet ve sosyal hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde etkin, sürdürülebilir ve ulaşılabilir mağdur destek sistemi kurulmasına katkı sağlamak üzere çalışmalar yürütmektedir. Söz

Sayı : E.37527827-659-0001-2020

konusu çalışmaların kamu kurum ve kuruluşları veya sivil toplum kuruluşları ile işbirliği halinde yürütülmesi konusunda Başkanlığımızca hassasiyet gösterilmektedir.

Bu kapsamda izin talebine konu olan tez çalışmasının sonuçlarının sosyal hizmet literatürüne ve uygulamada adli desteğe ihtiyaç duyan mağdurlara yönelik hizmet sunan adli destek görevlilerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yine sosyal inceleme raporlarının standardizasyonu yönündeki çalışmalarımız da devam etmektedir. Uzmanlar tarafından hazırlanan sosyal inceleme raporlarının niteliğinin artırılması ve etkin hizmet sunumuna katkı sağlaması öncelikli çalışma alanlarımızın başında gelmektedir. Bu anlamda yapılacak çalışmaların desteklenmesine Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Adalet Bakanlığının görevlerini düzenleyen 38 ve Başkanlığımızın görev alanını düzenleyen 53 üncü maddeleri ile işaret edilmektedir. Yapılacak bu çalışma neticesinde elde edilecek bulguların mevzuat çalışmalarına ve yine uygulamada karşılaşılan sorunlara değinmesi ve bazı çözüm önerilerine de işaret etmesi beklenmekle talep olumlu değerlendirilmiştir.

Bu itibarla;

Hitit Üniversitesi Sungurlu Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapan ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında doktora eğitimi görmekte olan Murat ERKOYUNCU'nun, "*Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*" başlıklı tez çalışması kapsamında sosyal çalışmacılar ile görüşerek sosyal inceleme süreci ile ilgili veri toplanması konusunda izin verilmesine ilişkin talep,

- Soruşturmanın gizliliği ilkesinin ve mahkemelerde verilmiş gizlilik kararlarının ihlal edilmemesi,
- Şahıslara ait kişisel verilerin korunmasında gereken titizliğin gösterilmesi ve bilimsel araştırma amacı dışında kullanılmaması,
- Yapılacak çalışma neticesinde elde edilen bulgu ve değerlendirmelerin Başkanlığımız ile de paylaşılması kaydıyla uygun görülmüştür.

Bilgilerine rica ederim.

Ramazan GÜRKAN
Hâkim
Bakan a.
Başkan V.

 e-imzalıdır.

5070 Sayılı Yasa Hükümlerine uygun olarak elektronik imzalı bu evrak fiziki olarak gönderilecektir*

Milli Müdafaa cad. No:22 Bakanlıklar Kızılay/Ankara

Ayrıntılı Bilgi İçin: İsmail ÇELİK - Sosyal Çalışmacı

E-posta : magdur@adalet.gov.tr -Elektronik Ağ:: magdur.adalet.gov.tr

Telefon : (0312) 414 70 10

EK 4. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda sürdürdüğüm doktora programı kapsamında Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN'ın danışmanlığında "Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma" ismini taşıyan bir araştırma yapmaktayım.

Araştırmanın amacı; aile mahkemelerindeki davaları doğrudan etkileyen sosyal inceleme sürecine ilişkin sosyal hizmet uygulayıcılarının ve akademisyenlerinin görüş ve değerlendirmeleri ve süreci nasıl algıladıklarının belirlenmesidir.

Araştırmaya katılım tamamıyla gönüllük esasına dayanmaktadır. Bu araştırmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Araştırmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır. Çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çıkma ve onayınızı çekme hakkına sahipsiniz. Araştırmanın tüm süreçlerinde kişisel bilgilerinizin gizliliği özenle ve ihtimamla korunacaktır. Görüşme esnasında paylaştığınız bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır.

Araştırma kapsamında sizinle yaklaşık bir saat sürecek bir görüşme yapacağız. Görüşme anında konuşulanların not alınması zor olduğu için izin verdiğiniz takdirde ses kayıt cihazı kullanacaktır. Cevaplamak istemeyeceğiniz sorular olduğu takdirde bu tür sorulara cevap vermeyebilirsiniz. Bu gönüllü katılım formunu imzalamadan önce veya daha sonra aklınıza gelebilecek olan soruları istediğiniz zaman bize sorabilirsiniz. Bu görüşme ya da araştırma bittikten sonra da kağıtta yazan iletişim bilgilerimden bana ulaşabilir ve araştırma ile ilgili her türlü soruyu sorabilir ve bilgi alabilirsiniz.

(Katılımcının Beyanı)

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN ve Murat ERKOYUNCU tarafından yapılacak olan araştırma ile ilgili olarak yukarıda yer alan bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim.

Araştırmaya katıldığım takdirde kişisel bilgilerimin gizliliğine gerekli özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacağı ve kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmaya katılımın gönüllük esasına dayalı olduğunu biliyorum. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmadım. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebileceğimin farkındayım. Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemin uygun olacağını bilincindeyim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır.

Araştırmayı yapacak olan Murat ERKOYUNCU ile verdiği iletişim bilgileri yoluyla irtibata geçebileceğimi ve araştırma ile ilgili bilgi alabileceğimi biliyorum. Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırmada “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. İmzalı bu form kâğıdının bir kopyası bana verilecektir.

Katılımcının**Adı ve soyadı:****Adres:****Tel:****İmza:****Tarih:****Sorumlu Araştırmacının****Adı, soyadı:** Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN**Adres:** Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet
Bölümü

06800 Ankara/TÜRKİYE

Tel: 0090 (312) 297 63 63 (343)**E-posta:** ymozkan@gmail.com**İmza:****Yardımcı Araştırmacının****Adı, soyadı:** Murat ERKOYUNCU**Adres:** Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Sungurlu-Çorum**Tel:** 0 532 7745624**E-posta:** muraterkoyuncu@gmail.com**İmza:**

EK 5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

“Aile Mahkemelerindeki Sosyal İnceleme Sürecinin Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma” adlı bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilecektir. Tüm cevaplarınız gizli tutulacaktır. Görüşmede vereceğiniz cevaplar sadece sorumlu araştırmacı ile paylaşılacaktır ve hiçbir şekilde kimlik bilgileriniz yer almayacaktır. Tarafımla yapacağınız görüşmeyi kabul etmeniz ve sorulan soruları içtenlikle yanıtladığınız için teşekkür ederim.

Sosyal Hizmet Uzmanları ile Yapılacak olan Görüşmeye ilişkin Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

- 1- Size göre Aile mahkemelerinin sosyal inceleme raporunu isteme nedenleri nelerdir? Açıklayınız.
- 2- Sosyal inceleme sürecini nasıl planlıyorsunuz? Bu süreci açıklar mısınız?
- 3- Sosyal inceleme sürecinde karşılaştığımız konu ve sorunlar nelerdir? Açıklar mısınız?
- 4- Sosyal inceleme sürecini yönetirken sosyal hizmet mesleğinin hangi kazanımlarını kullandığınızı düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 5- Sosyal inceleme sürecini raporunuza yansıtırken nasıl bir format oluşturuyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 6- Size göre Aile mahkemesinde yazılan sosyal inceleme raporunda bulunması gereken temel nitelikler nelerdir?
- 7- Mahkemede davaya taraf kişiler sosyal inceleme yapılmasını nasıl algıladıklarını düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 8- Aile Mahkemelerinin, sosyal inceleme sürecini yansıtan sosyal inceleme raporunun yeterliliğini değerlendirmeleri konusundaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?
- 9- Aile Mahkemelerinin, sosyal inceleme süreci sonucunda uzmanlar tarafından verilen tavsiye kararının önemini size göre nasıl algılıyorlar? Bu konudaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?
- 10- Aile Mahkemeleri çerçevesinde, sosyal inceleme sürecinin daha etkin olabilmesi ve mesleki raporunuzu geliştirmeye dönük önerileriniz nelerdir?

- 11- Adalet Bakanlığı'nın aile Mahkemesi tarafından istenen yeni sosyal inceleme rapor formatını, sosyal inceleme sürecini yansıtması açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 12- Mesleki bilgi ve becerilerinizi sosyal inceleme sürecine yansıttığınızı/yansıtabildiğinizi düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
- 13- Sosyal inceleme sürecinde mesleki değerlendirmelerinizin yanında, uluslararası ve ulusal mevzuatın kaynaklarından da faydalanıyor musunuz?

Sosyal Hizmet Uzmanları ile Yapılacak olan Görüşmeye ilişkin Yarı Yapılandırılmış Soru Formu

- 1- Sosyal hizmet eğitimi veren Üniversitelerin ilgili bölümlerinin müfredatlarında sosyal inceleme sürecine ilişkin yeterli eğitim verilip verilmediğine yönelik görüşleriniz nelerdir? Açıklar mısınız?
- 2- Bir akademisyen olarak aile mahkemesi özelinde yapılan sosyal inceleme boyutunda ne gibi çalışmalar yapılabileceğini düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?
- 3- Aile Mahkemeleri odağında bir sosyal inceleme raporunda yer alması gereken temel kriterler neler olmalıdır? Açıklar mısınız?
- 4- Aile mahkemelerinde sosyal hizmet uzmanı tarafından yazılan sosyal inceleme raporlarına ilişkin sosyal inceleme sürecinin yeterliliği hakkındaki düşüncelerinizi açıklar mısınız?
- 5- Aile mahkemelerinde çalışan uzmanların akademisyenlerden görüş almalarının mesleki uygulamalarına vereceği katkıyı nasıl değerlendirirsiniz?
- 6- Aile mahkemeleri davarında görevlendirilen uzmanların sosyal inceleme sürecinde karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde, sosyal hizmet akademisyenlerinin yeri ve önemini değerlendiriniz.
- 7- Aile mahkemesinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin Adalet Bakanlığı'na yönelik hangi önerilerde bulunursunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Murat ERKOYUNCU

Doğum Yeri ve Tarihi : Develi-Kayseri / 1975

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Hizmet

Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi-Sosyal Hizmet

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : Hitit Üniversitesi

Unvanı : Öğretim Görevlisi

İletişim

E-Posta Adresi : muraterkoyuncu@gmail.com

Tarih : 09.01.2023